ЛННБ України ім.В.Стефаника
01159119 (R)

2012

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

ЧАСТЬ I.

Поеми Историчні.

НАКЛАДОМ

Владислава Федоровича.

У Львові, 1875.

В 3104/1-3

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

Часть I.

Поеми историчні.

НАКЛАДОМ

Владислава Федоровича.

У ЛЬВОВІ 1875.

З Друкарні Товариства Имени Шевченка.

Під зарядом Фр. Сарницкого.

З. 3104

2р.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 36 635

И-29194/1-3

Високоповажному Панови

Владиславови Федоровичови

предсідателеви товариства „Просвіта“

властителеви дібр земських

в Віки

присвячує

автор.

ПИСЬМО АВТОРА

до Пана

ВЛАДИСЛАВА ФЕДОРОВИЧА.

Високоповажний Пане!

Вам підношу, Вам передаю сі думи в памятку хвиль милих підчас пробуваня мого в домі Вашім.

Ви мене приняли під Вашу стріху за препорученєм д-ра Ганкевича и устроили для мене спокійне tusculum *на те, щоб' я міг покінчити мої драми и за Вашою помочю передати их світови.*

И дійсно я працював над ними, а що більше, я замірив ся покласти поетичний „мавзолей“ *нашої старини и уложив більшу поему* „Искоростень“, *котра враз з* „Вадимом“ *мала попереджати мої драматичні діла. —*

. Так, як мисль тая повстала під Вашою стріхою, — так, як Ви мене до діла загрівали: Вам оно належить, приймітe ж єго.

В сих думах старав ся я познакомити краян наших з мрачною стариною, вияснити віру предків наших и в историчній правді показати минувші, загибші часи.

О кілько се мені удалось, покаже учена критика.

Може бути, що и она и Вы не будете годитись з дехотрими висказанимі мною мислями и поглядами в ділі „Искоростень“; однак Ваше високе образоване и сердечна вирозумілість Ваша єсть мені порукою, що теплим серцем приймете діло се, як и теплою рукою причинили ся до виданя єго печатю.

Многим буде неприємно, що правопись діл моих ані етимологічна, ані чисто фонетична. Я за се не винен: я иду за Шевченком, Марком Вовчком, Кулішем и иншими лучшими писателями нашими, поки учені язикослови не устроять общої правописи и не усталять граматичних форм язика нашого, язика руського.

До того однак єще далеко, хочби зі взгляду на наголос *в словах, котрий місцями в Галичині, а місцями на Украині єсть зовсім чужий, противний нашій мові. Не дивниця, що и в моіх поезиях не оден помилить ся, думаючи, що найшов, а не оден и справді знайде акцентові похибки.*

Если же мимо то мої праці знайдуть уваженє, то се заслуга Ваша, бо без Вас може б' ніколи не уздріль світа Божого.

Прийміть же их, мій Добродію, ласкаво, и помяніть часом добрим словом

Вашого вдячного друга

Корнила И. Устияновича.

Сучава, 30. Листопада 1875.

Вступ.

На Подолю стерні и поле
Під вечерним світом
Сяють в золоті довкола;
Осінь вялі цвіти
Обмотала ниточками
Білими без краю —
И уся земля світами
Під промінєм сяє,
Наче б' кросна незміренні,
Білими шовками
В листє й цвіточки затчені,
Розістлав полями.

Вечір тихий, — кожда хата
Обжинки обходить;
Сонійко святе в палати
Рожеві заходить,

Місяць ніч святу витає
И зірки цілює;
А ніч мати сном вкриває
День трудний; — не дує
Вітер; тихо, тихо стало
И сонна землиця
Під туман себе устлала...
Сяє ніч царица.

Бузёк раду вже лишає
И ключом урочим
Сине небо відчиняє,
Чезне в пітьмі ночи.
А на приспі, біля хати,
В діда на колінах,
Дівчина лічить в десяте
Ключ, що в небо лине.

И розпитує старого,
Де поділась птиця?
Хто поклав зірок так много?
Місяць блідолиций
З відки взяв ся? и святеє
Сонце чом так скоро
Спати вклалось ген за тиі
Голубиі гори?

А дід довго жив на світі;
Він чував, як люде
Переказували дітём,
Що було й як буде.

„Слухай!“ каже: „Божа птиця[1])
За раём банує
И тому она під осінь
Тамтуди прямує.
Лине бузько на край світа
Понад Глухоморе[2])
Ген до Вираю святого
У благі простори.
З того моря, кажуть люде,
Пралоташ[3]) ся родив,
А на нёму три голуби[4])
Божої подоби,

---

[1]) *Божа птиця.* Народ наш називає всіх птахів, котрі відлітають під осінь в краї теплійші, а именно бузьків, *божою птицею*, думаючи, що вони летять до раю.

[2]) *Глухоморе* – *Лукоморе*, називали руські Славяне сказочное море, через котре душі перевозились до раю (вираю); звалось оно и праморем (пітьма), з котрого вийшов світ.

[3]) *Пралоташ* (в піснях нар. Пралвір), се цвіт жовтий, плаваючий поверх ставів и озер. Индийська митология каже, що Брама уродив ся з льотосового цвіту.

[4]) *Три голуби.* Яких богів пісня народна під тими голубами розуміє, не знати; може индийську Trimurti.

Землю панну[1]) визволяли
З під неволі моря, —
З нёго небо заснували,
Місяць, сонце й зорі.
Там землиця уронила
Райце-яйце[2]) миле,
Що як вигрілось на сонцю,
Твар всю породило.
Там люд божий викохала
Золотая Баба[3])
З золотим сердешним Дідом —
Красна Лада з Ладом.
Там чистенька́я криниця
Корінь Яс'ня мие[4])
И цілющі и живущі
Божі сили криє.

---

[1]) *Землю панну.* Казка цародна о Сучиці каже, що він з двома братьми визволив царівну від змнів. — Тое відносить ся безпечно до сотворення землі и Сучиць, Корш бурий, Куруш, не суть ким иншим, як тілько Хорс, Даждьбог, Сонце, а змні — то розрушаюча сила природи Чорт, Чорнобог = тучі.

[2]) *Райце-яйце.* Казка народня оповідає, що з нёго пішли всі живучі твори.

[3]) *Золотая Баба* або Лада се животворяща, вічно плодна сила природи; золотий Дід або Ладо, то сонце або заплоднююча сила сонця, теплоти.

[4]) *Криниця під Ясенем* (в скандинавських заґах криниця Мімера під Ясенем Ігдразіль, се криниця и дерево життя и смерти.

Там то люде проживали
Весело и радо;
Аж прислав чорт з Лукоморя
К' ним злу Ягу-Бабу*).
Язя тая мором дише
И всё лихо родить,
Завидує щастя людём —
На нас гріх наводить.
Ся почала підмовляти
Люд на батька-бога...
Знялись — и прогнав их вічний
Из раю святого.
Перед ними воздухами
Ястряб божий линув,
Він провів их до Дунаю
И в ті гори сині.

З того часу сонця діти**)
Колядки***) співають,
А у них свій рай далекий
Вічно споминають.
Коровай на славу сонцю
И пекуть и бгають

*) *Яга-Баба, Язя,* се розрушаюча, зла сила природи.

**) *Сонця діти.* Хто знає, чи Словяне давнійше не звали ся по богочестию своему *Солнцами?*

***) *Коляда* (Kalendae) называлось новонароджене сонце.

И рай-дерево на нёму
В споминку саджають.
Провожають райську птицю
З жалём и тугою
И витають єі мило
З кождою весною.
А шкарлупки з крашаночок
На воду кидають,
Щоб' о собі вість подати
У Рахманськім краю,
Де не має Чортовіта,
Ні війни, ні мору, —
Де то сяє вічне літо
По над Лукоморем."

Линуть птиці, всё ключами,
А казки за ними...
И здрімала ся Оксана
В діда на колінах.

Снить о зорях; а дід тихо
Господа благає,
Щоб' кінчив раз наше лихо
И нас взяв до раю.

Ніч заходить, — в чорну шату
Хмара небо вкрила;

Зняв ся вітер — дідо в хату...
И буйні завили.

Виють вітри, грім грохкоче,
Стогне деревина;
Темно, хоч виколи очи,
Тілько ген єдине
Світло сяє у віконци —
Вабить, звеселяє —
Наче зірка, що те сонце
И день зустрічає. —
Хто се, хто се ще так пізно
Не ложивсь спочити, —
И пускає світ надійний
В ніч тучею криту?

До окола громи грають
И розносять лихо...
А у храмині*) вітає
Так уроче тихо,
Так тепленько и приємно,
Світ такий сияє:
Наче из раю блаженних
Ангел зпозирає.

---

*) *Храмина*, хижина, світличка, покій.

У раю тім милий старець,
Обложен книжками,
Виглядає наче святець
Поміж образами.

Перед ним розписаная
Книга розістлана, —
Він из неї все читає
И значить красками
Щось по ній — ніби дорогу,
Ніби ріки, гори;
Але ж що таке, про Бога,
Він слідить у зорях?..
Ой слідить він и шукає
Шлях давно забутий:
Шлях з Ирану*) до Дунаю,
Шлях словенських людів.

И розчитує народи,
Важить ихню долю
Перед три тисячі годів
В Арії — на волі —
И шукає гроз страшенних,
Що их з раю гнали,

*) *Иран*, а властиво горішна Арія, край, з котрого вийшли: Кельти, Итальці, Греки, Т(у)раки (Даки), Германи, — а наконець Словяне и Литовці.

В Ассурийських діях темних,
У війнах крівавих.
И иде у слід за ними
Дунай берегами*),
В землю Волги незнаєму,
Дикими пустками.
Не спиняє их Дон синій
И Дніпро старезний —
Наче повінь по долині
Розлились безмежно —
Аж по гори**); ту спочили,
Ту ся розділили...
Сі, пересадивши гори,
Сіли по Дунаю,
Посягнувши аж в простори
Итальського краю***), —

---

*) *Дунай берегами.* Яксартес и Оксус, нині Сір Дарія и Аму Дарія, звались також у декотрих давнійших писателів так, як и Дон „Tanais", по нашому Дунай.

**) *Аж по гори* — Карпати.

***) *Итальського краю. Arrian,* котрий объїзджував Азию и писав историю сі країв, каже, що Венети вийшли з Арії, не хотячи зносити ярма Ассурийського—и здаєсь потверджувати догадку наших учених, основану на порівнаню богочестия Славян з другими Арийськими народами відносно до релігії старого Ірану и до пізнійшої, основаної Зороастром, *що Славяне около 8. віка перед Христом вийшли з Азиі.* Озадачують нас мити италё-грецькі

А ті там, де біля моря
Одру навздогнали.

И де сперли ся з чужими,
Там неначе тучі
Градові були страшними,
По земли идучи. —
Гордо усміхнувсь учений;
Думку зъупиняє,
И цілим шаром Словенів
Око наповає. —
Перед ним в дііх тумані
Станув Вант*) могучий,
У цілій потузі станув,
Славою гремучи.

Богатир-народ главою
Хмари досягає,
И широкою ходою
Путь свій прокладає.
Бач: одна нога спирає
Олатирське море,

о вторгненю Венетів до Италії за часів троянської війни, де збудували Патавію (пата = птах) т. є. Пташе.

*) *Вант.* Славяне и до нині на границях Німеччини звуть ся Вендами. Давнійші писателі грецькі, римські и німецькі зовуть их Генетами, Венетами, Антами и Вандами (порівнай Вятичі)..

А другая за Дунаём
Провалила горн.
У руках понад морями
Дві Вінети*) слонить,
А стріла єго в Германів
Утопилась лоні.

Озирнув ся — позад нёго
Вся земля здудніла;
Занялось огнями небо,
Громами взгреміло,
Блисло, грянуло о Вапта
Стома перунами —
И звалив ся великан той
Під стопу Германам.
А по нёму пронесло ся
Наче пекло — лихо...
Зойкнув світ — провалило ся —
И вчинилось тихо.

Старець изітхнув и очи
В иншій бік звертає,
До Дніпра скрізь туман ночи -
Умом проникає.

---

*) *Дві Вінети*—Перша Вінета або Венеция на Гадрні, а друга над Балтийським морем, котре Славяне від *лятирю* (янтар, бурштин) прозвали Олатирським. Оба міста були з собою в неустанних відносинах гандлёвих.

Там — неначе повінь моря,
Що як переходить,
Долинками попід гори
Полишає води —
Ті Славяне полишали,
Идучи з Ирану,
Свого народу не мало
Буйними степами.

Тяжко цвіточці румяній
В буряні зацвисти;
А ще тяжше тим Славянам
По степах лісистих,
На мочарах, між звірями
Душу схоронити
И від Чудина*) віками
Волі боронити. —
Тяжше, тяжше! — Бороли ся,
Гинули роями, —
Знов роілись — знов били ся
З небом и людями.
Там Дарієві загони
З глумом навертали

*) *Чудин.* Славяне, прийшовши в Европу, застали там кочуючі народи Фінські и Готів; — всіх их називали Греки Скитами.

И Демону Македонів*)
В очи наплювали. —
Там и ярма зношували
Готів тих великих,
Там під Гуннами вздрижали
И Оварів диких
Знемагаючи — губили,
Землю заорали,
Град Словінеск**) заложили,
Київ збудовали.
Глянув ще раз на картину —
— Очи протирає —
Чудо й диво! — По над всіми
Землями без краю
Птах — не птах — простяг далеко
Крила, від Ирану
Аж до гір краини Чеха.
И штирма очами
Прокладає скрізь Карпати,
Скрізь мадярські краї,

---

*) *Демонови Македонів* се є Олександру Великому. Зри в Cornelii Nepotis vita exc. imper. Alexander C. XXXIX. Scythis bellum infertur. Річ посла Скитів виголошена до Олександра.

**) *Словінеск*, Словенсько над озером Ильмером; так називавсь давнійше здаєсь *Новгород*, котрого по свідоцтву Нестора аж Рюрик збудував.

Шлях знаёмий, у богаті
Землі над Дунаём.

И наляканий явою
Старець задумав,
Звис на груди головою
Й тихо заспівав:

„Дунаю, Дунаю одвічний, могучий!
Широко розпер ти твої береги;
Далеко ти хвилі уносиш ревучи,
Леліючи землі славянські старі.“

„И много народів цвитучих, дебелих,
Кохав ти як батько в обіймах твоих,
Був свідком их щастя и игор веселих,
Упивсь не раз діду и кровию их.“

„Коли появились? з якої причини?
Куди проходили народи отсі?
Про те розсказати ти міг би єдино —
Та хто зрозуміє звук струїв твоих?“

„А бачив ти, старче, тьму-тьменну чужинців,
Як хмарою знову тебе залягли,
Як грабили люто спокійних туземців,
Як их розбивали й прогнали они?“

„Ти хоч и дивив ся на то, сильний, дужий,
Підмоги не дав єсь твоим плеканцям;
Хто к' тобі припаде — тобі се байдуже —
Ти рівно зичливий всім божим людям."

„Не так ті Славяне, котрі проживали
Як в пазусі в тебе веселі, добром
Они оспіваля, они звеличали
Святі твої води народним стихом."

„Они ще и досі тебе споминають
И пращуром кличуть своєі рідні
И всі казки й думи до тебе звертають,
Скучають и плачуть по тобі усі."

„Над північним морем, в снігах за Уралом,
Они споминають дни щастя свого,
Ті дни незабутні, в которих орали
Розлуги веселі порічя твого."

„И ходить одвічне святе віщуване,
А ходить по землях славянських нових,
Що збудесь напевно их любе бажане
И знов запанують на ріках твоих."

„И знову почуєш скрізь води ревучі
Ту мову, ті звуки, щось перше чував;

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 36635

И пісні веселі, побідні, гремучі,
Котрими тя люд твій давнійш' величав."

Тихне вітер, хмари звисли,
Вяне тучі сила —
Свічка згасла — ще раз блисла
И дух изпустила.
Північ, вдарила година..
Тихо ся вчинило,
А ніч мати всё творінє
Сном благим укрила;
Лиш оден блідий учений
Спати не лягає,
Рій думок пустив в ніч темну —
И зори чекає.

Вадим.

Над рікою, над Волхвою
Місто ся розвило
И крамницями, хатами
Береги покрило.
Тихо, мирно и щасливо,
Мов за пазухою
Господа, оно ховалось
У раю, спокою,
Довго, довго; та не вічно.
И его згляділа
Зависть пекла — и єму вже
Чорну долю звила...
Люд словенський неспокійно
Улицями ходить,
А у місті вічовий дзвін
Голосно заводить.
Кличе він міщан у раду,
Старшина взиває —

И послушная громада
Скванно там збираєсь.

Та чого ж так зворушились
Мирні городяне?
Що за рада в их Словенську
На вічу повстане?
Чи се им розбійник моря
Панщиною грозить,
Чи якое инше горе
Весь народ тревожить? —
Діло важне, бо вся молодь
У желізо крита —
И гудить мов улий повний,
Зрушений, сердито.

Взбреніли ріки норманських країв,
Спустили в море щоглистих змиів*),
Звізда страшна на небі встала,
Дивокосу розчесала:
День судний наспів.
Горить на небі — заблисли в огни
Живим желізом набиті човни —

---

*) *Щоглистих змиів.* Так називали Скандинавці воєнні кораблі. Щогла — машт.

Лютує грім и воду поре;
Зпінило ся люте море,
Ломить береги.

То Изгои*)! то півночі
Ледяної покидь вся,
Що голодна смерть страшна
Вигнала геть в світ за очі
Из краю, из батька дому.
Знай! то Вікінги**) завзяті,
То Берзерки бісноваті,
То Варяги-Русь, то Ляг;
Що ригнула рідна хата
На Балтик, розбоїв шлях...
И де покажуть ся они,
Там огні, пустки и гроби.
Ніхто не спиняє,
Европа втікає

*) *Изгои* сканд. skoeig вигнанці. *Шайноха* (Początek Lechicki) доводить ясно, що всі Нормани не були нічим иншим, як вильосованими вигнанцями Швеції и Норвегії. Они під именем Лягів (Lag — товариш) завоёвали в пятім столітю по Хр. Польщу, они опустошали довгими віками Германію, побідили Францію, завоёвали Англію, часть Италії, они нападали и на Славян північних, словом були пострахом цілої Европи.

**) *Вікінги*, морські розбійники. *Берзерки*, дика дружина так званих морських королів, що идучи на ворога, трохи не гола, воз-

На степ у вертепи и гори
Перед розбійником моря.

А в тім Словенську радоньку радять,
Радоньку радять — нічо не врадять ;
А хоч и врадять, не буде добре,
Не йдуть боротись з Руссом хоробро ;—
Хліб-сіль виносять, у князі просять
По над містами своіми,
Щоб' ними рядили, та щоб' боронили
Перед збійцями морськими.
И посадили, близь на холодній
Ладозі, князём Рюрика*) ; братя
Сінав и Трувор засіли згідно
В Изборську и Білозері з ратю —
Братів трёх, на трёх кінцях держави
Ставлять в сторожі мира и слави
Словен буйного народу.

Божевільні! Хиба ж вовци
Стерегуть отари?
Почекайте — побачите
За нерозум кару.

повна медом, в пянім божевілю кусала зубами щит власний и кидалась без ваги в боротьбу.

*) *Рюрика.* Руіни замку Рюрика на Ладозі стоять до нині.

Бо Варяги не привикли
Слухати нікого,
Не привикли шанувати
Дзвона вічового.
Свій гаразд и воля й слава
Их єдине право,
Розбій дикий єго пише
Батогом крівавим.

Скучно Рюрикови в замку
Ладожськім сидіти —
И не в лад майна чужого
Вірно боронити.
Хочесь на Словен столиці
Сісти отаманом,
Хочесь бути над Волхвою
Самодержцём, паном.
— Бо в Словенську люд богатий,
Мирний, нелукавий;
А Варяги хочуть панства,
Підданих и слави. —

Погадав — пішов, вбрехав ся
В місто нишком, тихо —
И там замок свій поставив
На словенське лихо.

Замок-каторга на волю
Над Словенськом встала
И свободу під собою
Вбила — закопала.

Так гадюка вигрітая
В пазусі, пускає
Жало в серце милосерне,
Душу усмерчає...

Ильмер холодное,
Мутне, глубокое,!
Чому не вирнещ из твого нутра
Преславних дідів, хоробрих батьків,
На оборону Словенів гнізда?
Не має нікого
У місті живого;
Не дбають діти вже твої —
И розійшли ся у ярмі,
В ярмі розбійника чужого. —

И над Словенськом ніч темна — глубока,
Не ма там більш' волі — не ма и пророка.

Но хто се, хто се на майдані
В дзвін бє вічовий?
Хто люд скликує так рано
В раду, суд святий?

Лице єго як сонце ясне
В половині дня,
Щит як місяць повний, красний,—
Одіж золота.

Колчан єму на плечах висить,
Повний добрих стріл;
А в руці сулиця-списа,
Меч огнём горів.

Хто се, хто се у Словенську
В дзвін бє вічовий?
Хто закликав всіх Словенів
В раду? — Се Вадим.

Се Вадим, краса старого
Новугорода;
В нім душа народу всёго
Обізвала ся.

Обізвалась, запалила
Благородну кров
Свободою и святую
Заняла любов

До побитого народа
И до отчини —

И тому він нині дзвонить
На сі сини.

Скликав — станув понад всіми,
Очи занялись —
И уста у слід за ними
Річю залились.

И могуче волі слово,
Голосне мов дзвін,
Пронеслось понад Волхову,
Грянуло як грім:

„Словенів городе старий!
Колись могучий и сильний,
Колись богатий и свободний,
А днесь невольнику голодний!
Скажи, чи ти на тое звав
Чужих князів сюди з за моря,
Щоб' князь из тебе шкіру драв —
А драв из ней на тебе шори?
Чи ти на те святу свободу
У себе пишно викохав,
Щоб' віче вольного народу
Варяг розбійник зневажав?
Щоби єго нікчемна рать
Панами розжилась над нами

И розтлівала нам дівчат
И звала нас Русі рабами?
Словенський народе сліпий!
Чи ти не бачиш сором твій?
И неудариш в вічовий?
Не встанеш за твою свободу?..
Прокиньтесь, вольні Славяне!
Устаньмо дружно всі а всі —
И Россів проженім лукавих
Аж там, из відкіля прийшли.
И воскресім мечами волю
Допоки можна, поки час.
Гей! нині, або вже ніколи...
Ходім, Дайбог*) сам кличе нас!"

И загула громада — зашуміла —
З усіх кінців сталь мстивая блищить...
Неначе з улия роя пустило —
Народ увесь на Волхову спішить.

Чи то грім горячий поре
Величезну хмару —
Чи прорвало беріг море,
Котить на люд кару?

*) *Дайбог* — стар. Даждьбог, се бог сонця.

Ні то грім горячий поре
Чорні тучи, хмари,
Ні прорвало беріг море—
Кличе людём кари.

То Вадим кладе в покоси
Ворогів — рубає,
Аж ту Рюрик огнёкосий
Витязя спиняє:

„Богатирю ти славянський,
Змірай ся зі мною!
Вивива' мечом урманським*),
Бє о чорну зброю.

Щит єго блищить, як місяць,
Що кріваво сходить,—
Шлом носатий, чорна спіса,
Сам як ніч надходить:

„Богатирю, доля наша
На жалі сталенім!
Згину я — ми слуги ваші;
Згинеш ти, шалений:

*) *Урманський*. Нестор зве Норманів Урманами.

Горе місту! Тямить тое
Бунтівні Словяне,
Що подопчу вашу волю,
Стану вам за пана!“

Піднялись — заклекотіло —
И мов хмари чорні
Грянулись тілом об тіло
Витязі моторні.

Лиск за лиском, грім за громом
Далеко лунає;
Сила силу боре, ломить
И перемагає.

Перемогла. — И мов ясень,
Бистрою рікою,
Гір, звалений перед часом,
Ляг Вадим у бою...

Горе, горе!
Всё пропало!
Однісінька душа, що душу мала,
За весь той Новгород гнилий
Оставила свою комору

И полетіла в духів край благий
За Лукоморе.

И здвиг Словенів занімів
И випер ся гадок про волю;
А дзвін — дзвін вічовий зомлів
На вид підданства и неволі.

Люд вдарив поклоном князеви
И Русинів прозвався рабом;
Однак віддав богатиреви
Честь вічную памятником.

И довго, довго стовп Вадима
Стояв на місци вічовім
У память вічну Словянина,
Котрого заколов Русин.

Волхво старезная,
Тихобережная!
Ти, що Словенсько під серцём носила
И повивала и прокормила,
Аж пишним цвітом свободи розцвилось
В мирі й добрі —

Скажи, де місто — де люде поділись,
Що по зарінку твому сиділи —
Богаті в славу и волю и силу
Новогородці ?

Де стовп Вадима, віча твого дзвони,
Памятник Марти*) в городі тому ?
Де ліс, що плавав по лоні Муйському**) ?
Де суть они ?

Не ма преславного стовпа
Вадима й дзвона вічового...
За Марту й тямки вже не ма —
Загинув слід величя твого.

Давно обдертий з багряниці
Твій град знустив свій дух буйний —
И у крівавую гробницю
Звалив єго Иван грізний.

На місци вольного віча,
На гробі смілого Вадима

---

*) *Марта Борецка*, послідна президентка републіки Новгородськоі. Иван Грозний вимордовав, витопив и знищив Новгород до тла.

**) *Муйсько* — озеро Ильмер звалось также в старині Муйськом.

Стоить памятник Рюрика*)
Й Москви грізного властелина**),

Щоб' він не встав з під кургана
И Русь святу не налякав
И кров за кров, за грани граню,
Потоп, потопом не віддав...

Не бійтесь! мир душі трудній!
Мерці не устають з могили.
Сей город вже єму чужий,
Чужі люде беріг вкрили...

— Так камінь, скочений рікою
З гори в долину, вже не той,
Що то колись пишавсь скалою —
И не нагадує оной. —

Новий той Новгород клячить
И славословить свого пана;
Він ся памятником чванить
И Рюрика він не прокляне.

Ту всё змінило ся, усё —
И руська кров пішла в могилу,

---

*) *Памятник Рюрика.* Новопоставлений великий памятник в память тисячолітного истнування Россії.

**) *Москви грізного властелина.* — Иван Грозний вображений також на тім памятнику.

З грізного владаня свого
Нам тільки прізвище лишила
„Святої Русі“; —

И та пропаде и загине
Колись и памятник єї —
Одно лиш вічне, добрий сину:
Се память про богатирів
Народной чести и свободи —
Из роду в роди.

ИСКОРОСТЕНЬ.

Епічна поема.

ЗАСПІВ.

Мисле крилата, блискавко ума! —
Скажи, де маєш почин, де могилу?
Скажи, як родиш, розрастаєш ся?
Хто дав чудесну тобі таку силу,
Що чоловіка над землю уносиш,
З зорі на зорю мигцём пролітаєш,
Почин вселенни ёму уявляєш
И безконечність для неї голосиш —
И незміренні сонця и простори
Небесні міриш, та ще линеш в гору
Шукать владики собі над хмарами;
А світ сей з всіми без краю чудами
В узонькій хаті твоій поміщаєш, —
Неначе Бог той, котрого шукаєш
Над всіми землями й небами?

Мисле-княгине, ти над всім пануєш,
Що блискавкою твоєю досягнеш, —
Плодиш, вскрешаєш світи — и руйнуєш,
Доконуєш всёго, що тілки забагнеш! —
Послухай нині ти голосу мого:
Відкрий всемогуча мені ті часи,
В котрих піднимались деревські[1]) сини
На смілих Варягів, на ворога свого,
Котрий узявъ нам старую свободу,
Накинувсь на пана словенському роду,
Всі племена наші згорнув у державу,
И именем власним, що взбилось у славу,
Прозвав ті землі — від моря Варягів[2])
По море руське[3]) й по гори Хорватів,[4])
Від Висли до Тмутороканя[5]).

Мисле! верни ся в зад на годів сотню,
Ще другу й трету, четверту и пяту;
Все дальше й дальше — аж найдеш десяту: —
Там стань. И світомъ твоімъ самородним
Пробий сю мраку, що перед очима

---

[1]) *Край Деревлянъ* Дрѣва лежав над рікою Припеть. Більша часть Волиня належала до него.

[2]) *Балтицьке Море* звалось Олатирським а також Варяжеським.

[3]) *Море Руське* — нинішне Чорне Море.

[4]) *гори Хорватів* — Карпати.

[5]) *Тмуторокань* — край підкавказський.

Моїми землю Словян покриває
И в Древу, мисле, лети безъупинно;
Еі бо память вскресити гадаю,
Про ню піснь, в голос, сумну заспіваю
И пращурів наших, забутих в діях,
За волю погибших у чесних боях,
Я серцём онука тенер звеличаю.
Лети ж, лети мисле, по гробах шукати
Діів тих забутих, в иржавім булаті[1]),
И клич обезславленихъ д славі.

Може найдеш там старезного дуба,
Що нам на свідка віки схоронили
Столиці Древи грізної пагуби;
Проси, щоб в нёго уста одчинились
И чей роскаже про місто святинь:
Искоростень.

Рік ти позвідай деревського краю,
Що трупом людським Варяги гатили,
Та чей котра з нихъ затямила й знає,
Де люд деревський палили топили:
В звалах покаже поросліи въ терень
Искоростень.

Може в краю тім поміж озерами
— Ще незмінилось на справлене поле

[1]) *Булат*, криця, сталь.

Те, що то перед тисячу літами
Бачило Древу, як гибла за волю —
И вирне з мулу на сей білий день
Искоростень.

Лети ж душе, гляди очима! —
А поки що найдеш, піду,
На славний Київ подивлюсь:
Що діє Игор и дружина.

I.

Варяго-Росси.

Давно уже сонце зажмурило очи,
Давно вже укрилось край землі степом
И місяць, сторожа непевної ночи
Підняв ся, оглянув всі зорі кругом
И наче той пастир, що вівці пасає,
Він звізди по небу веде, доглядає
И шлях свій зоряний иде прокладa.
Край неба явив ся знак звіздний чудесний,
Народ єго божим кличе бугаём[1])

---

[1]) *Бугай*, один з 12ти знаків зоодияка; біля сего знаку находить ся общевідома: Квочка. Всі реліґії (зри: Volney-a „Руини“ відкликуючого ся на: Плютарха, Хайремона, Порфіра и иних) відносять свої святі казки до зоодияку виспідженого на небі Египтянами. — 12. пригод Геракліса, то перехід сонця через дванадцять знаків зоодияка — и більша часть наших и німецьких народних загадочних казок, находять свою розвязку там же.

Бо він наче в поле те иде небесне
Попасти и першим весни любим днём
Витає землицю, людей научає,
Що вже проминула зима й починає
Княжити на небі богъ білий — Весна.
При нім звізди збились в купочку, в громаду:
Се Квочка небесна знаком, що пора
И на земли птицям кубельця звивати,
Неначе их кличе до діла звізда.
А дальше горою там Фірман[1]) за Возом
Иде, передъ Возом являєсь Ратай
Почати вже орку по небови божім
Він людям неначе: „Боже помагай“
Говорить з висока и люд и земля
Послушні те діють, що небо віщає,
Що з місяцём кождим ім проповідає, —
А нині на небі щедруха весна.

Иде княжич ясний, смотрить на небесну
Роботу, а зорі блестять в небесах;
Земля з під морозу й зими вже воскресла,
Весела вдивилась в молочний той шлях
Що мостом по небу, від краю до краю,

---

[1]) Харон грецький. В Карпатах Бойки ще и досі кладуть крейцар мерцеви під язик на заплату за перевіз.

Простер ся безпечно — мріє и сверкає —
Вдивилась и спати еще не лягає.
Дніпро наш у сріблі простерсь під горою
И хвилею пестить колише свій Київ
И шепче дитині нічною порою
За казкою казку, про годи старії.
И журить ся дідо и тяжко зітхає;
Бо ясно те бачить, бо добре те знає,
Що син єго пишний усякеє горе
Нераз перебуде, нераз и загляне
Своїй смерти в очи, нераз залесь морем
Червоним и бухне нераз полумями.
Зітхає, бо знає, що доля така
Незмінна, ії бо писала судьба.

Сумує старезний и хвилі дрімучі
Неначе ті мисли — жене та жене;
А добра сестриця Почайна [1]) шипучи
Вся горне ся д нёму — тихенько зітхне
И в дідове серце чистенькі вливає
Цілющиі води и старцеви годить
И братови тугу бере розважає,
А дідо ид собі ії пригорта.
Під небом вже тихне, — сном вкрило природу,

---

[1]) *Почаина* була річка, котра під самим Києвомъ вливалась до Дніпра. В ній крестили ся з розказу в. князя Володим. Киляне.

У Києві світла усі вже гаснуть,
Лише у княжому теремі[1]) ясно
И пісню там чути и ходить там добрий
Мід з рук до рук Россів хоробрих.
За столом за тисовим сиділи
Игор князь и жінка его мила;
В сріблі и золоті они горіли
И слова жемчужні говорили,
Споглядаючи на свого сина.
Князь ясніє посеред дружини,
Мов те сонце, що в багру сідає,
Ольга знову, наче місяць дивний,
Що весь колесом обвівсь непевним,
Красотою білою сияє.

А були там, у світлиці в князя
Всі славнійші руськні Варяги,
Що з ним двічі Грекивъ воювали,
И з царями договір писали.
Біля князя — по лівій — сиділи
Рюар, Фарлоф — борці сі ходили
Ще з Олегом[2]) мудрим воювати.

---

[1]) *Терем* слово староруське означає замок, также покій, світлицю.

[2]) По смерти Рюрика I. був опікуном малолітного его сина Игоря Оліч віщий. Він завоєвав Кривичів, Полян, Деревлян и другихъ, примусив Грецию до користного для Руси трактату и положив основу руській державі.

То вони Аскольда и Дира вбили
Над Дніпром, як смілись видавати
За князів над Києвом старезним,
Перед руським князём величезним.

Дальше Ивар и Акун, сестрінки
Игоря и Вусфаст крівавий,
Чарівник-священик з Скандинави,
Дальше Асмуд; — Ольга, княжа жінка
Вчителёмъ ёго для сина клала:
Сі з Олегом Греків побороли
И преславний уряд[1]) як ніколи,
Поміж ними й Руссю положили.
А на знак побіди, у ворота
Царські, щит сулою[2]) пригвоздили;
Байдаки набили сріблом злотом,
И розпнявши прі[3]) паволочиті[4])
Повернули славою покриті.

Поруч Ольги Плесківки[5]) сиділи
Гості, що від світа посходились
До Игоря з службою й поклоном:
Грім завзятий, добрий Стебелона

[1]) *Уряд положити* (Нестор) - договір.
[2]) *сула* - спіса.
[3]) *Прі* (Нестор)-вітрила, жалі
[4]) *Паволочиті* паволоки, дорога шовкова матерія.
[5]) *Плесківка* Ольга була родом з Плескова.

Истер смілий и бувалий Турберн,
Роальд з Руґіі — з святой Аркони;
З Данів краю сумоглядний Шіхберн
И три свенськні[1]) пригодогони,
Славні: Гілєна, Гунастр и Свен.

Лиш Містищин батько сам оден
Свенъельд мудрий, витязь и войвода
И держикрай [2]) Игоря у Древі,
Не був в світлиці при князеви;
Ой та не був на власну свою шкоду!
Бо якеєсь лихо зворушилось.
Глянь, недаром челюсть загорілась!
Буде сварка, буде річ немила.
Та чого ж мовчать боляре вірні?
Хоч и мід, у рогах всё, кружляє
И у серце сміливість вливає
И уста розвязує покірні.

Глянув Игор, глянув до окола
И болярів звідує питає:
„Гей боляре, богатирський роде,
„Слуги світлі княжого престола!
„Який смуток вам по серцю бродить,
„Що вам мід душі не звеселяє?

---

[1]) *Свенськні* Нестор Свенами називає Шведів.
[2]) *Держикрай* намістник (Нестор).

„Чого, Ивар, так стягаєш брови?
„Одвічайте: що вас так діймає,
„Що нечую від вас ані слова?

„„Ой ти князю, наш пресвітлий пане!“
Починає Ивар величавий —
„„Або ж любо, що твої дворяне,
„„Що житём за тебе накладали,
„„Навіть зодягнутись в що не мають;
„„Коли чури Свенъельда, войводи,
„„Всі у паволоках пишно ходять,
„„И з гори на всіх нас споглядають?
„„Час би, князю, пошукати дані
„„На Волгарах, або Деревлянах,
„„А поживимось и ти из нами.““

На те слово Владислав кланяєсь,
И до князя тихо промовляє.
— А Владислав був княжа словянське,
Що піддав ся під закон урманський
И сидів рядом з трёма купцями,
— Гомолём, Синьком й Боричом —
Край стола ид князёви лицём.
Він устав и каже так словами:

— Ой ти князю, сонце наше ясне,
— Негодить ся грабити люд власний!
— Ми ходімо на Волгарів красше.

— Не рідні нам ті болгарські сили —
— Не одно ми ім не відомстили —
— По що ж, князю, грабити, що наше?

Хмарою зайшло обличє княже.
Відсуває золотую чашу
И на мовцю гнівно споглядає,
И те слово д нёму посилає:
„Ворон ворона не вколе в очи,
„Та за нпм ще обстає в пригоді...
„Покорити Деревляи я хочу;
„Вже бо дані не дають три годи
„И на власть мою глядять з укоса
„И до бунту голову підносять“

Рік, устав, бере на руки сина
И з жоною красною відходить...
Радісно вся загула дружина;[1])
Поклонилась в пояс господину
И лишає теремні зводи;
Рада завтру, рада січи лютій;
Піснь урманську, боёву, веселу
Заспівала надъ рікою йдучи.

---

[1]) *Дружина* так називали варяжські князі свою гвардію, котра зложена по більшій части з упрошених пригодогонів, була надто самостійного духа, щоби її мож було звати просто військом·

А Дніпро спер голову о скелю;
Чує пісню и, на голос, кличе
Чайку, скору, полохливу птицю:
— А лети ж но чайко поскоренько
— В Древу, дати людём тее знати,
— Що вже завтра, рано пораненько,
Кинесь Игор Древу руйновати".
Каже тее — и розумна птиця
Піднялась; летить горі водицев
Ген на Принеть; у Даждь Бога[1]) сили,
В Древу Богу милу.

А Славута гнівно котить хвилі,
Січе скали, піною вкриває
И сердите слово изрояє:

— Князі, пани неситі, лукаві!
— Коли побачу ваш конець безславий?
— Коли кайдани величаві?
— Дружина ваша, що крівавим
— Народів потом живите,
— На узаконнені розбоі —
— Коли покриють ся землёю.
— Коли? скажи нам Трисвяте.[2])

---

[1]) *Даждь Бог,* Хорс (Swante wit) Біл-Бог — сонце. *Сили Даждь Божа внука* (слово о Плк: Игор:) то земля словянська руська.

[2]) *Трисвяте* — сонце (Слово о Полку Игоря, плач Ярославни.

Так дід у гору спиняючи води
Гримів, а тихо було у природі —
Крім хвиль, усё вже поклало ся спати;
Всё крильми прикрила ніч-мати.

II.

Древа.

По Дніпрови пустиня —
Там сухоліс, там праліс;
Скрізь них ве ся річчина,
А за нею знов пралісь.
Понад лісом Див[1]) ходить,
З бозу страшно гукає —
Він лиш горе віщає
И людей в блуд уводить.
Але з дуба старого,
Богатир величезний,

---

[1]) *Див* бог грози, страху, сну. Ему посвячений був боз, він яко змий стереже на небі палати матери своєї Яги, палати другого життя — раю. Він и *Дивоня* суть близнюками небесними *Сон Бога и богині смерти Мари*, хотяй *ніч, мать Яга*, є найстаршою богинею життя и смерти. Она то є, або у ній спочиває *судьба, фатум*.

Твар[1]) хоронить від злого;
В нім душиця любезна.
Там береза, в закутку,
Віти на діл простерла.
Знай, се мати, що з смутку
За дитиною вмерла.
Там калина — дівчина,
Що за милим тужила —
Еі добра богиня
В дерево те змінила.
Там и явір зелений,
— Цар огонь в нім ховаєсь, —
В нім любуєсь, кохаєсь
Перун ясний страшенний.
Є там древо святеє,
Ясень милий Даждь Богу,
Що гаде всё гидкеє
Утікає від нёго;[2])
За те, ліса владика

---

[1]) Твар — сотворінє.

[2]) Ясень, в нашім народі святий; полярную звізду називає так народ. Під ясенём сходились (Заʌи скандин,) боги на нараду. У Перзів стояв він на горі Меру, у Индийців на горі Мандрагорі, котру стерегли змиі Див и Дивоня, Рай клали они на небі високо при полярній звізді. Звідси казки грецькі про співаючий камінь и стогнучу рослину Мандрагору. Мандрагора була скляна; до неі провадив шовковий міст (молочна дорога) (порівнай казки народні о скляній горі и зачарованій дівці).

— Богови нарочитий —
Любить з нёго спожити
Кору й листє Тур дикий.

Там вільшина невинна,
Що в ній кровця живая
Радогостя,[1]) дитини
Лади-мами. Я знаю;
Пекла сили, убили
Бога того, в дорозі
И під землю десь скрили.[2])
Але ж з кровиці божой
Вільха тиха піднялась;
А всі люде — так кажуть —
Доти будуть кров лити,
Пок невкресне, невкажесь
Радогость боговитий.

А в тім лісі, громада
Турів чорних буяє,
А над ними кружляє
Птиця, стадо за стадом.
Там, почуєш медведя

[1]) *Радогость* (сонце) скандинавський Baldur, о котрім говорить ся, що єго убив Гаудер омелею з намови Льока; — Бальдур не вскресає однако сам, а син Одіна звершеняє царство пітьми (порівнай: Гераклєс, Озіріс).

[2]) Гануша: Mythologie der Slaven.

Ревіт страшний; там стрітиш
Лань трусливих череди
— Рогач олінь з переду,
Защища свої діти
Перед вовків сотнями,
Що рабують лісами.
Там рись хитрий, чатує
З конара на звірину;
Скаче на нію в долину
Й душить жертву німую.

А між тими лісами
Озера и мочари
Й багна між байраками;
Ріки, дебри, чагари.
Там, огромний, рогатий
Олінь, лось головатий
Бродить в багнах глубоких;
А круг нёго, широко
— На чолі злий одинець —
Розвалив ся свининець,
Рохкаючи в болоті...

По над озером Мавка
Добрий люд напастує,
А в озерах русалка
З щастя люду глузує,

Очеретом Біс ходить,
Світить, в дудочку грає —
Чоловіка лякає
И в безодні уводить...

А за сто болотами
У багнищи є хата
Золота між змиями;
Цить! то Язі палата[1])
Що стома головами
Буха чадом, огнями;
И из пекла, то Змору
То Мару посилає,
То Опирів, під пору,
На живущих пускає.
И заразу, на люде
Дує з пекла — из груді
— Ворог вічний усёму
Що кланяєсь в Сятому...

У вертепі, там „Дзіча,“
Чоловік се непевний,
Вовкулак, що то двичі

[1]) *Язя — Яга-баба, ніч-мати*, пізнійше сталась виключно богинею смерти, она бо из *Соварогом* родить всё, він удержує всё а она через своїх дітей *Дива и Дивоню, мороз и зиму*, нищить из себе початий світ — се природа.

На світ божий вроджений.
Він шнурок[1]) взяв на шию
— Що замовив замовков —
Перескочив скрізь нёго
И прокинувсь у вовка.
Не один там людина
Жиє вічно й незгине
Чаром дивним. Скупого,
Що від брата рідного
Відцурав ся и дуже
Рід свій кривдив, на вужа
Обернуло з за того.
А из жінки[2]), що вбила
Чоловіка, за кару
Та зозуля вчинилась,
Що то вічно без пари
Кукає нам весною —
— Яструб з неі зимою.

---

[1]) *Шнурок* чарівний Яріянів. *Двіча* по моій гадці есть то той самий змиёносець на небі, під котрим — але вже на полуденнім зоодияку, видко вовка — Двіча, а властивс єго гадь, звалась у Перзів гадиною Еви.

[2]) *Знак небесний Діви* (Еви) під Ратаём, котрого здаєсь за собою потягати за горизонт при показаню ся звізд Перзея (Перзей и Медуза — Перун и Яга, властиво Дивоня.

В дебгах скали[1]) засіли,
Всі на людську подобу.
— Діти то скаменілі,
Що в безжалосній злобі
Батька й матір убили.
Их Перун, бог великий
Окамінив до віку
И поставив на стражі
Живводиці цариці,
Щоби сили всі вражі
Неспивали з криниці.
У полудне, ті скали,
Роздають ся помалу
И виводять на очі
Чар-водицю живую;
А около півночи
Позад себе мертвую.
Там ворони клекочуть
И желізним бють дзюбом
Тих, що тутки проходять.
А змий смерти пагуби
Грозить з відси всім людям.

Ту и воздух — то душі,
Що в покуті блукають,

---

[1]) *Скали Мандрагори* при звізді Ясень.

Аж прийме их до раю
Золотая Бабуся[1]).
По під лісом лебеді
Походжують на волі
И худібки череди
В травах в пояс, на полі;
А худобу лугами
Пастир божий[2]) пасає
Від вечірки до рана
И на Хорса лишає.

А під лісом пахуче
Зіле й цвіти, в розмаю,
Що мертвучі й живучі

---

[1]) Мати дня, Яга ніч-мати, сила, котру представляли собі змиём кусаючим свій хвіст, або рибою, на котрій світ стоить. Прамати богів має дочку жовтокосу (Колос-Діву) котру, як оповідають наші казки, визволює Хорс. Она здає ся мені бути Ладою лелёю, то є: світлою, золотою бабусею Сонце (Frau Sonne), а яко плодюча сила природи також землею в осени.

[2]) Волос. Я негоджу ся з ученими руськими, котрі в сім богу видять Хорс-Дайбога, бо недумаю, щоби Нестор из сонця зробив тілько скотного бога, коли каже: *„кляху ся Перуном и Волосом, скотним богом“* а нігде не говорить, що Хорс и Волос все єдно. Думаю про то, єли Волос не є назвою окремого якого знаку небесного, як н. пр. *Фірмана* або Ратая, то означає місяця. Коляда народна каже: *А як я* (місяць) *зійду, возрадують ся воли й корови й люде на морю, — волоньки в стозі, люде в дорозі.*

Сили божі скриває.
По над ними літають
Пчоли, коровка божа
— Діточки звеселяє
И полётом ворожить. —

А помежи лугами
Рідна хата підносить
Голову соломяну
И у гості всіх просить.
Лісом, стежку узеньку
Людям в ноги устлала
— Наче ручку біленьку
Ген сусіді подала. —
А у хаті буковій
Господиня звиваєсь
И колиску кедрову[1])
Поколише й співає.
Що колядки[2]), що году
Рода[3]) свого все молить

---

[1]) *Кедрина*, шпилькове дерево пахуче, уже тілько де-де в горах находить ся у нас.

[2]) *Коляда*, свято різдва сонця и сонце новонароджене.

[3]) *Род*, ненат, корочин, полазник, дідько, родоначальник убожаємий фамілією. Его культ дуже старий, коли Родови хованому в клочю подавали страву *без соли*. Его образ був або з дерева, або з *людокоріня* Мандрагори (Alraune) або з каміня. Его представлялла

— В клочю — стравов без соли;
Щоб ій станув в пригоді...
И той Род наче богом
У родині вітає;
Праправнуків від злого
Стереже й схороняє.
Бач, там ланю муж вносить
Застрілену, в комору;
Обійма жовтокосу
И иде на обору...
На оборі хлібове
По стайнях румигають
Вівці, буі, корови;
Бжоли в пасіці грають —
В гаю пташки співають,
Коні в паші на волі;
А плуг коло стодоли
Вже терщю більш не має
И землиці шукає.
Позад нёго садочок,
У садочку віночок,
А в віночку дівчина
Красна, наче калина,
На гай пищний в розмаю
Споглядає й співає

и представляє ще нині (*на новий рік*) у наших селян найкраща худібкр, котру обводять по хаті и обийстю.

И обличем невинним
Всі лани украшає.

Ту мир тихий и воля
И достатки довкола;
Ту рай — з праці богатий —
Жизню пахне край, хата
Люд хоробрий и простий
Годить Богу и гостям.
Що ж отсе за сторони,
Страшно-дивні а милі,
Що десь в ліса хоромах
Перед нами укрились?
Ей! хиба ж ти незнаєш,
Що отсе за вкраина?
Та ж то Древа святая!
То Дайбога дитина.
И на ню то, безвинну,
Що раєм тхне, сияє,
Котить Игор дружину,
Грабить, нищить, рубає.

А Древа й незнає и любую вєсну
Зійшлась зустрічати в зеленому гаю.
Земля і витає у красній, воскресній
Своій одежині з зеленого маю.

Уже в ріці люде зиму[1]) потопляють,
Уже й з води весну у села вношають,
З сторон всіх на свято велике идуть
И наче ті бжоли веселі гудуть;
Ой! свято ж бо, свято єдине!

Свято любого Ярила
И весни дівчини,
Що так чудно, любо й мило
Землю прикрасила.
Бач, дівчата ладні ввозять
Золоте возятко,
В нёму Лада жовтокоса
И єі дитятко
В цвіточках: на головоньці
Яблочко святеє
Из раю, из бождеревця
— Красно золотеє.
Люд співа и наоколо
Кладу огняного
Обвезли віз діви тричі
Й діда золотого
Кличуть Ладу, умоляють
Ити помагати

[1]) В місяцю Марті на aequinoctium топили Славяне в ріках ляльку воображуючу смерть Морену — а виносили з ріки у воді скриваюче ся через зиму літо. (нар. обр. пісни Згарський Правда 2.)

Людям добрим Воротая,
Весну закликати.

И дів дванадцять, наче звізд
Зворотного кругу[1]) на небі,
Біля огню везуть поізд,
Співають для господа Древи:

„Розвивайся калино,
Діва родила сина[2]),
Воротая з корінцем
Та й из цвітом и з яйцем.
Помагай Ладо мати
Весну закликати
И Омана взивати,
Щоб голубив дівчата.
И крашаночками, ніби
Райцями-яйцями,
Пообділювались діви
З хлопцями, конвами
Носять воду, поливають
Друг друга й купають

[1]) *Хороводи* показували хід дванадцяти знаків зодіяку. В них театрально представляв ся цілий митус сонця.

[2]) *Діва родила сина* — відносить ся до знаку звіздного *Діва з колосєм*, у котрім то знаку сонце зходило раз в рік, як она показалась на небі; для того она в старих зодіяках малює ся з дитиною або з сонцем на лоні.

У ріці — з зими й смерти
Тіло обмивають.
А шкарлупочки метали
В воду; щоб дізнались
Рахмани, як их потомки
Великдень стрічають
И о них, та о вираю
Ще незабувають...
И танцюють раді знову
На гагілці[1]) милій
И кізла передражняють,
Питають веселі,
Як им сіяти насіне;
А перед дівчата
Виступас Оман красний,
Хоче діву брати,
Що Гагілку[2]) представляє

---

[1]) *Воротай инд. Litiavrata, Оман, Зельман Żalma* — бог любви и плодючої весни — називав ся также *Ярець, Ярило, Леоріт, Юрний, Юр.* (У нас називаєсь в колядах місяць *Май*: *Ярець*) гр *Ерос, р. Сирідо.* Він виображаєсь з яйцем плодотворним и корінём. Оман, зілє похоже на сонішник, було святе; напій з нёго уживав ся в хоробахъ (напій божий nectar).

Гагілки римск. *hilaria.* Птиця водяна *гоголь* викликувалась в те свято. Она приносила літо. Гоголь — образ води — чи не від него назва гагілок? В Индиі те свято називаєсь: Holi, (*хліб голінний — гола*).

[2]) Так як (місяць) Ярець, син Золотого Діда и Золотої Баби Лади, є богом весни и любви, так само и Гагілка-

В те велике свято
Подражнили й подружили
Ярця из Весною,
Діда й Ладу звеселили;
В милім супокою
Грались любо, забавлялись,
Аж зайшло за гори
Ясне сонце й привитали
Ніч весняну зорі.

Добра ніч, Древо, спи, о спи святая,
Нехай твоє серце нечує, незнає,
Що лютеє завтра тобі принесе!
Сни любо о щастю, любві и о раю,
Пок туча грізная на тебе збересь, —
И рай твій зруйнує и лад розірве
Игор, князь руського краю.

(ческе holka) дочка води, є самою весною цвітучою и богинею любови. Хто знає, чи то не до неї відносять ся декотрі народні казки: о змиі на скляній горі, котра хорошу дочку має и котру визволює и одружуєсь з нею богатир? Початок світа, початок літа — то само здає ся бути в старих митологиях.

Вода, з котрої виносять Гагілку весну, коли цілюща и живуща, водою Мокоші, а коли мертвуща, водою Морени зове ся. Загалом однак становить она царство Яги Баби. Лукоморе - небо. Гагілка, земля або по крайній мірі рослинність землі на весні, — весна.

III.

Паізд.

На зорях мраки лежали,
Сонце ще не встало
И край сонної землиці
Тихо спочивало.
Сумно, блідо, наче в гробі,
За густим туманом
Світить місяць, світять зорі,
Дожидають рана.
Сон тихенько ходить, шепче
И всю твар чарує;
Лиш єдина ластівонька
Не спить, а сумує,
Пляче, бо ся, нарікає
В мраці по під стріхи,
— Бо діточок вже не має,
Не має потіхи. —

Кубелечко хлопці люті
Збили й подавили
Малесенькі ластівята,
Що в гнізді сиділи.
Тужить, плаче ластівонька,
Діточок шукає —
Аж ту по над нею в мраці
Діва пролітає.
На лиці сі трівога
И жалі вітають;
Зупинилась и до птиці
Сумно промовляє:

Ластівонько, жалібнице,
Однакую долю обоє ми маєм!
И я тужу, плачу, з жалю омліваю; —
Коли подивлю ся край Древи землиці.

Дивись по Дніпрови, бодай не дивить ся!
Вже Древа страшними огнями палає,
Під ворогом лютим безвинно конає,
У крові конає від лютої криці.

Ишла я й будила всі бори моі,
Нехай весь народ мій перестерігають,
Щоб сквапно ховав ся у місця святі,
А я піду Бога просити у раю
О поміч для люду и краю.

Підняла ся Древа й горі полетіла,
Високо до зірки піднялась небога
И стала в воротах у вітця у бога,
Молитвою в зводи небесні взгреміла:
А зоренька божа прекрасна взяла
Ключі від румяних воріт бога Дня,
Встромила у зорю и рай відчинила,
А Древа до бога так заголосила,
Що сонце збудилось и взяло єї
На лоно до себе — и страх и жалі
Єї розважало, єї віщувало
Про суджену долю деревського краю —
И Древа заплакала в мглі.

Тихий був ранок. Земля з під туману,
Мов заспана ляля, ручки простягала,
Жемчугом, росою очи протирала
И уквічалась, як дівка цвітками.
Мрака[1]) поволи втікала до мор
И відкривала кругом вершки гор,
Що наче великі старезні діди
З під білой перини рядком уставали

[1]) Мрака, тьма, туча - то сили Яги; они представляють ся в наших казках яко кобилє стадо Яги, которі прокидують ся в прекрасні жовтокосі діви. Противко неї борють ся білі боги Хорс (сонце), Стрибог (воздух) и Перун. Ті три разом звершеняють тучі.

И з відтам на пишну, пахучу долину,
Що вперезала ся сріблом Уші
— В котрій прозирались сади и гаї —
Весело любо з висот поглядали,
Мов на дорогую дитину.

Мила Гагілка весна засияла,
До всёї твари мило усміхнулась,
Жайворонячі устні відімкнула,
Защебетала и Ярця обняла.
А понад рікою святою, горі,
Під ясенём божим, помежи липами
Болван Яровіта дивив ся до Уші.
Єго там вдячний поставив люд Древи
В памятку того, що над берегами
Сими бог сонця Ягу поконав
И в знак побіди у беріг вдоптав
Кіньське копито[1]). — Вона бо на небі
(Знай) місяць гасила чадами.

Поміж садами, у купочку збиті,
— Неначе той рій, що в бжоли богатий
И перед грозою хоче ся сховати —

[1]) Над рікою Ушою, на Полісю, знаходить ся єще и до нині знак на камени, похожий на видопт кіньського копита; а селяне о нім кажуть, що висше... Граф І. Стецкий в своїм описі Поліся оповідає о тім (Правда, рочник 2. статия Е. Згарського о народних празниках).

Так, під горою, соломою криті,
Хати села того, очам видавались
З стогами, що з поміж садів виглядали.
А над рікою при новій оборі,
Дід спозирає, як всходить святе
И тиху молитву до Господа шле,
Перед ведучи, у дивному хорі
Річки шипучой, шумячих беріз,
И жайворонків, що зняли ся в гору
И полетіли в праліс.

А біля діда, при хаті, на призпі,
Білявка, онука, дівочка сиділа
З писём, неначе дві малини зрілі.
Око у неї, як небонько чисте,
Зацвив городець на білому личку,
Золотом сиплесь довга косичка
Гарна, так гарна, що сонце весняне
Неначе влюбилось у пишную панну
И ясним промінем її обіймало,
Румяним світом її цілувало
В чоло и очи и брови шовкові,

---

[1]) *Ярило.* – Сонце молоде зимове звало ся Колядою и во ображалось дитиною, весняне Ярилом и воображалось молодцём, літне звалось Хорсом побідоносним а осінне Даждьбогом старим, плодоносним.

У личко й тні уста малинові
И непорочную грудь.

„Ягодо!“ каже дідусь: „сеї ночи
„Сова и жовни в хату добувались,
„Д' землі пси вили и воли стогнали;
„Час би менї вже заплющити очи.
„Тогді що пічнеш, ягідко спрітко?“
Дівча на те слово підняло ся швидко,
Шию дідуся обняло рукою
И поцїловало, як горі рікою
Почали літати у парі бузьки
И упустились на хату двійки.
А дівa: „„Дідусю, тобі щось проснилось!
„„Диви, що весілём бузьки нас прикрили;
„„Цить, не нагадуй Морени[1])““

„„Тою, одкасник, и терлич варилам;
„„Одваром, як треба, по цілому дому
„„Кропила й годила Родови святому:
„„Не має ту сили нечистая сила.““
„Дай Бог!“ промовив дідусь до дівчини,
„Иди ж, неси вже обід братам в поле.“

---

[1]) *Морена* зима, смерть. *Дивоня* змия, пожераюча світ, покушаюча ся всї твори божі знищити. Дивоня и Див суть властиве богами, в котрих власти находить ся земля (се хмари, тучі, холод, мороз), котра вивободжена сонцем плодючою стає ся.

Білявка послушно війшла у хижину,
Мов птичка весела — бо чорної долі
Єще незазнала, незнала й любви —
Війшла, и з хати уже за хвилину
Несе обідом сповнені горшки
И весело взялась, ген долі Ушою,
Тихою ходою.

А на полі косарі моторні
Вал за валом стелють и скосили
Всю сіножать, аж під ліс той чорний;
Коси клепать біля лісу сіли
И сестри з обідом дожидають.
А сестриця, мов шпарка ласиця,
Вже и вийшла, поле украсила
И братів голодних накормила.
Попоіли, напились водиці
И жартують и одпочивають. —
Пахнуть цвіти, мотилі ся грають,
Ладкають комашки и всі птиці
У гаю щебечуть дзвонко й мило —
А над всіми сонійко всміхаєсь
И свій рай и люд благословляє.

Так би вічно — а тим людям
Нудно в супокою;
Пеклом скуку проганяють —

Бавлять ся війною.
Хочесь буєстю прослити,
Вславитись розбоєм:
И ті люде невсипущі
Грають ся з слёзею...
Раю божий! земле мати!
Що тим людям треба,
Що нераз самі руйнують
Власне своє небо?
Розбивають и руйнують,
Що батьки взносили
И знов ставлять и будують —
Валять як валили...
Чудно й дивно, а однако,
Коли погадаю:
Тільки теє руйноване
В перед світ друляє.

И ти, мій раю и ти, Древо красна,
Необав вчуєш глубоко нещасте!
Єще хвилина — и рай твій займе ся
Граню и пеклом и скрізь розпістре ся
Сумная руина...

Спалить тя ворог, розграбить тебе.
На матернім лоні заколе він сина,
Заріже ій батька старого й убє

Єі чоловіка, а гожу дівчину
В полон пожене.

Чуєш, як чайка скіглить, нарікає,
Гусей и качок жене щось стадами,
В непевну годину сюда щось стягає
Гайворонів тьмами?

Чуєш, як вовци у лісі заводять,
Трублять зловіщо — пес вє, завиває
И рись-острозір з вертепів виходить? —
Знать жир зачувають.

А Диво могуче
По древу идичи —
Лунає ревучи.
Страх мече у очі,
Погибелі хоче
Даждьбога дитині,
Деревській країні;
И хулить Прабогу и небу и зорям
Страшенний біг горя.

А ліс шумить,
Гуде, реве:
Біжить, біжить...
И листём шипочуть
Гаі всі урочі:

Втікайте, втікайте,
В вертепах скривайтесь!
По полю, — як море —
Враги розлились;
Рубають, палять;
Всё ближе и ближе
Тучею несесь
Кривавий булат —
И жизнь людську поре:
Горе вам, горе!

В воздусі душно, природа цілая
В несвідомім страху дрижить, омліває
И неначе перед бурею утихла.

Кісці лишають травицю зелену,
А з ними вертає й сестриця пещена
В Ярилів до діда. А тутечки згодом
Вже перші вістянці нещастя приходять
В село и безвинно лісною дорогов,
Котра их в столицю краю попровадить
Спішать; а селяне до купи ся сходять...

Зібралась громада на віч той у раду
И помолившись зклала ся на Бога.
Товар свій у дебри й вертепи погнала
И тамки засіки міцні порубала,
Щоб ворога добре було повитати.

А жони и діти взяли ся стругати
Сулиці и стріли, — коваль кує клюги
До спіс, а старці щити направляють,
Шкіряну одіж желізом вкривають,
Худоби доглядують слуги.
Так кметі древлянські
Варягів урманських
Витати готовились боём.

IV.

Искоростень.

Наче пасіка без краю,
В добрій загороді,
Попід зелененьким гаєм
Понад тиху воду,
З улиями, що в солому
У верху прикриті,
Від нечаяної стужі
И дожджів у літі —
Искоростно розстелилось
Помежи садами
Понад озером спокійним —
Пишними вінцями
Пралісів кругом обняте
В розмаитих шатах.

Вколо него, вал на валі,
Сперлись частоколи

Наче лицарі, що встали
Боронити волі.
А із міста з середини
Вежа визирала,
В чорному она маймурі
Понуро блистала.
З челюсти єї неначе
З гроба виглядає
Болванище Дивобога,
Що людей карає.
Деревяний, чорносиній,
Тільки з золотою
Під вінцём з самоцвітами[1])
Чудо-головою.
А по нёму чорна свита
З огняними цвіти;
Оперезаний вужищем,
Що аж страх дивитись.
В десній він держить гадюку
И мечом махає,
А в лівій вагу — и грозно,
Гнівно споглядає.
Біля него зла Дивоня
Сперла ся на косу, —

---

[1]) Так малює Чорнобога граф Стецкий, описуючи Искоростень по преданіях (Правда р. 2.).

Від обох реве зараза,
Смерть и горе грозить.

Се боги тьми передвічной,
Того лукоморя,
Що их сонце звершенило,
Глянувши в простори
Безконечні ясним світом,
Теплотою й ладом;
Через що и визволило
Землю з того аду.
З того часу ті божища
Страшні пекла сили
Обернули против всёго,
Що боги творили.
И воюють против сонця
Тьмою и зимою,
Мором и усім нещастєм —
А бува порою,
Що удасть ся им згасити
Й сонце на хвилину
И землицю обернути
В чорну домовину.
Того лиха люд терпіти
Буде, кажуть, доти,
Доки Радогость[1]) не встане

[1]) Зри Hanusch Slawische Mythologie.

До святой роботи.
Тогді пекло провалить ся
И боги погаснуть,
А новий світ засияє
Чистий и прекрасний,
Де не буде Чортовіта,
Ні зими, ні мору
И засяє вічне літо
У райських просторах.
А поки що — у пригоді
У тяжкій, благає
Люд грішний онтого Дива,
Як не помагають
Світла сили в непонятних
Напастях великих,
Яких много зустрічаєсь
В Древи пущах диких.
Понад містом княжий замок
Гордо спозирає
На свій город, мов орел, що
Над гніздом вітає.
А за містом, у діброві,
На святому місци,
Оборонне и обширне
Тее городище.
Там святиня, а в святині
Білий бог сияє;

В коло нёго ясні Дні[1])
Стелю підпирають.
А на стелі видко небо,
Місяць из звіздками[2])
И діжу (бач) золотую[3])
И зорю поранну.

Хорс з чотирма головами
Під одною кришев
У проміню ясно сяє
И теплотою дише.
В десній турів ріг тримає,
В другій пастирськая
Ліска, а з лівого боку
Самосіч[4]) блистає.

В того бога на обніжу
Жінка з чоловіком
Виображені, в знак того,
Що сей бог великий
Сотворив их у Вираю
З дівою святою,
З мамою усеі твари

[1]) *Дні* — боги (Hilferding).
[2]) Зоодіяк.
[3]) *Діжа золотая* виображає, так як и коровай, сонце.
[4]) *Меч самосіч* (Згарський).

З сирою[1]) землёю.
Ще и білий кінь в попрузі
Видін на образі
И коршун, що то Словян всіх
Вивів з краю Язів.

Біля нёго золотая
Лада — красопані
З голим станом повновидним,
З личеньком румяним.
На руках держить дитину[2])
Наче няня — й много
Яблок золотих тримає
З Виряю святого.
Мак червоний и барвінок
И яйце крашене
Поміж нею, з иншим зілєм,
Спочива свяченим.

Перед Хорсом, пан грімниці
Неба досягає
Срібнобілов головою.
Золотом сияють
В нёго вуси, а десниця

[1]) *Сур* — сильний сли. сонце; *сира земля* - сильна земля (Hilferding, Партицкий).

[2]) Коляду.

Камінную стрілу
Випускає — то Сварожич,
Бог закона й сили;
У ногах єго з дубини
Цар огонь палає,
А при нёму плуг желізний
И ніж спочивають.

Стрибог[1]) и благая Мокіш
И боги всі білі
В коло ясного Даждьбога
Споглядають мило.
Раді світу, раді людям,
Пітьму непускають
И людей перед Ягою
Предостерігають.

А по стінах рядочками
Порозписувані
Діла всіх богів великих,
Що блистять над нами.
Як те небо голубеє
Коляду вродило;[2])

[1]) *Стрибог* - воздух, *Мокош* - вогкість. *Стрибожичі* - вітри.

[2]) Стараю ся объяснити кілька казок народних (находячих ся частию в ділі Потебні, трактуючім о словянських обрядах, а частию в Гната з Никлович народних казках ,котрі мені здають ся одну цілость становити).

Як о тому дізнала ся
Чорна пекла сила,
Як Сварогови в дорозі
У пригоді стала
И те, о чім ще не відав,[1])
В нёго упрохала.
Як віддав бог, жалуючи,
Сонце Диві й Диву[2])
И як три сини у нёго
Знову уродились[3]):
— Хорс, Перунець и Вітрило —
Як ті підростали,
Як під проводом Перуна
Коляду шукали.

А она була у замку
На горі стекляній
Полонена из звіздками,
Помежи змиями.
Повернули триє братя
До Яги староі
За святою Колядою,
Ясно золотою.

---

[1]) *Дивонїі и Дивовн.*

[2]) *Казка о Сучицу* (Партицкого вияснення в Правді).

[3]) Инша подібна до Сучица казка Г. з Никлович, де богатирі

И роботу богатирську
Дружно там чинили
И на мості, на шовковім,
Пекло звершенили.
Як надів Перунець шапку
— Шапку невидимку[1]) —
И змусив соняшну дівку
Хорсови за жінку.
И як Коляда помстилась,
Спекою побила
Перуна, котрого тайно
Була полюбила.
Як потому змий поганий
Мучив сонце чисте;
Як Вітрило взяв на крила
Брата й на чудесній
Мандрагорі, цілющої
Дав єму напитись...
Як обоє полетіли

заслугують собі, пасучи морське стадо Яги, три коні: одного з зорою на чолі, другого з місяцём, а третього з сонцём. На тім послідним кони визволює Хорс землю з під туману. Порівнай казку грецьку о Перзею, ідучім на Пеґазі (сонци), визволюючім Андромеду (землю) и убиваючім Медузу (тьму).

[1]) *Казка* находяча ся в ділі Потебні цілком сходна з старо-ґерманською казкою о Сіґурді, Брунгільді и Гунтері.

Из змиями битись
И як пекло звершенили,
Дива заковали
И від чарів (туч) те сонце
Живущою зляли[1]) . . .

Від тогді Хорс з Колядою
Мирно проживали
И на землю и на люде
Благодать зливали.
Аж одною, аж зимою
Сонце тужить, плаче;
Бо своєго чоловіка
При собі не бачить[2]).
Кажуть звіздоньки покірні,
Що тогді невірний

[1]) *Казки народна русска* и литовська (Потебня). Народ руський називає місяця князём, сонце здаєсь бути богом и богинею разом; в Греції Аркадийці звали місяця також князём а сонце княгинею.

Потебня говорить, що народ наш каже, що сонце під зиму надіває на себе кичку (жіноче убране голови) и иде у Вирай.

[2]) Сонце и місяць через зиму на противних кінцях горизонту сходять.

Всі ті казки відносять ся также до зими, котра сонце и звізди полонила в хмари. — Народ каже, що через сім місяців Перун слаб и дістає силу, аж на весні, як воскресної води напе ся. Тогді в друге очищає ся воздух від туч, котрі дожджом спадають и оживляють небо и землю.

Золотий Дід своему Сонцю —
И через віконце
Неба, ночю утікає —
За зорою гонить;
А те Сонце у Вираю
Дрібні слёзи ронить.

Але ж Сварог небесний,
Судия той світа,
Справедливо всіх карає,
Навіть власні діти;
И за кару, Хорса, сина
Розрубав на двоє,
Щоб необижав з зорою
Сонійко святоє.
Всё розписано красками,
Що перед віками
Стало ся и як почалось
З пітьми и туману.

Тільки одного немає,
Що лишь нічка знає
— Всевідущая прамати —
Що й богів лякає;
Про ті сумерки страшенні
Світовой пагуби,

Що за горе, що за лихо
В час той клятий буде.
Як та сука[1]) Чортовіта
Ланц урве и зубом
Прогризе вісь всего світа
В зоряшного воза,
Що на небі — в он час, люде!
Як возьме морозом,
Як засуне світи тьмою
И погаснуть зорі,
Счезне місяць и денниця
Не здіймесь з за моря;
А те сонце золотое
Впаде в глухоморе — . . .
Зойкне смерть понад землёю
Страшною косою —
В он час, люде, и вам горе!
Всій вселенній горе;
Бо тогді усё загине
Всё паде помором . . .

Всё те, кажуть, ніч списала
Чертами святими

---

[1]) Народ наш до нині декуда задержав тую віру. Сучка — Юрова собака показуєсь на весні, пророкує голод; — є то той самий пес Прокіон Египтян, що віствовав им повідь.

В книзі тій, що під кутёю
Криє ся в святині
Перед Соварогом[1]) сивим,
Прародичом світа
Триголовим, в котрім сили
Три великі скриті.
Сили ті: Даждьбог се ясний,
Теплий, не палящий;
Мокоша, вода — цариця[2])
Всё животворяща
И Стрибог, сей воздух чистий
И благоуханний.

Оттакий то храм чудесний
Древа ту создала;
А по нёму дід старезний
Ходить, чинить хвалу
Всім богам и перед скритим
Болванком клякає,

---

[1]) *Сварог* означає після Гануша в санскр. небо; Сварог, бог або світ небес.

[2]) *Вода цариця* се в загалі вода, море, небо, — як Соварог світ небес, Перун. Але вода туч здаєсь бути дочкою Яги, (представляємою тучею) Мокошею благотворною.

Що на грудёх вирізану
Льва голову має.
И благає Радогостя,
Світоворотаря,
Щоб не дав нам погибати
Від пекельних чарів.

V.

В І Ч.

У гаю, у городищу,
На святому місци
Збились люде — здвиг великий,
Що нема де сісти.
Перед всіми Мал, князь славний
И старші з громади
Біля нёго посідали
Починати раду;
А народу чорні роі
З світа посходились
Убрані, як слід, до бою.
Князя обступили
И чекають столітного
Діда, що крізь браму
Має вийти з величного
Хорсового храму.

Як він скаже, так и буде:
— Він святцём в народі —
Незабули єму люде,[1])
Як в тяжкій пригоді
Им порадив; коли брались
Старців добивати,
Як не стало з за голоду
Чим ся годувати.
В он час дідо сей порадив
Стріхи поздирати
И до висіву з них зерно
Вимолочувати.
На сю раду — зхаменулись,
Старців прокормляли
И від тогді Кормиміром
Діда тановали.
Він у храмі — терпеливо
Люд увесь чекає —
Як, храм двері відчинає
И старий являєсь...
Величезний, коренастий,
З бородою в пояс;
Глянув оком, наче з гроба,
На порозі стоя.

---

[1]) Народ наш каже, що до того зайстя добивали наші предки старців.

И дрожащими устами
Прорече те слово:

„Понад Дніпром котилась білолиця
И жадноока зависть в чорній хмарі.
Минала и хати и київські крамниці,
Лиш замок князівський у тайні чари
Зашепчуючи полоняла.

„И зиркнула, колючи в очи князя.
Спустила ся на дно єго душиці
И заревла змиём голодним Язі
И стогнучи там, брала зла криницю
Безденну, горем бючу темним.

„И закипіло жерело — хотою
И завистю майна и добра чужого —
И серце князя залило собою
И збило ум, — изпаром чаду злого
Звело из глузду й полонило.

„И перед ним вчинилась колесниця —
На ній, в димах, між искрями пожару
Сиділа у крівавій багряници
Розгукана війна; а костомара
Погнала впряжених змиів.

„З очей жони зриваєсь лискавка,
А з уст раз у раз громом гряхкотить.

Бренить коса Ягою клепана,
Колісє костяне дрижить, тріщить, —
То зойкне в голос — то застогне.

„А відьма князя обняла руками
И підняла на віз у поломю;
Віз устлала порізаних тілами
И в искрометную япончицю[1])
Убрала князя й посадила.

А спрага огняна подула з пекла вітром
И понеслось чудовище страшне...
Куда летить, пожежи ёму світлом, —
Де стане, там снідане з трупів жде
Кервов заправлене й слезою...

— Морена чорна, ворог сил Даждьбога,
Жене на Древу брань — мужайте ся!
И привитайте ворога страшного
Душою з криці, на дідів гробах,
Під оком вишного Хорса!“

Смерть ворогам! уся громада
Заревла й саблями
Бє щити и вививає
Понад головами —

---

[1]) *япончица* - опанча (Слово о полку Игор).

Як Бойслав, що головою
Висший над усіми
И за всіх сильнійший в бою,
Входить в середину.
Увійшов, кладе криваву
Голову космату,
К тому й збрую величаву
И шолом богатий.
Голова була русява,
Панцир з лося шитий,
Мідяними обручами
Навхрест гвіздєм збитий.
Меч був довгий, обосічний,
А шолом носатий,
— Щоб обличє боронити —
Всё те, на довгастім
А круглявім добрім щиті
Червоного цвіту
Бойслав смілий укладає
Й вічови кланяєсь.
Поклонив ся — слово дали —
Приняв слово й каже:
Старче віщий, князю Мале,
И ви райці княжі!
Я пригоду мав у полі
З Русичом завзятим
И убив єго, зняв збрую

И шолом носатий...
Уволіть же, най у храмі
Стіни украшають,
А чей буде Бог за нами —
Й Руссів покарає.“

„„Слава!““ гукнули Древляне
И кругом витали
Боєслава молодого
Витязём удалим.
И Кормимір приняв збрую,
В божий храм уносить;
А князь тим часом у роів
Люду слова просить.
Тихо стало и князь каже:
„Гей, ви воєводи
И боляре й огніщане,
И увесь народе!
Як же ж раите: чи будем
З ворогами бить ся?
Чи гадаєте з облудним
Игором мирить ся?

На то встав посеред крику
Боєславів батько;
Витязь голосний, великий,
Князя Мала дядько.
И сам сміло приняв слово

Дідуган „Порая“
— Мовчанка — бо в него мова
Досвідом тяжкая.
Не одно він лихо бачив
Дома и за домом;
И в краю не було вдачі
Рівної старому.
Був він на Варяжськім морю,
У Словен обозі
И спускавсь у Руське море
Через перевози
Карарийські[1]) з витязями
Аскольдом и Диром
Аж під Царгород човнами,
Що розбив Вітрило. —
Ніс він на Сурожське[2]) славу
И Хвалимське[3]) море;
Всюди був — тількі не плавав
Ще по Лукоморю,
Що по нёму перевозить
Дід мерців славянських
Добрі душі в Вирай божий.
Той почав:
„Древлянський

[1]) Карарийські перевози - Дніпрові пороги.
[2]) Сурожське море - Азовське.
[3]) Хвалимське море - Каспійське.

Світлий князю, богу милий!
„Годі нам боротись
З ворогами, против сили —
Не час до роботи.
Заплатімо, кілько схоче
Игор той навістний,
Киньмо єму в злющі очі,
Най вовчище трісне.
А тим часом, князю любий,
Вояків збираймо
И як розскалить знов зуби
Руський князь — не даймось.“

Рік и сів, а князь питає:
„Ти не кажеш бить ся?“
А старий знов одвічає:
„Ні, ні, не беріть ся!
Бо як тяжко тій синици
На орла повстати,
Так ще тяжше сій землици
Россів воювати.
Наші що найлучші воі
У Литві десь бють ся
И з Ятвягом — вступним боём
Підем, як вернуть ся.

Шум и крики — рада в раду —
Аж по довгих сварах

Пристає на дань громада
И шле дань и дари
Игореви и Варяг всіх
Гордим воєводам;
Щоб их ласкою зволити
Повернуть до дому.

А соколів на коніках з усіми вітрами —
По Припеті, по матери, з єї дочерами —
Скоростенський віч народний жене, посилає;
В останнє дань готовити всім повеліває.
А лицарям, а витязям велить собиратись
Під славнее Искоростно, врагів покарати;
Врагів покарати, прогнати из поля
И честь ратувати и волю.

А Кормимір в храм вертає
И перед престолом
Ночі-матери клякає
И предвічну молить:

Щоби жерело криниці
Раю відоткала
И на Древу жалібницю
Благодять зіслала. —

Сумно усміхалась д нёму
Мать житя и смерти;

Через звіздяну заслону
Таинственні черти

Дивно, наче из за гроба
Мрьли, виступали —
А мов болём єй утроба
Тягітна, дрижала.

На руках Яги близнята[1])
Сумно зпозирають;
А під нею в ній почата
Уселенна грає.

И Кормимір помолив ся
Встав, пішов з хорому
— Наче б' райводи напив ся —
Весело до дому...

[1]) *Сон и смерть.*

VI.

Розбої.

Земле прекрасна! Мамо, богине!
Чи тебе, земле, повінь залила?
Чи тебе сонце ясне спалило,
Що скрізь по тобі чорна пустиня?

— Ні мене кровця власна залила,
Ні мя спалило сонце єдине;
А скрізь по мині чорна пустиня
И моі діти в дебрах ся скрили,
Бо мя здоптали коні Русина.

— Потолочили збіжє зелене,
Пожаром села всі попалили
И кровицею діточок злили;
Що покололи, при грудёх в мене,
Люті ворожі Игоря сили...

Так то, Игор дань збирає
З Деревлян, насильно;
Хоч ніхто ся не спирає,
И всі добровільно
Дань Варягам в горло ихають,
Віддають, що мають.
— Всё даремно — бо з охоти
Грабять, жжуть, рубають.
И руйнують без потреби
Люд, немов карають —
Наче вовче стадо люте
И несамовите,
Що отару заідає
Та й еще не сите.

Годі, годі; утомились —
Вже им горлом лізе
Те богатство, що злупили
Без ваги, желізом.
И князь Игор завертає
Вже домів дружину;
Лиш він сам еще лишаєсь
Поброить хвилину.
Бо як тяжко вовку тому
Из стервом розстатись,
А ще тяжше київському
Князёви лишати

Бідну Древу, що розграбив...
— Подумав, лишив ся —
И из цвітом свенських драбів
На розбій пустив ся.

А вість сумна з вітрами йде
И в Искоростно приходить:
Що Русь вернула ся й дере
Знов у деревськім народі.

Розпука, горе. — Люде ждуть
Богатирів з військами, —
А тим часом ид Россам шлють
Послів з такими словами:

„Чого ти, князю, повернув?
Яке ту діло ще маєш?
Хиба ж ти дань всю не згорнув?
За що люд мучиш — караєш?

Але Игор огнёкосий
На те не зважає;
Кличе всіх Варягороссів,
Що при собі має
— И порадивши ся з ними,
Нічною порою
Тихо попід ліс зелений
Йде понад Ущою,

Щоб село святе „Ярилів"
Зграбити, спалити
И послам на слово — силов
Відповідь зложити.

У той Ярилів из лісів
Всі мешканці вже постягались,
Дань уплатили и домів
Худобу всю поприганяли.

И пізним вечером, весь люд
До місяця-князя нового
У молитвах бє вірну грудь
И спати кладе ся из Богом.

А там на небі, у раю,
— В бездоннім, німім Лукоморю —
Всі звізди до вершка идуть
На скляну гору Мандрагору.

И під звіздою Ясенем[1])
Всі Дии небесні усіли
Круг Соварога и огнем
Заняло ся небо й згреміло.

---

[1]) Полярна звізда.

Чекають Воза — и мерців
Из битви — що Фірман заточить
В раю ворота — Лада всіх
Цілющою вічности скропить. —

Чекають, радять о тому,
Якая година жде Древу —
Она не вістна нікому, —
Она спить у Баби[1]) на небі.

И ніч царица прорекла —
Злякались богове вселенни:
Ой Древо безталанная,
Судьба твоя кривава, страшенна!

А зірка добрая встає
И сипле женьчугом — словами:
„Нехай-же слава хоч буде
Сій Древі, мій отче и мамо!

И Соварог кивнув на то
Своєю жарцвіт[2]) головою, —
Кінчилась рада — зтихло всё
И Мандрагора пустою.

[1]) *Баба чорна, ніч мать, — Яга Баба. Дні-боги* (*Hilferding*).

[2]) *Молня в нар. казках зве ся жароцвіт.*

А Див коло воріт лежав,
Почув се и кличе Дивоню
И змиї тучі к' собі звав
Из моря глубокого лона.

Заніс всё небо хмарами
И світить пекольним поблеском
И лає ночі матери
За те, що на жорнах небесних

Змолола долю — без его —
Для Скоростна, міста святого,
В котрім єму гаразд було
Між людом побожним літ много.

Задрижала уселенна,
Пекло пімстою тяженне
Підняло ся до борби
Протів матери — судьби...
Блеск на блеск и гримот в гримот,
Ревіт, свист и гук и треск;
Хмари чорні бистро линуть
З краю до краю небес. —
Простяглись, блистять змиями;
Горе над землі нивами!
Рветь ся небо, рвуть ся звізди,
Аж в кінци бог вдарив трижди
У страшенну пекла силу. —

Ясная єго стріла
Тричі тучу пробола,
Тричі Дива угодила
И Дивонію прошила. —
И пекольная гроза
З неба, з поля подалась;
В слід єї погнав Вітрило;
Ще раз блисло и згреміло
И вже горі черевищем
Лютий світа опирище
Покотив ся — хлинув дождж
И понурий пекла вожд
Провалив ся; а Яга
— В зорях — по небу ишла
За вирoдним у печалі —
И з півночі вколисала
Землю злякану до сну
И на земли тихо стало —
Як в раю...

Тихо. Ніч своє узяла
И сонну природу
У колисочку уклала —
Тілько серце годі
Людське положити спати,
Бо воно не сите —
Всё собі хотіло б взяти,

Каплі не лишити
Ближнёму — и кривдов дише
И гріхів не лишить.

Добрий люд твердить уперто,
Що чуже не гріє. —
И чому ж навістне серце
За чужим щаліє?
Чом' чуже, хоть бридке, миле?
Жінку, хоть погану,
Людську — ми б' раднійш любили
Ніж, як той поранок,
Красну — власну.
Старець сватає дівчину,
Хоть се добре знає,
Що при нёму сиротина
Наче в гріб лягає; —
А скупець збиває гроші
И як пес ховає,
Та всё більш' и більше хоче,
Хоть не зъість що має. —
Цар, що богом міг би статись
Для свого народу,
— Як би тілько шанувати
Розумів свободу —
По що руки простягає
За чужим спокоём?

По що гонить за марою?
Любить ся в розбоях?
Чи зъість більше? більше випє?
Де там! серце хоче
Панувати й людська доля
Коле єго в очі...
Людське щастє в серцю людськім
Родить зависть чорну;
Тому хворе, пок' не знищить,
Або не загорне
Всё для себе; бо нам треба
Конче, конче треба, —
Щоби наше любе серце
По гортанку мало,
— Хоть би в пекло чуже небо
Провернутись мало...

По гортанку? що я кажу!..
Игор той накрав ся
Вже до нехочу й ще вражий
Не нарозбивав ся.
Годі бо єму спинитись
— Всё бо коле в очі —
Треба всё взяти й розбити,
Бо так серце хоче.
И тому иде, лісами
Наче вовк краде ся,

Байраками, манівцями
На Ярилів дре ся...
Не спиня єго трівога
Страшная в природі,
Ні сумлінє. Він на бога
Днесь кладесь в пригоді,
Бога морду и пожежі
— Війск всіх опікуна,
Бога кривди и крадежі —
На бога Перуна.
И без гадки йде рубати,
Грабить, руйновати
И над безборонним людом
Дико збиткуватись.

Препоганая натура
В злого чоловіка,
Завистна и невсипуща
Від пелен — до віку.
Єі хота вже всю землю
Полонила й зъіла,
И моря всі изглубила,
Гір нутро розрила;
Навіть небо таин повне
Вже завоювала
И там рай собі и бога
И святих поклала,

Щоб служили всіми, всіми
Силами природи
Ненаситному, людському
Завистному роду.
Гріб один — хоч и за гробом
Люде закладають
Рай новий, новеє царство —
Их хоту смиряє.
Гріб той, Игорю завзятий,
И тебе лякає;
Гріб той, Игор, завтра, завтра
Вже тебе чекає!

VII.

Крівавая ніч.

Нічко, мамо уселенни!
Хто тя сіє, хто тя оре,
Що заплоднюєш простори
Неба світом незміренним;

Що по твому лоні темнім
— Наче по безкраім морю —
Ходить місяць, ходять зорі
И те сонійко ясенне ?..

Ми питаєм на даремно
И все молим у покорі,
Щоб вітала ти над нами
По усякім дню струдженім
Світючи в зірочок хорі
Від вечірки[1]) аж до рана.

---

[1]) *Вечірка* — зоря вечірная. Деннпця — зоря поранна.

Нічко темна, люба мамо!
Ти як тая чар-криниця,
Що у ній вода живиця —
У раю десь за морями.

Жизнь даєш, гоиш нам рани;
Тихо ходиш по землици
У чар-зілю й сон-травици
И купаєш душу снами.

Ой сияй же небесами,
Поки сонце й білолиций!
Тільки нашого — що маєм
Супокою з чароснами;
А той рай лиш ти, царице
Неба, всім нам посилаєш.

Передвічна! ти всё знаєш,
Ти всё бачиш зіроньками.
И говориш до нас снами,
Стережеш нас и нам раєш.

Подиви ж ся, пресвятая,
На Ярилів, де Древляне
Сплють, не чують, як лісами,
Д'ним краде ся рать грізная.

Ой! даруй же, — чар-княгине,
Тиі люде дивоснами,
Щоб збудилсь ратувати

У лісах хоть жизнь єдину;
Бо вже ворог під хатами:
Пробуди ж их, нічко мати!

Сияє ніч мати усіми очами....
Мрій кросна на звіздах розклала и тче;
Пустила човночок — він поміж зірками
Тихонько просунувсь, на землю паде
И дивними снами лякає всі люде ...
Лякає и Крицю старого в селі
Ярилові божім — и дідо ся будить —
Учув щось, підніс ся и крикнув з печи:

„Встань доню Ягідко! иди засвіти но;
Товче ся по ночі якась там мара —
Щось пси завивають — чи чуєш дитино?
Худоба у стайни чогось заревла.
Ого! заиржали десь близько ту коні.
Хиба и сам встану хлопів розбудить;
— И так вже зірниця день кличе з просоня.
Устань же голубко й огонь розведи.“

Знустив ся дід з печи й вікно одчиняє
— Зятягнені рамці тонким міхуром —
Заглянув — „Небесні! пожежа палає“ —
„Ратуй ся Ягідко! враг грабить селом“.
И челядь будити кинув ся дідина
Топір взявши в руки а лук під паху;
А зжахана птиця Ягідка дівчина
Немов остовпіла у наглім страху.

Страх білий по личку єї подув гробом;
Зріниця розперлась широким кругом; —
В хоті помістити всю в собі пригоду
И всё розпізнати душиці вікном.
Подалась на перед хвилину й коліна
Немов підкосило у ней, що вклякли;
У грудёх не стало тху бідній дівчині
И руки безвладно по тілу сплили.

Так стала хвилину — нараз до світлиці
Глянула и блисла пекольна луна —
Здрижала під нею святая землиця
И дідовий голос в вікно закричав...

Она стрепенулась — приходить до себе,
Круг себе зирнула й бере під полу

Домового Рода — щоб стянув в потребі —
И бистро кидаєсь у двер тисову.

А в дверёх.... Закрийтесь, нещаснні очі!
Там Диво регочесь;
Там пекло и горе
И кровяне море. —
В димах огняний
Розкочуєсь змий;
Ніч в кров убирає
И стома головами,
Стома язиками
Село поглощає —
И мече далеко искрами, снопами
И бурю взиває на тризну грізную
Й лютує...

Чуєш, як ревуть воли
Там в огни ?
Коні йржуть,
Крик и зойки, плач и стони
Люду, що села боронить.
— Страшна лють
Ворогів
На одчаяних хлопів.
Ломіт, треск, гук, бренкіт броні

И конаючих скрежіт
И розпука вдів, сиріт —...
То війни понурий дух,
То урманських волоцюг
Меч, обух.
То Игоря и Варяг
Лад и ряд;
Що гуде и реве,
Люд в покоси кладе
И пожаром замітає,
И воронами вкриває
Землю власную свою —
Як чужу...
И се нині знов, лакомий,
Сёму бідному селу
— На кріваві похорони —
В броню дзвонить...

Задзвонив — и покотились
По згарищи трупи.
Засвітив — и закурились
Почорнілі купи.
И погиб, в бою сердитім,
Дідуган удалий,
А Ягідку боговиту
У полон погнали.
Лине річка кровяная,

В полимях зкипає
И в Уші святні води
Кипятком вливаєсь.
Паром неба кличе пімсти,
До Славути лине —
И у чорнім Руськім морю
Без спомину гине.

По Ярилові лиш мисце
Чорнеє лишилось
И ті слёзи, що по бранців
Бліднх лицях сплили.
Зпопелілая руина
З далека чорніє
И широко Украину
Чадовий дим крие.
Лиш один болван Даждьбога
Угляний, спалений
Взносить ся, сторчить, високо
Над овид нужденний.

А раненько зірка встала,
Очі протирала;
Подивилась — налякалась
И назад сховалась.

VIII.

Повстанє.

Шумить буйний Вітрило в полю
И гайворонів тьму зганя
И трупи, що лягли за волю,
Галками чорними вкрива.
А Русь домів вже повертає,
Тяжка проклятєм и майном
И перед себе поганяє
Тих бранців, що взяла в полон.
Чи чуєш, як ревуть корови?
Як вівці бляють в череді?
Як люд бредучи в власній крови
Клене и долю и богів?
Чи бачиш, як за жовту косу
Привязане до стремена
По при коня, дівчатко босе
Изнемагаючи вмліва?
А хоч ступаючи лишає
Крівавий за собою слід,

Однак не плаче й не благає
Врага тяжкого, а терпить...
Се Ягода з села Ярили,
Що Игор на зорях спалив.
Там добре Росси поживились,
А він дівчину полонив...

Стій, руський князю! вже тобі
Більш не вертати ся домів.
И Деревляне правий суд
На тебе кличуть и несуть;
За край их знищений, роздертий.
Кров хоче крови, а смерть смерти;
Кривда жде пімсти, грабіж кари
И люд увесь сеі пустари,
И князь народа, кличе: смерти
Тобі неситий и упертий!

Бач, в искоростенськім гаю
Сходять ся збройниі люде.
На княжий клич зібрались ту
З хоробрим завзятием в груди.

Всі в лосёвих у сорочках,
Ремені им грудь покривають;
Желізну бляху на щитах,
А рися на голові мають.

И сім владиків, як сім звізд
Цілого деревського неба,

Злетіли из далеких гнізд,
Свій край боронити в потребі.

Божена, Мстислав, Красопан,
Волинські вороги Россів;
Порая, сміляй дідуган,
Из сином Бойславом хорошим.

Стратимір и Праслав — в кінци —
Громителі лютих Хозарів;
Краю сторожі — від Литви —
— Два братя, два тури до пари.

Всім з лося панцир криє грудь
А панцир желізом набитий;
Всім плечі у мисливий труд
З медведя и тура, покриті.

А над усіх, в тяжкій грозі,
Князь Древи святои сияє;
З рогатим туром на чолі,
Що з відтам на плечі спускаєсь.

Лускатий панцир мідяний
Єму широченну грудь криє;
Медвежий лоб на щит тяжкий
Прибит, а меч в десні ясніє.

Трясе космату гриву Мал,
На жертвеннім стоя кургані;

Зирнув на богатирський вал,
Звів руку и каже словами:

„Гей ви боляре! богатирі ви Древи!
Ви Огніщане, люде свободні хоробрі!
Терпцю не стало вашому, люде, князеви
З гори дивитись на лихо чорне недобре,
На красноі Древи розбоі и муки
Заложивши руки.
„Міркуйте: коли ся унадить вовчище в отару,
Всі вівці заість він и повиносить з отари;
Коли єму вшину, в розбоях шалених, не буде,
Коли не засядуть и не убють єго люде...
Таким самим ненасиченим звіром
В нашій Древі — Игор.
Усё забере він, усё понесе;
Коли єго сабля моя не зжене
И до могили не зложить!“

Оттак промовив Мал у раді;
Народ бє гнівно щит мечом
И Деревлян ціла громада
„На битву!“ гуде, наче гром.

И меч Ярила [1]) весь в огню
Кормимір виніс з святині

[1]) Меч самосіч.

И заспівав богам хвалу
И військо из города лине.

И висипало ся на битву,
Неначе з гнізда та оса...
А старці, при богах в молитві;
А жони, по вітру коса:

Плачом и зойком воздух лякають
И бога о поміч взивають.

Чи поможе? помагає?
Як се людям знати?
Віра каже уповати
И всі уповають...
Уповають, покладають
Надію на Бога;
Що він знищить, покарає
Ворога грізного.
Бо за ними правда ясна,
Бо за ними воля;
А протів врагів нещастє,
Кривда и неволя.

Віро! ти як ватра тепла —
Ми неначе діти,

Що сідають в коло тебе
Щоби ся загріти
И мороз и тьму и страхи
Геть від себе гнати
Баёчками; що чесноту
В серденько рогате
Защепляють и грозою
Дивом, чудесами
Диво страшне усмерчають,
Що тяжить над нами. —

Ти вивела из дикунства
Чоловіка злого,
Ти навчила єго правди
И шукати Бога:
У небесному жар-цвіті,
В сонічному світі,
В воздусі благоуханнім
И в небесній мамі
И в зорі и у всіх звіздах
И в земли родючій,
У воді, на всіх, всіх місцях,
Що житєм біючі.

Зерно, з котрого ти взялась,
Був страх и зухвалі
Вже тобою торгували,
Як ти колисалась

Ще билиною малою.
— Несвідома всёго,
Що дізналась аж порою,
Як пізнала Бога. —
Торгували, запрягали,
Путали тобою
Всі народи; заливали
Цвіт твій кровю, кровю.
Не заляли! світ твій тихий
Продирався в темноту
И палив у душах лихо,
Защепляв чесноту.
Ти взростала, розвивалась
З кождим днем милійше
И твій цвіт все красував ся
Чисче и яснійше.
З нёго люде ссуть — як тиі
Бжоли з цвіту меду —
Супокій святий, надію
— Нектар жизни, неба. —

Процвітай же, серця цвіте
Чистий, благодатний
По всім мирі безконечнім
Теплотою й ладом!
Процвітай же! розвивай ся!
Все яснійше, краще

И даруй людству надію
В чорних днях нещастя.
Проживай! жий вічно з нами
Поки серця того,
Що тебе з себе почало,
Для себе самого. —

IX.

Смерть Игоря.

Гей чи то хмара божий світ покрила?
Чи попід небо жене сараною?
Чи Язя люта те сонце згасила,
Що Русь покрило, у білий день, тьмою?
— Ой то не хмара світ божий покрила,
Ані на землю жене сараною,
Ні Язя чорна те сонце згасила:
А Деревляне Русь вкрили стрілою.

„Игор, Игор! шкода твого віку!
Шкода слави из під Цариграда!
Мало в тебе другів, а без ліку
Деревлян завзятих. Що порадиш?
Ей піддай ся! — хоть з за твого сина —
А як ні, то марно ту загинеш!“
Але руський князь страху не знає,
Крикнув — військо городом ставляє —
И хоробрі Руссичі щитами

Від боків всіх вже загородились
Іжаком грізним у купу збились
И наєтрошились списами.

А Деревляне неначе те стадо
Вовче розъюшене виючи страшно,
Русь обступили без всякого ладу
И починають вже бой рукопашний.
Клюга зашипіла,
Тетівка збреніла
И свищуть, вють стріли зубаті;
О вражий щит
Топір гримить,
Мечі бють в шоломи носаті;
Бють, крешуть огню из желізної лати
Аж парскає криця крихкая....
Гура, гура!
Реве завзятуща борба;
А коні ражені,
У бою шаленім
Кажучись иржуть,
З іздцями падуть
И місять желізним копитом
Здорових, ранних, побитих...
Треск, бренкіт, ломіт великий;
И зойки и крики
Розпуки, страданя;

И стони протяжнні, дикі —
Конання.....
Ріг трубить, гукає,
Борбу роздуває;
А трупа
Вже купа на купі....

И руки трудні уже знемагають
И сила бойкая в бою омліває —
И як ті спінені вали,
Що відпадають від скали
— На котрую пняли ся
Без ваги —
Не лишивши ні знаку
На врагу;
Так в завзятих боротьбах
Марно, марно хоть уперто
— Двері гроба, двері смерти,
Весь деревський здвиг крівавий
В богатирській, руській лаві —
Провалити силить ся...

Але за теє на другому боці
Поміж возами — в варяжськім обозі —
Клонять ся, рвуть ся наїздників сили.
Бранці там були; сі клином ся вбили
В руський частокіл живущий. — Натисли —
Стіни неначе на бочці желізні

Обручі здулись, подались и пирсли,
А вої як дуги посипались низом.

Дармо ту Альдан ряди направляє,
Знову всі плечі поуз пліч ставляє;
Син бо Пораі єго вже зобачив,
Звів вороного и без впину скаче
На очерет той желізний, живучий...
Грянув — звалив го — а Древа, ревучи,
Через провалену двер мором дує;
— Ввалилась, взгреміла — лютує й мордує.

Дармо Тілєна при Альдані станув
Збити й заперти провалену браму;
Мстислав то бачить з коня — не далеко —
И натягає вже свій лук великий.
Тетва взбреніла у лука тугого
И в миг не стало Тілєни грізного.
Блиснув самосіч в руці Боєслава —
И згинув Альдан, варяжськая слава.

Дармо, всё дармо, хоть Грім, Красопана
Шіхбери, Божену післали в край духів.
Більше и більше вже кріпнуть Древляне, —
Слабша, все слабша Варягів потуга...
Бранці, худоба занята и коні
Вже перебились на волю, в болоне.
З ними найшла ся в щасливу годину

И Ягода, тая сирітка, дівчина.
Але ще битва не вмерла, лютує....
Бач, як Стратимір грізний там ґаздує!
Меч єго ясний понад головою
Шіхберна звів ся, блиснув и ударив —
Шлём розпирснув ся, розпав ся на двоє
— Не помогли 'му замовка и чари —
И змірив землю той Шіхберн собою,
Руки рвуть в дрожі травицю й толочать
И гаснуть на віки у витязя очі.
Грім хотів мстити Шіхберна собрата,
Крикнув — и Турберн и Роальд завзятий
Вже на Стратьміра — д' котрому пристали:
Мстислав, Будислав — оружє підняли.
Та не відсудять раз суджене горе,
Всі три на землю упали мерцями,
Всі три за князя лягли головами
А з ними упали и стяги Игоря.

Всё пропало! Росси обступають
Свого князя и хотять лишити
Поле Древі; але князь сердитий
Обглянув ся, из коня зсідає —
Й мовить, вхопивши єго за гриву:
„Нікуди нам дітись; а противо
Ворогів стояти честь жадає.
Лучше вмерти, як осоромити

Руську славу; и я буду битись
На сім місци до самої смерти.
Вас однак не хочу я ту сперти.
И як тілько ляжу головою,
— Ви на мощі князя не вважайте —
А о собі тілько промишляйте.“

На те слово загула Русь роём:
„Де тобі смерть, там и нам кістками
Положитись спати під щитами!“
В он час Игор меч тяжкий підносить
И між ребра ихає вороному. —
Кінь зайржав, извівсь, паде, а Росси
Всі пішли у слід владиці свому
И мерців и коней тілесами
Засікли ся, вкривши ся щитами.

— Гей далій на вовка, на вовка краяне!
Мал кличе ревучи,
По переду йдучи,
Бойких, завзятущих своих Деревлянів.
И наче та повінь велика, страшна —
На Русинів жменю вже сунесь гроза
И рве всіх о землю, стелить, замітає,
По трупах идучи живих досягає....
— Неплатні засіки й желізні лати —
И годі вже поле держати....

Вже ратищем князь Мал ид бісови справив
Того Стелетону, варяжськую славу;
Гунастра, що сміло поставив чоло
Єму, він ударив скрізь груди мечом
И Свеном хорошим о землю вже поре,
А на земли кровяне море.

Однако ще Игор, неначе тур дикий,
Що стадом вовків скрізь обскочен в житлі,
Трясе чорну гриву й лякає их риком,
Звертаючи роги до них в боротьбі:
Так князь на боки всі звертає топором
И смертею грозить и горем.

И дармо Порая, підходячи грізно,
На Игоря мече сулицю свою;
Клюга бо, загнувшись на груди желізній,
Відпала безсильна. В тій хвили свою
Верг князь и старого навскрізь прошиває...
Бойслава, чи видиш? чи знаєш?

Той рикнув и львиним нечаяним скоком
Мертвецький вал руський в миг пересадив —
И люто втопивши у Игоря око
Тяжкий величезний топір — горі звів
И кинув о князя скрізь напорзи [1]) в шию
— И в Игоря лиця бліднюють. —

[1]) *Напорзи* = дротяна сороч..а (слово о плк. Игор.).

Топір всав ся в рану неначе крівава
Та пявка — и ситий кервою обвис,
Паде, покотив ся, — а князь величавий
В безпамятнім болю и зуби затис —
И витріщив страшно крівавиі очі...
Кров горло заляла й клекоче. —

И в зад подала ся тяжка голова,
Розкрили ся руки, вклонились коліна —
И грянув собою о тиху дружину,
Аж кров розбризнулась и зойкла земля;
Зріниця в останнє на світ подивилась,
Збіліла и ночю на віки покрилась...
И князь, син короля од хвиль олатирських [1],
Простяг ся на трупах Руси богатирської,
Простяг ся, — а серце нічо більш не хоче
В спокою смерти урочім. —

И Деревляне вільниі
Зняли саблі горі,
Пісні Богу заспівали,
Витязів возвеличали
И домів пішли.

---

[1]) *Королями мор* (я ту кажу *хвиль олатирських* = балтийських) „Seekönige“ звались начальники розбійничих шаёк норманських.

А над тихою Ушою
Три могили встали:
Древі, Игореви й Россам
В віковічну славу.

X.

Торжество.

Гей! затрубіте нам роги й лісами
Гомін пустіть.
Гей! розиграйте ся гуслі и дуди
Звуками всіми. Свободниі люде,
З повноі груди псалом загриміть!
Бо нині бог мира и слави й свободи
Воскрес и вітає над Древи народом.

Князя хороброго з богатирями
Всіми єго
Возвеличайте й горі піднесіте,
Думою ладною всіх прославіте,
Що накладали за край головов;
Що ворога з Древи святоі прогнали
И волю и мир вам благий дарували.

А тому Хорсови, що небесами
Світло несе,

Сім стогів з ясеня дров уложіте,
Бранців кладіте на них и зажжіте —
Вдячная жертва най д' богу иде.
А хороводом и святочним співом
Нехай провожають офіру сю діви.

Золотоковані роги медами
Най закипять!
З рук до рук витязів вдатних, хоробрих,
Тому пристойних усіх людей добрих,
Най ходять повні, най ходять в лад!
Хміль — божа дитина — він тугу розвіє
По полі й на нёму утіху засіє.

Стрибог крилатий, пан хмар и туману,
Мраку роздув;
Сонце сияє и всіх звеселяє
Літом веселим и милим розмаём —
И благословить нам тризну святу.
Побіда, мир, слава, благобит, свобода
Уже завітали в деревськім народі.

И те небо засвітило;
Наче білиі боги
Радість людськую ділили,
Дивлячи ся з висоти.

Ліс, луги, лани сияють,
Цвітом пахне воздух весь,
Гай від соловъів лунає
— Як одрадно в Древі днесь!

Всім? Щасливому веселе
Всё, що згляне, що зайде;
Май ему ся в ноги стеле,
Душу туга не бере.

Но нещасному не миле
Ані небо ні земля, —
Наче туманом покрила
Душу болістну судьба.

Кілько ту майна пропало!
Кілько бѣть ся вдів, сиріт!
Кілько сліз матки проляли —
А тим слёзам тямки ніт!

Глухне в общому весілю
Поєдинчая печаль —
Усміхайтесь слёзи мило!
Бо сміѣть ся увесь край...

Няй сміѣть ся — не заглушить
Безталанної плачу;
До сміху не змусить душу
В болю розкошуючу.

Глянь, послухай: ген у лузі
Зозуленька кує —
А на полі біля лугу
Могила сумує.

Ой на полі, на могилі
Чорний ворон краче —
А в долині при могилі
Хтось тихенько плаче.

Ой в травици крута рута
Полем розстелилась —
А дівча сумну могилу
Личенком прикрило.

Буйний вітер жалостливо
Виє, завиває —
А дівчина из могили
Братів викликає.

Смеркло ся, небесні роси
На пісок сідають —
Діва кличе діда й землю
Слёзами вмиває.

„Ой не плач так, дівчинонько,
И не бий собою,
И не пій на дармо гроба
Гіркою слёзою!

„Бо як з під роси травиця
На піску не зійде,
Так на плач твій дідо з гробу
И брати не вийдуть.

„Тому стям ся, вгомони ся,
Перестань ридати!
Вічно ту міняєсь доля, —
Шкода нарікати.

„Земські болі, земську журбу
Й горе безконечне
Лагодить, гоїть терпливо
Час — лікар безпечний.

„Як на зиму яр и літо
Певно наступають
И землицю нашу пестять
Любощами Мая:

„Так и ти знов усміхнеш ся
Весело, тепленько, —
Скоро также сонце гляне
На твоє серденько....“

Світить Нічка оченьками
Чистими, святими,
Дивить ся — и жаль ій стало
Бідної дитини.

Кличе синойка Сонбога
И на сиротину
Вказує єму. — Бог зходить,
Маковим віночком
Діві тімячко вкриває,
Дує холодочком
З крил и ручков закриває
Зплаканиі очка, —
Нахилив ся, шепче тихо,
Слухи зачиняє —
И заслоною — недолі
Тямку покриває....

Спи, дитино безталанна!
Спіть (благим) нещасні!
Тільки волі, тільки долі,
Тільки мира й щастя....
Сплять — а нічка зіроньками
Ясними моргає
И таинственним обличєм
Мило усміхаєсь.
Світить, дивить ся з висока
На всі твари божі
И підслухує неначе
Чує, або може
Вигляда сподіваного
Гостя из дороги.

— В тім мрійная даль копиток
Коней задудніла —
Нічка світить, усміхнулась,
На шлях подивилась, —
А там ідуть Деревляне
Навпростець д' могилі.

Хто се? хто се, нічко мила,
Шлях кінським копитом бє?
Хто й чого сюди д' могилі
З товаришами жене?

Се Бойслав, се він покинув
Тризни радістні, гучні —
И богатую гостину
Князя и богатирів.

И спішить він помолитись
При могилоньці вітця
И гріб медом добрим злити.
— Так наказує обряд. —

Станув, дивить ся: могила
Чорна перед ним стоїть,
А на ній — небесна сило!
Білая мара лежить.

Парскнув кінь и на бік скочив,
Излякались молодці

Білої прояви ночі —
Й відступають ся усі.

Лиш Бойслав страху не має,
А зсідає из коня
И на гріб вітця вступає,
А на гробі спить дівча.

„Хто ту?“ гукнув до дівчини,
А нещасна, через сон:
„„Ох татунечку єдиний!““
Шепче. Мовчанка кругом...

Лицар ухо нахиляє,
А дівчина каже знов:
„„Діду, мамо дорогая,
Як ту з вами весело!““

„„А де ж братє дорогее?
Клич их, клич матусенько!
Бо я думала що тее,
Що усіх заляла кров.““

Зпоглянув Бойслав на спячу,
— Серце в нёго жаль бере —
А дівча крізь сон всё плаче
И пісок руками мне.

„Встань, невісто безталанна!“
— Каже знов Бойслав єї —
„Не годить ся враз з мерцями
Спочивать и спать тобі.“

Стрепенулась, оченята
Вколо блудом повела,
Устає й не може встати
— Так і лицар налякав. —

„Хто ти, дівчино?“ питає
Тихо Боєслав єї.
И устала й одвічає
Кланяючи ся до ніг:

„„„Я дівча з села Ярили,
Ягодою мене звуть.““
„Що ж ти робиш на могилі,
И чого шукаєш тут?“

„„„Де ж подіюсь? батька й маму
Ще Олег закатував,
А дід з моими братами
За Ярилів тут упав.““

Місяць світить з по за хмари
И сріберні лучі шле,
И зливає дивним чаром
Ягоди сумне лице.

А Бойслав зриває очі
На невиданій красі;
В очі дивить ся урочі,
Потапаючі в слезі.

„Цить, дівчинонько! чия ти?
Чи не Криця дідо твій?
Той був побратимом, сватом
Батька мого — говори!

„„Крицяˮˮ, одвіча дівчина.
„„А Порая твій отець,
А ти сам Пораі сином,
Древи богатир и мстець.ˮˮ

И Бойслав зітхнув, склонив ся,
На щовбі зложив кутю,
Виляв мід и помолившись
Встав и каже річ таку:

„Не горюй, Ягідко мила!
Доля одинакая
— На батьків наших могилі —
Нас без нужди не звела.ˮ

Взяв єі за ручку й очі
Утирає из слізок,

А князь місяць, сторож ночі
Усміхнув ся до звіздок....

А в Ягідки серденятко
Під поглядом молодця
Тає, мов сніжок на грядці,
Від даждьбожого лиця.

Не боронить безталанна
И як серночка дрижить;
Очі не зведе, не згляне,
Лиш зітхає и мовчить,

Наче рибонька у сіти....
Бєть ся серце, душу пре;
А грудь любощми розгріта
По всім тілу жар несе.

А музика в ушко грає
По тихонечку й земля,
Небо й звізди всі лунають
„Дівчино, будеш моя?“

И дівча затрепетало,
Наче з словом сим сам біг
В ню війшов и прошептало
Тихо, падучи из ніг:

„„Буду““ й разом подивилась
На миленького свого
Через слёзи так жичливо,
Так промінно весело —

Аж молодцю подивилось,
Що се раю ворота
Ясна Лада відчинила
И єго благословля.

Обнялись — небо розкрилось —
Душу пють устам' уста;
Серце бє о серце мило,
Лють ся медові слова.

Нічка дивить ся й радіє,
Кличе зореньку зі сну
Пасти оченька святиі
На любовному виду.

А Бойслав из Ягодою
Ид землі поклони бив
И молитву над землёю
Оттаку заголосив:

„Душі гробниці святоі,
Душі згибших нам батьків,
Заручіте нас з собою
И на жизнь благословіть!“

И за ручку дівча
Лицар взяв и повів
З відсіля й на коня
Устелив, посадив.

Усміхалась зоря
Из перин рожевих,
Сонце встало й вита
Днём людей всіх живих.

А Бойслав коні в плав
Наганяв, переплив
Тетерівку й допав
Хутірця, де сидів.

Там жона молода
Ранком яри зійшля
И Бойславу свому
В віні рай принесла.

XI.

Сватанє.

Чудо й диво! Над хатами
Столиці заблисло всё небо огнём;
Загриміло перунами
И видін искристий змий звитий кружком.
Над княждвором крутить ся, звисло,
Упало, здудніло й розпирсло.

Люд наляканий купками
Дрижить, омліває в невістнім страху
И поклоном й молитвами
Приймає покірно судьбиці рішбу.
И князёви Малови рає:
— Нехай иде Дива питає...

Бо люд вірить, що се чудо
Явило ся з неба не перед добром.

Видно — Нічка мати людём
Хотіла знак того подати притьмом,
Що доч єі в лоні печалі
Безденнім, страшеннім — почала...

Судьбо незглублена! тайно незмежана!
Світа владичице ніким невздержана!
Щастя и нещастя родице темная,
Неублаганая, а безнаремная!

Де ти царствуеш? чи в серцю невістному,
Чи у безкрайному воздусі чистому?
Чи дім твій померків лоно страшеннее,
Звізд и небес шатро нерозміреннее?

Все ти всем правила и перш усіх богів
И за них и по них, аж до насущних днів:
А як прийде конець світу ясенному,
Ти ще й тогді будеш в небі безденному —

Довготерпливая, вічно незмінная,
Всесправедливая, а як смерть зимная,
Всерозрушаюча, всенаправляюча;
Всім невідгадана, всіх нас лякаюча.

Я не молю тебе, світа владичице
И віковічного ладу сторожице!
Дармо би голос мій бив ся попід небо те —
Не умолив би він, знаю, нічим тебе.

Твій дар — душа моя злякана, здоптана
Матерю власною, зносить все слухняна ;
Хоть безворотний твій судище слёзами
Кривдою дує все й смерти морозами. —

Як создаєш ту нас, як нас викохуєш,
Тими нас маєш ту. За що ж вікові,
Бідним и слабшим, муки зсилаєш нам?
Стій, безсердечная, и розвали твій храм!

На даремно. — Вічно, вічно
Сила боре силу.
Дармо молиш: правди! правди! —
Вічно слабші гинуть.
И тому то люд Исуса
В Бога возвисшає
И рогату душу духом
Божим ублажає.
Він потішить сиротину.
Утирає слёзи
И загріє серце зжате
Судища морозом.
Він бальзамом, молитвами
Гоить людські рани
И нагородить нещастних
Раю радощами.

— „Злуда все!“ рекуть учені.
Може, може й злуда ;

А не будь такої злуди,
Гаразду не буде.
Ні, не буде! Ой лудіть ся,
Безталанні люде,
Порошочки в незміреннім
Судьбища сосуді!..
Тількі злуда чорну долю
Нам знати поможе;
Тількі злуда судьбу горя
Звершенити може.
Не питай же, чоловіче,
Як твоя дружина
Не з твоим, з чужим обличем
Породила сина!
Не диви ся, любий старче,
У свою могилу!
Згадуй вік твій буйнесенький,
Жий в споминках милих.
Не горюй, душе блаженна,
При тяжкім конаню!
Потішай себе солодко
Супокоём раю.
Не увиджуй собі, бідний,
Долі у достатках!
А придумай раём власну,
Хоч убогу хатку...
Ой ні, люде, поза рай ваш

Ви не зазирайте!
Ваш гаразд у вашім серцю —
Єго не каляйте!
Жийте мирно, веселенько,
Друг друга любіте;
А у кривді и в забагах
Раю не ищіте!
И лудіть ся не лукаво,
Бо судьба страшенна
Тілько силі помагає, —
Допче, бє блаженних.
Так оно. — Але що ж з того?
Ми єі не знаєм,
Знать не хочем, в нич не вірим:
А про те падаєм,
Як діди й батьки падали
Під судьби вироком
И „припадком“ називаєм
Тайну сю глубоку.
Правда, не одно припадок
Правда те ж, що люде
В власнім серцю долю носять
И носити будуть;
А однак судьба панує
Над людьми, краями,
И над небом, над сонцями
И понад богами.

Глянь за себе! там овечка,
Що лиш миром дише
Для людей, котрих, чим має,
Кормить, зъодягає, —
Бляє и о поміч кличе
Бога й пана свого
На вовків, що бідну давлять
Мудраку — з за чого?
„От питаєш... бо такая
Вже вовків природа.“ —
Що ж овечка завинила
У святого Бога?
Що звір винен, що від Бога
Лють, не благість має?
Як не винен, за що ж вовка
Люде проклинають?

Чим ту виноватий злодій,
Збуй и цар неситий*,
Коли Бог им дав натуру
На счот других жити?
По що геніям кланяємсь
И чесноту славим,
Коли й геній від натури
И серце не лукаве?

*) ... ander M. Чінґіскан, Наполеон etc.

Мурин в ярмах богумилих
Християн конає —
И підсоне виновате —
А судьби не знаєм...
Чезли світи за світами,
За плодами плоди,
Чезли й чезнуть безповинно
Роями народи;
Всё иде, неначе б' з роду
Судженоє було —
Дармо! тімя наше мудре
На то всё забуло
И винує в тому всёму
Якусь там натуру.

Що ж таке от ся натура
Страшная, тяжкая, —
Що світами замітає,
Землі затопляє,
Голодом мир навіщає,
Морами карає;
И невинного катує,
Лютого годує —
И на ню ми, пресвятую,
Молим всує, всує?

Хто єі почав? хто править
Тайною тяжкою?

За що гинем, упадаєм
Під єі стопою...
„Бог!“ говорять праведники
З боговійним криком;
А учені? на припадки
Складують великі.
„Бог“, говориш Христяне,
Бог єі тримає, —
И невинних, безталанних
Мучить, убиває?! —
Признавайтесь, що ваш Господь,
Бог тиранів клятих,
Бог злодіїв, розбишаків
И аристократів!

Ой учені, ціломудрі,
Нехай вас не знаю!
З виспідками сухопалок
У надземськім краю...
Припадочок два атоми
Зводить до конціі,
Припадочок из них творить
Сонце землицю,
Припадочок клав всім світам
Вічні розграничя,
Припадок всёму незмінний
Лад премудрий тичить

Здрозготавши, розімнявши
Віками без вгаду
Безконечні світа твори,
Став ся вічним ладом
И яко такий царствує,
Не одно руйнує —
Пок' саморожденним ладом
Сам ся не вгамує...
Так! но що се невздержимо
И безщотократно
Діялось — се невмолима
Судьба непонятна!

То ж не диво, що князь Малий
Так єі лякаєсь —
И иде в храм Дивобога,
Може що поранить...
Бо пан дива сином Ночі;
Не одно він знає
И — так кажуть — як исхоче,
Люд остерегає.
А в святині, перед богом,
Священник у ризах понурих стояв
И ждучій коло порога
Дівчині розкошній и пишній як пав
Наказував тихо и радив,
Сміяв ся и бороду гладив:

„Доле, прибери ся чисто
И поясом грецьким твій стан обійми;
Олатиряне* монисто
И гривну** на шию и грудь положи;
А чорний твій волос женьчугом
Нехай уплетуть тобі слуги

„И піди на схід дорогов,
Аж стрітиш під замком колодязь новий!
Там стань и моли ся Богу
И вінчик з барвінку собі уплети;
Прийде бо там витязь великий
Княгиню из тебе зробити.“

Каже теє, а дівиця
Лице одвернула облите жаром;
Уклонилась и мов птиця
Сполохана втікла за двері притьмом.
И голосно там розсміялась —
Співає й строитись почала.

А священник — Гореславом
Єго прозивали, бо лиха дізнав
Много в темній Скандинаві,
У Чудів и в Польщі, де жінку пізнав —

*) *Олатир* Bernstein; *монисто, налисто* ожерелє.
**) *Гривна* золотая монета, *женьчуг*-перла.

Дививсь й усміхав ся за нею,
Пестіночкою своєю.

Хитро, хитро вічка темні
Сміялись, блищали з під хмурявих брів,
А розум рій потаємних,
Лукавих думочок прокормлював, грів —
Ростуть, вже розцвились — дозріли
И щастєм обличє покрили.

И жерець виходить з храму.
Єго перед Дива вежою чекав
Князь дільний и Деревляне.
Обличє в понурі морщини уклав,
Бренькнув в святі гуслі — и тихо
Вчинилось, нечуть ані духу:
„Обруч огненний
Перстень ясенний

Там на востоці, де сеі ночі
Небо зпустило знак свій пророчий,
Путь, а на нёму божині води —
Там найдеш, князю народа,
Красну княгиню,
Нам господиню.“

Рік и поверта в святиню
А здвиг весь деревський гуртом загримів:

„Ольга, київська княгиня!
„Єі то чар дивний святий розумів“
И знахор лукавий блідніє —
Щось хоче казати — не сміє.

А князь Мал из старшиною
Вертає у княждвір скоростенський свій.
Радитись у супокою
Засіли деревські всі богатирі,
Як сватати сю молодицю,
По Игорю вбитім вдовицю.

Радять, а князь встав и каже:
„Коли така воля святая неба,
То я честь мою наважу
На діло, що рає могучий Дивес,
И може приймє таку згоду
Княгиня з за щастя народів.“

„Посилаймо ж двадцять свата
До Ольги, з поклоном цілого краю,
Шоб дала ся ублагати
За смерть чоловіка и долю свою
И сина, з моєю звязала
А буде у Древі владала.“

„В он час мир, свобода
Між нами й Поляни на вічні часи.

Росс нам більш не буде шкодив,
Не страшні нам будуть варяжські мечі;
Збудуєм велику державу,
— За те буде Ользі честь, слава.

Всі згодились и по хвили
Вже вибрались свати в дорогу тяжку.
Взявши віно*), поспішили
На схід, ко Дніпрови, на воду святу;
За ними й жупани сідлають
Комони й гостину пращають —

И поіхали... У місті
Знову тихо стало.
Ніч ишла и вся столиця
Спати вже уклалась;
Лиш оден єще заснути
Гореслав не може.
— Пізно вже — доньки не має,
Те єго трівожить.
„Де ж бо Доля? що из нею
„При криниці склалось?“
Не горюй, твоя дитина
Довго не стояла!

Тамтуди надъіхав витязь,
Овруча пан пишний;

*) *Віно* платив давнійше жених за жінку.

Нераз бачив твою дочку
Красну наче вишню
Сими днями из ведрами;
А хоч еще слова
Поміж ними и не було
Тихої либови:
Він єї на гадці має
И не привитає
Против ночи яким лихом...
От и зустрічає:
„Хто ту? ей! кого чарує
„Дочка Гореслава
„И на кого ту чатує?“
Доля одвічала
З гнівом и жалём и стидом:
„„Хиба я питаю,
Куди ідеш, Стратимірю?
Я тя не займаю.
Відвяжись (прошу) від мене!
Смій ся, коли воля...
Ідь! знаругу вибачає
Гореславна Доля.““

„Пек, Запек! яка княгиня
Ту під перелазом!“
А дівча: „„Хто зна, чи пай мій
„„Не бути за князём?““

„Князём?“ и Стратимірови
Стало перед очі
Гореславове пророцтво.
Смієсь дівці в очі
И питає, чи припадком
Князя не чекає?

„„Ні, не князя““ одвічає:
„„А князём зділаю
„„Того, з ким мені у парі
„„Суджено прожити.““

„Хто се каже?“

„„Див великий!““

„Див?“ и витязь сміло
Взяв дівча за білу ручку...
А що дальш чинили,
Як було, що говорили,
Як дівча пристало
И з Стратиміром до батька
Назад повертало —
Я про те розсказувати
Не хочу й не буду:
Щоб мене не укоряли
Нецікаві люде...

Смієте ся? И князь місяць
Сміяв ся з звіздками

И вітрець на всі заставки
Реготавсь лугами.
Лиш одна зоря праведна
З того не сміялась,
А у Нічки а у мами
Тихо розпитала,
Як зложились ті припадки,
И що дальше буде?
И який конець из того
Вийде Древи людям?

Ніч схилила ся до неї
И поціловала
И всю тайну свого лона
Тихо розсказала.
Розсказала и за море
День пішла будити
И у тих райських просторах
Хвилю відпочити.

А зоря затрепетала,
Побіліла, згасла
И тяженько заридала
Над людством нещасним.

Встало сонце, подивилось,
Смутком заразилось

И з безгрішного обличя
Слёзи покотились.
Над землею, над святою,
Над еі дітками —
А суд чорний, безупинний,
Котивсь небесами.

XII.

Ягода.

Тече Дніпро з гори в долину,
Тече. — більш в гори не верта;
А за сватів, що до княгині
Пішли, ні вісточки не ма.
Тим часом сонце золоте
Землицю в літо убирає,
И люд Всевишному за те
Вдячну молитву посилає.

А в Боєслава хуторі,
Саме на Купала у свято,
Війшла Ягідка з поля в хату,
Несучи вінці купальні.
Кладе на божнику бурян,
Билицю, яскер и лопян
— Святим обичаєм Древлян —
У стріху над дверми встромила

За сторожів від чорной сили, —
За стіл усіла й зажурилась...
Чого, не зна... Лиш від тогді,
Коли з дівчатами в ріці
Купалась нині, учинилось
Ій щось на молодій душі...

Чудна и невідгадана
Мягка жіночая душа!
Она з тісного свого світа
Легко не вийде. Муж и діти —
Своя вигода, — більш нічого —
А та остатня старша всёго...
Але за те часом она,
Рідная геніям пророкам,
Всё прочує[1]) чутём глубоким...
И наче проблиском ума
Чутём сягає так високо,
Як лік звичайний чоловіка
Ледве досягне у мозолі
Роботою літ або віків.
Таке оно. Або ж и доля
Жінок була б' не завидна,
Як би міць серця не дала
Им так великую — природа?..

[1]) чую ich höre чую ich fühle.

А серце старше од ума
И там відгадує, де ум
Своїй премудрости на глум
Не годен видіти пригоди.

Ото ж Ягідка мов чує,
Що горе відкілясь иде.
Головку любу в ручки вклала
И тяжко, тяжко задумалась.
Вже до води товар погнали
Закупні слуги, а дівки
Сухих дровець у піч наклали,
Під них з живицею скіпки.
Отрок взяв до кресива чирю
И искру викресав святу,
А ключниця уже вечерю
Приставила в піч до вогню.
И Ягода стіл накриває
Чистісінькою скатертю
И страва вже переспіває,
А Бославa ще „дасть Біг".
То ж кажуть хлопцю, щоб побіг
На улицю, чи не побачить
Свого жупана, що в борі
Держить кон [1]) досі. — Гідка плаче —

[1]) *кон* — суд.

Аж ту здудніло на дворі
И Боєслав уходить в двері,
Цілує жінку и за стіл
— Давно готовий до вечері —
Зі всёю челядю засів.
Пшоно на молоці, в сметані
Розкочуючий ся періг,
Печеня из смачної лані,
— Кипить солодким медом ріг
И яблочна шипуча кваш —
Отсе вечеря.... Й витязь наш
Доволен тим, що Бог післав,
За руку жіночку узяв,
Під хату вийшли и усіли
На призпі и зірки лічили.
Веселі, щасливі обоє,
Неначе тих голубів двоє,
Тихенько й любо розмовляли
И зходу Червеня чекали.

А місяць з за гаю підглядує зорі,
Виходить з за нёго и далій в здогони
За любками лине по небу, по морю;
А коли из нёго сміють ся в хоромах
Боги, він стидливо за хмару ховаєсь
И в пітьмі з зірками у прижмурки граєсь.

Сидять задивившись на небо обоє,
А думка их душу високо несе:
Там місяць и зорі и небо святоє,
Там Квочка, Віз світа горить и жене,
И Волосожар той и Дівка з конвами —
Усё одним ладом пде небесами.

Ні оком не зглянеш, ні мислю не змислиш
Усёго й для чого воно там сияє,
И з дива поклони бєш божествам вишним,
Котрі у ладі всё безпечно тримають,
И просиш для себе святой благодати
Від сил, котрих любиш, а мусиш боятись.

Ніч сияє, а цікавий
Вітерець тихенько
Поміж цвіточки краде ся
Милі, веселенькі —
И підслухує дівочі
Любі таємниці...
Слухає, почув, регочесь
И понад криницю
Их поніс, розповідає,
Розсипав лугами...
Цвіти плачуть, а весь воздух
Взяв ся пахощами...
Завстидав ся буйнесенький
И в байрак ховаєсь...

Тихо — тілько соловейко
У гаю співає

Влюблений, а влюбленого
Мами нічки лоно
Обіймає пахощами
Райського болоня.
Бо ніч мати усміхаєсь
Більш усіх до того,
Що під крилами святої
Храм создав любови...
Ублагай же, світа мамо,
Чорну нашу долю
Мрій и снів сокровищами,
Тихою любвою!
И призри на нас, святая,
По щоденнім труді
И даруй нас благотворним
Сном при твоій груди....

Гуторять — як пси завили —
За ворітьми закликав ріг —
Озвались слуги й одчинили:
Се гостя посилає Біг.
Бойслав єго у хату вводить
И за тисовий стіл садить
И всім, чим хата рада, годить,

И не питає, а мовчить;
Аж гість спожив, що господиня
Поставила й озвав ся так:

„До Мала київська княгиня
Послів прислала днесь на знак,
Що їй сватьба деревська мила.
Однако хоче, щоби ми
Ще величнійш' єї просили:"
— Усі знатнійші старости,
Що правлять вашою землёю
Нехай (казала) ту прийдуть,
Бо инш' Кияне в супокою
Мене за Мала не дадуть....
„Тому на тое стала рада
У Искоростеню така,
Щоби и ти пішов з громади
За Ольгою до Київа."

Бойслав на те склонив ся й каже:
„„„Я не від того и піду.
Лиш що тогді, як Ольга вража
Готовить зраду нам яку?
Посли вернули?"" — „Ні, лишились."
„„„Так? а чому ж их не пустила
Княгиня руськая домів?
Гледіть, щоби вас Див не звів!""

На те Гліб звів ся й одвіча' :
„Хиба ж послів сікуть, рубають ?
Того нігде не ма в звичаю —
И з відтіля страху не ма."

„„Я не боюсь, хоч би край світа
Пітп, коли требує край""
Пророк на те Войслав сердито
И каже : „„Жінко, уставай
И всё приладь нам на дорогу,
Бо завтра з сходом сонця вже
Я виберусь на Київ з Богом!
Що має бути, те й буде...."""

А Ягідка тее зачуває
У куточку и уся здрігаєсь.
Из світлиці у комору входить,
Гірко плаче, аж комора ходить...
И рубатє з скриночки виймає,
Личить тихо й слёзами вмиває.
А як хата спати положилась,
Гідка встала, милого лишила
И на двір тихесенько виходить.
А на дворі ніч купальна сяє
Чарами воскресшої природи —
Тої ночі води випускають
Духів всіх непевної породи:
Мавки дивні, Літавиці білі

И Русалки й Лісові мохнаті
Випинають на волі гуляти
И з місяцём розмовляти мило.
Всі сідають біля папороти,
Що потайно нині розцвитає
И всілякі виправляють пєоти
Тим, що цвіт сей взяти им бажають —
Цвіт богатий в чари дивносильні.

А на небі, у Яги в палаті,
Там Гагілка над Ярилом плаче [1]),
Бо вже Ярець тихо умирає.
Звершенив він всю Мороза силу,
Але й сам знеміг ся и конає. —
Тихо плаче жінка й дочка мила, —
Він обоє в сиротах лишає.
Зняв ся Ярець ще раз у останнє
И говорить тихими словами:
„Не горюйте! Ви мене до рана
Схороніте у воді живици
И я встану з неї, як закличе
Мене знову Яга, вічна мама.
А ти, доню, розплети косиці!
И твій волос золотий на кросна
Положи розкошної землиці.

[1]) Після казки.

И що мама напряде, знай, твого
Волосєчка пишно золотого,
Те затчеш ти на розкошних кроснах,
А ся парча принесе вам долю —
И сконав біг... Заридали рідні...
Тихо, тихо стало у природі —
Устають могучі чари дивні,
Бо не ма вже Ярця молодого.

Ніч купальна всіх людей лякає,
Лиш Ягідка на те не зважає.
Тихо, тихо свій двір переходить
И краде ся д' матери в Ушиці,
Щоб просити ради у пригоді.
И пішла на річку молодиця,
Кличе рибку, рибку золотую....
— Кажуть — Крица під таку годину
Уловив був рибку золотую.
Рибка в сіти в дівку прокинулась
И просилась в нёго без упину;
Аж той Крица вимовив собі те,
Щоб Русалка сім хороших літок
У грізного жінкою вітала.
И Русалка (знай) на те пристала
И сім літок Крици всім годила,
А на восьмий — як ишов Ярило —

Нічю вийшла до ріки, до броду
И вернула ся до свого роду,
Не чекавши пострижин Ягідки,
Що на семім році святковали,
И румяную, дрібненьку квітку
Ягодою всі куми назвали.
— Те она не раз не два чувала,
Лиш ніколи мами не видала. —

Ходить, бродить над рікою,
Голосить словами,
Кличе рибку золотую
Тайну свою маму.
Північ чорна, вітер стогне,
Лист шумить гаями,
А єї щось поморочить
Дивними чарами.
Північ чорна, вітер стогне
В байраках дрімає —
Розкриваєсь річки лоно,
Хвиля виринає
Боговиту білу діву
Баговінєм вкриту,
Сумно-любу на продиво,
Наче з воску злиту.
И Русалка яснокоса
На воді сідає

И уладнавши пачоси,
Слово промовляє:

„Доню люба з непорочним
Серцем, як свічадо[1])!
Що тобі, що о півночи
Плачеш в мене ради?“
„„Ой, ратуй мя, матусенько!
Бойслав іде в свати
В Київ... Як би, голубонько,
Там єго спасати
Від княгиненої зради,
Від меча страшного?
Змилуй ся, и мого Лада
Хорони від злого!““

Одвічає дивна мати:
„Доню, доню мила!
Чим же тя поратовати?
Я усё лишила
Твому батькови, (щом взяла
З дідової скрині).
Навіть шапку діда дала,
Що дістала в віні —
Невидимку, — и човно те,
Що не потапає

[1]) *Свічадо* — зеркало.

И самосіч, що з охоти
Сам тне и рубає...
Та Перун забрав у нёго
Всі ті чари — дари,
Як на богом любленого
Ольга — Криця вдарив.“

„Лиш про те не убивай ся!
Я пійду ріками
И єму — на мене здай ся —
У пригоді стану...“
Підплила пд берегови,
Дочку обійняла,
Зціловала личко й знову
У воді пропала.
А Ягідка сонні очі
Зняла, тре руками,
— Сон, не сон, а привид ночі —
Вірить, що се мама.
И вертає тихо в хату —
Пси мовчать — вкрала ся;
А в небесній, у палаті
Зірка заняла ся.
И на божий день почало
Вже благословитись,
А Ягідка піби встала
Обідець варити...

Вже заря румяна світ-сонійко кличе
И з постелі зводить — з перин золотих;
А сонійко Ладу — землицю у вічі
Цілує промінем тепленьким, святим;
Витає поранком, погодою, раєм
И вітром пахучим єї оживля.
Устала землиця й красуєсь розмаєм,
Неначе дівчина, а сонце сия
Й немов „на добрийдень“ ій каже.

И лицарі наші уже повставали,
Спожили обідець, мід спили „в гаразд“,
И вийшли и коні свої посідлали
И Ягоді в пояс вклонили ся враз.
Бойслав обіймає й цілює дружину,
На Бога лишає ii та й иде, —
А Ягода мила лє слёзи без впину,
Бо туга — жаль серце бере, та й бере,
Душа лихо чує й не каже...

Ворота дубові заскрипли, розкрились —
Іздцям одчиняють широкий сей світ
И путь их далеку; они помолились
Сходящому богу — попали на слід
Всіх виборних сватів, за ними пігнали
И в вечер, як сонце святеє лягло
З зарою проспатись, своих вже дігнали,

Зъєднались, спочили и досвіта знов
Поіхали лісом великим.

Гей! ідуть же, ідуть — та щось посумніли;
Мов сніг им на душу паде и паде:
Печаль дивна серце усім полонила,
Нікого веселий говір не бере.
Котрий обізве ся — родину згадає —
Неначе в ній душу лишив, попрощав,
Або сон непевний всім оповідає —
А вітер сердитий стогнав и стогнав
Не перед добром, а на лихо.

Чи ідуть ланами — щось посоловіли,
Чи то цариною — чогось не така,
Чи гаєм зеленим — и він им не милий,
Чи лісом, пралісом — та Диво ляка.
И гай и діброва й лани з царинами
За ними всі кличуть „верніть ся, верніть!“
Природа гомонить всіми голосами:
„Вас лихо чекає, верніть ся, не йдіть
На Русь у той Київ д' княгини!“

Прийшли до Словути, в човен посідали
И плинуть и плинуть все долі и доль;
А им чогось лячно.... Дніпровиі фалі
Мов ревуть то мабуть всё до них говорить:
„Не йдіте у Київ, не йдіть!“

И голос тихий з глубини,
Понурий, лячний, гробовий,
Лише Бойславу єдиному
Стогнав, шептав все покриёмо:
„Не йди з людьми,
Не йди! Лишись
При лоді
У броді,
Щоби о пригоді
Сватів розсказати
Усім твоім братям —
Дереві
В потребу;
Не йди же, не йди, не йди у палати!“

И дивно и лячно усім... Підпливають
Вже під Берестово — а мовчки плили —
Там щоглу до носа ужвами стягають,
Стягають вітрила; до веслів взялись
Й в затоку човен заганяють.

„Гей, хлопці молодці!“ Бойслав починає:
„Розбиймо ся, братя сердечні, кістками,
Хто сторожем лоді лишити ся має.
Бо хто теє знає, що всіх нас, краяне,
У Києві в Ольги чекає?“

На те всі пристали, кістками розбились:
И на Бесслава пай білий упав.
Усі повставали, богам помолились
И взялись на гори, де Київ стояв, —
А в лоді Бойслава лишили.

Пішли... Нехай Бог вас в опіці тримає,
Нехай помагає на діло благе!
Пращайте! судьбиці ніхто не мине...
И ти, мій Бойславе, пращай! поспішаю
Тим часом у Древу на жниво святе,
На обжинки, свято богате...

XIII.

Віщованє.

Тяжко казку повідати
Про старі події!
А з комори не пустити
Мисли золотиі —
Жаль на світ их не пустити
Між людей, на волю;
Бо погинуть, наче цвіти
В темному покою.
И для того не дивуйтесь,
Як таке ще баю,
За котре мене Христяне
Може тяжко злають.
Та нехай вже — а я буду
Правду говорити,
Як умію, добрим людям
Про загибші світи.
Бо наш світ увесь старинний
Тілько тайн хоронить,

Тілько думок вигріває,
Так мило гомонить
Из під гроба величного —
И так таємничо
Сміесь до людства усёго:
Наче к' собі кличе,
Щоб утомленим вказати
В могилі криницю
Правди в непорочній шаті —
Ходіть, подивіть ся!

Безконечная вселенно,
Кілько в тобі чуда!
Кілько сил у тебе, темних
Для усёго люду!
Ми шукаєм и знаходим
У твоій скарбниці
Не одно, а преці ходим
Блудом по землиці.
Идучи за великанським
Слідом, що події
Сил твоіх, у океані
Літ, віків лишили
По землиці: ми німіем,
Опускаєм крила
И надію вже терлєм
Всё те изглубити,

Що судьбиця світовая
Не благоволила
Нам шукаючим відкрити —
Може и на віки.

Так, лишені сліду твого
Люде невгомонні
Стрімголов падуть в дорогу
Догадів бездонну.
Становлять: за віров, віру
И за правом право;
Потім знов усёму миру
Бають: що лукаві
Були й віра и те право,
Словом — всё брехнею.
И підносять в честь и славу
Над людьми й землею
Божества й закони свіжі
И новоє небо —
Та лиш для людей невіжих,
А им — не потреба.
Певне ні, але люд вдячний
Им ся покланяє
И пророків велич лячну
На небах саджає...
Там сидить и Зороастер,
Світла й тьми строитель, —

Там Мойсей, великий пастир,
Законоучитель;
Там и Будги серце чисте
В Нірвані вітає, —
Там и ти, наш Боже Христе,
Благостю сияєш.
Там и инші... А всі тні
Лиш одно думають —
А на земли люде злні
Друг друга рубають.

Ой, сидіть там и світіте,
Поки ваша сила,
Поки сёго світу стане,
Що по нім ходили!
Бо гряде наука й грозно
Лискавки пускає;
Ще хвилина — и безбожна
Всіх вас подруляє.

Бач! вже грім святий, ясенний
На аркан узяла
И Перуна, хоть страшенний
Вже зазубелала.
И на склі, на чарівному,
Сіла й полетіла
Поганяючи всі громи,

Що заворожила.
И по зоряшній дорозі
Іде и літає
И всі діти соварожі*),
В небесах, лякає.
Чуєте? заговорила —
И осліпли зорі,
Місяць здох, денниця мила
Без душі в просторах.
И те сонце вже дістало
Ровесників сили
И ходити перестало
Круг землиці милой.
А земля нам вже не мама,
Ми єї не діти
И не божими синами,
Тілько паразити.

Вся краса життя пропала.
Тілько смерть у мирі
Ще держить, що вперше мала.
Так научна віра
Зтерла пух з душиці світа;
Запах задушила
И з дитини — чоловіка

*) *Соварог* = отець всіх богів, бог права и часу.

Старця учинила,
Що прямує на ученій
А кривій кобилі,
Перед часом утомлений
На ослін — в могилу...

Так воистинну. Що буде?
Як буде потому?
Я не знаю... и звертаюсь
Д' світови старому.
Ми жили тогді як діти
На солодкім лоні
Мами Лади, ладом вкриті
З природою в згоді.

И як було не любити
Сонце благодатне?
Як було не становити
Богом світоглядним,
Коли сонійко весняне
Землю воскрешає
З під снігів зими поганой
И всю жизнь кохає?
Як же було не любити
Землю — маму й панну,
Що всю твар живить до сита?
А благоуханний

Сей воздух, из плодоносним
Дожджиком тепленьким,
— Мокіш любую и роси
Свіжні, раненькі —
Як, як було не молити
И як не дружити]
Сонце яснее з землёю
Доброю, святою?

Як було не чути грозу,
Не чути від разу? —
Від Морени и Морозу,
Горя и зарази?..
Ми жили тогді як діти
На лоні природи,
— Наче ті невинні цвіти —
З природою в згоді.
Обернім ся ж позад себе
У святую Древу
Из єі богами й небом!
Бо мені потреба
Подивившись, розповісти,
Як там святковали
Обжинки в он час, як свати
В Киеві вітали.

Бог з ними! А в Древі зеленій всі люде
Чекають, чекають... Вже сонце добром

Поблагословило рікрочниі труди
И стерпь, наче кросна, заткало шовком.
Осінний бог сріблом и золотом сяє;
Ще хвилька й на зиму під шопу ховаєсь
З ним з поля и ролі „святиі хлібове.“

По небу иде бог и спеков вітає
И в золото колос хлібний убира;
По полю, на волі вітрець подуває,
Під ним зерно сиплесь, уже дорзіва
И діти жнуть живо, на жниві співають;
А хлопці молодці спіп в копи складають:
„Гей поле, ти поле! святиі хлібове!“

А з поля поволи пішла возовиця, —
В стоги, обороги всё збіже кладуть.
На тоці вже хлопці молотять пшеницю
И віями віють и зерно везуть
В млини. Господиня діжу умиває
И місить вже тісто и в піч хліб саджає...
„Святилось ся, поле, — святиі хлібове!“

А в гаю, розмаю, красуєсь святиня
У вінцях з пшениці. Народи зійшлись
На свято богате, на обжинки нині;
Даждьбога подобу книшом занесли.
А божні старці вино виливають

Из рога святого й новим наповняють:
„Дай Боже на поле святині хлібове!“

И таткови сонцю и мамці землици
И місяцю кназю й княгині зорі,
Цареви-огневи й царици-водиці,
Громоковалеви й Мокоші святій
И Стрибогу люд бє поклони увесь
И просить о дальшу опіку небес:
„На ролю и поле, святині хлібове!“

А дідо из хлібом виходить з святині.
На гуслі він мисли пророчі кладе
И пісня чудесна ид богови лине:
Про дочку Ярила глагол свій веде,
Про осінь з волосём святим золотим,
Що пряла идучи и кидала всім
„По ролі, по полі, на божі хлібове!“

Співає про парчу богині чудесну,
Котру на двір Хорса продать принесла...
Про те, як влюбив ся в еі бог небесний,
Про свято богате світ-коровая,
Про благословенє весільних гостей
Для добрих, до праці охочих людей
„На ролі, на поле, святині хлібове!“

Святкує и співає край,
Бо Хорс благословив на жниво;
В цілій Дереві урожай
И люд веселий и щасливий.

И князь веселий, бо єму
Люд дари з всіх сторон приносить,
Здаєсь на нёго й у всёму
О раду и о право просить.

Бо ті деревські князі
Тиранами бути не знали*),
Як руські; противно всі
Честь и любу собі єднали.

Князь Мал під липою святих
Кількасотлітнюю сідає;
Тим радить, годить знов тамтих
И суд и правду повідає.

Мир и гаразд. Лиш одного
Не достає ще Деревлянам:
Не ма старшин и від того
В краю порядочок поганий.

Один овруцький староста
У Київ в свати не поіхав,

*) (Нестор).

Бо він сам князёви рівня —
То ж не займали єго пиху.

Неначе бжоли без маток
Гуде люд кождої громади.
Всі позирають на восток
И у жерців шукають ради.

Питають божого ума
У всесозженію святому...
Мовчить... а сватів всё не ма.
— Хто знає, чи й вернуть до дому?

А під княждвором клятий сич
Що ночі кличе и заводить
И Літавиця*) кожду ніч
До князя Деревлян приходить.

И по при нім пекольниця
Ляга й любити примушає.
— Паде краса з єго лиця
И сон тяжкий єго лякає. —

Єму терщію вже не стає,
Втомились очі виглядати

*) Бойки ще й досі вірять в *Літавиці*, прелесниці нічні. *Літавиця* буває также воєнною Valkyra.

И сон єго вже не бере...
— Потреба Дива запитати. —

А Див понуро погляда
И каже служника устами:
„И добра и лиха судьба
В княгини вашій, Деревляне !“

Хто ворожбу сю розбере ?
Баняс*) не хоче толкувати ;
Єго з за того страх бере,
Що в перш сказав, нім слали сватів.

Бог вість, який то Біс внушив
Єму з першу так ворожити.
И нині він уже струсив, —
Боить ся иньше говорити.

Чує він добре, що судьба
Лихим постигла сватів Древи
И що грізная ворожба
Записана у вічнім небі.

Тому, щоб хоч себе спасти,
Кидає слово суперечне :
„Док' не умолить ся бог мести,
Весіля не буде безпечно !“

*) *Баняєами, бунясами* звуть Бойки знахарів, чарівників.

Аж ту дають князёви знати,
Що Ольга вислала посла,
Щоб князь готовив ся витати
Єі и ладив весіля;

Однак заким возьмесь ззувати
Єго в покорі, — присягла
Мстибога вперше ублагати
Тризною на честь Игоря.

И Древляне вийшли з храму.
З ними вість весела
Лине з міста через брами
Й розійшлась по селах.

А князь Мал в свою світлицю
Замковую входить,
А до нёго молодиця
Діточки приводить.

Я забув вам розсказати
Про отсі дитята;
— Будуть критики завзяті
Мене укоряти.

Та нехай там; а всі други
Моєі душиці
Не здивують и запросять
До себе в світлицю

Райськую, де між другими
И Тарас Шевченко,
Що учив мене співати
На лад солоденький,

Не здивує, звеселить ся,
Стане научати,
Як ще красше, голоснійше
Баяти, співати...
Щоб почули усі люде
И серця розкрились
И красою и любвою
Груди всі забили.

Ото ж, щоб з кінця всю казку
Ще раз не казати
И з правдою не минутись
А гаразд збрехати*),
Нагадаю, що князь Малий
Мав діточок двоє
Від жони, що поховали
На весні. Обоє
Були дуже ще маленькі.
Хлопець семоліток
Звавсь Добриня, а дівчатко

*) Річ не певна, чи батьком Малуши и Добрині був той Мал, що княжив в Древі.

Навіть ще сидіти
Не уміло. По вітцеви
Дівчину прозвали
За шість років (та не в Древі
Єї постригали)
Румяною Малушою.
— От и всё дізнались. —
А тепер гайда за мною!
Та на чім ми стали?

Ага! князь Мал у світлицю
Замковую входить,
А до нёго молодиця
Діточки приводить —
Такі красні, так миленькі,
Наче янгелята...
И біленькі, а тучненькі —
Горнуть ся до тата,
Що кортить на руки взяти
И поцілувати.
И князь взяв дитя на руки,
Сина на коліна;
Пестить діточки и хутко
Говорить до сина:
Що до них приіде мама
Мила и хороша;
Що им привезе жупани

Дорогі, а може
Для Добрині и візочок,
Коника й шаблюку;
А для Малочки лялёчок —
Проганяти скуку;
Всяких ласощів: сушених
Грозд и смоковицю*)
И колачик білий пшенний,
Дудочку и скрипцю,
Медівник, орішків з раю —
Всёго, що бажають
Дрібнесенькі, попривозить
Мамойка горлиця.

И дитина усміхаєсь
На спомин усёго,
Що им мама дорогая
Привезе. Не много
До раю им ще потреба;
Як попідростають —
Дай им землю всю и небо,
Всё, що забажають —
Будуть мати пановане,
Усёго до стоту...
Лиш раю ще не дістануть,

*) *Смоковица* = Feige.

Бо незмірні хоти
В неситого чоловіка
На ріли й престолі —
А ті хоти до судвіку —
Єго хліб и доля..
И князь не доволен раём,
Хоч діточки милі;
Він еще чогось бажає,
Дивить ся на стелю..
Встав, пращає доню й сина,
Вийшов — и куделю
Из пахучої кедрини,
Кросна на сріберних
Ноженьках, човнок из бляші
Золотий містерний,
Сріблолиті блюда й чаші
Забира з світлиці
Дорогим ковром обитой —
Для своєй цариці.
И виходить, вороного
Каже осідлати —
Сів на нёго и поіхав
Ольгу привитати.

XIV.

Тризна.

„Гей очі, ви очі полові, здрадливі!
Чи вас породило потаємне Диво,
Чи небо дві зорі ясні поронило
И княгини Ользі в головку всадило —
Що зачаровала Мала серце чесне?.“

„„Ой, не сине небо у світ нас прогнало,
Не оно княгини святий дар ніслало;
Тільки сила Дива нас двоє почала,
Горем кормила, слёзами вмивала,
А Сварог лиш цвіт нам дав небесний.““

„„Ми вчора на княжгріб Игоря упали,
Слізок женьчугом вмились и благали
Соварога, Мстибогу кланялись:
Щоби полонити серце князя Мала
Чаром дивним, чаром пречудесним.““

Ой полонили, тяжко полонили...
Князь в задумі з замку виїжджає
И спішить під Игоря могилу;
Там княгиня табором вітає.
Она вчора те сказала д' нёму:
„Перше тризна, коровай потому,
А по нёму аж у твочу домі
Я покажусь, но тепер не личить
Твій поріг переступать вдовиці.“
Те княгиня вечером казала
И до князя мило усміхалась...

Іде Мал, на тее не зважає,
Що Кормимір негаразд віщає,
Що и Диво лихо ворожило.
И не дбає, де старші ті ділись,
Що ходили по єго княгиню.
Ольга каже, що в заді лишились —
И Мал вірить и більш' не питає.
Не вважає и на сни страшенні,
Що ёму являли ся що ночі;
Не вважа, що пущик потаємний
Плакав ніч всю. Він не уважає...
Перед ним стоять все Ольги очі;
Кромі них він нічого не знає
И не бачить и не хоче знати;
А говорить — бодай не казати:

„Хоть и сватів з Києва не має,
Хоть жерці мя перестерігають,
Хоть и пущик плакав сеї ночі:
Мені Диво судьбу вже судило...
Яка буде, така буде мила;
Там она, де Ольги ясні очі.“
Каже теє — за ніщо не дбає —
Навіть збруї не хотів вбирати;
Бо одну лиш думочку думає,
Як княгиню розвеселювати,
Як приподобитись лицём...

Гей, очі сиві й чорні очі,
Блискучі тайн житя огнём!
Душиці вікна ви урочі,
З котрих виглядує часом...
Не ма на світі чоловіка,
Щоби хоть раз в своім житю
— Чи то жебрак, чи цар, владика —
Вашого чару не почув.
Ви наче зеркало ставу:
В нім прозираєсь сонце ясне
И небо й я. В єго нутру
Повиджуєсь нам часто щастє;
Однак суть очі, як вири
З безденним руслищем пропасним,
В котрих заманює нещасних

Русалка красна, з глубини.
Таким не вір! нехай тя в них,
Скупатись, хлопче, не кортить! —
Та хто раз задивившись в злих
Душі розкаже: стій, досить!?

Як почує душа раз душу
Богату в те, чого сама
Не має, а чого жадна,
Тогді бере єі покуса
Непереломана нічим
Обогатити ся всім тим,
Чого бажа' и мати мусить....
Бо тільки у созвучній парі
Роздвоєної сили чари
Являють повнь свою плідну...
И воскрешають з самих себе
Житє нове — и строять небо
И долю на свому віку.
Оттак подобне до богів
И незалежне від богів
Людство — нетямними літами
Создало світи за світами —
И запліднило их ума
Безсмертними твореніями
На чудо й диво — без числа.

Як красно вірив люд старинний,
Що Бог усёї уселенни
Як душу людську сотворив,
Розтяв могучую на двоє
И так на землю упустив
На те, щоб у тугах обоє
Себе шукали, — пок' себе
Коли щасливо не найдуть...
Тогді любов в них зацвите,
Они друг друга не дадуть
Нікому и за ніщо в світі —
Одним серця два звучно бють
В святій двійні — одне творити.

Однак коли котра душа
На свого друга не попала
И на даремно д' ній уся
Огнём бажаня запалала,
Тогді міть неба и раю
Избрала долю чорную.
Бо як сі усі змаганя
Там не знаходять змилуваня,
То ненавистю запалає
И багне знищить серце те,
Що ій в гордини опираєсь,
Укравши ій усё чуте.
Бо ми лиш те в любві кохаєм,

Що підчинить надію маєм
Цілком собі... Ой так.. про те
Ми ненавидимо усе,
Що нашим серцем презирає.
А як ненависти не знаєм
— На чудо й диво — то тогді
Ми вянем, гаснем від туги
За божищем душі німої,
За раєм видіним, спокоєм —
И без ратунку умираєм...
— Другого виходу не має.

Хто ж більше любить, пропадає
И у кого щасливший вік?
Чи жіночка, чи чоловік
Любити праведнійше знає?
Ой жінка, жінка! Єі раєм,
Єі добром, єі житєм
И свѣтом, богом и усім —
Гніздочко власнеє буває.
Она чутє не розтрачає,
А самолюбная держить
При собі й завистна дрижить
На всё, що в рай єі вкрадаєсь...

А буйносилий чоловік
До хати й мира не привик —

И силу розкида' світами
И щедро гайнує чутями;
А для жони й діточок мами
Лиш частку того задержить,
Що Бог дав повними руками...
— И то природно и досить.

У кого ж щастя більш — скажіте —
Будучи любленим в любві?..
Тогді здаєть ся чоловік
Щаслившим бути на сім світі,
Поки жоні не сяють діти.
Бо щасливійший, хто дає,
Над того, що лише бере.
И тільки твого в божім світі,
Що даш другому, чоловіче;
Що задержиш, усё те мре
У тебе — и вже не твоє.
Давай, давай — як серце кличе!..

И Мал дає своїй тій пани...
Всім серцем, повними руками
Добро гайнує. А она
Лукаво усміхаєть ся,
А на дарунки и не гляне.
Кому дає він? — Як би знати,
Що дієсь в серцю удовиці

Або жони, або дівиці —
То знали б', що кому давать.
А ми, така вже наша доля,
Страх недогадливі в любови.

Ой, ви солодкиі дівчата!
Я люблю вас прирівнювати
Из розмаитими цвітками,
Житём, болонём... Всё иду —
Передо мною без ліку
Простоцвіту. Иду — й не гляну —
Безвістно близші мну рукою,
На инші у розкошнім строю
Дивлюсь, не пещусь — не любую,
Не люблю пиху молодую...
Декотрі пахнуть и сияють,
Що аж дур голови хапаєсь.
В таких чую тяжку отрую,
Від них хрещу ся, их минаю...
А як бих стрітив я таку,
Що пахне, а не убиває
И в чемній красоті сияє,
Я б' взяв єі, єі цілу
Из корінцем, з єі землёю
И посадив в моім садку,
Щоб там вітала враз зі мною...

А князь Мал? Єго вже Ольга
Так зачарувала,
Памороком свого цвіту
Так заколихала
Єго душу и ум тихий:
Що він, наче хворий —
И не видить и не чує,
Що несе ся горе.

А єго мила ніч цілу молилась
На тій високій Игоря могилі:

„Свароже, Свароже, царю ти небесний,
Твоя десниця грім святий тримає,
Лівая сонце, що нам всім сяє, —
А під ногами світ увесь чудесний!
Прабоже синій, що з святою Ночю
Хорса, Стрибога и Мокошу сплодив, —
Ти, що душею твоєю судьбиця,
Що всім царствує и робить що хоче...
Призри на кривду удови и шкоду —
И сотвори кон у твоїй десници!
Наусти сина грозного Перуна,
Нехай усяде на небеснім руні
И мстить мою кривду, моі тяжкі муки
Своім громогласним, блистаючим луком!
Убий, убий Мала, деревського хлопа!
Спали богохульне єго те гніздо —

И покарай люд деревський потопом
За Игоря мого, за слугу твого!
Нехай я потішусь хочби лютим горем,
Коли вже не верне Игор з Лукоморя!“

Так молилась Ольга. А Варязи
Долі нахилили буйволові вязи
И похмуро в землю всі гляділи.
Пімста у грудёх кипіла мохнатих,
Десна гнівная стискала булати,
Дрож нетерплива храбре тіло іла.
Так простояли при княгини пані
Раючи тихо до самого рана.

Хмуряво сонце з за моря вставало,
Брови натисло, очі прижмуряло,
— Неначе дід сивий, хворий, невеселий,
Що встав би й не може піднятись з постелі.
Вчинилось рано. Вітер десь уклав ся
За семи морями в бісерній палаті...
Зиркло світило — а туман підняв ся,
Криє всё небо в гуню волохату.
Сонце, неначе скрізь вікно немите,
З хворого неба землю привитало,
Чогось не раде, щось ся загнівило
— Сплакало тихо и у хмарі вкрилось...

А людям квапно. На зорях ще встали.
Пішли під табір київської княгині,
Стравою й медом всё болоне вклали;
Гостину Ользі виправляють нині...
Почались тризни и усі Древляне
З Россами в мирі грають ся играми
Лицарськими усякого строю —
Й гостять ся стравов, гостять ся напоём.

Глянь на болоне: там Искоростенець
Вхопив сулицю и щит в мідь пошитий
Руський, червоний, звів на скрізь. Сердито
Зводить ся Русин тяжко поражений,
А братаєсь лестно из ворогом клятим хоробрим—
Усіли и дружбу нову запивають на добре.

Там, бачиш, другий приціливсь и стрілив
З лука тугого на кинуту сливку
И посадив і на безпечну стрілу;
А Ольга ласкава золотую чілку
Єму в надгороду и зручности й сили великой
Дає, а Древляне всі дякують княгини окликом.

Там знову Асмуд и Свенъєльд — у збрую
Німецьку одіті — ковану, тяжкую —
На коні урманські сіли й полетіли
Друг противо друга, мов дві чорні змиі,

Грянулись и з коней спісами зсадили друг друга,
Аж застугоніла земля й залунало скрізь лугом.

А там из мечом (знай) сокира тяжкая
О те заложилась, хто шолом желізний
И лучше ковати и рубати знає...
З під кого скорійше кров червона бризне...
А бистрії коні пустились... летять на вздогони...
— Озвало ся поле, луг, ліс и болоне гомоном.

И так пливуть хвилі весело и мило,
Мина за годиною притьмом година —
Борці утомились, як вже вечеріло
И всіх до вечері звала господиня.
Сідають, а сонце, що день цілий у хмар ховалось,
Вказалось, глянуло — поблідло и гасло в оддалі...

Вечеря богата: сто турів печених
И лань сто — у туці власнім розливались,
Тетері й лебеді, медведі и свині,
— Усё те мураву широко вкривало —
А люду пять тисяч самих там Деревлян лиш усіло
И гостять Варягів з княгинею й Малом жичливо.

А сто бочок меду доброго, старого,
Овсяного пива сто ведер стояло,

Кізяків [1]) ще сотня вина дорогого.
У чашках и чарах кругом подавали,
А турові роги солодким напоєм шипіли
И серце завзяте у груді могучій коіли.

Пирують... Дванадцять Скальдів з Скандинави
Під Вусфаста устають проводом
— Неначе дванадцять місяців у році
Під проводом сонця — завели и славу
Походів воєнних Игоря поють, величають —
И поміж небесних в Вальгалі (у рай свій) саджають.

На теє підняв ся Кормимір старезний,
Підніс високо ріг свій величезний,
Підніс княгини, промовля словами
— И всі Древляне разом з ним вскричали:
„Витай нам, витай нам, хороша княгине Русланів!
Пануй нам у мирі и славі из князём, из Малом!“

Вклонила ся Ольга и Мал біля неі...
Він на охоту цілий день дивив ся,
Але сам гратись не хотів, бо теє
Князёви не личить. И він поклонив ся
И чару душком вихиляє й княгини у очі
Заглянув... Гей, очі, ви очі здрадливі, урочі!

---

[1]) Давнійше вино переховувалось (так як ще й досі в Испанії) в шкірі з кози — або в судинах з дині вимоленої в нутрі.

А руська княгиня глянула на пёго...
Брови, неначе бистрі дві гадюці,
Понад очима — над огнём Мстибога —
Скачуть до себе хвіст під себе бючи;
Уста узкиі віддулись, а острні зуби затислись
И заскрежетали и сміхом веселим заблисли.

Каже: „Пора вже удові спочити!“
Иде в намет свій, але Мала просить
Ще до півночи при людёх лишитись,
Щоби не було зради єі Россам.
И Мал, послушний солодкій княгини и пані,
Лишив ся веселий при людёх, своіх Деревлянах.

Усі напивають. Тільки старовина
Кормимір и жрець Гореслав розумний
Из Стратиміром, из зятём, чинно,
По тихоньку виїжджають з тлуму.
А в лісі неначе й збруі и комони здудніли...
Ніхто их не чує. — Гей, хмелю, ти хмелю здрадливий!

XV.

Бойслав.

Мій вінчику красний, осінної вроди!
Чому не плетеш ся, а рвеш ся в руці?
Я хочу кинути тебе на сю воду,
Щоб поворожив ти на бистрій ріці,
Чи Ладо мій милий на серце моє
Поверне з дороги — звеселить мене,
Чи може, не дай Біг, погиб де у полі...

Ой, ви розмаиті хороші цвіти!
Ви так, як всі люде, без серць и чутя!
Не стид вам весілём на мене дивитись,
Коли умирає у мене душа
И вяне подоба від сліз ручаю,
Що потоком лють ся по білім лицю
Моім помарнілім від чорної долі?

Не кукай, зозулько, на буку розлуку!
Ой стій, соловейку, не тёхкай в гаю!

Не лускайте, дрозди, у лісі! Ви скуку
Звучним щебетанём не вбєте мою.
Я б' жайвороночком хотіла летіть
До сонця й питати: де милий мій світ?
Чому до гніздочка верта' так поволи?

Гей, птицё святая, покинь мою хату!
Збирайтесь в дорогу святі журавлі!
— Вже осінь и час вам у рай відлітати —
Перепілки любі, з рілі геть идіть,
Летіть всі на Київ! И може в степах
Побачите мого Бойслава, як ляг
В невідомім полю за честь и за волю.

Чи може Русалка єго утопила
В Дніпру, або Див у гаю угодив?
Чи завистна зірка єго відлюбила?
Чи ольжин гостинець єго полонив?
Скажіте, що плачу и ночі и дни
И молю небесних — скажіте, бузьки, —
Нехай повертає, як жив, из неволі!

Бо в мому серденьку, неначе в могилі...
Там сонце не світить, там зірки не ма,
Ні гаю розмаю, ні всёго, що миле:
Ні річки, ні співу, ні соловія.
Один тілько трепет за милим живе
И жизнь мою ломить и серденько мне, —
И каже: „Не верне твій милий ніколи!“

Но дармо заводить
И рученьки ломить
И плаче и молить;
Боги не говорять.
Березонька шумом
Ягідоньці глумить...
И птичка щекоче,
Из неї регочесь...
И рибка в ручаю
Ягідку ругає...
Ні бори, ні цвіти,
Ні люде, ні світи
Над слёзами жалю не мають...
Пішов вінець й беріг минає...

А хто там в тумані на бистрому коню
— Неначе від смерти — садить, утікає?
За ним десь и вітер узявсь, помагає
Коневи летіти по чистім болоню...
По взрості великім Бойслава спізнали;
Ягідка устала, весела вскричала —
И очі пустила на встрічу милому.
Знялись, полетіли бистрійше від грому —
А немощні руки на воздусі звисли...

Вертають ся очі, враз з милим, до неї.
Зіскочив — и руки біленькі обняли

Єго стан високий и вже цілували
Уста обгоріле лице, грудь и шию. —
Кінь піною вкритий єще раз боками
Зняв, в зубела вгриз ся, протявши зубами
Язик, затрепетав и грянув собою...
Зітхнув у останнє, простягсь над рікою —
И бухнуло кровю скрізь пащу и храпи...

„Ягідко, дай швидко що перекусити!
Кажи вороного мені осідлать!
Отрок, позви рогом усю мою рать!
Я мушу без вшину до князя спішити:
Бо горе велике краю сему грозить,
А я, дай Бог, всёму зарадити можу.
Тож скванно кидай ся! Не ма бо часу,
Не ма — до утрати... Я дуже спішу.“
То каже и входить из жінкою в хату.

А у хаті за столом вже
Почав повідати
За свою тяжку пригоду
В дорозі проклятій.
„Коли“, каже, „ми розбились
На тото кістками,
Хто в човні під Берестовом
Сторожом зістане, —
Бог мені був милосердний

И пай впав на мене:
Всі пішли до Ольги в свати,
Я оставсь єдиний...
Сиджу и сиджу у лодці,
Чекаю, чекаю —
Вже и вечер... а з столиці
Вістоньки не має.
Тече Дніпро, за хвилями
Нові хвилі ринуть;
А мені здає ся роком
Кождая година.
Зходить нічка и мене вже
Дивний страх проймає,
Бо у Києві на горах
Неначе палає.
Мені терпцю не ставало,
Я убрав ся в збрую
И хотів було побічи
В столицю грізную —
Коли гляну по Дніпрови:
Хвиля розступаєсь
И старезний сивий дідо
У ріці купаєсь...
— Наче привид — підпливає,
Та й до мене каже:
„„Не чекай твоих краянів!
Бо княгиня вража

Перших, у глубокій ямі
Живцём всіх зарила;
А твоих, заперла в баню
И там попалила.
Утікай в сей час до дому
И кажи Древлянам,
Щоб не вірили більш Ользі
И Россам поганим!“

„Рекши те, пішов у воду;
А я и не знаю
Сам, що-м видів й чув. Рукою
Очі протираю —
Чи не привид... Аж дивлю ся:
З городу виходять
Збройні люде и на мене
Стрілами всі годять.
Тогді як кинусь до веслів,
Як піду рікою,
А вир як ухопить лодку,
Як ни свисне мною...
Десь аж около Триполя
Вергла нас трівога.“

„Ту прибив я до берега.
— Ніч бере за очи —
Лодь лишаю у пристані,

Скачу в гай урочий.
И пускаюсь байраками
Навдогад у Древу,
Щоб' краєви вість подати
У тяжкій потребі.
По дорозі я довідавсь,
Шо ся Ольга клята
Поспішила Игореви
Тризну виправляти.
Ой, та тризна ж буде, тризна
Чорна та крівава...
Не діжде пекольна сука!..
— Коні! Богу слава!"

„Швидко, швидко! Рать готова...
Бувай же здорова
И не жди до після завтра
Чоловіка твого!"
Вийшов з хати на подвіре,
Сів на вороного:
Вибрались поміж тополі
На круту дорогу —
И погнали наче вітер
Ролею й полями,
Тільки мріють — и сховались
В пороху, тумані.
Ідуть, ідуть — сонце пришікає..

Утомились, ідучи без вгаму.
Стали, зсіли... Сонійко в румянім
Світі землю й небеса купає...
Спочивають, коні попасають.
Як, коли по перед себе глянуть
Конець степу, перед їх вічами
Чудо й диво: Марево*) сияє.
Споглядають у задумі люде
И друг друга тихо ся питають:
— Що се видно? що из того буде?

Перед ними вчинилась могила,
В коло неї люд в деревськім строю
Наче пе, гуляє під горою;
А на гробі — наче Русь сиділа.
Встав Бойслав, усі на коні сіли
И женуть на осліп за марою...
Ідуть — дармо — бо мана маною.
А в тім мареві — ген на могилі —
Відьма біла понад всіх устала.
И вскричав Бойслав: „Ой, братя милі,
Се вже тризна!“ И з вітром погнали...

Вечеріло... Ніч свята уклала
Сонце й землю біля себе в парі

*) fata morgana.

У колиску румяної зарі.
Зціловала и понакривала
Котарою звіздяного неба,
Потім чаром слухи всі природи
Запустила, кличе Сон и Бреду,
Заперає вітер десь за води
И на лоні Новя садовляє
— Тайнами чудесними сияє —
И ворота одчиняє Диву.

Вийшов Бог грози з терему свого —
И всю землю холодом прошило,
Що під крилами солодко снила
Брата смерти, милого Сонбога.
Вийшов, іде на змию огненнім,
Над багнищем кличе смерть, блідую
Ягу*) и обоє у страшенній
Парі ідуть, на Ушу прямують.
Надлетіли, на могилу сіли,
— А під ними аж застугоніло
И здрижала в утробах землиця. —

Спочиваюсь на могилі чорній...
И дає знак гробова цариця:
И кругом их Мари, Літавиці,
Опирі волхвілі и моторний

*) *Дивоня*, дочка Яги, пізнійше звалась також *Ягою*.

Півсвіт Русалок из Мавочками
З відкиль всяв ся й божествам кланяєсь...
И веселі грають ся, гуляють.
Хороводом знялись над рікою
И з безпамятною бистротою
По під місяць вють ся дивним роём...

Обізвав ся ліс, вертепи, гори —
Гробарем, жовною и совою.
Пугають в вертеш під бзиною
Гуком, лиховіствующим, мору...
Папороть росте у пітьмах тихо, —
А з під лопуха Мізойник дідо
Вилізає и морочить дихом
Приближаючих ся до сусіди
Чарівниць лукавих и глузує
З покушающих ся баб у сує
Вкрасти цвіт царзіля, дивосили.

Розцвіта' мороз*) непевний, голий,
Бо и лист, и плоди аж на весну
— Як землиця з під зими воскресне —
Дістає. — Ним люде Дива молять. —
Там жигучка, блекіт, вовче лико
Памороком бють на чоловіка
И німиця, пессёй вишні одур

*) Всі ту наведені рослини або трутизна або кріптогами.

И наперсник, яскер людям шкодять,
З корінем солодким бішеници.

Гуторить погана чемериця
И сварить ся з царською свічою,
А чортополох из мачухою;
Дивдерево з дурманом товчеть ся.
У болоті потайний клещінець
Иржика о раду пре, питає;
А скрипій, пядики и стоножець
Сили, скриті в собі, вихваляють.
Сніть, прядуха, молочай и дідо,

Порхавка и мухомор огида
Високо до хвої спозирали
И омелі хитроі питали,
Чи зійшло уже могуче Диво, —
Чи не знає, чи вже сотворило
З дивкоріня людськоі подоби,
Чоловіка для пекольной сили.
А омеля дивить ся з під лоба
И мовчить, хоть видить всю могилу.
Там Дивоня, люте наше горе,
Корінь дивний людськоі подоби
Вигріває при серцю при гробі —
Чаросилу рідку — Мандрагору*).

*) *Мандрагора* – (перське Merdym gjak) Alraune — Pokrzyk.

Она з Дивом богу похвалялась,
Що сотворить, як він, чоловіка —
И землицю так зачарувала,
Що вродила корінець, владику
Всіх сил чару — та не чоловіка —

Корінь велій, в річняка дитину.
— А цвіт білий у зимі сияє,
А бадиля мов зовсім не має —
Памороком тхне уся рослина.
Корінь, наче під землею, стогне
И хто ёго у коморі має,
Тому раить, перестерігає.
А на сонци він и зараз здохне,
Бо Хорс на світ вийти не зволяє.

Зіле в травах шепче між собою
И хвалить ся лихом, що чинило:
„Я гадюку сорокату крила,
Що дитятко втяла під пахою.“
„„Я зтроила влюблену дівчину.““
„„„Я знов хлопу ворожила лихо.““„
„Я молоко взяла коровині.“
„„Я згризоті сон післала дикий.““
А ті шепти Чаробог всі чує:
Подивив ся на жону німую
И прокинув ся у миш проворну.

А за ним Дивонія цариця
Прокинула ся в ту суку чорну,
Що роздерши широченні жорна
Кинулась на місяць білолиций
И вісь гризла зоряшного Воза.
В он час було б' и конець вже світу;
Коб' не стріли ясниі Сварожі,
Що здоліли світ оборонити.
Та хто знає, як ще може статись?
Бо сю суку бог не міг прогнати
З неба й клята всё близь Воза сяє.*)

И пішла Мара у слід за богом,
А сей з мишки знову прокидаєсь
В лилика, що з гроба вилітає
Опирём — всім людям на трівогу. —
Ще тогді, як світ боги почали,
Золотий Дід з Ладою вродили
Яйце райце й дружно вигрівали —
Диво вкралось, мишкою вчинилось —
И хотіло райце тее зъісти:
Щоби крила коршуна посісти
И підкрастись так під Хорса силу.
Бо зминм те сонце звершенити

*) Прокіон — Юрова собака, означає голод, а иде перед кінцем світа — являєсь весною.

Вступним боём не могло, не вміло;
Тільки крила збило й попалило.
То ж гадало хитростю світ вбити.
Лиш як тільки взялось за се діло —
Напустивши в яйце смерти яду —
Вже когут свят Хорсовий заспів,
А миша у нагороду зради
Лиликом*) лиш з раю полетіла,
Не діставши коршунові крила,
Щоб' підкрастись під наш світ ясенний.

Линуть — а ніч вічками святими
Споглядає, стереже вселенни
И боронить цсоту силі темній.
Споглядає на Диво дитину,
Болізно ид нёму усміхаєсь
— Мати матерю, хочби и Диву,
Хоч не раз клене собі и каєсь;
А дитині мама все зичлива —
Хочби й лютій — и терпить безвинно —
Бо хто може противко судьбини,
Против серця вічного вселенни?

Полетів бог, а за ним громада
Бісів чорних по болоті скаче,
Наче світло, водяче, блудяче

*) Повірка народна.

— Изпарище пекла злого чаду —
Він извітрив празник лютий крови
И регочесь з слугами своими.
Хто се? хто се пир єму готовить?
Хиба нічка знає те єдино.
Знає й каже всіми голосами:
„Горе! Горе по над берегами
Благовонними Уші річчини!“

Де ж Бойслав? Бойслав з товаришами
Іде сквапно, іде безупинно:
— Горб не горб, долина не долина —
На пролай и лісом и нетрами.
Коні простягли ся, наче змиі
Чорні; животами досягають
Землю, а підкови кремінь гріють;
Крешуть искри, де лиш дотикають
Паром тіла, грива воздух збила;
Піна біла коні всі покрила —
З бистротою лискавиці гонять.

Перед ними маяки играють,
Біля них земля у пітьмі тоне;
А за ними дивні гомони
И іздців и вороних лякають.
Ідуть, блудять, — а душа німая
Щось чує — та хто им се розвяже? —

И Бойслав в зад кинувсь; осаджає
Жеребця замученого й каже:
„Бачу, лихо нас за очі водить,
Див страшний готує нам пригоду...
Бачність, братя, північ кличе духів!

Каже те, всадив у пітьму око
— Кінь парскнув и нашорошив уха,
Товариство напружає слухи,
Проникає потемки глубокі,
А у лісі задудніли коні..
Ближе й ближе чути парски, храпи
И понуре бренькотанє броні —
И наткнулись на передні чати.
„Хто сливе?“ Бойслав Мару питає.
Але ворог копієм кидає
В нёго и мість відповіди свище.

Задзвонила у желізо криця,
Загримілo в щити топорище;
Скачуть искри, як біс по багнищи,
Ліс лунає, стугонить земліця.
В тім десь з боку засвистало дико
И подав ся враг несамовитий;
Пронесло ся лускаючи лихо,
Заревло вертепами сердито;
Наче буря, лісом зашуміло

И у пітьмі чорній заніміло;
Оставляючи цілим Бойслава.

Скочив из коня на місце бою,
Оглядає здоптану мораву
И Варяга у струї крівавій
З перетятою вздовж головою...
Й не питає, на коня сідає.
Ідуть, ідуть, вийшли на долину,
А птах божий північ повідає
И всі дива в безвістях зчезають.
— А природа в друге накриваєсь
Туманом, щоб спати до зірниці —

Тихо, тихо, ні вітру, ні хвилі,
Сном глубоким спить свята землиця,
А з над мраки ясная денниця
Протирає оченята милі.
В третє, в третє вже тетерець піє,
Вітер пробудивсь и позіхає,
Ніч здрімалась и уся німіє.
Лицарі Уші вже допадають;
Пізнають за річкою могилу,
Дивлять ся: з туману підлетіло
Стадо чорне, стадо гайвороне.

А Бойслав по переду прямує;
И чим дальше поступав болоне,

Тим більш серце у ёго холоне,
Наче гробом хто на душу дує.
Іде, а кінь на боки все скаче,
Парскає, щось смотрить під ногами.
Нахилився Бойслав — коли побачить —
Вдарив ся по голові руками
И вскричав, аж стадо гайвороне
Шарахнуло в гору над болоне
И зависло хмарою у мглах...

Серце бєть ся, рветь ся, утікає —
Млоить душу несказаний страх,
Устав волос на всіх головах,
Очі сліпнуть — мова завмирає —
Ту кров и трупи, трупи, кров, насока
Широким, далеким, смертельним кругом
Навколо могили, що взбилась високо
Над мраки безсмертним мерців саваном.
Ту поле червоно всім цвітом зайшло
Деревського люду, бо ту полягло
Пять тисяч Деревлян з князём Малом.

И Бойслав остовпів, дивлячи ся на діло —
Коли на востоці свитати почало,
А мрака піднялась, у небо погнала
И сонцю про грозу нічну розповіла.
Захмарилось небо и тучу гне низче,

А вітер з пісками у танець пустив ся
И люнули хмари, з дождом вітер свище...
Бойслав из могили на город пустив ся;
Заблисло, спороло всю хмару огнище
И гримнув з лоскотом грізний Перунище
У руську високу могилу.

По небу гряде бог, у хмарі грохкоче,
А вітер всё виє, гуде и гуде,
И тучу на тучу бороти ся пре
И тучі летючи и труть ся й клекочуть —
И грянули в себе. Здрижала землиця,
Заблисло, грімнув знов страшенний Перун.
Пішла луна лісом, що з корінём рветь ся —
Заграло всё небо из всіх своих струн,
У хмарі в пожарі, прорвало ся море
И сонце лякає и землю и зорі —
Грізний Соварожич Перун.

Хлинуло потопом, хлинуло ріками,
Шуміла, гуділа, несла ся гроза,
Всё дальше и дальше свій суд понесла;
За нею Вітрило стома голосами
Погнав ся; а поле, ріля из лісами,
Звір, птиця и люди, природа уся
Из повної груди зітхнула. — Небами

Иде уже сонце и землю вита
Умитую з крови, вита и сумує
И сушить сорочку землиці святую
И милує люде й прощає.

XVI.

Розъединенє.

„Встань, безталанная землице!
Доспалась ся лихоі долі... Встань!
Иди и на игровище поглянь
Великих тризн, на річці, на Ушици.“

„Там бо найдеш покладених в травици
Твоіх синів — що лучших Деревлян —
А з ними Мал, достойний твій жупан. —
Встань, подивись, як Игоря вдовиця

„Немов в барвінок и в повитицю
Убрала ними Игорів курган!
Ні, не курган, а пишний коровай...

„Що убгала безмилосердна мстиця
Собі на славу, а тобі на гань
И на хулу и горе. Уставай!“

Встала Древа, вийшла в поле рано
И пустила очі по болоню
За дітьми, синами свого лоня,
Що лежали навкруги кургана. —
Полетіли, проболи тумани,
Опустились, из землі ся клонять:
Вздріли — вмліли и у крови тонуть,
Потапають поміж умерцями. —
Стовбеніє безталанна мама,
Задрижало в жалібниці лоно;
В кров умерлу руки опустила,
Зняла пімстов тягітні й муками
И на хмарах поклала долоні
И уста затяті одчинила —
Та й заголосила.

А стон сі був горем так тяженний,
Слова жалю так дикі и страшні,
А плач и зойк так прошиваючі:
Що аж злякали ся боги вселенни.
Сховало ся зо встиду світло денне,
Прогрохкотав в далече бог грімний
И прошумів Стрибожий внук буйний...
— Даремний жаль и руки надаремно
Трясуть воротами небес ясенних...
Сховали ся безсмертні боги —
Немов чужий им вже Искоростень.

И дармо Древа стала в горю темнім,
Простоволоса, стовбом в крови
Від рана до вечері, день у день —
Сім ночей и сім день.

На осьмий день, як сонце встало,
Пустила по лісах свій клич
И завозвала люд на віч,
Щоб вибирав на місце Мала
— Котрому голову изняла
Из богатирських дужих пліч
Самая Ольга, в ону ніч —
Кого з між себе; але мало
До вибору людей остало:
Стратимір и Бойслав. Опріч
Сих двох не було більш' нікого...
Народ не хоче більше нич,
Як тілько пімсти величавой;
А из за діла боєвого
За обома говорить много.

Стратимір перший у народі,
Зять Гореслава, голосний
Пан Овруча, заслужений
Жупан и хват на всі пригоди,
Лиш запальчивий. И те шкода, —
Бо люд деревський не такий,

Щоби жупан загонистий
Єму припав до уподоби.
За те Бойслав, єго урода,
Єго ввічливість, супокій,
Єго відвага над всю хвалу
Більш' дячить ся людям свободи.
За ним Кормимір той старий, —
У нёго сирітки дві Мала,
Єго й Искоростно жадало.

Даремно Гореслав богами
За зятём тяжку річ веде
И натиск на тото кладе:
Що не пристануть Овручане,
Як скоро лиш Искоростяне
Упруть ся; и — не дай Біг! — те
В народі Древи ще буде,
Що на очах, перед врагами,
Поріжуть ся самі Древляне. —
Дарма — на ум люд не бере,
А Боєслава хоче мати
За свого любого жупана, —
Зворушенов бжолов гуде
И почина' відказувати
На баняса й єго ругати.

З того пішла сварня в громаді.
Падуть гіркі, падуть слова

Пекольниі, без вороття.
Иде неначе в воду рада...
Один народ, одноє стадо
Заівсь, бере ся до меча...
И гук и бійка й крики: „здрада!“
В кінци місцевая громада
Узяла гору; одягла
У княжу шапку Боеслава —
И — бач — на заборолах града
Єго на князя піднесла
На щиту божому, вказала
Народам, и грімнула: „слава!“
На те Стратимір величавий
Розсердив ся. Єго зболо,
Що не по правді всё ишло
На виборах и низько клали
Єго и предків єго славу.
Він скочив в срібне стремено
И крикнув з відси голосно,
Аж залунало по дубраві:
„Скоростенці хитрі, лукаві!
Ту не по правді збір пішов
И я єго ся не приймаю;
А щоб на мене памятали, —
Від нині мій Овруч и всё,
Що під судом моім тримаю,
Від вас на віки одділяю!“

Сказав, звернув коня й полями
Ген понад берегом Уші
Погнав. За ним товариші
Єго, славетні Овручане.
На те завзяті Скоростяне
Уперто гукнули: „„Иди!
На лицарів таких, як ти,
Несворний, здраднику поганий,
Вся чесна Древа и не гляне!““
И віч закрили й розійшлись
Святу Турівку обходити
З новим, днесь вибраним жупаном.
Кормимір поблагословив
На лови, а сам нарочито
Пішов у храм богів просити
Щастя для Бойслава князя,
Долі й супокою
И поєднаня, загоди
У свому народі.
Ой, Кормимір, Бог з тобою!
Хиба ж ти не знаєш,
Як то тяжко розійшовшись,
Знову ся єднає?
Легко тіло порубати,
На частки ділити;
А хто годен єго знову
Як було, склиіти?

Хоч би й вдалось, а не буде
Те, що вперше було.
Рана, хоч и близнов стане,
Відзиватись буде...
Вічно, вічно йме боліти
До самої смерти.
По що ж люд ся розъєдняє
И дробить уперто?

Розділились... Божевільні,
Що ви учинили?
Ви себе и вашу волю
Тим занапастили!
Зтямите ся, як поверне
Ольга из військами...
Зтямите ся... лиш за пізно
Буде, Деревляне!
Як би знати, що такеє —
И куди тримати:
Не ділили б' ся, — годили, —
Щоби общу хату,
Общу волю, общу долю
Й силу ратувати...
Як би знати! Лиш скажіте,
Звідки людям знати?
Хто ту судьбу відгадає?
Кому небо раить?

В кого правда, а котрий лиш
Дурить ся? — Не знають...
Тому кождий свого бога
Над всё величає,
Єму годить и в могилу
За него лягає —
Думаючи, що не має
Над єго тверджіня.
Кождий чесний, хоть з за нёго
Цілі покоління,
Або навіть и народи
Гинули и гинуть,
— На обставини всё зложить, —
Ложі не покине...

И ти, моя земле, мій Галичу милий,
И в тебе синове *твої* розділились!
Та не из за князя, або за для бога;
А лиш з за язика несвого и свого...
Розбились, як вівці ті перед вовками...
А хто теє знає, що з того повстане?
Хто скаже, де правда, до кого пристати?
Чи „жити не жити“, чи лучше вмерати?
— *Жити, жити*, ще раз *жити*...
И своє любити
И нікого не боятись —
Знову погодитись.

Яка буде, така буде:
Своя доля буде, —
Своя церков, свої боги,
Своя правда в суді.
Знати ймем, за що всі муки,
За що піт кривавий —
И на віки чиста, світла
Буде наша слава...
Тому, любі краяне,
Ви не нарікайте!
Не кажіть: „своє погане!“
Долі не шукайте
В дітях людських, а дитину
Власную любіте,
Хоч маленька, нерозумна...
— Виростають діти
И з маленька набирають
Розуму на світі. —
Любіть мову, дідів мову!
Нехай виростає —
И вінцём — умом блискучим —
Всіх нас убирає!..

А не виросте, загине,
— Без вашой провини —
Під холодними вітрами
У лихій годині:

Вам остане ся на віки
Чистоє сумліне,
Що не з ваших *святотатьних*
Рук пішла в могилу.
Лучше, величнійше, братя!
Хоч би й погибати
Вольно, чесно, без каяття....
Як запродавати
Свою долю у чужиі,
Хоть рідниї руки. —
Дарма, що прийдесь терпіти
Тяжке горе й муки:
Проминає люте горе,
Засихають слёзи;
Але *проданий могилі*
Встати більш' не може...

Не устане, а прокляне
Здрайцю, ката свого —
И покличе віковічний
Правди суд на нёго —
За те, що не вмів на світі
Житє шанувати
И за волю и за правду
Не умів ставати.

Не кидайте ж, не кидайте!
Ще раз: не кидайте!

Жизнь не без діла вам дану
Стережіть, ховайте!
Ви не знаєте й на що вна
И що з неі буде...
Не допчіть сі й не кличте
На себе огуди!

XVII.

Наслідки.

Пусто, сумно по Ушици...
Вітри завивають,
Листє жовкне й опадає,
Цвіти умирають...
Бог літний лишає землю,
Ладу, удовою :*)
Дармо бідная спиняє
Милого слёзою.
Виють вітри — слёзи мерзнуть
На лицю землиці
И жаль стало сонцю богу
Жінки молодиці.
Навкруг нёго поле плаче,
В білий шовк убралось —

*) Ся хороша казка находить ся и у кельтицьких народів (зри літерат. часопись: Die Dioskuren „Josseline").

Що богиня наче сітку
По нім розіткала.
Розіткала, щоб зупинити
Милого в дорозі,
Котрого від неї гонить
Чар зими ворожий.
Тчуть ся пасма білесенькі,
На них слёзи-роси
И нагадують Дайбогу
Золоті пачоси
Лади доброї, що світ весь
Ними украшала
И цвітками и колосём
Парчу собі ткала
На весіле. — Нагадав бог,
Що по нім вдовицю
Прибере в гробову одіж
Зима чарівниця —
И здрігнув ся світлий, ясний
И домів вертає
Ще раз ладу зцілувати
Любощами мая...
Потепліло по землици ;
Наче яр прибула —
И до сонця веселенько
Лада усміхнулась.
Ще раз, ще раз усміхнулась

Через слёзи мило,
Ще раз бога пригорнула
Від усёї сили...
Ей Стратимір! А тебе хто
Наверне з дороги
Чорної, окаянної —
Зрадника гидкого?
Хто поверне тебе Древі,
Вирве пиху з груди
И напоить чеснотою?
Хто? хто? — жінка люба?

Перед свічадом строила ся
И наче краля убрала ся
Стратиміровая жона,
Горда и пишна наша Доля.
И вижида на заборолі
Високім свого Овруча
— Пильнуючи и шлях и поле —
Свого мужа Стратиміра.

Головку критую шовками,
Пусту, а повную думами,
Оперла на дрібній руці;
Ніжками поміст вибивала
И пальцями переберала:
— Терпцю не стало — бо душі

Вінець и власть на очах стали,
А хвилі наче й не текли.

Поволи, як би зимовая
Ніч, час за часом упливає,
А чоловіка не несе.
Уже и нічка сонні крила
Над нею тихо розпустила,
Шкода—сі сон не бере:
Бо ще би нині знать хотіла,
Чи вже княгинею буде...

Така уже жіноча вдача.
За властию их серце плаче,
И ум мовчить и робить всё,
Чого забагли ясні очи,
Що невгомонне серце хоче,
Хочби за тим и лихо йшло.
Таке то серденько жіноче,
Як раз наважить ся на що —

Нехай би й муки протерпіти,
Най гинуть люде, чезнуть світи;
Аби на тому лиш було,
Як серце любе захотіло.
И не знайде такої сили
У чоловіка, щоб єго

Жіноча страсть не звершенила.
И через те жіночий бог

Ту не полюбить до судвіку
Тихого бога чоловіка,
А піддає ся скорше тим,
Що хоч маленькі, роги мають
И силу й панство. Не думаю
Щоби цариця з леда ким
Ту побралась... Противно, знаю
Богато того за мужчин.

И всё природно, як згадаю,
Яку ту долю жінка має:
Она як знутана вівця.
Кругом ей цвітне болоне,
— Житя буйне, широке лоно —
Та не для неі и она
В бурян свою головку клонить
И те, що є, перебира —

И ту свій рай кладе, звиває
И ту ягниченьки ховає...
А в тім раю так весело,
Так любо и так супокійно,
Так незалежно самостійно:
Що чоловік кидає всё

— Весь світ буйний, многонадійний —
И впрошує ся до ёго.

И там знаходить в тихій хаті
Так много щастя, що в заплату
Єго він од віків жоні
Зносив и зносить з всёго світа
Всі прибаги... Щоб ій вгодити,
Запрягсь и ходить у ярмі
— И буде вічно в нім ходити —
За крихту раю на землі.

Однак чи стоить жінка того?
Она кромі себе нічого
А чей не ущасливлює?
Себе над всіх она тримає
И нікого не поважає —
И неповинну честь бере. —
Повинну, — бо людство ховає
И від віків єго веде.

Они — нікуди правди діти —
Цивілізаторами світа,
Що першими поміж людьми.
Не одного нас научали,
На зле и добре наусчали,
Здрогніне в дикий світ ввели
И *соромливість* викохали
И всі, всі добродітелі.

З невільниці подоптаної,
Мужчиною погордженої,
Жона — ненане те котя —
Ховала ся и виростала,
Терпіла, йшла, все вижш сягала:
Поки рівні не досягла
Из мужом, поки не заняла
Почести, якої стояла.

Великая у жінки сила!
Повольна, довготерпелива
И хитромудра и гнучка,
Що перекине ся з ягниці
В котя и осу й гадючицю;
А так солодко чарівна,
Що люд увесь сеі землиці
Під дудочку свою звела.

Стій, жоно! Ти вже загороду,
Що поклала тобі природа,
Переступаєш. То ж гляди,
Щобись до того не упала,
Якою ти була з начала
Невольницею між людьми!.
Вітай в раю, щось викохала,
А по за рай твій не ходи!

Там, де грядеш в твоїй гордини,
Не ма любви, не ма святині,
Не ма ні неба ні раю.
То ж не здирай з себе улуди,
Що щастєм и тобі и людям!
Не дуйсь у вдачу мужеську! —
Бо він тебе тогді не злюбить —
Будеш єму лиш лялькою

На забавку и на потребу;
А свого раю, свого неба
Не буде у жоні глядіть,
Котра єму улуду взяла
— З краси своєї розібралась —
И чоловікови на сміх
В налогів наготі повстала —
Родить безсильно сильний світ...

Або услухають? „От бає
Навістний! що — и сам не знає.“
Нехай! Побачим... близько суд...
А я тим часом повертаю
До Долі, що мужа чекає...
И в неї горді сили суть,
— Ой и у ній та пристрасть грає —
Побачим, що ій принесуть.

Чекає Доля и лякаєсь.
Бо північ вже, а не вертає

З дороги чоловік єі..
А він пригоду має дику:
Заклали путь єму по тиху
Хозаре, вороги тяжкі;
Напали на него в великій
Потузі й рать єго знесли.

Один Стратимір, з лютой січи,
Успів у город свій утічи
Перед завзятим ворогом.
Утік и сей час за собою
Запер ворота и — „до бою!“
Почуло клич, грізний як гром,
Славетне місто, що покоєм
Вітало й любовалось сном.

Не ма часу князя витати,
Ні про вибори розпитати...
И Доля у тяжкім страху
Блідая ходить по коморі,
Виймає Рода з Мандрагори,
Бере єго, а на ёму
Сорочка — шо дала учора —
Уся почорніла чомусь...

Молить єго, в страху питає —
А ій неначе прочуваєсь,
Що людокорінь застогнав:

А те ворожить темне горе,
Коли він стогне и говорить.
И трепет Долю всю проняв
И з криком мече Мандрагору, —
Аж з зойком на поміст упав.

А Долі померки вчинились
И біля нёго покотилась...
Так чоловік єі найшов.
Підняв, тверезить и питає
Що з нею склалось. — Повідає, —
— Побачила на нёму кров —
Вскричала в другє и ридає...
Озвала ся в єі любов.

И обіймає и цілує,
Пита, розпитує, сумує
На оповіданє єго.
И гнівом заняла ся диким,
Що не побачить чоловіка
У Древі князём, — бо тото
Була єі хота велика
И була певная того.

Даремно нарікає Доля...
А ворог пресь на заборола
И Стратимірова душа
Пожаловала, заболіла

(Тих хижаків Хозарів сила
Князю не під плече ишла),
Що словом скорим відділила
Овруч старий від Скоростна.

Може б' приняв князь Боєслава
За свого пана — величаво —
Та ба! Рогатая душа
Ніколи не відкличе того,
Що раз сказала; хоч би много
З за того горя понесла.
Ні, не відкличе и для того, —
Инакше князь порадив ся:

Волить Хозарам поклонитись
И дань им нині заплатити, —
Як покоритись перед тим,
Котрого князём обібрали
Скоростенці и не питали
За ним, Стратиміром думним.
А так, як він, усі думали
У місті и — стає на тім.

Лиш Доля хитра, промишльная,
Підлестно д нёму промовляє:
„Гой, любий чоловіче мій!
Чи сяк, чи так будем робити,

А все на чести нам терпіти...
„Але, колиб послухав ти
Мене, то ще нам завидіти
Почнуть горді Скоростенці.“

„Берись за дань! Але за тее
Ще нині посилай у Київ
Сказати Ользі: так и так...
Щоб з нею договір списати;
— Під Русь піддатись — не піддати —
А на Хозарах, вже відтак,
И пімсту, та ще й здобич взяти.
Се буде Древі всій на знак,“

„Що ми без них потрафим жити
У славі й гаразді до сита...
Прошу, послухай ти мене!“
„„Гой, жоно, з тебе Біс говорить!““
Сказав жупан. „„Як встануть зорі,
Я те здїлаю и усе,
Що не гаразд пішло учора
Мені, повернеть ся єще.““

Сказав, устав и послів рано
Післав на Київ манівцями.
Дав дань — и хищник відступив —
И місто вольно відотхнуло;

Але за те відав забуло,
Що той житє занапастив,
Хто чести и свободі в хулу,
Катам своим ся поклонив, —
Бо смерть до хати запросив...
Так було, єсть, так завсе буде;
А вічно, вічно блудять люде.

XVIII.

Коляда.

Одинокий — по світлици
Ходжу та й думаю...
Моі мисли невсипущі
Світами літають.
Розгулялись, розбріли ся
По рідному краю,
У дорозі потомились —
Домів повертають...
Повертають, тихо бають,
Як святкують свято
По моій краині милій
Убогі й богаті, —
Як матери заставляють
Столи на покуті, —
Як батьки благословляють
Богатую кутю, —

Як дівчата ясноокі
Колядки співають, —
Як на припічку дітвора
В орішечки граєсь...
Рай усюди, всюди свято,
Мир, гаразд вітає;
Тільки в мене пусто в хаті
Й серце нарікає.
Не ма в мене ні дружини,
Ані янгеляток, —
И не маю святий вечір
Из ким зустрічати;
Лиш єдиний по світлици
Ходжу та й думаю,
А гадки моі без вшину
Світами літають.
Полетіли в святу Древу,
Пройшли всі могили
И незнаний світ відкрили
Й мені сповістили.
То ж послухайте, що кажуть.
Може хоть приснить ся
Вам світ дивний, замогильний...
Ходіть, подивіть ся:

У Древі столиця уся розсвітилась, —
Горить в кождій хаті камінная піч

Посеред світлиці[1]), людки звеселились;
Бо скоро втеряє потугу всю ніч,
Що день звершенила, над ним воцарилась
И твар всю и землю снігами покрила,
Щоб дати Дивсину над Диями міць.

По небу иде бог а сили не має —
У сує Вітрило всё дує й гуде,
А громковалеви рука замерзає
И Мокіш безвинно снігами паде.
Бо смерть всё морозом січе, потискає
И Ладу в сніжную могилу ховає,
— Ніхто від потуги єі не втече.

Стій, смерте! Не довго тобі царствовати,
Бо нині рождаєсь свята Коляда.
Прийде и на тебе з відсіль утікати
И жизнь свою страшну — як Лада свята —
В царици-живици, водици, ховати;
Як сонце новоє піде погуляти
По вічних, безкраих своих небесах.

Вечір тихий, звізди сяють;
Радує ся люд увесь

---

[1]) *Камінна піч посеред світлиці.* Наші предки иншіх печей не знали. В Сербиі на Різдво, котре зве ся „бадні дан“ від (бадняка) кол ди, біля котроі и котру палять, горить огонь серед хати.

И щедрує и співає
Колядочки до небес.
И сім кладів — наче гори —
Дерева кладуть, палять;
По під небо світять зорям,
По під стелю бє кутя.
А Ягідка у світлици
Тисовий стіл застеля'
Скатертю й на слуги кличе,
Каже унести козла,
Що зарізали, як треба,
И у салі упекли. —
Діви вносять рай-дерево,
Голубці и пироги.
— Рай-дерево праявора
Того нам припомина',
Що на нёму в Лукоморю
Рада божая стала.
Голубці на честь голубів
Трёх, предвічних тих богів,
Що від пітьми и пагуби
Землю визволили. — Див
Єі тримав в неволи
И що рік єі бере
На зиму; а люд ся молить,
Що не взяв єі на все. —

Пироги на честь Перуна,
А для сонечка колач;
Осетрина и маруна,
Щука, пструг и головач —
Смачні діти цар-водиці —
В честь святої Мокоші,
У мисочках на полици
Ждуть своєй очереді.
У куті стояв з соломи
Сніп, а в нёму Род-дідух
И з під припічка д' усёму
Сміявсь тайно Попелюх;
А на покуті богата
Величає ся кутя...
Як Бойслав уводить в хату
Молодого бугайця.

Замок весь пройшов Полазник,
За подарок не забув;
— Добра ворожба в той празник —
И до стайні повернув.
Сім грімниць, из золотого
Воску зсуканих, зажгли;
Помянули предків словом —
И вже гоститись яли...
Як під вікнами заграли
Гуслі й голоси мужські

Щиро заколядовали,
Аж ся стіни потрясли.

Вийшов князь ид ним, виносить
Перед гості хліб и сіль,
Поклонив ся, в хату просить
И саджає по за стіл,
В котрого чотири ноги
Зпутані міцним ланцом,
Щоб' майно дому цілого
Не розтряс Лихий часом.
Гості по черзі сідають
На ослоні, Кормимір
Чересло святе виймає
И ставля' на стіл; до зір
И до місяця вклонив ся
И вечерю розпочав,
А Бойслав в піч подивив ся
И новий огонь розклав.*)

Гості іли и запили
Добрим медом, а старий
Жрець Кормимір — де ті сили —
Коляду заголосив:
Як було з нащада світа,

*) Старий огонь гасили, а новий розкладали (Потебня).

Як вродилась Коляда,
Звідки взялись божі діти,
Звідки Лада золота...
Заспівав, — потім щедрує
Князеви й єго жоні,
Сипле зерном и цілує
Мала сироти дрібні.

А з поміж гостей громади
Виступають личмани
Из вертепом и до ладу
Игру божу почали.
При вертепі діва стала,
В неї книш — се Коляда,
Кругом дівчини клячали
Віл, ослиця и ягня*)

*) Всі містерні старинного світа, чи то в Египті (де початок свій взяли), чи в Греції, Сирії, або Персії—представляли театрально різдво и хід сонця через 12 звіздних знаків зоодияку. Дійствуючі надівали на себе личмани (маски), представляючі созвіздія: Діву, Вола, Барана, Рака и пр.

На старих зоодияках (зри: „*Aben-Esra*“ *coelum poëticum* — „*v. Blacn*“ *persische Sphäre* — Париж, королівська бібліотека ч. 1166. „*Depuis*“ *Revue philosophique* 1801.) була представлена діва з дитиною сонцем (сонце раз в рік сходить в тім знаку). При ній находить ся місце, котре зве ся жолоб Йоуа. Дальше візник, осел (по нашому віз), віл, баран и козлята. Йоу, або візник, кля-

И візник, а паляниці
Всі тримали у руці
В знак того, що на землиці
Представляють нам зорі
И их чистиі, святиі,
Непонятні чудеса...
А за ними в стуші вие
Люта світова змия. —

Личмани игру почали
И святую Коляду
В молоці святім скупали
И прогнали злу Ягу.
А княгиня гостить любо
Всіх — и дари подає

чить враз з бидлятами біля жолоба, в котрім родить ся сонце, що потім умирає зимою и воскресає на весні з показанєм ся знаку (воскресного и очищаючого) Барана. *От де початок наших хороводів и игор з вертепом.* От з відки пророцтво о Божичу або сыну божім, котре сповнилось на: Крішна, Фо и Христі.

Замічательно, що палка в руці звіздного знаку під именем Ратай (що иде біля Воза) звалась у Египтян крестом, на котрім сонце умирає и воскресає. Ся палка переходить небо через оба еквінокция т. є. через знак Ваги в осени, а через знак Барана під весну.

Хто хоче мати ясний погляд на всі мити, нехай читає неоцінену книжку *„Вольнея“ Руини;* она переложена на німецький язик *Форстером вид. в Брауншвейгу.*

Мамі сонця два голуби
Діля Божича, — святе
Представленіе скінчилось,
Личмани виходять вже;
Знову роги задзвонили,
А Кормимір устає
И кутею попід стелю
Кинув віщий той старик,
Випив меду ріг (без хмелю)
И столітною поник.
Відітхнув з глубин душиці,
Голову на руку спер,
Зняв столітніі очиці
И те слово тихо верг:
„Ой, не бачуть моі очі
Більш' моіх ровесників;
Всі пішли у пітьму ночі...
Зъіла нам богатирів
Ольга люта!“ — Тихо стало —
И не пив ся добрий мід —
И усі сумний лишали
Від куті на стелі слід.
Споминають: „Най вітають
Зіроньками в небесах!
Най нам душу закропляють
У завзятих боротьбах!“

А Бойслав устав и каже:
„„Гой, жупани Деревлян!
Пімста кровию з нас змаже
Стид и ганьбу. Я, ваш пан,
Готовлю ві на весну.
Я післав вже до Бужан,
Щоби, як земля воскресне,
На підмогу ишли нам.
И Дуліб и Велинян
И Тиверців, Сіверян
И Кривічів я прохав,
Визволитись завізвав
Від варяжськоі пагуби.
А коли хоть крихта буде
В них розтропу и ума,
То з весною, добрі люде,
Потанцюєм на врагах!““

„Помагай Біг!“ закричали
И дух в кождого вступив;
Мов уже Варяг рубали —
Наче Бог их вже помстив.
Встали, дякують Бойславу,
Вийшли з хати, — Ягода
Піднесла всім величаві
Подарунки, як обряд
Каже; а в світлици діти,

И Малоха и Добринь,
Грались в орішки брень, брень!
— Годі тихо им сидіти —
До райдерева річна
Маля ручку простягла,
Яблочко з него стягла. —
Деревце долі зкотилось
И грімницею займилось —
И дитина попеклась.

Входить Ягода, вскричала
И кинулась до дітей;
Малю у колиску вклала
И усіла коло ней.
Взяла глини и до рани
Бідній Малі приклада',
Суєтить ся и платками
Рученята обвива'.
Ніч иде, не спить княгиня;
Рана лютая пече,
Не дає заснуть дитині
И княгиню жаль бере.
Плаче, жаль єі сирітки,
Все новий кладе платок.
— З відки тая милість? звідки
Набереть ся у жінок?
Над дітьми ся розпадає,

Не доість и не доспить;
Всячини им прибагає,
Без утоми ся томить.
И любвою все вітає,
Милосердиєм горить —
Ні! На світі ту не має
Святійш' мами й батька ніт!

„Не ма на світі над любов!
Она щовбом усёго того,
На що не має мова слов —
И еґоизмом зве для того.“

А сю правду нам наука
— Людськая, цікава —
Из престола повідає;
Она не лукавить.
Се она, що небо зрила,
Землю розкопала
И у серце наше бідне
Чепілём попала.
Подивилась и знайшла там,
Вічная каліка,
Що знаттём знаття усёго
Серце чоловіка.
У тім серцю є підойма
Доброго и злого...

Се „еґоизм“, що на світі
Всё взяло ся з нёго;
Без котрого ту не дієсь
Нічого, нічого...
Серце наше! Чутя наші!
Ви — як соки тіні
Деревини, що з коріня
В гору бють живиі —
Заливаєте всі змисли
Нам незрячим людям
И сповняєте те серце
У бездушних грудях.

Чим більш' соку деревина
Наша людська має,
Тим більш' вітов, тим більш' цвіту
Єі украшає...
Цвіту доброго и цвіту
З трутою тяжкою —
Чуть: и милости з любвою
Й ярости грізної.
Из якого воно зерна
И де уродилось,
Що за корм у себе брало, —
Тим оно й зацвило.
Так, як яблінка не буде

З Упасу страшного,
Що всю Джяву паморочить
Духом цвіту свого:
Так, хто злодій уродив ся,
Злодіём зістане,
Хиба б' єму усі соки
Відобрав — погані.
Яр зелена соки пхає —
Студінь не пускає;
— Тільки молоді й здорові
В чутя зацвитають.
Хто не має тої сили,
Той або над гробом,
Або хворий, раковатий
Між живими бродить.

Кожда деревина плодить,
Щоби не загинуть;
Як над силу виливає,
То и скорше гине.
Так и в чоловіці чутя
Бють и виливають,
Оживляють нас — а часто
Нас и убивають.
Добриі чи злі — що маєм,
Мусим виливати, —

Щоб не згинуть від богатства,
Що дала нам мати.

И Ягідонька — вся миліть,
Вся любва, живиця...
— Те вже зерно, тні соки
И така землиця —
Любить, милує ті діти,
Хоть они чужиі.
— Ніт святійшого на світі
Над чутя благиі. —

XIX.

Війна.

Весно люба, жизні мамо!
Ти неначе діва красна
З теплим серцем, з очком ясним,
Закосичена цвітками,
Убрана всіми красками —
Нам сияєш раєм щасним
По мартових днях ненасних
— В росах бісерних поранних —
Свіжа и благоуханна!
Сяй, сияй! Нехай не згасне
Ніколи, святая панно,
Личенько твоє румяне
Для людей, людей нещасних —
Весно люба, ненаглядна!

Тутки літо, як не літо,
А зима та волохата
Покриває снігом хату

И морозом бє сердито,
Що аж тяжко протерпіти.
И тому бідні й богаті
Не утомлять ся благати
Бога, твірцю всего світа,
Щоб' зволив нам, своім дітём,
У Вираю проживати
— Де ми мали в перше хату
З вічною весною й літом —
Хоть по смерти мило й свято,
Без гріхів и мук на вікй...

Розсвітила ся святая...
Надлітають ластівочки,
Вють під стріхою гніздочко;
Соловій, кіс, дрозди грають,
Аж ліс ходить и лунає.
А зозулечка на буку
Весну повідає й кука';
Бє перепілка в розмаю
И в озимині ховаєсь. —
Журавлі ключом урочим
З неба синёго спадають —
Бузько іздить по гніздочку
И говорить, тараскоче
И приносить щастє з раю...

Летять, летять усі птиці,
Вертають з дороги
— То ключами, то стадами —
Из раю святого.
Летять, летять, прилітають,
Ярилом вітають
Землю маму; а ся мати
Весну зустрічає
Зеленою травицею,
Пишними цвітками,
Пахучою одродою
И теплим диханєм —
И росою и слёзою,
Дяки молитвами,
До Господа, до Дайбога,
До батенька свого,
Що і з під зими й туману
Визволив на ново.

Лиш тиі люде на Бога не дбають
И весну красну — замість молитвами —
Желізом лютим, сулою, мечами,
Жестоким серцём, війною — стрічають.
И землю маму копитом здоптали,
Змарали кервою личенько румяне,
Спекли святую пожарів огнями
И купами трупа устлали.

Бач, уже знову — з синком Святославом —
Ольга на Древу люд збройний веде:
Чудь и Варяги, Словени, Поляне,
Кривічі, Сівер — усё те жадне
Здобич на Древі богатій узяти
И над народом сі збиткуватись.

Ой, ви Славяне, раби в руській рати!
Чи так роскошно идесь вам в ярмі,
Що ви оглухли на вольний клич брата
И йдете бити, душити в житлі
— Сліпо, без тямки чутя родового
И без розума — всі — брата рідного? —

Дурні! Не Древу в ярмо руське гнати
Ви идете всі! Ні! Самих себе
Ви в гріб узялись покотом валяти —
Безвістні, що вік один не мине —
И счезне ваше названє з землиці,
Як жизнь овечки в крівавій різници...

Бідная Древа! Луна за лунами...
Димом и чадом весь воздух смердить;
Кровию ріки немов полозами,
Змиями вкрились; Припеть червонить —
Бідну Ушицю кров людська жахає,
З обриду в Дніпер сі проганяє.

А Дніпр Словута кожух наєрошив,
Мов звір щетину; гнівний промовля':
„Чого ти заєдно все кровю заносиш
Мої святі води?“ — Сказала Уша:
„„Як же ж не маю тебе заливати,
Коли Русь почала вже Древу карати?““

Грізно валами ріку підносило...
З вітром говорить Дніпро и гуде:
„Гей, ти Стрибожий онуку, Вітрило!
Чи Яга люта зломила тебе?
Чи спиш, нічого не знаєш, не чуєш,
Як Ольга люта народ твій катує?“

„Встань и прокинь раз весь воздух у Древі!
Всі величні душі — кочуючі в нім —
Руш! Нехай стануть краєви в потребі!
Устань, Вітрило! Вже час! Научім
Древлян, як княгиню пекольну прогнати
И за жорстокні тризни карати!“

„Зви, клич Мокошу! Нехай б' сто ріками
Розгостила ся по Древи полях.
Нехай залє тих Варяг всіх лукавих,
Тучами най пере розбійників шлях.
Праведне сонце, витязю Ярило!
Чи вже у тебе не має більш' сили,“

„Що Русь и Ольгу не згладиш огнями
И милую Древу на паству даєш
Ворогам лютим, що десь за морями
Вовчиця вивела й жене та й жене
На твої землі й люд боговитий?
Встань, боже у силі сердитій!“

Але Ярило и Волос стоокий
Хмарно на Древу очима ведуть —
За скоростенську ту чотиробоку
Вежу Чарбога, що в місті тім люд
Величну, красну, з маймуру поставив
Ворогу світа ясенного в славу.

И тиї вітри несміло гукають
И Мокіш тучі несміло стяга';
Всі бо Перуна грізного-сь лякають,
— Він бо відкрито Варяг защища'. —
Встали, ліниво почались ззивати,
Древі хоч славу и честь ратувати.

Леготь*) підніс ся, горі навертає,
Дує и виє, Мокошу взива';
А ся из Древи озер витягає
Води живиі и в хмари звива'...

*) *Леготь*, вітер з полудня.

Небо закрила тучою й слотами,
Бє и лютує понад ворогами.

Але Сварожич, судець той небесний,
Сам помагає Варягам в війні,
Куплений, ними, щедрійшим почесним
Нежели могли дать деревські сини;
Грозно промовив, богів всіх лякає...
— Знати и в небі правди вже не має.

Встав и по небу иде бог сердитий,
Громом ревучим всё небо потряс,
Блеском ясенним згасив усі світи, —
Поре, боде тучі, гуде — бє раз в раз...
И Вітер и Мокіш из сил упадають,
Втікають — а Лада сердечна ридає.

А люди в столицю из сел утікають.
Там князь у громаді сидить з старшинами, —
Чекає на поміч — дарма! Ні Бужане,
Ані Волиняне охоти не мають
З Варягами в танець пуститись кервавий.
И поміч Бойславу дати одмовляли
— Хоч вперше сердечно єї обіцяли —
Недбалі за честь и за славу.

Не дбають... Не знають, що тілько недбаліcть,
Донька пихи, переціненої сили,

Словян в чужі ярма, у диби забила.
— И дармо пручалась запізнена вдаліть —
Сумують Древляне, бо Русь за плечима,
Неначе смерть, крила страшні розпустила;
Розбрат з Овручем вже Скоростну не милий
И кають ся й кають жупана.

Даремно князь духом своим богатирським
Старає ся душі людей закропити
И храбріть, надію в серця усі влити;
Даремно говорить до всіх по братерськи,
Даремно! — Як капля дожджу не відмочить
Засохлої ниви, що родить не хоче —
Так бодре слово, єго душі роси,
Не визвуть надії хорошой.

И Бойслав домів вертає
До княждвору свого;
По світлици похожає,
Не бачить нічого
У тяжкій душі роботі,
Що у нёму робить;
А Ягідонька из нёго
И очей не зводить.
Дивить ся, слідить, вникає
В чоловіка муки, —
А він сів, зітхнув и вдарив

Головоньку в руки.
„Божевільні! божевільні!
Мене опустили —
Свою волю й свої землі
Вже занапастили.
А я ж лучший? Ні, за власну,
За рогату душу —
Згину марно... И вся Древа
Загинути мусить.
Було у князі не пхатись,
Було уступити
Кормимірови гнівному. —
Що ж тепер чинити?
Зерно народа погибло,
Полова лишилась;
Та и сю вже буйні вітри
Рознесли, розбили...
— Так старий храм, як підвали
Єго прогнивають, —
Клонить голову мохнату,
Коле ся й падає.“ —
Замовчав, а жінка гожа,
Наче тая рожа,
Що за сонцем повертаєсь,
Д' нёму приближилась
И словечко по тихоньки
Так заговорила:

„„Не турай, мій друже й пане!
Всё у божій воли...
Сміло заповідж Варягам
Боєвоє поле!
А тим часом в повній раді
Зкинь ся из уряду
Для Стратиміра — и вступить
Божий дух в громаду.
Из Стратиміром у двох вже
Возьмете побіду
Над Варягами, на ганьбу
Лукавим сусідам.
Не жадні ми ані панства,
Ні княжого блеску —
Буде з нас тої, що маєм
И долі и чести...““

— Жони, жони чудотворні!
Хто вас відгадає?
Відок*) в кождому злочинстві
За вами питає...
А я би при кождім ділі
И благім и краснім
Запитав підойми страшной,
Очок любих, ясних —

*) Так звав ся один славний поліцмайстер Парижа.

И не дуже б' омилив ся,
Коли погадаю,
Кілько чоловік з за жінки
Мислить и ділає.

Сіла Ягода при князю,
Личенько румяне
— Наче заренька поранна,
Як из сну повстане —
До Бойслава прихилила,
Єго прикрасила
И світом очиць чудесних
Єго звеселила.
Промовляє, розважає —
И Бойслав приймає...
Пішов в раду и громаді
Уряд свій складає.

Довго думала старшина
И принять не хоче —
Бо й чолу и серцю сором;
Але князь так хоче,
И розважним, теплим словом
Уми звершеняє —
Аж пристали и в Овруч той
Посланців післали.

А тим часом всёму війську
Місце означили
И Варягам боєвоє
Поле заповіли.

XX.

Посольство.

Зпустили ся хмари, з дожджом вітер свище,
Гуде, завиває, ліс з корінём рве;
Ясенна гадюка по небу блисне,
Осліплює очи в чезне в хмарищах.
Раз у раз грохкоче, гримить Перунище
И туча за тучов жене, та жене;
Тачає вал річку брудною водою,
Викочує хвилі на беріг, горою,
По поли на волі несесь и несе.

А шляхом, розмахом, на скорих на конях
Іздці бредуть тяжко в густих болотах
На замок Овруцький, що ген на полях.
Вже им задубіли від зимна долоні,
Побренькують глухо замоклиі броні,
З плащів сіракових зтікає струя.

Іздці перемерзли и яр проклинають,
Бредуть потомлені — воріт досягають —
И завівкотіла труба жерстяна.

Знать гості не прості... А в замку в світлиці
Стратимір и Доля сиділи самі
И барашковали о лютій війні:
Чи Ольга Скоростну ще більш відомстить ся;
Чи дань тільки возьме, а потім помчить ся
З Стратиміром бистро на дикі степи,
Де тиі Хозаре нечисті кочують.
— Знаком, просив Ольгу наш князик не всує,
Говорять — як голос озвав ся труби.

И вийшов Стратимір; а з ним у світлицю
Урманськиі гості ввійшли, роздяглись;
Шоломи носаті а довгі щити,
Папорзи и панцир, желізні, а з криці
Мечі обоюдні, від пах до землиці.
— Знать гості не прості Варяги були. —
Стратимір кланяєсь, за стіл их саджає,
А Доля вечеру богату ставляє
И меду, в коновці, з пивниці внесли.

Спожили Варяги, вклонились княгині;
Весела розмова за кубком пішла
О тому: що в Древі погана весна, —

Що красше підсонє святоі краини
Ген над Дунаём, де правлять Єлини
И Болгаре. — Не чутно розмова плила —
Аж вийшла княгиня й Стратимір питає
Гостей своих пишних з Дніпрового краю,
Що нині загнало их до Овруча.

На те обізвав ся Варяг величавий,
Що старший здавав ся — а було их три:
„Се Ольга княгиня жадає, щоб ти
„Ділив нашу здобич, ділив нашу славу
„И мстив тяжку кривду, що кметі лукаві
„Тобі учинили на виборнім дни. —
„Бойслав на позавтра нам заповідає
„Кривавоє поле; а Ольга жадає,
„Щоби там враз з нами був также и ти".

Захмурив ся витязь и не одвічає,
А руки на груди широкі поклав,
Понуро з підлобя до них спозирав
И мови на мову Варягів не має.
А Русин до нёго лукаво всміхаєсь
И дальше свою річ оттак продовжа:
„Як воля з Бойславом пустити ся в танець
„Кривавий и згине мятежний поганець,
„Тогді будеш в Древі ти князём владав."

„Надумай ся скоро! Ми мусим спішити
„И відповідь Ользі (що військо веде
„На Скоростно й тілько тебе еще жде),
„Буде, яка буде, так оповістити.
„То ж добре надумайсь, що маєш чинити!
„Тепер же скажи нам, де нас покладеш?
„До нитки ми змокли и хочем проспатись,
„Щоб на зорях рано здоровими встати, —
„И так уже пізно ачейже буде.“

Стратимір на теє сплеснув у долоні...
Озвали ся слуги, отрок увійшов —
Приніс околотів из двадцять и знов
Пішов взяти ковер, устлав на солому. —
Склонив ся и вийшов Стратимір з хорому,
В ім розгуляла ся бурливая кров.
И став він ходити по своїй кімнаті
И думає тяжко, не йде еще спати,
Аж ту обізвав ся ріг туровий знов.

„„А хто ж там, до біса, так пізної ночі
Не дасть людём спати? Иди подиви!““
До служника гукнув Стратимір гнівний.
Пішов — привів гості. — Кого бачуть очі?
И видить Стратимір и вірить не хоче:
Се Искоростяне, се тесть (му) старий,
Священик Дивбога и райці громадські,

Що лучші, важнійші — усіх знай дванадцять.
— Стоить, не витає Стратимір послів.

А тесть єго віщий кожух розшипає
И княжую шапку на столик кладе,
В коліна кланяєсь, за полу бере
И каже: „Бойслав нас сюди посилає,
„А д' нёму свій голос кірний прилучає
„Вся божая Древа и Скоростно те..
„Прийми ся, будь князём, будь паном над нами!
„Приймись! Заступи нас перед ворогами!
„Прости нам! Прийми ся за діло святе!“

И радостю блисли в Стратиміра очі,
Вдоволене серце забилось, душа
Вздрижала хотою; однако уста
Мовчать и не кажуть, чого серце хоче.
И на бік відсунув він шапку урочу
И каже понуро: „Минула пора!
„Було мене брати, як я був між вами;
„Тепер я не ваш вже, а ви не краяне
„Мені... Не моя в тім, а ваша вина!“

„Дай жінко и меду и перекусити
„Славетним сим гостям моім, а потім
„Нехай одпочинуть. Я рано повім,
„Яка в мене рада, що маєм робити,

„Щоб' край наш до крихти не занапастити...
— „Завис бо над нами тяжкий божий грім.“
Те каже и гості и тестя пращає.
И сумно всі посли за ним споглядають...
Не івши, не пивши, лягли на килим.

Але наш Стратимір ще довго не клав ся.
Єму журба душу гризе та й гризе —
Утомлені очи — а сон не бере:
„Ох! По що я, по що сій Ользі продав ся?
„Хиба ж я Хозарів так дуже лякав ся?
„Пропала честь, слава — пропало усе!“
Втис голову в руки тяженну думами
И бив ся з мислями, неначе з врагами,
В кінци утомлений на постіль паде.

А Доля всё чула; тихцём підкрала ся
До постелі мужа й питає єго,
Який одвіт має до того всёго...
И лестно при нёму сіла й уклала ся.
А він зітхнув тяжко, грудь му підняла ся:
„Я з ними пропаду — за пізно усё!
„Однако честь, віра мені тее каже —
„Прийму ся за владу, прийму ся и ляжу
„За край мій, за Древу святу головов.“

А Доля: „„Хиба ж ти из глузду вже збив ся?
„„Хиба ж ти не бачиш, що Ольга усю —

Усю нашу Древу на пімсту свою
Зібє, розруйнує? Куда ти пустив ся?
Бойслав из Скоростном вже занапастив ся
И ти не поможеш вже більше єму...““
Мовчить князь и жінці він не одвічає,
Бо честь єго кличе — и смерть не лякає;
А Доля ридає й знов каже єму:

„„Ох, Боже ж мій, Боже! святий Господине!
Хиба ж ти на тее мені ворожив
Княгинею бути, щоб' ворог побив
Мого чоловіка — світок мій єдиний?
Куди я подіюсь, як він мені згине?
Мене Ольга люта в полон пожене,
А нашу дитину, що в мене під серцем
— Що зродить неволя — замучить до смерти,
Неначе щенятко замучить, убє.““

„„А люде всі з мене сміяти ся будуть
И скажуть: Мужище єі мав талан
И на Овручу був самодільний пан, —
Та серця у нёго не було в злій груди,
Не було здрогніня — оттак скажуть люде —
Над жінкою и над дитинов єі,
Що в он час носила тяженько під серцем;
Не слухав він ради, не слухав упертий
И стратив дитину, себе и єі.““

„„Ой-ой! Чоловіче, було мя не брати!
Нехай би я була у батька росла!
Нехай би не знала, що теє любва,
Коли мене хочеш тягітную ихати
В неволю й могилу. Послухай мя, Ладо!
Не хочеш послухать? — Журице моя! —
Поідь, чуєш? — д' Ользі — поідь поклонитись,
Щоб в неі для Древи здрогніна просити;
Для тебе ще змякне княгиня грізна.““

„„И Древу спасеш ти від чорного суду
И край за те вдячний тобі весь буде;
А так — себе стратиш, дитину й мене.
Тогді и Хорс вічний за те тя осудить
И Древа нещасна тебе проклене!...““
Говорить — а мова єі наче градом
Бє душу уклонну під користну здраду —
И слабо вже совість здригаєсь еще.

„„Чи чув хто у Древи цілому народі,
Щоби хто обиди своєі не мстив
И тяжку знаругу в непамять пустив?
Такого на світі цілім найти годі.
Встидай ся! Ой, шкода твоєі уроди!..““
И тим досадила... Ударила кров
Стратиміру в лиця, він дико підняв ся,
И встав сам... О сило жіночих сліз, слов!

Як стане просити, як стане ридати,
То би повернула у гробі мерця.
Не дивно, що змякла слабая душа
Овруцького князя. — А треба нам знати,
Що там, де люд взяв ся до гробу лягати,
У головах жінка всю раду веде. —
Устав князь — вже зорі святі уставали —
Пішов у світлицю, де Русини спали,
И Древу продав им... продав и себе...

Одъіхали Росси, а князь наш по місті
Пустив клич до збору для богатирів.
И город великий всіх буйних синів
Сей час посилає на лобное місце,
Під замок, на збори. Гудуть всякі вісти;
Догадуютьсь збройні, на кого підуть;
Все більше и більше людей прибуває.
Сі пробують збрую, а тиі співають —
Звичайно, як збройні, що битись идуть.

Не питають... Аби битись!
Аби розбивати!
— На то вік их молодечий,
Щоб не розважати. —
Як би знали, що рубати
Людей, різать, бити,
Нас кидає ниже звіра

Дикого, огиди':
Не ходили б' у жовніри
На війну погану
И не йшли би за хотою
Здрадника жупана.
Як би знали... Але як им
Знати й занехати
Те, від чого нам до нині
Годі відорватись?
Ми не сотки, — соток тисяч
Люда заганяєм
У різницю, мов скотину, —
Та ще вихваляєм
Різників (царів) великих,
А попи взивають
Бога до різні — и збуів
Ще благословляють
На тото, щоб добре бились,
Брата мордовали —
Хотяй рідко за суд-право
Бємсь, — а — що казали.

В потемках єще до нині
Серце людське ходить,
Не оден гріх несвідомо
З себе бідне плодить;
То ж не дивно, що Овручці

На те не зважають,
Що й они, як той Стратимір,
Отчину здраджають...
Прийде час не на одного...
Пізнавати буде
Зле и добре; лиш до діла
Сил тогді не буде.
Не придасть ся стара мудрість
И знате чесноти,
Бо не стане ні до неї,
Ні до зла охоти.
А тепер ждуть — ані гадки —
Своєго жупана,
Щоби рушити у поле
Еще нині рано.

А жупан той, а Стратимір
По світлици ходить
И крючками глас сумліня
Від душі відводить:
„Не я, а Искоростяне
Всёму виноваті,
Годі було ту инакше
Мені поступати!“
И виводить из закутка
Серця сонну пімсту
За обиду — дразнить серце,

Щоб свому злочинству
Чорне тіло перебрати
В ризи святі права —
И гнів кличе з глуб душиці
За здоптану славу.
А у другій, у світлиці,
Посли спочивали
И не івши и не пивши
Стратиміра ждали.
Увійшов — зняли ся сумно
И єго благають...
Знов на него княжу шапку
Тиснуть, надівають.
А він гордо подивив ся
И дав серцю волю, —
Кинув шапку й каже грозно:
„Не прийму ніколи,
Що мені належало ся,
Що у мене вкрали
Изневаживши прилюдно
Честь мою! Спізнали
Нині у біді великій,
Чого стоить сила', —
Сила, що ви легкодушно
Ворогам лишили!
Най вам буде се в науку,

Як до діла братись —
За те, що не вміли в Древі
Честь пошанувати.

Дармо просять и взивають,
До колін падають:
Князь порадивсь и рішив ся —
И за них не дбає.
Пє их слёзи, кормить душу
Голодную чести
Молитвами й радує ся
Их біді — й до тестя
Підійшов по хвили важно,
Обійняв, цілує
И праща з нічим посольство —
В суе слёзи, в суе...
И жрець каже: „„Ми загинем...
Ти всёму причина,
Бо ти тілько ратовати
Міг би нас єдино!““
А князь чує те и каже
Тепле слово тихо:
„Всё за пізно! Я не годен
Відвернути лихо...
Хиба, що піду и Ользі
Скажу, як зробилось;
Що Скоростенці у князі

Мене запросили.
Може впрошу, щоби люта
Нам усім простила,
Взяла дань и більш над нами
Бідними не мстилась.

„„А не дай Біг,““ одвічають
Всі Искоростяне,
Щоб она того дождала!
Хоч ти и не з нами,
Хоч кров рідна з ворогами
На нас ся завзяла,
Хоч би нас усіх до лаби
Ольга порубала:
Честь не каже нам благати
Вовчицю погану,
Що гірш' звіря збиткувалась
Над усіми нами.
А загинем — най же гинем!
— Лучше погибати,
Як честь, волю й дідів славу
Ногами допгати
На публіку світовую,
Щоб нас зневажали
Всі народи й власні діти
Щоб нас проклинали ““

Рекши те, повиходили
Богатирі волі
И останнім важним словом
Князя прокололи
В саме серце, на вскрізь серце —
До дна -- в саму душу...
И озвав ся в нёму голос
Совісти пекучий.

XXI.

Стратимір и Доля.

Овруч веселий... В Овручи
Покриті людом улиці,
А люде, збройниі усі,
Чекають ратьноі труби.
На богатирському рамю
У кождого красуєсь щит
З вай иви плетепий; бренить
Меч або сабля по бедру,
А за ременем туровим
Сокира з обухом тяжким.
У всіх колчан повненький стріл
И лук тугий звисали в діл
По широченному плечу.
Грудь в мідяному обручу, —
Де-де сверкає й золото
На панцирі, — однак оно ,

У Древі рідкостю було. —
А всё те військо знай гуде
Як рій без матки и лиш жде
Єще войводи и жупана,
Щоб' піднятись в поход днесь рано.

Вже день ишов, а князь не йде
Єще из замку, — хоть люд жде;
А хитра Доля зодяглась
Як на весіле и пішла
В садок, що попід замок цвів
И розкошю єго покрив.
Он подивіть ся, як она
Иде туди. — А Долечка
Головку в кичку лубову
Під хустку білую льняну
Не убирає; рисёву
Наділа пишну шапочку,
Убрала у женьчуг дрібний
И закосичила єі
У пера з чаплі дорогі. —
Стогнала грудь під намистом
Из олатирю жовтого;
По ній спливає паполом,
Ткача робота грецького;
А стан вюнкий як у оси

Спинає пояс из парчи,
Що золотом блестить, сияє —
На себе очі всі звертає.

Оттак перебрана як пав,
Не йшла, плила понад свій став
В садок, що плекала єго
На чудо Овруча всёго.
А сад весь зеленю пошився,
И цвітом пишним вже покрився,
Як дівка на игру убрався,
Благоуханьми віддихав
В розкішнім воздусі весни,
Що в білій розцвилась красі...
Черешня, вишня и сливки
И дулі-груші, яблінки,
Розкошно в сонцю простяглись
Одна над другу, розцвились
И росу бісерну спивають
И сладострастно спозирають.

Перед садочком, по земли
Пещені цвіточки росли:
Василёк, рожа, горицвіт
И золото- и сухоцвіт,
Майран и мята й молочай,
— Що для корів бува' в случай —

Висока царськая свіча
Самосівкою ту росла
И благовонний воротич
И рябчик-царвінець, терлич,
Фіялок и біждеревце,
Снігоцвіт и трибратчики...
Усі погодоньку витають,
До сонця личко нахиляють.

Городець цвів неначе рай...
Єго сама княгиня (знай)
Сполола гарно з черевців —
И повитиці и щирю
Не видко було в цвітнику.
Оден лиш тілько мак-видюк
Ховавсь, щоб в случай опирю
Засипать очі ним до сну...
В садок помеже кружала
Пещених цвіточків вела
Доріжка, убрана в кусти
Малин, веприн, смородіни,
Аж до саду попад ставком;
А за ставом, а за садком
Лісок; під ним суниць, ожин —
Ковром у мху; а по над ним
Жимолость и майдерево

В рябин товаристві й калин,
И дуб старий. Коло ёго
По за кисличник берберис
Рокітник-щедринець заріс
Из глоиною; а ткина
За пліт довгенькі рамена
Аж на дорогу похилила
И сторожом садок кінчила.

Тим хідником аж до ткини
Ишла княгиня Овруча —
Зложивши з цвіточків весни
Прекрасну киту. Рябина
Ёі ид собі в тінь манить,
Калина розложистая
Широким листём шелестить,
А жовтоцвітний кисличник
Зхиляє вітоньки у бік
И наче просить к' собі в гості
Княгиню милу личком, ростом.

Однако Доля в иншій бік
Городу наверта', де тік,
Стодола, стоги и стайні.
Там свіжокопані грядки, —
На них городину дівки
Розсаджують; там бураки,

Капуста, бруков; дальше біб,
Горох и инше — жінський рід
На тее знахар хоч куди. —
И Доля вийшла и глядить
— Она недбальства не терпить —
Усёму пише мудрий лад
И облітає кажучи
Усіх робітниць, як овад,
Що понад ухом бзенючи
Худобу гнилую лякає —
И бистро з місця порушає.

Дивн! Зайшла до половіль
И заглянула в борозді
Між бурянами кріп и кмин —
И вже лаять жони всі.
Ганьбить, гука на челядку,
Неначе гупало з ставу
Громкий свій голос посила'
И жадну з ока не спуска':
„Не так цибулю! Так горох
Сади! — Капуста! — Бодай Бог
Сім громів в тебе усадив! —
Ти на розсаду уважай,
Водою з низька підливай!
Гляди, щоб кури не зайшли!
Цю свині! — А сім сот чортів

В твої нетесанні боки! —
Гони, гони их від морхвів!..“
Теркоче, як на лотоках
Вода; взяла ся сіять мак
— Бо то не ма вже по над ню —
Она всё знає и всёму
Научить кождую она —
Мовчить вся челядь, бо не сміє
Справляти те, що Доля діє.

В городі Доля ще як так;
Але як піде по кутах
У замку: слуги — ой тогді...
Ой сукотіть ся, сукотіть!
Не випарений Долин рот
Як лусне в вас чортів сім сот,
И громів три ста в потолок,
Або у боки сто колёк,
Або хороби девять літ,
Або налає всіх сім бід:
То хоч би ти був сам Дивес,
А мазею ся розлієш...
Тебе княгиня урече,
— Нич в світі не спасе тебе.
Однак она чудесний дар
Від Бога мала на тото,
Щоби лице єі ишло

Під обичаю, права чар,
Як треба. И на ока млі
Ту закричить: до сто дідьків, —
А ту вже: гостеньки мої,
Мої солодкі! — Бач, язик
До штук яких цікавих звик!
— А кожда жіночка в звичаю
Тієї штуки трошка знає...

Княгиня наша перейшла
Грядки, минула всі стайні
И по тихоньки, наче кіт,
Пішла городом попід пліт,
Аж ген в лісок. Там у тіні
Присіла в тіни й лопухом
Себе холодить, бо з жаром
На південь сонце вже ишло,
Єї палило и пекло.
Противко неї дуб старий
Розкрив замшеное дупло,
З нутра єго болван святий
Дивбога споглядав похмуро
Весь чорносиній и понурий.

Княгиня встала, підійшла
Ид дубови и перед ним,
Перед лицем Дива страшним,

На груди руки поклала
И тричі вдарила поклон
Аж до землі своїм чолом;
Потім замовку чарівну
Шептала тихо — без страху
Зирнула на постать гнівну —
Клякла в дуплі на чистім мху,
Потому руки простягла,
Не дивлячись, до болванка
— На нім мінилось, мов живе,
Непевне, опалёвое,
Таинственне ожерелє —
Она его мигцём стягла,
Устала й вийшла вся бліда,
Не обзираючись, з утроби
Страшної дуба — наче з гроба —
И швидко через сад святий
Домів погнала в замок свій.
Ввійшла задихана, бліда —
В світлицю князя — спогляда' —
А князь спер голову на стіл
И руки у волосє вплів;
Грудь піднималась у ёго
Неначе б там єго боло
Несказаноє горе — й дрож
Носила тілом. „Боже! Що ж?"
— Вскричала Доля — „що тобі?"

„Ти хворий, чоловіче мій,
А я тобі, бач, принесла
Монисто Дива, що тебе
Захороняти від меча
Замовленого (знай) буде.“
А князь червоні очі зняв
И поломєм на ній поклав
И пхнув єі від себе так,
Що впала бідная на взнак...
И крикнув: „„Суко Чортовіта!““
И вийшов з комнати сердито.

На слуги крикнув... Привели
Коня, він вскочив у сідло.
За ним всі збройні піднялись;
Залопотіло — загуло,
Шибнули з вітром — тихо стало...
А Доля з помосту піднялась
И тяжко, тяжко заридала.

Що ж такоє Стратиміру?
Що такоє сталось?
Не питайте! то сумліне
В нёго обізвалось.
Обізвалось на глас суду,
Що грімнуло слово
Нарочитих Скоростенців
И єго вкололо.

Обізвалось, подивилось
На послів почтенних
И уздріло путь свободи
И довгу тяженний.
И перед єго душою
Станув величавий
Образ, чистий, світлий, ясний —
Князя Боеслава,
Потапаючий у крови...
А він у палатах
— Сам собі повидівсь — чорний,
Древою проклятий,
Раб княгині опириці
Здрадивший свободу,
Окаянний на всі віки
Кат свого народу,
Що продав и честь и славу
Й чистоє сумліне
За рабства ярмо для всёго
Свого покоління.
И Стратимірове серце
Зтялось, задрижало
И волосє на голові
В него дуба стало.
Страх морозом прошив кости,
Совість душу гризла —
„Жінка мене з глузду збила!“

— Мисль спасенна блисла —
Зхопив ся, закляв, поіхав
— Коли можна взятись —
Потапаючу честь, славу
Свою ратувати...

И на перелай полями,
Нетрами й лісами
Іде шпарко, безъупинно, —
За ним Овручане.
Іде шляхом, іде довгим —
Шлях під ним скрегоче:
„Здрада чорна, здрада іде!
Пекло ся регоче!“
Іде лісом, а діброва
За ним зашуміла:
„Покинь, покинь воєводо
Чорне здради діло!
Ліс минув, а ораниця
Перед ним чорніє
И мов шепче: „Стратимірю!
Чим ти мя посієш?“
— Ой посієш мя неволев
И посієш горем;
Бодай тобі, Стратимірю,
Не світили зорі!“
Іде, іде, — против нему

Річка виступає
З берегів и загуділа:
„Бог тебе скарає!“
„Зтям ся!“ кличе через слёзи —
„Зтям ся, лютий князю!
„Ой верни ся! ой верни ся
До Бойслава стязів!“
И Стратимір звів гнідого,
Скаче в вир глубокий,
Пронурив ся й виплив жваво:
Вже на другім боці.
Але за очайдушою
Не усі погнали,
Тілько жменя; а вся решта
Коні завертала.
Дармо просить князь и лає
Часу не теряти;
Час жене — они полізли
Броду пошукати.
А Стратимірови совість
Не дає спочинку
И поіхав не спочивши
Ані на хвилинку.
Там Бойслав и Деревляне
Бють ся десь — конають
За свободу — а він — „Боже!
Чом я крил не маю?“

И полетів, наче б' за ним
Смерть з косою гнала —
Біля нёго степи, бори
Мигцём пролітали. —

Сумліне! ти цвітку душі непорочний!
Яка в тобі сила и чар загадочний,
Яка величава твоіх уст гудьба:
Що ми всі під голос твій важний а тихий
Наклонюєм ухо, з чола знявши пиху
И наша — в дитинній покорі — душа
Тобі бє поклони, и жертви и слюби
Кладе на престолі твого божества...

Там, де тобі люде послушні в покорі,
Там рай процвитає, не має там горя,
Там мир благодатний в душици віта'.
Но там, де, святая, тебе зневажають,
Ох! як же страшенно таких ти караєш!
Якеє там пекло у серцю пала'! —
А де тебе зовсім не було й не має,
Яка там дич люта и пітьми гроза!

Царице святая! Владичице людів!
Ти, що й царів світа и панів бєш, судиш:
Скажи, з відкіля ти взяла ся, зійшла?
Як завоювала ти душу німую

Людства, которому безпечно царствуєш?
Скажи, коли влада почалась твоя?
Чи нам тебе небо зіслало святую,
Чи ти родила ся из себе сама?

Ти ані из себе самої, ні з неба;
Людство тя вродило собі на потребу...
Ти найкрасша здобич и серця й ума.
Не знали тя люде дітьми в тому раю,
А дикі до нині еще тя не знають, —
А хоч де й пізнали — ти в них не така:
Не так величава, не так надземная,
Яков ти в цзітучих народах свята.

Ти наша дитина, наш бог и світ ясний,
Викоханий нами для нашого щастя;
Ти просвіти міров цілого людства.
И нерукотворний престол твій, ясенний,
Красує ся в душах сієї вселенни,
Де тілько свій промінь просвіта влила.
И з кождим днем в люді образ божественний
Твій красше, чистійше, яснійше сия'.

Сияй же нам вічно, чим раз все милійше!
Світи нам в душиці, чим раз то яснійше
И перед злочинством нас остерегай!

Глагол твій най буде чим раз голоснійший
И божеска чистість чим раз величнійша,
Аж гріх звершениш ти в людстві тім, вітай!
И стане рай божий скрізь тебе на світі,
Пок' світа, пок' люду на світі.

XXII.

Битва.

Що се за розрух почав ся в столици Древлян?
Що се покликало люд весь в ночи на майдан!
Глянь, глянь! Появилась
Дивна зірка й розсвітилась
Понад зорі всі*).

Розсвітила ся и чище денниці блестить
И на устах всіх небесне пророцтво горить:
„Рай — світ — то син Бога“
„Появивсь на Русса злого“,
„Радогость святий!“

Жерці ворожать спасителя мира з небес,
Славну побіду ворожить собі люд увесь:

*) Одна з (так званих астрономами) *звізд нових*, котрі раз в кілька сот літ появляють ся и світять невиданим блеском, появилась в році 945. по Хр. в созвіздию *Кассіопеі*.

Весь бє чолом поклони,
Вдячні посила святому
Богу молитви.

Весело ніч всю до рана гуляє и пє;
Нічка коротка, а людям терпцю не стає.
Пють — ждуть дня святого,
Щоб' ити на Русса злого —
Всі богатирі.

А в княжій світлици перед Боєславом
Священик старезний, Кормимір, стояв
Опертий на лісці и оповідав
Свій привид страшний, величавий:

„Я бачив на небі дві хмарі великі;
Одна була чорна и з сходу ишла
И понад землею орлом простяглась
З великим и шумом и зиком,“

„А другая з відси всё небо вкривас
И наче богиня мені видаєсь
И бистро на чорну зняла ся, несесь
И градом грохкоче и грає.“

„Нараз в хмарі чорній Перун обізвав ся
И грянув у білу орудя свої

И біла вся кровю зайшла — залила ся
И зчезла в тумані, у мглі.“

„И кровию небо взялось голубое,
Здрижала в утробі сирая земля
И сонце померкло, погасло святое
И пітьма мене обняла.“

„Те, князю, я бачив ген там над Ушою.
Повір мені, світлий, то горе несесь:
То знак богом даний, письмо то небес,
Що не починати нам бою.“

А князь єму тихо на се одвічає:
„„Ми бій заповіли Варягам уже;
То ж встид не держати нам слово святе:
Нехай же судьбиця рішаєсь!““

В тім двер одчинилась, а в ній нарочиті
Посли оказались, понурі, бліді...
И кажуть: „Ой, князю, Стратимір сердитий
Не стане в пригоді нам, ні!“

„Він Ользі піддав ся и з нею прибуде
На завтра до бою, з усім своім людом.
Порадьмо ж ся, князю, чи йти, чи не йти
В те поле червоне... скажи!“

А витязь озвав ся: „„Люд має охоту
И храбро горить він прогнати голоту
Варяжськую з Древи; сли бій провлечесь,
То бунт у народі займесь.““

„„А поки ще військо не знає того,
Що наше посольство у воду пішло,
То храбро поборесь за вольную волю
На заповіданім поли.““

„„Нас честь туди кличе; — а ляжем усі
За край головою в завзятій борбі:
Нам тоє не страшно, бо лучш' умирати,
Як честь свою й славу здоптати.““

Міркують бояре й на тому стає,
Що князь-богатир им и каже и рає;
На Бога здають ся й світлицю лишають
И кождий у табір иде.

А князь ходив довго и з думами бив ся;
В кінци утомлений на постіль упав.
И сон єму дивний, з півночи десь, снив ся—
Бо мучивсь, метав ся й на військо кричав. —
В тім скрипнули двері тяжкі тисовиі...
Бойслав прокинув ся и видить бліду
И простоволосу при собі жону,
Що в місячнім світлі ясніє.

Княгиня почала: „Ой, мій дорогий!
„Вволи мою волю и доти не йди
З Варягами битись в заказанім поли,
Аж поки Стратимір, муж пишної Долі,
Не стане при тобі и дасть тобі силу, —
Те мама, сей ночи, мені объявила..
А що вона каже, то правда свята:
Спини, Боєславе, військa!“

Князь встав и княгиню голубить, цілує
И каже: „„Ягідко моя, не журись!
Стратиміра ждати? — Спробую, спробую““...
И гірко всміхнув ся и зуби затис.
„„Пращай, моя доле! пращай, моє щастє!
Нехай тя заступлять боги від нещастя! —
Як ляжу за край мій, побачим ся, зоре,
Обоє знов за Лукоморем...““

„Ой, світе мій ясний, моє ти коханє!
Не рви мого серця, мене не лякай!
Май в божую милість свате уповане, —
За чорну могилу и гадки не май!
Зроби тілько, серце, як мама казала;
А буду здоровим и славним витаз
Мого Боєслава. — Чини ж мою волю:
Пожди на Овруцьких у поли!“

И звисла на нёму княгиня бліда;
А він зітхнув тяжко — єі обіймає —
Цілує и пестить, неначе се знає,
Що з жінкою нині в останнє віта.
А бідна Ягідка, мов хміль по дубині,
По нёму розпнялась — и очи княгині
Зайшли и погасли — розстали ся з болём...
„Коли ти повернеш?“ — „„Ніколи!““

Ягідка скричала и білні руки
За ним судорожно звела, простягла —
И зжалось в ній серце з жалю и розпуки,
Уся здеревіла, в очах взялась мгла —
И наче рупна (якоі святині),
Що громом ражена, в утробі спалена,
У власні розвали з трепетом паде:
Так Ягода бідна, в житю розрушена,
Упала на землю и мре. —

Уздріли то слуги єі, що вертали
З дійницями в хату — від княжих коров —
И зняли нещасну, водою зіляли...
Вернулась душиця налякана, кров
Ударила в живжик, зчула ся княгиня,
Зітхнула глубоко, — „Ні, він не загине;
„Русалка б' сказала!“ — Зняла ся й пішла
Провести очима війська.

Вже затрубили труби ратні
И кметі табір піднесли;
Старші на конях скоропадних
Скричали весело й пішли
З гаю на річку, на подоле,
На те заповідане поле.

Идуть, а дуби всі старезні
Мохнаті звісили уси;
— Они здають ся величезні
В поранній мглі богатирі:
Их провожають біля ролю
На заповідане поле.

А воздух Древи знявсь душою
Дідів, прапрадідів Древлян
И грудь борців пече жагою
И пімсти кличе на Руслян
И пхає битись всіх за волю —
На заповідане поле...

Идуть, гудуть рікою кметі,
А вітер холод им несе
И мов желізні очерети
Насунули на місце вже.
— Так пишних лицарів ніколи
Не вздрить заповідане поле.

По переду Бойслав сияє,
Иде, а голос чийсь без слів
Єго за душу потискає
Щоб' зупинив богатирів
И не пустив, щоби боролись
На сім заповіданім поли.

А там на поли вже стоить
У лаві ворог и чекає;
Княгиня на кони сидить
И сина на сідлі тримає.

На себе глянули війська,
А потім очи в гору зняли;
— На небі диво — бо уся
Подоба Хорса кровю взялась
И пресвятоє скрізь туман
Мов огняна діжа палало.
Тогді зітхнув князь Деревлян
И тихо, тихо, тихо стало.

А Ольга хлопцеви свому
— Котрий ачей пять літок мав —
Подала спісу ратную,
А Игоревич Святослав
Підніс и кинув тяжкую,
Що тілько з меже ух коня
Упала на діл. В хвилю сю

Підняв ся голос Свенъєльда;
„Почав князь: Нумо всі, дружино,
„Тягнім у славу господина!“

Зашуміло —
Заклекотіло —
Грянула в грозу гроза...
Задудніло —
Загриміло —
И сперлась желізна туча.

Поре сулиця, щит в щит ударає,
Меч кує збрую и тіла шукає...
Кінь стає дуба, на трупи паде. —
Смерть на свій празник з косою жене
И в крови по зойках, проклятиях бродить,
Врагів на ложищу смертельному годить
Й сміється, регочесь, лютує,
Реве и кладе
В покоси людей
И жизнь Дайбога мордує.

Сонце померкло — вчинило ся темно —
Суне по небу Негода наремна;
Зняв ся Вітрило холодний, страшенний, —
Біси піськами яли танцювати;
Крутять ся, вють ся скажені й палату
Для тої Дивонії

Вють и крутять чорнії
Из дрібненького піску,
Наче трубу аж під хмару —
И в тій ступі, в тім візку
Усілась богиня чару.
А Див у тучі летючи
Д' ній зпускає ся ревучи
И страшним отсим стовбом
— Від небес аж до землі —
Завзялись боги страшні
Русь здавити всю, а лбом
Соварогу погрозити.
Русь и Древу бере страх,
Умліває бій тяжкий,
Бо несеть ся на Варяг
— Лискаючи на боки —
Смерть страшна.

Але по небу гряде бог ясенний...
Заздрів він Див пекольних, страшенних;
Грянув у ступу Яги лискавками,
Заголомшив і тяжкими громами
И ригнуло пекло душою о землю.

Бойславе, чи бачиш? — Бойслав подивив ся,
Топір зняв тяженний и щитом укрив ся
— Хоч єму судьбиця вже більш' не закрита,

Хоч небо вже суд свій єму прорекло:
Він зхопивсь боротись завзято, сердито,
Єго одчаянє крішило, несло.
До Ольги самої уже досягла
Єго тяжка сила, мов страшна мітла,
Що Мор нею править летючи у ступі —
Житє замітає,
У копи складає —
И трупа вже купа на купі
Древлян и Варяга грізного
По заду, по переду нёго...

В тім дав ся чути ломіт, гук,
З лівого боку Деревлян —
И зупинивсь в борбі жупан;
З ним зупинилось тисяч рук
И тисячі очей глянули
На ліво, з відки гомін чули.

Хто се? хто се по лісу лунає?
Що за Диво бісить ся, гукає?
Чи се турів чорная громада
Ломить віти идучи до броду,
Чи вовків розъюшеное стадо,
Трублячи, садить через колоди?

— Ні се турів чорная громада
Ломить віти, идучи до броду, —

Ні вовків розъюшеное стадо
Трублячи садить через колоди;

То Овруч наш висипавсь роями...
З ліса йде веселими рядами
И на поле битви виступає —
И Варяг и Деревлян лякає.

Борба зупинилась — пізнали ся рати —
Варяги скричали, яли наступати
— В надії підмоги — на лютих Древлян;
А ті зтрепетали... Даремно жупан
Кричить и спирає
И грозить и лає:
Не має послуху, не має, не має —
И Древа вже поле лишає...

Даремно князь смілий на землю паде
И гукає: „По мому трупі
Няй підлий, трусливий иде!“
— Древляне збили ся в дві купи
И кождая в инший бік лячно жене,
А князя жупана минає. —

Видить се Стратимір из далеча
И Древлян безсоромна утеча

Пробола му серце безталанне.
Зупиняєсь, станув бездиханний.
А брат Праслав підійшов ид нёму
И промовив: „Ту уже по всёму!
Не порадим, ми прийшли за пізно!
Вдар чолом княгини тій желізній
И вертаймо — як прийшли — до дому!“
А Стратимір подивився на поле
И заплакав, як з роду ніколи...
Поле чисте — лиш малая жменя
При Бойславі гине ще за волю.
Глянь — и тих пожерла вже Морена;
Лиш Бойслав єдино ся тримає
И круг себе Россами кидає,
Як снопами.

Ей, Бойславе, очайдушо!
Поглянь по за себе:
Тече річка кровяная
Від тебе й до тебе.
Древа поле вже лишила
Ворогови свому,
Знемогла ся и вертає
З соромом до дому...
А ти єще бєш ся, а ти ся рубаєш...
И в тебе жизнь смертна... Втікай же, **втікай же!**
Вертай за своими, ид милій єдиній

Ягідці сирітці й Малуші й Добрині!
Втікай, не питай же!

Але князь страху не знає,
Сам Варяг рубає, —
Не лишає Ользі слави —
З поля не втікає.
— А сю силу, а сю храбрість
Воля єму дала...
Тая воля, що з Аріі
Люд наш провожала. —
Де блисне желізом ясним,
Душі улітають
И з далека лиш на нёго
Руссичі стріляють.

А Стратимір криє очі,
Гірко, гірко плаче...
— Всё пропало! Не поможе —
Не переиначить! —
И підходить до княгині,
За Бойслава просить;
А княгиня подивилась
— Душу єі носить
Спрага пімсти и погуби —
Але хитрі груди

Наче издроглись... Глянула
И рекла: „Най буде!“

И хотіла Русь шадити
Молодиі мощі,
Дармо, витязь не приймає
Від княгині прощі. —
И упав, мов дуб старезний...
Земля задрижала, —
Гине лицар величезний...
— Житє улітало
Мов сполошеная птиця
Через грудь, в котрую
Провалив страшні ворота
Свенъєльд, в чорній збруі.

Не улетіло, вітає
Під трупів кладами
И заходу сонця ждає
И ночі з зірками,
Щоб на зоряшному Возі
Підняти ся в гору
И піти за сонцем божим
В рай, за Лукоморе,
Де не має вороженьків,
Ні війни, ні мору,

Де вітає мир и щасте
У благих просторах...

И вийшло те сонце из пітьми и мраки
И зчезло у крови... Виходить ніч-мати —
Усіми очима ті трупи личила,
Та й не поличила...

XXIII.

Жертва.

Не ма на світі над любов...
Она щовбом усёго того,
На що не має мова слов
И еґоизмом зве для того.

Є в тебе у душі божник,
На нёму образець твій власний...
Неначе той сам чоловік,
Но більше чистий, більше красний.

Убога людськая душа
Чує глубоку неміч власну
И ставить в серце своє „я“
Самоукохане, прекрасне.

И чим богатшая душа,
Чим менше в собі має люти:

Тим красший идол там ставля'
— Себе — якою хоче бути. —

Однако идол той мертвий —
И чоловік о нім не знає,
Аж луч любови чарівний
На душу гляне, засияє.

Коли ж у серцю людськім промінь
Любви богині засияє
И до тих пор ще незнакомий
Твій идолик тобі являє,
Тогді счуєш ся, що живеш...
Жиєш душі житём, идолом
И перед ним, перед престолом,
Олицетворенєм себе
Усё, що маєш, ти кладеш. —
И протерпиш для него грозу,
Найтяжші муки пронесеш...
Що більше — мир цілий (ти) в слёзах
Утопиш — різати будеш
И в крови любо ся скупаєш,
Коли від тебе зажадає
Усёго того идол твій.
Бо він буде тобі святий,
Твоим прудуманим ту раём, —

Він смерть твоя, твоя геєнна —
И бог твій — и твоя вселенна.

Но як повстане буря злая
И гром ударить в твій престол
И розпаде ся твій идол,
Або в болоті ся зваляє:
Тогді в опущену душицю
Подує гнилию гробниці —
И серце бідне умера', —
Допоки не знайде святця
Нового, щоб' там завитав,
Роздув чад смерти опириці
И розіткав життя криницю
И благотворний для життя
Розклав огонь, огонь чутя...

Так и з людством... И те — и те
В широкім серцю вічно носить
Олицетворене себе —
И Господом єго голосить
И тілько в нім, святім, живе.
Єму оно церкви ставляє,
Єму в молитві уповає,
Для него кає всяку страсть
И для ёго, діля, святого —
Воно без намислу віддасть

Катам и доброго и злого...
Бо він для люду миром, раєм
И ладом вічним и любвою,
Загробним нашим упованєм
И справедливостю святою...
И поки він в людстві ґазда,
Допоти лиха там не ма.

Однак як тілько світ єго
Почне слабіти, погасати:
Паде чеснота, паде всё,
Що люд звик ладом називати.
И тіло хворого людства
Скрізь боляками покриваєсь, —
Точене хробом, розпадаєсь —
И люд гниє и умера',
Коли під той понурий час
Не витворить самий из себе
Пророка, щоби єго спас
И в нім заклав новоє небо.

Во время то з поміж людства
Встає могучий великан;
Сей допче идола мерця
И идолом стає ся сам.
З новим завітом, новим богом
Спускаєсь в нутр народу свого, —

Цілющі води одчиня'
И гоить болізни и рани
И у народі бездиханнім
Житє новоє запаля'...
— Ти був таким, наш Христе пане!
Бо де такий, як ти, не встане:
Там смерть, там вічна, вічна тьма. —

Тому в деревському народі,
У славнім місті Скоростні,
По битві, по тяжкій пригоді —
Розрух и безлад. Люде всі
Хулять богам, кають жерців,
Кленуть безжалостній судьбі
И вину пише роду род.
Цілоє місто, весь народ
Розпирє на части, розрушив ся...
— Неначе туча градова,
В котру ударив божий грім —
В храм Дива, кажучись, пустив ся...
На всё, на всё біснує ся,
Бо одчаянє розум всім
Нещасним людям полонило.

Одному виділось, чи снило,
Що небо в безднах провалилось;
А другий видів у борбі,

Як Боєслава тучі дві
Порвали вихром, понесли.
Знов инший бає, що стріла
Перуновая, огняна,
Убила Боєслава князя.
Баби згляділи вчора Язю,
Як божу череду доила
И сонце туй туй загасила.
А кождий власний переляк,
Трусливість підлую и брак
Чутя повинности, як може —
Спихає на грізний суд божий.

Найшлись и Християне десь.
Ті кличуть, що богн небес
Більш не богами світа всёго,
Лиш Воротар, той божий син,
Христос — один. И многі днесь
Уже не вірять більш' в нікого
И не спирають річ Єлин.
А верх усёго надлетів
Блідий, як тая смерть, сплавник
И каже: „Горе! горе! горе!
Я сночі віз рать на сей бік,
— Що з ворогом боролась вчора —
И коли хочу повертати,
Почув ся зойк мені и плач;

Я обглянувсь, дивлю ся (брате)...
А ту ж за мною, з меже хащ,
Виходить дівка, як богиня,
Из діточками на руках
И тихо прошептала так:
Перевези мене, мій сину!
Иду з відсіль, бо край мій гине,
Осуджений небес святими. —
Я налякав ся божих сліз,
З дітьми богиню перевіз,
А Лада, подивіть яка...
Що золота мені дала!
Я ледве те приніс до дому...
Ой, горе, горе місту сёму!"

„„Убийте пса! По що пустив
З краю богиню золотую?""
Ревнула чернь и в сує, в сує
Сплавник нещасний ся просив.
Розъюшені, безмилосердні
Замучили єго до смерти.
Сконав, а здичіла громада
Бє в двері храму и зове
Жерця и всіх старших у раду.
Хтось гукнув и луна иде:
„Покличмо бога Християн,
Коли старі краю боги

Лишають у біді Древлян!“
Як двер святині одчинилась
И чернь злякалась, відступилась.

Бо из святині, наче з гроба,
Глядів до них образ Дивбога...
У величавій, лютій злобі,
Блестів; а из поза страшного
Священик Гореслав явивсь,
Понуро на люд подививсь
И каже тихо: (тихо стало,
Неначе б' пусткою стояла
Святиня) „Крови, крови, крови!
Бо тілько людська кров
Розсуне бога мого брови!
Де рада? — жребій? — Я готов!“
— И наче искра, що під час
Виюги впавши на солому,
Огонь в ній розведе сей час:
Так слово чорного жерця
Заняло граню всі серця
И чернь вскричала під хоромом:
„„Кидай! дадим, дадим святому!““

И містом вість страшна гуде,
Намістника князя шукає;

А той (Комимір бач) иде
Валами и рать ободряє.

На праонуках, на своіх
Опертий, від чати до чати
Він ходить и збройних усіх
Наказує варту тримати.

В руці обносить він святу
Дайбожую ліску пророчу,
На вздовж ділу карбовану
В знаки Деревлянам урочі.

У городі ті присяжні
И сотські й десятники мають
Всі палиці карбовані;
Но иншая ліска святая.

Не дачка, не всякі довги
Розписані в карбах старезних;
А право, що дали боги
И діла Древлян величезні.

И де Кормимір ліску сю
Покаже, на дому положить:
Той кріпне, як цвіт від дожджу,
Під поглядом сонійка божим.

Гряде старий, а на зустріч
Єму місцеві всі уряди
Прийшли й запрошують на віч
В Дивбога святиню, в громаду.

Пішов столітний, а люд весь
Витав єго вдячними кліки;
Лиш з Гореславових очес
Палала завись велика.

З давен давна боло єго,
Що люд Кормиміра шанує,
А обминає все єго,
Не ходить в святиню грізную.

А верх усёго, Боєслав
Кормиміра, діда святого,
Намістником своїм поклав.
„Я слухати дурня старого?...“

„Ніколи! Най старий опир
У землю вже раз пропадає...“
Так думав, вигадав и верг
В народ, чого Дивбог жадає.

А той Кормимір як почув,
По що ту народи зійшли ся,

Зняв руку и тяжко зітхнув
И крикнув на чернь: „Схамени ся,“

„Народе збожеволілий!
Не слухай, що жрець тобі бає!
Не жре, не пє крови святий
И людської жертви не чає...“

Даремно... Наче буря зла
Завили гуртом бісноваті:
„Се бог, се пророкла Яга!
Жерці, беріть жереб метати!“

И Гореслав взяв жереби
И каже так до Кормиміра:
„На, кинь! Почнім, чи я, чи ти
Днесь маєш умерти за віру...“

„Бо Див кого будь не прийме;
— Нам годі спиратись з народом; —
Я, ти, княгиня й Мала ще
Дітища, а ниже вже годі!“

„Меч ти! меч ти, безсовістний!
Ти жерче лукавий, крівавий!
Я князь, намістник, я вільний...
Тобі я лишаю сю славу.“

„„Меч!““ рикла здічила толпа —
„„Відав тебе Диво жадало!““
Він глянув — взяв кістки з стола —
Зкотились — на нёго упало...

И тисяч горл рикнуло враз,
Аж синоє небо злякалось:
„„Спаси, Кормимірю, всіх нас!
Вмирай же на божу, на хвалу!““

Даремно внуки и сини
Старого дідину боронять;
На ока млі всі, всі они
Упали... А люде гомонять,

Идуть, несуть жерца старого
Під замок князівський
И клад кладуть для Дивобога,
Щоб ставсь для них благий...

А в княжім замку тихо, сумно...
Стогнуть двері, стогнуть старі снози,
Наче их гостець скрутив на ложу,
Наче замок весь лягає в трунву.
Там не чути співу господині,
Ні служниць веселого говору;
Глухо, тихо на вкруги княгині,

У світлиці, мов на дні у морю.
Навіть діти дрібнесенькі Мала
Лячно мовчки нині споглядали
И не іли, молока не пили,
Що им няня тихо подавала
В мисочках пахучих ялівцевих.
Ключниця лиш тихо говорила,
Клала зіле й листє ясеневе
На огонь в печи, потом з полиці
Зняла свічу громову й водицю
(Из семи керниць свячених Древи)
У судині з круглявої дині,
Що торік єще на Паликопи*)
Висушила газдівна княгиня
И смолою зляла з середини —
До ужитку на воду и ропу...
Зняла, паню зілєм обкадила
И водою голову скропила
И встромила в руку божу свічу.
А в княгині білоє обличє
— Наче маймур — було недвижиме.
Біля неї кужіль похилилась,
Веретено кедрове зкотилось

---

*) *День грома Паликопи* се тепер день св. Илиі пророка. *Вода* з семи кринниць була, як гадали, лічебною, чарівною.

Аж під ноги, аж на рогожину.
Око дивить ся, а не сияє, —
Бідне серце неначе не билось, —
Слух душі нічого не вділяє, —
А уста від вчора не відкрились.
И що шепчуть чари, замовляють
Від пристріту — ні, не помагає...
Ходять слуги неначе побиті,
Шепчуть лячно про жертву святую,
Що забаг днесь Дивобог сердитий:
Коли глянуть на вдову блідую...
Чудо, диво! — Встала, подивилась...
— У волосю до кісточок білих —
З личка слёзи жгучі покотились
И виходить з замку — вже на силу.

А там готовий клад стояв
На княжій, широкій площині.
Народ на жертву божу ждав,
А д' жертві підходить княгиня.

Вступались люде по боках,
Княгиню поклоном витають, —
В тім всі поблідли... Боже! — страх!
На клад бо княгиня вступає...

Стоить неначе смерть бліда —
Пачоси, як злото, світили, —

Рукою взяля ся стовба
И устні свої одчинила:

„Древляне! Наш закон святий
Нам каже: Як жребій на кого
Упав, пустити клич звінкий, —
Щоб кликав в народі такого,“

„Котрий би добровільно сам
На жертву богам посвятив ся.
Тому приходжу нині д' вам —
— Мені отсей жереб годив ся!“

„Я, я, княгиня Деревлян
И дочка русалки, богині,
Посвячую ся за Древлян
На смерть. — Зажжіте ж, няй гину!“

„И чей вблагаю я богів
И виратує вас небо...
Кормимір, що вас досі вів,
Вам стане еще у потребі.“ —

Рекла... Народ весь остовбів —
Жерці не дають підпаляти...
Не чути в общім шумі слів
И клад починає палати.

В тім тлум на боки розступивсь
И з страхом когось пропускає —
И воин аж під клад пробивсь
И голову людську виймає

И каже: „Ворог кинув нам
Сю голову, люде, з грізьбою,
Що як не піддамось, Древлян
Усіх нас виріжуть в бою.“

Підніс: — „„Ой, князя голова!““
Всі люде в розпуці вскричали; —
Княгиня руки простягла —
И бідній главу подали.

И заглянула в то лице
И голосом дивним вскричала,
За серце вхопилась, паде —
— Душа в білій груди вздрижала —

И на уста святі взлетіла —
Поцілувала прекрасні —
Заблисла ще раз — догоріла —
И наче свічечка згасла.

А клад заняв ся и горить —
Народ весь до неба взиває —
И ободрен на вал спішить
И ворога з валу друляє;

А понад клад, а понад дим
Голубонька біла взлетіла,
Високо знялась понад всім
И в синяві неба зотліла...

XXIV.

Блаженна Ольга.

Рвуть ся струни золотиі,
Слухи ображають,
А за ними моі думи
Тихо умирають.

Чом' рвете ся, любі струни?
Струни золотиі!
Чом' лишаєте мя, думи
Чистиі, святиі!
Не лишайте тоі груди,
Що вас викохала;
Хиба ж волю, хиба ж славу
Вам не дарувала?

„Дарувала... що ж нам з того?
Нас твоім краянам

Не потреба — и завзяті
На нас и не глянуть.
А як глянуть, то огудять, —
Бо вже полюбили
Північну думок царицю
Від усеї сили...“

Правда, правда... Умирайте!
Але ще хвилину
Ту при мині заспівайте
Галицькому сину.
Тихо, сумно, величаво,
Струни, заиграйте
И порвітесь з плачом, стоном...
Замовчіть, сконайте!

Минуло літо золотоє,
Минув день Пятниці*) святої,

---

*) *Пятниця, Пятка,* у Сербів *св. Петка,* то богиня *Лада.* У північних Вендів звалась она *Ванадіс = Ванда* у Поляків. От и розвязаний мит о Ванді королівні, що не хотіла итти за Німця.

Крок, або *Крак,* що мав збудовати Краків и змию убити, то Хорс (сонце), що звершеняє тьму.

Пяст (kołodziej) также сонце, а Ziemowit син его Ярець. Що королі польські від Пяста рід свій виводять, то нич дивного, — всі королі старини були потомками сонця. —

Сховалась Лада у воді
Перед Морозом (не хотіла
За него вийти Лада мила),
Щоби взлетіти из води
Гагілков на своє весіля
З солодким Ярцём на весні. —

Минула осінь золотая,
Зійшла на землю и вітає
Волхвіля, білая зима;
У білу шубу землю вкрила,
По ній брилянти розпустила
И просить Ладу вже сама,
Щоб вийшла на весілє миле
З Морозом — а єі не ма. —

Минає и зима грізная, —
В останнє землю обіймає
Завзятий Марот, замерза
Уся живая плоть морозом;
Тілько не мерзнуть Древи злёзи...
Плине в день роковий*) слёза
И молить вічні сили божі —
Даремно... Лютая гроза...

*) *1-ого Марта* ходили наші предки з смолоскіпками на могилки и поминали умерших (*Rakowiecki „Prawda ruska“*).

Не відступає и княгиня...
Мордує люд по всій країні
И під столицею стоить
Вже рік цілий и протинає
Всі жерела життя (грізная), —
Що люд у Скоростні терпить
Уже и голод и не має
Вже більш' чим душу закропить.

Однак валів ще не лишає
И сміло ворога друляє
Из частокола стін своіх
И не иде в табор благати
Княгиню київськоі рати. —
И дармо лютая на них
Полк за полком и рать за ратю
Шле, наганяє Россів всіх...

Так вихор бурі и пагуби
Наткнувшись на старого дуба
Даремно бісить ся по нім:
Не може сильного покласти,
Бо жилавий и коренастий...
И тілько конарам сухим
Скрутивши вязи, мусить впасти...
Паде в пісок и по дрібнім

Тачаєсь, гине безпритомно...
Однак княгиня невгомонна
Не відступає города.
И коли військом годі взяти
Єго, то яла промишляти,
Чи би хоть лестю ворота
Не відчинили ся — завзято
Боронені від ворога.

Безсильной люти дика згага
Єі пече и пімсти спрага
Єі и спати не дає.
Глядить на містові забрала
— Понад ними голуби знялись —
Мисль блисла, вигрілась, встає...
А того, що там вигадала,
Самоє пекло не утне.

Піднялась бистро и сплеснула
В долоні, страшно усміхнулась
— Зареготалась від душі —
Поцілувались злющі брови,
Під ними блисло, воздух поре;
А з уст, що мов гадюки дві
Сплелись, скусали ся до крови,
Грімнуло слово горя, мсти.

Явились Росси и княгиня
На руки взяла свого сина.
Спокійно, холодно глядя,
Им объявляє підступ дикий
И здраду страшную, велику —
И омертвіла Русь грізна.
Благає, просить, — но сердито
Княгиня Россам одвіча' :

„Така моя, боляре, воля;
Єі не відступлю ніколи,
За князя смерть всё мало, всё!"
Морозом лицарів прошило,
Княгини мовчки поклонились,
Пішли й окличника свого
Післали в місто, хоч не мило
Им Ольги слухати було.

Що то Ольга вимислила
Так дуже страшного,
Що навіть любимий Свенъєльд
Відкланявсь від того?
(Не любимий. Я минув ся
З правдов по неволи.)
— Тільки добра спотикне ся,
Лютая ніколи. —
Що се було, що дитина,

Святослав маленький,
Излякав ся и зіклавши
Рученьки дрібненькі,
Яв просити: „Мамо люба!
Закладників бідних,
— Діточок тих князя Мала —
Даруй мені, рідна!“

„„Добре, сину!““ одвічала,
„„Се твої песята, —
Можеш з ними всё робити,
Бо их батько тата
Твого забив на смерть в поли.
Тілько стережи ся
Милосердия й любови!
Тее не годить ся!
Ти вже князём, то ж учи ся,
Вчи ся панувати!““

„„Неприступним будь! И люд тя
Буде шанувати.
Князь приятелів не має, —
В него слуги вірні;
Але знай, що лиш грізному
Суть они покірні.
Тому не давай ти волі
Серцю молодому!

Серце гине на престолі...
Серце ні по чому...
То для черни — а великий
Чоловік не знає,
Лиш ту ціль, що єго кличе;
За решту не дбає.““

„Добре, мамо солоденька;
Але ж я не знаю,
Що такого ціль... Навчи мя,
Бо не відгадаю.“

„„Цить! Чи хочеш бути славним
Сином батька свого?““
— „Хочу!“ — „„То ж міркуй, дитино,
Що великі люде,
То великі самолюби...
— Так було, так буде —
А малиі, наче хміль той,
Що навколо дуба
Вється ся, пнеть ся у покорі —
Боячись пагуби.““

„„Більший чоловік більш люда
За собою тягне —
И те ціль єго, що думка
Гордая забагне.
Єму землі здобувають

И богатства зносять,
З за ёго в борбах конають,
Честь єго голосять.““

„Все то миле... И я люблю,
Мамо, воювати;
Лиш скажи, чи завсе треба —
Завсе розбивати?“
А княгиня одвічає:
„„Князь не розбиває,
Не мордує и не кривдить:
Князь, як бог, карає!““

Оттак вчила удовиця
Синонька дрібного
— Наче люта пардужиця
Пардуса малого. —
Научала, наповала
Трутою вже рано,
Щоби ріс неначе пламень —
И пішов по мамі.
А те серденько дитинне,
Спрагненая губка, —
Ссе, що дала з повной груди
Маменька голубка...
В тім у княжоє велике
Кожами пошите

Пишноє шатро вкотив ся
Вуефаст сердитий
И промовив поклонившись:
„Світлая княгине!
В місті бунт; удармо й місто
Возьмемо ще нині.“

„„Не потреба!““ одвічає:
„Руськоє желізо
Их би знову поєднало;
То ж нехай ся ріжуть!““
Встала и взяла за ручку
Святослава сина
И пішла до військ готових —
Світлая княгиня.

Що ж в місті стало ся такого,
Що гук аж під табір несесь?
Чи справді бунт? Та из за чого?
На кого підняв ся люд весь?..

Перед святинею Дивбога
Стоить безчисленна толпа
И слухає жерця святого,
Що мече огонь, не слова:

„Древляне! Руськая княгиня
Прислала окличника з тим,

Щоб' мир чинити з нами нині,
Мир добрий из містом цілим —"

„И каже: Древа піддала ся
Мені вже и князёви вся
И весело за плуг взяла ся,
Оброблює ролі, поля;"

„А тілько ви одні завзято
Спираєтесь в місті сзятім;
За дань не хочете ся брати
И гинете марно з усім."

„Я вам не ворог, хоч помстила
Смерть Игоря; кривду мою
Давно я вам уже простила,
А ту під валами стою:"

„Щоб' ви мені, своій княгини,
Дали знак підданства свого
И покляли ся мому сину,
Віддали єму, що єго,"

„Сталисъ уклонині и вірні,
А дани на вас не взищу;
Лиш в знак того, що ви покірні,
Всю птицю зберіть городську"

„И принесіть! — Се не багато...
А Малові діти дрібні
Возьму на заклад и ховати
Их буду, з за мира, в добрі.“

„Так княгиня, але князь наш,
Кормимір не дбає,
И з нічим єі посольство
Гонить, відсилає.
Гей, ви люде! Чи нам вічно
Голодом моритись?
Чи не лучше з руським князём,
Коли рад, миритись?
По що опиря старого
Слухаємо? Братя!
Годі крови! Мира, мира!
Яр зове орати.“

И заревла уся громада,
На замок, на княжий иде...
А той Кормимір бачить здраду
И вийшов и слово бере:

„„О божевільні, схаменіть ся!
Хиба ж вам се тайна, що жрець
Из за Стратиміра так бєть ся?
З за нёго спокою він чтець!““

„„Не слухайте, бо мир здрадливий!
— Для нас безпечнійша борба!““ —
„Мовчи!“ — ревли, мов пажерлива
Розгукана вовча юрба

И кинулись гуртом в світлиці,
Найшли діточок там дрібних
И вирвали из рук ключниці
И радостно винесли их.

Даремно старець их спиняє
И пімстою грозить Варяг;
Толпа не дбає и гукає:
„Вон з князём, що гірший як враг!“

На те він справив меч ид груди
И топить желізо в нутру
И проріче: „„Вас жде пагуба!
З очей! Нехай вольним умру!““

И чернь розпирслась и ругає
Того, котрий не раз их спас.
Невдячна, дикая, сліпая
И безсердечная буває
Она під лиховістний час,—
Лиш рик медведя в груди чує
И глас пророка в сує, в сує

До неї говорить не раз...
— Як смів він над калюжу взбитись,
Коли ми рилом в болотах?
Як сміє він уміти, вчити,
Коли нам мила глупота?..

Чому так діється на світі?
Тому, тому, що темнота,
Донька лінивого ума,
Дешево любить животіти...
Бо глупота — консерватиста,
А геній — революціониста...
Єго чоло нас зобижає,
Бо в божих радугах сияє...
И ми згнущаєм ся над ним —
И ми з поморщеним лицем,
Лише на лік єго приймаєм.

Тому Древляне — их душила
Велич лячна Кормиміра —
Всі без жалю єго лишили
— Нехай старезний умира! —
Лишили и пішли — зібрали
Всю птицю, що тільки найшли
И вислали всё за забрала,
В той табір, де Русси були.

А там у таборі княгиня
Послів деревських вже чекала;
При ній всі Русини стояли
И мудрий Асмуд той, що сина
Єі приучував до бою —
И Свенъельд, сміліий воєвода,
И Вуефаст, священик воів —
И инші, що Варяги з роду;
А другі так, як Владислав,
Або той Претич, що владав
В Сіверщині, не були з нею;
Вернулись з ратию своєю
Во свояси, щоб' стерегчи
Краю від дикой напасти.

Явилась Древа, поклонилась,
Вручила Ользі дань и тих
Закладників, дітей малих;
Однак чи Ольга незичлива —
Чи що таке — а хліба-соли
Не подавала, як звичайно.
И всі Древляне по неволи
Почали каятись потайно,
Коли повстала Ольга й каже:
„Плімя лукаве, плімя враже!
Ви нині хочете метати

Зі мною камінь мира в воду*)
И в одно начинє плювати
На взаимну любов и згоду?
— Возьміть их! Няй их кров сплине
У те сріберне начинє,
А трупи их на бистру воду
Пустіть — в знак доброі загоди!"

Рекла — и посли здеревіли...
Однак не вклякли, не просили;
А сміло всі на смерть пішли...
Пішли, ні слова не рекли...
Тогді княгиня розказала,
Щоб' голубів військам роздали,
Що місто в дани принесло.
И каже птици під крило
Чир підвязати и спішити,
— Бо вже під вечер день ишов —
Щоб' місто теє обступити
Навколо изо всіх сторон.**)

Обступили — знак им дала —
Всі чир запалили —
И пустили бідну птицю; —
В місто полетіла...

*) Обичай старий.
**) Вірно після Нестора.

Плачом небо розбиває,
На вітру палає,
В стрісі бідная ховаєсь
— И весь град палає...
Тисяч тисячу язиків
Огняних, страшенних,
Горде місто пожерає
Пожаром геєнни.
Вежа того Чорнобога
З гримотом звалилась,
А из неі огняная
Змия розкотилась...
Розкотила ся, ревнула,
Зчезла в пітьмі ночи —
И блиснули блискавками
Ольги страшні очи...
Знялись вітри, знялись тучі,
Буря загриміла
И до Ольги гласом неба
Загорохкотіло:

„Ольго недобрая, пімсти голодная!
Горем утучена и ненасичена!
Кровю заливана и ще не пяная!
Безмилосердная, пеклу заручена!..
Прийде на тебе час, о безсердечная,
Горя душевного, пізного каяття!

Кара страшенная, кара безпечная;
Як той загробний страх, жінко, обійме тя!
И будеш в пороху Господа вічного
Благать прощения, но на даремно всё...
Кривди бо людської, крови пролитої,
Сліз одчаяния, стонів проклятия —
Не умолить ні піст ні молитви твої,
Ані щедрот твоіх всі благодатия!
Вічно, як пекло те, в тобі горіти ймуть,
Вічно твою душу, вічно палити ймуть!
И не здійме з тебе радуга святости
Сего памятника твоей завзятости
Пок світа, пок люда на світі!"

Ольга чує, Ольга кається,
Ольга задрижала,
А Варяги біля неї
Бранців добивали.
И заперла чорні очі...
— Сите серце, сите —
И пішла в шатро (лягає,
Щоби відпочити)
И утомлена неначе
Нежива упала.
Вже зоріло — Искоростно
Чезло, погасало...
Димом чорним весь покрив ся

Искоростень рано,
З димом душу віддав богу
— Сонцю — свому пану.
И душа знялась на небо
Через дим и хмари
И заплакала, взридала:
„Кари, кари, кари!“
А слёза з небес спадає
На всю Древу рано —
Гасить углє й умиває
З крови землю маму.

Ходить туга по всім полю...
Древа омлівае
З жалощів и вся в неволю
Впала и конає.
А Вітрило єі кличе,
Тихо промавляє,
Лучшов долею на світі
Бідну розважає, —
Каже: „Сходить из за моря
Той Христос, син божий,
Що гоить всё серця горе,
Утерає слёзи...“

И простяг широкі крила,
Дає серцю волю

И розвіяв порох міста
По ріли, по полю. —
Вітер порох по всім світі
Розвіяв, розкинув;
А з ним спомин Искоростна
Умер та й загинув.
И люд Древи себе „руським“
Нині величає
И блаженною, святою,
Ольгу називає...

Проща.

Світить каганець неясно,
Неначе дрімає,
А навколо нёго нетля
Бється ся и літає!
Біля світла, над книжками,
Сиджу та й думаю
И на нетли бідній мисли
Буйні зупиняю. —
Нам однака жизнь и доля:
Ми обоє линем
И шукаєм світла, світла —
И в тім світлі гинем.

Як из неі, так и з мене
Люде насміють ся;

Світло, правда... що шукаєм,
Нам ту не здадуть ся.
Не дадуть нам ані стріхи,
Ні майна, ні пищі —
Хиба тее величнее
Слави деревище.*)
Може й то ні — я не дбаю;
Небами літаю,
Хоч и знаю, що в тих світах
Долечки не найду,
Ні спочинку; лиш — як нетля
В світлі крилечками —
Засвічу, поки не згину,
Думами, мислями.

Тільки всёго... Дармо мисли
Вють шляхи безпечні,
Мостять мости з зор на зорі
В небі безконечнім;
Даром чаром склянним око
В силу прибираю
И замовкою вселенну
В умі осаджаю...
Не поможе... Незміренні,

*) Так називають Бойки трунву — домовину.

Вічні світи божі!
Их узкая людська чашка
Змістити не може.
Велич сонць, зір, безконечна
И безкрайність творів
Осліпляє слабі очі,
Душу вчить покори
Перед силами вселенни
Вічними, без краю,
Що нас родять и годують
И у гріб вкладають.

Де ж той Бог всіх безчисленних
Сонць и зір ясенних?
Де ж творець небес безденних?
Серце, ум вселенни?..
Ми шукаєм, ми питаєм
— Серце ся бунтує —
Ми взиваєм, ми благаєм
— В сує, в сує, в сує...
А він в нас, у наших душах
З покон віку сяє
И все красше и чистійше
Нам ся объявляє.*)

*) Чим світлійший народ, тим яснійше понятє о Бозі має.

Він мені не Бог Елогім[1]),
Ні Адонай[2]) ясний,
Ні Єгова[3]) той понурий,
— Як людство, пристрастний,
Що витворює из глини
Першого Єврея[4]),
Кривду и обман спасає[5]) —
Ні, не бог Мойсея.
Бог злодіїв,[6]) бог невдячних

---

[1]) Євреї мали трёх богів: *Елогім*, *Адонай* и *Егова*. Мойсей каже, що *Елогім* сотворив світ; але *Елогім* єсть множественное число од *Елог* и означає: боги, планети (*Volney*) так само, як грецькні *Θεοί*, що походить від *Θέειν* (зри *Плютарха: Изіс Озіріс*).

[2]) *Адонай* здаєсь бути властиве богом сирийським *Адоніс*. Се бог сонця, котрого убиває дика свиня (созвіздіє Медведя або Воза звалось у Сирийчиків свинею, у Египтян ослом и одно значеніе — разрушаюче — мало: *Адоніс* однак воскресає, відроджуєсь.

[3]) *Егова, бог Мойсея*, стоить уже над вселенною. То уже бог-дух, однак поняте о нім нечисте, дике. Він показуєсь пристрастним и мстивим (зри Пентатеух).

[4]) *Адам*, то не перший чоловік, а перший *жид*, бо син єго Каин убивши *Абля* пішов в край званий *Нод*, оженив ся и збудував місто *Енох* (так каже біблія. *Генезіс — розділ IV. вірш 16. и 17.*).

[5]) Зри *Генезіс* оповіданя о *Якові* и дальше.

[6]) *Бог* каже Мойсеєви, щоби наказав жидам випозичити много срібла и золота у сприяючих им Египтян під предлогом жертви и утечи з Египту злупивши єго (*Пентатеух, Ексодус розділ XI. вірш 2. и розділ XII. вірші 32. до 39.*).

Бог пожежі, морду;
Котрому дітей душили
Израильські горди[1])
В безталанній Палестині,
Щоб' ві забрати
И на слёзах и на трупах
Випасшись вітати.

Ані бог, що свого сина
Дав закатувати
На хресті безмилосердно —
Не бог-слуга папи,[2])
Що ходив у багряници
З людських шкір пошитій,
Під плащем домініканським
Слёзами підбитим.
Жер упечених з за віри
Тисячі, народи —

---

[1]) *Книга Іозуе, розділ VI. вірш 21. и 27. розділ XI. вірш 11. 12. 15. 20.*

[2]) По словам *Христа:* „Що розрішиш на земли, то буде розрішено на небесах и пр.“

В середних віках не лучше понимали Бога, стоить заглянути в исторію папів.

И у морю сліз пяничив,
Кров цідив, як воду.*)

Ані Бог реформаторів
Чесних, а нещасних
Гусса и Савонаролі;
— Хоть той чистший, красший.
Ні окрадений святими
На своїм престолі**)
И без сили и без волі —
Вседержитель голий
Мого люду. —

Ні! Він в мене серця фенікс,
Що чим раз яснійше
Відроджаєсь в людських душах
И чим раз чистійше
Божество своє всесильне
Всім нам объявляє.

---

*) Во имя Бога вимордовано *Вальдензів и Альбігензів*, винищено частию в огни, частию желізом *Маврів*, а підозріних о єресь випалила инквізиция (*Торквемада, Арбуес и пр. тисячі а тисячі*).

Однако ще дикше представлялось божество и віра в часах реформациї у диссидентів, як Анабабтисти, Пурітане, Индепенденти и пр. зри Томас Минцер Стробля и читай о часах Кромвеля.

**) „Через святих до Бога“ (нар. пословиця).

А чим раз недоступнійшов
Тайною сияє
В безчисленних міліярдах
Тварей, сонць ясенних —
И ніколи, ні, не узрять
Творця люде темні..-

То мій Бог! И я в покорі
Перед ним падаю,
Бо єго таємну сущність
В серцю прочуваю.
Визнаю єго, до смерти
Визнавати буду;
Хоть мене з за нёго може
И осудять люде...
Не поможе — не покину —
Я бою ся, братя,
Лиш лукавить; не бою ся
Правду визнавати.

Не судіте ж! Помисліте
Над сими гадками
И загляньте в власну душу;
А чей перед вами
Стане образ чоловіцтва,
Що у тій вселенній
Малесеньке, наче нетля,

Чезне у безденній,
Несвідоме правди, ціли —
Несвідоме Бога, —
Чуюче лиш божі сили,
А більше нічого...

И тогді мене безбожним
Не будете звати
И сі думи и сі пісни
Лихом поминати.

Прочитайте ж, — тихо, сумно
Деревлян помніте,
А „блаженною, святою,“
Ольги не зовіте!

КОНЕЦЬ.

Задля неприсутности автора на місци друку вкрали ся в тексті и в примітках декотрі баламутні помилки, котрі той же простує:

Сторона	*вірш*	*примітка*	*в місто*	*має бути*
44	—	2	Оліч	*Олег.*
45	6	—	Вусфаст	*Вуефаст.*
45	21	—	Стебеґона	*Стеґетона.*
49	10	—	Принеть	*Припеть.*
49	22	—	Трисвяте	*Тресвяте.*
59	—	3	Корочин	*Корочун.*
64	—	1	Litiavrata	*Sitiavrata.*
64	—	1	Яворіт	*Яровіт.*
66	13	—	пляче	*плаче.*
69	12	—	дивив ся	*дивиесь.*
82	8	—	повновидним	*повновидим.*
86	—	2	горизонту	*восточного* гориз.
90	6	—	пекельних	*пекольних.*
116	19	—	зойк, плач	зойк *и* плач
116	10	—	И стома	*Стожа*
118	4	—	Паром неба	Паром *в* неба
123	6	—	по вітру	*на* вітру.
127	1	—	божий світ	*світ божий.*
133	18	—	Бойслава,	*Бойславе!*
149	10	—	рішбу	*віщбу.*
152	8	—	знати	*знести.*
155	23	—	пресвятую	*тресвятую.*
156	7	—	говориш	*говорите.*
156	22	—	Сонце землицю	Сонце *и* землицю.
158	—	1	налисто	*на мисто.*

Сторона	*вірш*	*примітка*	*в місто*	*має бути*
160	12	—	неба	*небес.*
160	23	—	час мир	час *стане* мир.
172	14	—	на тоє	*на тому.*
176	15	—	поморочить	*наморочить*
180	22	—	доль	*долі.*
189	10	—	від разу	*відрази.*
211	13	—	хмар	*хмарі.*
211	16	—	розливались	*розпливались.*
214	13	—	потоком	*покотом.*
222	21	—	Спочиваюсь	*Спочивають.*
224	8	—	Иржик	*Ирник.*
237	11	—	тяжку річ	*річ тяжку.*
242	17	—	маленька	*часами.*
252	16	—	родить	*рядить.*
261	26	—	Що	*Щоб*
270	25	—	яблінка	*яблінки.*
280	13	—	бодре	*бодрое.*
287	2	—	над	*понад.*
302	19	—	спозирають	*віддихають.*
333	24	—	прудуманим	*придуманим.*

СПИС

предметів находячих ся в першій части.

	стор.
Письмо до Пана Владислава Федоровича . . .	1
Вступ	3
Вадим	19
Искоростень	35

З Друкарні Товариства Имени Шевченка.
Під зарядом Фр. Сарницкого.

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

ЧАСТЬ II.

Олег Святославич Овруцький

з думою

СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ

в місто пролога.

КНИГАРНЯ
Ч. 3620
СТАВРОПИГІЙСКОГО ИНСТИТУТА

НАКЛАДОМ
ДРА КОРНИЛА СУШКЕВИЧА.

У ЛЬВОВІ 1876.

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

Часть II.

Олег Святославич Овруцький

з думою

СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ

в місто пролога.

НАКЛАДОМ
дра Корнила Сушкевича.

У ЛЬВОВІ 1876.

З друкарні Товариства Имени Шевченка
під зарядом Фр. Сарницкого.

1р 90к.

Дру Корнилу Сушкевичеви

Председателеви Товариства им. Шевченка

передає

автор.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И.36636

Приятелю мій!

За літ дитинних ми ходили з собою, пізнійш' ми дружили вірно, а від семи літ уже идем по однїй дорозї працюючи, по моготї, для Словянсько-руськоі идеї в Галичинї.

Ти однак працюєш довше з честию, так що Тебе не тілько ми любим и шануєм; шанують Тя и други и противники наші за Твій патриотизм, за Твою чесноту. Чим же я Тебе ушаную, як не ділом, котре о Тобі свідчити буде?

Прийми єго! я підношу и передаю єго Тобі від щирої душі; хоч и знаю, що воно на Тебе тягар вкладає, але то тягар патриотичний — а де патриотизм, там и Ти.

Прийми єго теплим серцем и будь доброї віри, що Тобі ним глуму не зробить

Твій щирий друг

Корнило Н. Устиянович.

Сучава 1. Мая 1876.

СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ.

(Дума.)

Думо руськоі землиці!
Пісне чиста и свята!
Мов та верховин криниці
Непорочная вода.

Обізвись до люду мого,
Під звук струнний заспівай
И до доброго, святого
Душі наші закріпляй!

Роскажи про Святослава,
Зви єго могучу тінь;
Але не співай 'му: „слава!“ —
Тілько заспівай: „амінь!“

Слава бо єго кровава —
В слёзах до колін стоить
И, регóчучись лукаво,
В кости людськиі гремить.

Я єі не поважаю,
Збрид мені єі вінець;

Знай! мене лиш порушає
Князя жалостний конець.

Піднеси ж твій голос, думо!
Заповідь мою звершай:
Без ваги на крики глуму
Люд твій правді научай!

Безгомонні и німі степове
Сплять від Волги до Дністра, при мори;
На их грудёх могили як гори —
В головах ліси густі, дубові —
На обніжу море незміренне;
А утроба — то колиска волі,
Шлях и гріб народів тих страшенних,
Що спадали на Славянські ролі
Шараною, наче допуст бога,
Наче пекла сила зловорога.

Глянь! чи бачиш там сумну могилу?
А ту заміть снігову високу?
Без ліку их; де лиш гляне око —
Рівно дикі их поклали сили,
Розбиваючи ся у безплодних
Боротьбах скажених, в дикім поли.
На роя рій гнала смерть голодна
И душила збродю збродів голих.

Появлялись — землі застогнали,
И неначе Мари исчезали.

Під сю пору — що сі спомяну —
На степах тих, по Гетонах славних
И по Готах широкодержавних,
Гуннах диких и Обрах[1]) поганих
И Хозарах, тутки кочували
Печеніги[2]) лютиі, завзяті.
Тиі тяжко Русь всю розбивали,
И се нині ожидають рати
Святослава, князя над князями
Руськими — ждуть зо всіма полками.

Зворушилась дикая пустиня,
Вівкотить дивними голосами;
Печеніги зъіхались стадами,
Бо их кликав хан усіх на нині.
Всі обшитиі в овечу кожу
Горі руном, всі в кучмах косматих;
Очи косі блискотять ворожо
Из під бров, долі сердито зжатих.

---

[1]) Властиве *Оварах*. Обрами *(Olbrzymi,* Obri) називали их Чехославяне. [2]) Анна Комнена говорить в *Ἀλεξιάδος* кн. 8., що Печеніги говорять по куманськи — Кумани назва славянська, як и Обри або Овари. Всі ті племена одного роду: Гіуни, Фіуни або Фінни — Моголи.

Руки кремізні дрижать до бою
Граючи ся з луком и стрілою.

Ноги мов зрослись з конём мізерним,
Але жилавим, як сталь пружистим;
Під сідлом у всіх сире печисте
Парить ся, на дикий пир вечерний...
А хан Куря станув поміж ними,
И вчинилось тихо в коло нёго.
Можновладно хан дививсь очима
З під оварського[1]) шолома свого;
Руку звів поважно над ордою
И промовив до жадних розбою:

„Печеніги, вояки могучі!
Діти гір високого Алтая!
Бог побіду нам заповідає
Над Русéю, що домів идучи
З за Дуная, де люд поздирала,
З грабежею близь ту спочиває.
Наше буде всё майно, що брала —
Бо бог кривду людськую карає;
Тож чатуймо на Русь, Святослава,
А добудем золото и славу!“

Так промовив хан орди вельможний —
Дивно, дивно слово, що голосить

---

[1]) *Оварські* шоломи носили по свідоцтву Слова о полку Игор. пізнійше и Половці, одноплеменні з Печенігами.

Правду, з дикуна уст пронесло ся.
Знать, що мудрий ба и не безбожний...
Печеніги вівкнули звірями,
„Славу“ Курйі дико закричали.
А він тихо росказав полками
Розложитись в байраках — Сховались...
И знов степ широка заніміла,
Мов ніколи ту не говорила.

Тихо, тихо понад руським морем,
Під снігами пуща вся дрімає;
А при морю в шатрах спочиває
Русь хоробра, утомлена горем.
По великім на Єлин поході
И по славних а тяжких побідах,
В свояси ій повернути годі;
Бо знайшла запору в злих сусідах
Печенігах, що в порогах стали
И дорогу князёви заклали.

Дармо князь пручав всі руські сили,
Щоб' горі Дніпром пробратись в Київ —
Не пустили Печеніги злиі
И поглу́мом Русинів покрили.
Не пустили и неначе води,
Що качають з верховин в долину
Величезні и тяжкі колоди
Безупинно, пок в намул не гримнуть

И осядуть, так и Россів гнали
Печеніги — ажь сніги упали.

На білобережу[1]) Дністровому
Князь хоробрий ледве зупинив ся;
Втаборив ся, инеєм покрив ся
И весни́ жде, щоб' вернуть до дому.
Виють вовци по степах чага́рах,
Голод світить з сліпаків завзятих;
А Русь гине в безвістних пустарах
Серед пишних грабежей богатих,
Що на Греках и Болгарах взяла,
Як Цимі́ска[2]) в Дерстрі звершеняла.

Не гризуть ні золота, ні слави,
У котру великі и богаті.
Кости ко́ней вже прийшлось глодати
И убранє, з битв тяжких кроваве.
Бо на сивім на кони вся гола
Зъіхала зима, знай, волохата,
А скучний час не пливе, поволи
Тілько капле — годі ся діждати
И весни й на Київ повороту
Через степ и Печеніг голоту.

---

[1]) *Білобережем* звались береги Чорного моря від Дністра до Бога. [2]) *Цімі́скес* — один з найдільнійших царів Византийських. Его Святослав, помимо в десятеро більших військ, два рази побив; однак з-за великих страт помирив ся з ним и вернув на Русь.

Тихо, сумно час зими минає,
А за ве́сну ні слиху́ ні диху;
Ба над міру всёму тому лиху
В таборі — из відки? бог се знає —
Цвіркуни[1]) зловістні обізвались;
По всіх ночах лихо ворожили,
Вояків завзятих все лякали
И надію жизни підкосили.
Не дивниця, що усі зібрались
И до князя руського кричали:

„Пощо, князю, ти нас вів уперто
На різницю, в Дніпрові пороги?
Коли там стояло так премного
Ворогів, бажаючих нам смерти!
Чом' не слухав Свенальда поради,
Що казав пороги обминути?
Ми були б' вже дома, у громади,
А тепер прийдесь нам загину́ти
В берега́х лихого сёго моря,
Од врагів и голоду и горя."

Зморщив брови Святослав хоробрий
И прорік, опершись на булаву:
„„Чи не стид вам ка́ять Святослава,
Вояки безчесні, недобрі!

Дерстр — Durostorum, Dorostolum — нинішна Сілістрія.

[1]) *Цвіркун* вістив лихо а торокан (торган, шваб) гаразд.

Знайте: руський князь не обминає
Ворогів, єму стаючих в поли.
Честь и славу він не проміняє
На безпечність з ганьбою ніколи!
Хто Цимісха звершенив дільного,
Не злякаєсь вовка степового.

Ви то, ви, тяжкі богатством Греків,
На порогах з битви уступили;
Бо відвагу вашу придушили
Скарби, що и вояків запéків
Обернули в баб старих, трусливих.
Ганьба вам! ідіть и кайтесь богу,
Що ваш князь з усіх нетерпеливих
Не карає смертию нікого.
Завинилисьте — тож протерпіте
И порядок в таборі держіте!""

Розійшлись застидані, в обозі
Сніг скрипить під ними, а тугі
Вітри, тиі мартовні, виють
И тримають табір у облозі.
День заходить, зорі прибувають —
Віз небесний іде край півночи;
А Дивоня[1]) світлая палає

---

[1]) *Дивонія.* Се имя даю звізді ясенній, котру Египтяне звали „*Прокіон*"; она в казках нашого люду має противне од єгипетського значіне, хоч собакою або сукою также називаєсь. В Египті

Понад Югом, прижмуряє очи
И косою світлою махає
Над землею и людей лякає.

Над заходом квочучи сідає
Божа птиця, край землі небоги,
Що завмерла чаром Дива злого —
Всё то, всё то весну повідає;
И Русь бідна гуторить потиху
И казками, співанками всюди
Відмовляє геть від себе лихо,
Кличе в серце — хоч надію злуди...
Так проходить ніч — вже гаснуть, тліють
Всі курища и степи німіють.

Спить весь табір, стогнучи в несчастю;
Огні, світла вже поблідли, гаснуть —
Лиш одним одно ще світить ясно
Там, де виден прапір князя, власти.
Там хоробрий Святослав ночує;
Він не спить, не клав ся одпочити:

ся звізда була благовістником, у нас же лиховістною. При ній — троха вище — видно Оріона, котрого поляк косарями люд називає. Однако з причин: що сука и косарі лиш через зиму на небі сияють, що обоє суть лиховістними, що наконець *Оріон* представляє нам очевидно не косарів а косу — позволив я собі Прокіона назвати именем богині зими и смерти а з косарів зробити для неї косу. — Віз зимою обертаєсь дишлём до землі. Вздержуюсь з моіми митологичними виспідками, лиш сю одну примітку прошу мені простити.

Мисли, думи кров єму бунтують,
Тнуть — неначе о́вод той неситий
Тура буйного — и ду́шу кають
И тугою серце пригнетають...

Перед очи князя виступають
Переходом проминувші годи.
И дитинні и́гри и пригоди
Старших літ на память повертають.
Бачить він и Скоростно в пожарі —
Маму Ольгу мудру а сердиту —
И Добриню и Малушу в парі,
Діти милі єирітки ті Мала,
Що єму княгиня дарувала.

Бачить дальше, як з ними ховав ся,
Як єму служили бідні діти,
Як их Ольга не могла терпіти,
Як над ними и він збиткував ся...
Дальше видить битви и пригоди:
Як Хозарам брав их Білувежу —
Як Болгарів забивав в колоди —
Як Вятичам клав желізом ме́жу —
И на Греках дань брав золотую —
И гнав в пущах Печеніга збуя...

Мисли, думи по́ світу гуляють,
Переходять и нові події
И на дітёх — діти молодші —

Тяжкую дорогу зупиняють...
Він роздав им по Ольжиній смерти
Всю державу: Ярополку Поле,
Древу Олегови, а упертим
Новгородцям Владиміра волю —
Владиміра, синонька Малуши
Ключниці, що взяла в него душу,

Як з дитини виросла у панну
Прехорошу. Князь зітхнув глубоко,
Непритомно в ніч пропурив око —
В тім прояву заглядів нежданy:
Перед ним явилась сумнолиця
Божа діва, дівчина Трояна[1]).
На чолі у неі сріблом вєть ся
Новгород, на грудёх розістланий
Наче Київ, у десници Древа,
А в лівици и Любеч и Крева.

В неі пояс, мов Дніпро́ сияє
На підповню; ноги по коліна
Покриває мрак немов пустиня —
И сей при́вид д' нёму нахиляєсь...
Сумно, сумно споглядав на князя;
Забило ся серце Святослава,

---

[1]) Співак Слова о полку Игоревім називає землю Руську = землею Трояна. — По моій гадці той Троян мусів бути богом а не Римлянином Траяном.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И. 36 636

И він крикнув: „Маро, дочко Язі,
Що ти хочеш? исчезай лукава!“...
На те слово прúвид сумно каже:
„„Слухай князю! слухай мя Варяже!

„„Слухай бранки й матери твоєі:
Не на то-м тя дужим викохала,
Щоб' в сирітстві кривджена стогнала,
А в благо и честь землі моєі.
Ти не дбав о мене; по чужині
Волочив ся для розбою, слави;
Розрубав мя, поділив країну
Між синів напàстних, Святославе!
Знай же-ж, що з них брат заріже брата,
И тому крізь брата умерати.

„„Син Словянки сяде на престолі,
А ти сам як звір погибнеш в пущі!““
Прорекла и счезла в пітьми гущі;
Дармо князь шукав єі в околі,
И тоска витязя розібрала...
Встав, курище мре, не палахкоче,
Зáря вже край неба завитала —
Сонця луч гнав шпарко туман ночі,
И князь крикнув на отрока свого
На Свенáльдича на молодого.

Зняв ся бистро з постели Лют смілий,
Принимає княжиі глаголи —
Віддалив ся; а из ним по поли
Княже слово бистро пролетіло...
Зняв ся табір, степ заворушив ся;
Сніг заскрежетав из під копита
Коней; и наш князь пустив ся
Путь на Київ через степ пробити.
Свенгаль, Тайфаль, Икмор біля нёго,
З ними батько Люта молодого.

Князь у білій одежи убогій —
Шлем єму днесь чуб[1]) завзятий крúє,
В правім усі жéмчуг миготіє;
А в десници меч Циміска довгий.
Але Свенгаль на широкі груди
Взяв лускатий панцир[2]) авзонійський;
Тайфаль звинний, смілий над всі люди,
В папорзах из дроту венецийських;
Икмор дужий в крицю заковав ся,
Він з Свенальдом в збрую Франка вбрав ся.

Ідуть мовчки по степу без краю,
Мов по скатертині білолицій —

---

[1]) Так описав Святослава историк грецький.

[2]) Авзонами (также Вляхами) звано Латинян. Авзонійський вм. авзонський, римський. — Влях здаєсь бути словом Готським Wlah т. є. peregrinus; дійстно Романи були в Семиграді и в областях занятих Готами зайдами. (Dr. G. Graff, Alth. d. Spr. Schatz.)

Військо наче купочка кертиці
Мріє — чезне — мов не посуваєсь...
Туга ість безстрашне руське серце:
Чи проідуть в жи́вих дике поле? —
Може ляжуть на білім коверци
И до дому не вернуть ніколи,
Лишать тіло вовкам сіроманцям,
А всі лупи степовим поганцям?...

Ідуть, ідуть — коні стогнуть, пріють,
Під попругу у сніжи́щах тонуть;
Иней білий душу з тіла гонить,
Зимні вітри в уха страшно виють;
А ворони чорними стадами
Над військами́ піднялись зловістні;
Бють ся крильми пошід небеса́ми
И заводять гробовиі пісни, —
День иде и з ве́чером стрічаєсь —
Руське військо у байрак ховаєсь.

Втаборилось и огонь розводить,
Скостеніле синє тіло гріє —
По над нёго че́рвено ясніє
За́ря півночи. Свято́слав ходить
И побіду з за́рі возвіщає,
З вояками при́язно говорить
И омлілі душі закропляє.
А нова надія чудо творить,

Що усі на нужду забувають
И спокійно одпочить лягають...

Рано встали и степом пустились.
Ідуть день, и другий, ідуть третий,
Аж посеред поля на четвертий
Зачорніли купи — появились
Печеніги, вороги завзяті...
Крикнув князь — у город військо збилось,
Щоб' прорізатись крізь люті рати —
А на поли мрака учинилась;
Дощ желізний січе, замерзає
И всё ожеледею вкриває...

Виють страшно степові поганці,
Хмару стріл на Россів посилають,
Чим раз ближе город наїзджають
И на кóнях виправляють танці;
Облітають Русь у купу збиту.
А князь мовчки дальше поступає,
Кидаючи наче тур сердитий
Хижаків, що ближе підступають —
Вольним кроком по ховзкій дорозі
Іде дальше, іде в круг ворожий.

Іде, мучить день, — и другий, третий
И четвертий, пятий — Печеніги
Окружають руськиі теліги
Убрані в желізні очерети.

Ніч и день им не дають спочити,
Томлять Русь нападами шпаркими,
Не дають и табір положити,
Идучи по заду й перед ними.
И князь руський вже терпцю не має,
Взявсь на битву — січ розпочинає.

Глухо, глухо обізвалась криця,
Обагрила кровю скатерть поля,
Трупів купи устлала довкола,
Напоіла спра́гнену землицю
И втомившись — у сніга́х конає...
З відси клич громки́й: „або добути!
Або дома більш' не бути!" з відтам
Крики дикі, крики вовчі люті...
Збилась метіль під кінським копитом,
Битва стогне, виє и лютує
И кервóю людською гайнує.

Святослав хоробрий безупинно
Вдарив в лаву збройну Печеніга,
И звалилась, покотилась в снігу —
Мов від сили гуляйгородини[1]).
Але збуї, дикарі степові,
На клич хана Курі́ї знов зібрались;
Хоч безладно, до борби готові —
И щита́ми всі позакривались;

---

[1]) Гуляйгородина спріч „Katapult," Mauerbrecher.

И гурмáми, мов ті гайворони,
Русь напали на усі сторони.

То у сей, то в той бік битва ходить,
Наче море збурене хвилює.
А рядáми Святослав прямує,
Мов той човен понад бистрі води.
Он, он! взбив ся — он, он! затопить ся,
Не поможе храбрість величава...
По при князю Свенгаль, Икмор бєть ся;
Навкруги них вся земля крівава —
А крізь вóздух, наче змії, свúщуть
Стріли шпаркі и тяжкі ратúща.

Против князя мов бугай гукливий,
Що в защиті стада дорогого
Від напáсти рогача чужого
Рве ревучи сніг нетерпеливо,
Голову схиливши межи ноги —
Так став Куря и не уступає
Святославови з єго дороги.
Дармо князь на нёго напирає,
Дармо ранить; дармо смілі Росси
Печенігів все кладуть в покоси —

Не поможе. — Купи збуів вбитих
Свіжі купи живих виручають;
Що аж руські сили знемагають —
Годі, годі крізь врагів пробитись...

Гине Тайфаль у бою завзятім;
Вгризшись в шию голу Печеніга.
Пав и Икмор, щоби більш' не встати;
Покотив ся Свенгаль в білім снігу.
Полягли за Русь и князя славу,
Не побачать більше Скандинави...

А під князём коней двох убито —
Лют ранений свого позичає —
Свенальд сина пред себе саджає
И бережно накриває щитом.
Меч обосіч ворогам завзятим
Сліпачи́ща осліпля' блестючи —
И почали перед ним вступатись,
З болю, страху наче звір ревучи;
А Русь клином межи них вбивалась,
Ще хвилина — и вже прорубалась.

Але з заду — наче повінь люта —
Знов сцілилась зло́маная лава
И заперла князя Святослава
Серед ножів, серед куши трупа...
Закипіла січа одчаяна —
Крикнув, кинувсь, звершенив — прорізав —
И упав на трупах бездиханний,
Скрізь прошитий лісом из желіза.
И орда вся радістно вскричала —
Ніч ишла, а Русь уже втікала.

А над тілом князя удалого
Станув Куря; станув, подивив ся,
Звів рукою — здвиг весь розступив ся,
И роздалось суд гремуче слово:
„Святославе! руський богатирю!
„Величний и славний над всі люди!
„Опуде великий всёго миру!
„Череп твій — я з нёго пити буду,
„Окую у злато и на нёму
„Виріжу науку серцю мому:

„*За чужим підеш — утратиш власне*"
Те пророк и труби загреміли. —
Печеніги табір весь розбили
Заспівали пісни дивогласні,
И погнали на Дніпра пороги.
А на полі у сніжній постели
Руське військо покотом лежало
И на тіло князёве дебеле
Гайвороне чорное сідало,
Крачучи на тризнах: „*Амінь, слава!*
И Русі и князю Святославу." —

Ніч зайшла́ — оглухла знов пустиня,
Мов из роду нічого не чула,
Мов живою від віку не була —
Спить як людів згинувших святиня...
А над нею, в золотих пачосах
Доч Трояня сквапно пролетіла,

Заридала по убитих Россах,
Взяла душу князя, що чапіла
Ще при трупі, тихо розважала
И з трудною на той світ погнала.

ОЛЕГ

СВЯТОСЛАВИЧ ОВРУЦЬКИЙ.

ТРАГЕДІЯ

в пяти дійствах.

ЛИЦЯ:

Олег Святославич, князь Овруцький.
Ярополк Святославич, великий князь Київський, его брат.
Свенїльд, воєвода Київський.
Претич, воєвода Сіверський.
Блуд, Київський сотський.
Варяжко, тівун Київський.
Рута, вдова по Лютови сину Свенальда, а дочка Претича.
Тур, князь Турова, дядько Святославичів.
Рад, воєвода Овруцький.
Борис, староста Скоростенський.
Людевіт, жрець Овруцький.
Гостомисль, жрець Київський.
Сухан, боярин Київський.
Мирослав, Полянин, потайний християнин.

Варяги, боляре, старости и народ Деревський и пільський — військо — отроки — жони.

Річ діє ся частію в Києві, а частію в Турові и Овручи.

Дійство І.

ИГРОВИЩЕ ПЕРШЕ.

Світлиця княждвора в Києві.

Явa 1.

(Великий князь Ярополк сидить на престолі; по правім боці стоить Свенїельд, по лівім Претич, входить Рута.)

Ярополк.

Чи се гряде
Ид мині безталанна Рута?..
Хто би не знав, що се иде
Вдова по Люті,
Гадав би, що из за могили,
Повита в хмару громову,
Явилась пімста кривди ту.
Не плач дитино! леда хвилі
Мій брат Олéг сюда прийде
Из чолобитною до нас.
И надіюсь, що брат мій милий
Нас буде всіх о те просити:
Щоб' Люта смерть єму простити,
Котрий погиб в зловістний час,
З єго наремної руки...
Тому не плач! пора би вже

Будьчим розважити себе.
Не ліпо жінці молодій
Так довго, Руто, сумувати;
Час був би Ладі золотій
Поклін новим короваєм віддати.

Рута.

Ой, не мені весіле й Ладо,
Ласкавий князю, не мені!
Заіла мого Лада здрада
В глухій деревській стороні.
Ох всевидючні Боги!
За тура, що их там так много,
Убито чоловіка мого?
Зарізано, Русі оздобу —
Ні, то не правда, князю, злоба —
Се очевидна чорна злоба;
Душа моя у потемках
Шукає и шляху не знає;
А що півночи білий страх
Мене безсонну переймає;
Бо на очах моих у крови
Труп Люта — мов опир — стає,
Заєдно морщить гнівно брови
И месть мені передає.
Тому все плачу и заводжу,
Тому за правдою приходжу
До твого княжого стола.

А хоч я бідна удова,
Встаю на князя Деревлян,
Зову его на суд страшний!
И правди, пімсти кличу на нь'
Перед тобою, князю мій!

Претич (до себе):

На Ольга пімсти? Боже хрань! —
(в голос:) И я прошу тебе, всесвітлий,
Печать из уст моих изняти
И мому слову росказати.

Свейнельд (з тиха):

Підлий!

Ярополк.

Прийми его.

Претич.

Чому, дитино,
Сюда приходиш потай мéне?
Хто підмовляв тебе на то
Взивати пімсту и Морени
Перед великим князём ту
На кров пресвітлую его?
Міркуй! як можна се єму:
На плач вдови его войводи
— Що и сама не зна', що робить —
Дружину в збрую убирати,
Щоб' князя-брата укарати?

Рута.

Ой батеньку! я ду́мала,
Що власть твоя, твій сивий волос
Споту́гують мої слова́
И в силу приберуть мій голос —
А ти стаєш ще против мене.
И кажеш: щоб' не бунтувала
Я княжу кров на княжу кров,
Из за Свенальдовоі крови?
Кого ж займу як не его́,
Вітця и князя на́шого?
Він як та Хорсова діжа́
Ясенна, тепла, величава,
Що діля брата не пала́',
А твари всій своій ласкаво:
Так він нам князём — не братам.
Він божий меч, він гром народу
И сторож правди й правди пан,
Він местник кривд и щит свободи,
Єго прошу́ — він князь Полян.

Ярополк.

И як же-ж нам єго карати?
Чи хочеш смерти мого брата?

Претич.

За те, що справедливо Люта
В своій землици покарав?
Ні, ні! того не може бути!

Лют Древу бідну наізджав,
Лют князя Ольга зневажав
И в буйстві молодім
Ловив у лісі князівськім.
Лют завинив, и діля нёго
Чей не убє брат брата свого.
Тому вертай, дитя, домів!
Не трать даремно сліз и слів
И князя більше не займай!

Свенїльд.

Ти, діду, правди не скривай!
А сміло нам в лице кажи,
Не зачавши ся, кажи,
Що в лад тобі смерть мого Люта,
— Накиненого князём — зятя,
Бо замишляеш бідну Руту
Олегови еще продати,
В надії що Олег старим
Обичаём за страту Люта
Себе твоій дарує Руті:
Отсе твій воздушний терем.

Претич.

Нехай! пускай моі гадки
И викрию Свенальда око —
Чи-ж постіль княжа для дочки
Моєі в тебе за висока?

Свенйельд.

Нівроку, свате! о, нівроку!
На хмару курці не сідати
— Є сідало и біля хати.

Претич.

Клянусь Богам!..

Свенйельд.

Не гнівай ся!
Ти не орел и кість твоя
За думкою не двигнесь там,
Де гніздять ся орли и громи.
Чогож ти станув против нам,
Стаєш перед судом законом?

Претич.

Хто, я? ніяк! На всякий пад
Олег князь ту не виноват.
Бо ваше руське право, свате,
Нам каже смертию карати
Ловця, пійманого в лісах
Чужих. Ой так, се ти, не я,
Те беззаконне синка
Из під закону хочеш брати.

Свенйельд.

Хибаж з волом в одно ярмо
Спрягають тура роговіта?

И право, Смердам писано,
На всіх нас мусить вагоніти?
Я чей вже заслужив на те,
Щоби дитя моє одне
Під тим законом не стояло!

Претич.

А деж би право?

Ярополк.

Вжеж мовчіть!
И безсоромною сварнею
Княжого гніву не будіть;
А слухайте моєї заповіди:
И Люта я тримав в ціні,
И Свенйельда я поважаю,
Алеж Олег — він брат мені,
И тяжко Лют єго зъобідив —
То каже вчути и єго
Що в тому за собою має..
Тому, зак' він прибуде ту,
Вам всім велю, приказую:
Мовчати про убийство то.

Свенйельд.

Хибаж ту появить ся он
З зріниць запеклих сина мого
Зтрусити словом смерть и сон?
Він Рут прийме до ложа свого —

Чомуж би ні? однак мені,
Щож може дати він мені?

Ярополк.

Угомонись! — рекло ся слово.
Тож повинуйте ся и ждіть
На князя Деревлян одвіт.

Рута.

А я и батьком злаяна,
И свекром изобіджена,
Котрий мя за рабиню має,
Щож я зділаю?

Ярополк.

З Богом Руто!
Не завдавай більш' серцю муки,
На суд мій уповай!
А нам пора заняти ся війною
На печенізьких хижаків.
Сеі війни бажає край
И дух вітця мого героя;
Підиж но, Претич, до полків,
Щоб' в похід були злагоджені,
Як брат прибуде ту до мене.
(Претич одходить.)

Рута (до себе).

Так я даремно слёзи ляла
Кидаючись до княжих стін?

Нема ту для вдови защити;
Немає правди для сиріт! (одходить.)

Свенїельд.

Иди, невістонько! иди!
Теши собі из смутку трумну
И вимий гріб собі слёзою
И кладови ся в нім живою!
И я чей за тобою руну,
Піду за сином на той світ.

Ярополк.

Свенїельд! ех, ти завзятий дід! —
Чогож ти багнеш, воєводо?

Свенїельд.

Чого, мій князю? вже нічого.
Таж я служив князям з за того,
Щоб' их сини по мні допгали
И кров мою цідили, ляли:
Нічого, князю мій! нічого;
Бо правди не знайду в нікого. —
Ой ви хоробрі Руссичі!
Щербаті, зломані мечі
Викидує ся на смітник;
А я, я зробок и старик,
Якоісь надгороди хочу?
Ні! я нічого вже не хочу.

Ярополк.

Ей, Свенйельд! ей!

Свенйельд.

Ой Ярополк!
Ти не серди ся на старого.
Се девятьдесять літ моіх
Змарнованих у рода твого;
Се кість здуплавіла моя,
Се тіла того мох — и сніг
Останків чесного волося
Для себе правди, ласки просять;
Не Свенйельд, ні, не я.
Се борозда на борозді,
Що зрила Свенйельдове тіло
Письмом желізним, знай тобі
У пояс поклонила ся.
Се кров моя, в борбах сотенних
Для вас пролита, ту просила
За кров, що кров твоя пролила —
Не Свенйельд, ні, не я.

Ярополк.

Щож хочеш ти? не відгадаю —
Чи хочеш щоби брат мій гинув?

Свенйельд.

Ой князю! я вже не дитина;
Мені не йде ту лиш о сина —

Я Русь цілу на оці маю.
Ти, князю мій, не бачиш лиха,
А лихо йде, не оглядаєсь,
Иде безпечно, хоть потиху;
Бо той Олег, що нам розбив,
Розсік Варягів щит прекрасний,
Мою підпору розломив, —
Він буде и тобі нещастем.

Ярополк.

Не я в єго, він в нашій власти.

Свенїльд.

Однак він недоволен з части
Своєї и уже рукою
Посяг за Туровом, котрого
Старий Тур ще за батька твого
Тобі переказать порою
Обіцював.

Ярополк.

Того не знав
Я, сперва нині тое чую.

Свенїльд.

Ти думаєш, що я бунтую
Тебе на брата? Слухай князю!
Олег твій брат уже два рази
Заізджував до Турова,

Щоб дядька твого підмовляти:
На него Турів той лишати.
А днесь приходить вість нова:
Що Тур гостює в твого брата,
Що брат старого підпоив
И вже від него видурив
Той край, що бути мав — порою
По смерти Тура — за тобою.

Ярополк.

Коли се правда, то погано; —
Однак він нич не вдіс з нами.

Ява 2.

(Входить) Варяжко.

Приношу вісти з Овруча.

Ярополк.

З тобою князя ту нема?

Свенїльд (з іронією).

Не міг — війська не зладжені.

Варяжко.

Князь, брат твій, повелів мені
Склонитись до колін тобі
И звук дати его словам.

Ярополк.

Послухаєм, що каже нам
Мій брат, вельможний князь Древлян.

Варяжко.

На печенізькую війну ити тепер не могу, бо я дружину всю мою післав Дулібам в поміч на Ятвяг; однако зараз по війні сій прибуду до тебе. Люта убив я справедливо за сваволі в моій земли и за зневагу мою, однако мені жаль, що я тим прикість тобі учинив, и я по раді дядька нашого Тура готов приняти Руту до постели мосі, а Свенйельдови чим любо а справедливо надгородити. За сим кланяюсь тобі добрим здоровлєм и счастєм.

Свенйельд.

Морено! Свенйельдови шкоду
Олег сердечний надгородить.

Ярополк.

Варяжку! чув ти що про те,
Що дядько князівство своє
На брата мого передав?

Варяжко.

Щось, щось я від бояр чував.

Свенйельд.

Хибаж тобі я князю лгав?
Дулібам твій послушний брат
Позичив руський свій булат,
Коли Русь кличе на війну?
Ні, ні! єму
Древляне братя, а не ми;

Бо він забаг повної власти,
Забаг від тебе вже одпасти;
Тому не хоче ту прийти,
Тому Дуліб собі зъєднав,
Тому и Турів твій забрав,
Тому будь кає ся вини,
Тому и Руту сватає
И з Претичом ся братає,
Котрий богатствами сливе,
И може той Любеч, в котрому
Він наче князик верховодить,
Вкраде тобі и зятю свому
Ще передасть; — лиш згодом, згодом,
Побачиш князю, що буде.

Ярополк.

Ого! туда чей не піде.
Варяжку! повертай у Древу
И оповідж сі князеви,
Щоб він не важив ся сягати
За Туровом — се город мій —,
Що не велю и Руту брати
И щоби він сюди, як стій,
Явивсь ити на Печеніг
И Люта смерть сам оправдати.
(Одходить.)

Варяжко.

Кланяю ся до княжих ніг (одходить).

Свенйельд (сам).

Смерть Люта оправдати? Ні!
За смерть сю гинути тобі,
Вирóдний Святославичу.
Не міг ти зупинити твого
Меча на мисль, на мисль отсю,
Що друга баби й батька твого
У Лютови моім вбиваєш —
И я так само не спиню
Мосі пімсти, що тримає
Мене єдино при житю,
Котре з за сина лиш ще тліло...
Ох сину, сину! Люте милий!
Хотів тебе я піднести
Де молні з громами играють,
Де звізди руськиі сідають;
Тебе у князі вивести
На Турові, на тім самім,
Що твій убийця — пекло й грім! —
На глум тобі й мені займає...
Ні, не діждé! убив тебе,
Нехай же й він за то сконає;
Свенйельд єму той гріб гребе.
Кляну ся порохом твоим!
Кляну ся волосом сідим!
Кляну ся небом и землёю!
Кляну ся сліз моих струёю
И Гелею и Льоком чорним!

Почуйте мя, похмурі Норни!
Послухай, передвічна Валё,
Що до колиски світови співалась,
И ще єму д' могилі заспіваєш —:
Що я всі мисли и всі сили
И власть мою, моє житє
Наважу и тебе
Помщу страшенно, сину милий!
(Підходить до вікна, чути краканє крука.)
Крач, крач, зловістний гайвороне!
Мені ти наймилійший птах;
Бо ти віщуєш смерть и страх,
Чуєш, як я чую, гомони
Борби, чуєш и трупа кров.
Крач, крач! твій пир уже готов...
Недармо Свенйельд в павука
Хитрого перекинув ся;
Впаде Олег, впаде у' сітку
И замотає ся в ній швидко,
Так що и Біс не витягне
Єго — бігме!
Хиба би я єго не знав,
Як він не одповість таке
На брата слово князівське,
Що буде край увесь стогнав.
Бо Ярополк не має права
На Турів, що тобі ласкаво
Сам Тур переказав.

Га, га! я добре завязав,
И Чорт сам того не розвяже...
Але що Претич на то скаже?
Він орця станув против мене —
На власть Морени!
Єму так гарно постелю,
Що буде тямити мене.
Мигцём на той світ пожене,
Як поміж мене а мою
Святую пімсту ще раз стане.
И доч єго непевний птах
— Чорт розпізнає ся в жінках —,
Однак она в моіх руках;
Єі підбехтаю ще більше,
Представлю сватьбу як найгірше,
Наткну ій серце, честь, свободу,
И ся загода піде в воду.
Тілько терпцю, терпцю дай Боже!
На решту сам собі поможу.

ИГРОВИЩЕ ДРУГЕ.

Перед княждвора в Овручу.

Ява 1.

В оддалі стоять слуги з кіньми, з замку виходить Тур.

Тур (кашле).

Зо мною вже иде долі,
Час покорити ся судьбі

Неумолимій всіх людий.
Пропало Туре, вік старий
Вступитись мусить молодому —
А без жалю и зависти.
Бо ми відроджуєм ся в нёму
И, дивлючи ся з висоти
Віку на молодую славу,
Нагадуєм наш май и славу,
И гаснучи любуєм ся
Цвітючим, молодим житєм
Дітей, в надіі сій, що чей
В них може й наше те житя
Перемостило гріб своим житєм.
И так безсмертні чуєм ся
В житю цвітучих нам дітей...
Чомуж и я не маю сина?
Чомуж чужим лишити мушу
Моє майно? в он час, як душу
Мою Кій возьме и полине
Из нею поза Лукоморе,
В небесні вічниі простори...
Бог знає и святоє небо!
Відав ми ту не лиш для себе
Жиєм — а служим невідомо
Небес засудови святому.
Тому то чоловік покорно
Приняти мусить пай свій чорний...
Комуж моі скарби лишити?

И князём Турова зробити?..
Из Святославичів рідних
Олег, здає ся, ще мені
И найщирійшим, та из них
Найблизшим нашій стороні.
Олег не жде моєї смерти
И не жадѣн мого престола;
Тому я рад єго підперти
Моїм краєм — тілько поволи!
Я мушу еще вивідати:
Чи годен він здорово, умно
Таку державу управляти,
Щоб не було зі всёго глуму.

Явл 2.

(Входить) Олег.

Добрий день, дядьку милостивий.

Тур.

Гораздь, гораздь! боги зичливі
Сей ночи сном мя дарували.

Олег.

Чи будем нині полювали?

Тур.

Ні, не за тим в Оруч до тебе
Трудивсь я з Турова лісного.

Олег.

Скажиж! Олег для дядька свого
Готов служити всім чим треба....

Тур.

И честію?

Олег.

Не думаю,
Щоб' ти того жадав від мене.

Тур.

Важ слово! грій, нехай дозріє —
А не продавай зелене.

Олег.

Ей! я складатись не умію.

Тур.

Навчись! бо се буде потреба
Княжати Турова и Древи.

Олег.

Що? Турова? ти ще жиєш,
А переказуючи свій
Край, чей не обминеш
Ярполка в Києві, котрий
Всею Русею управляє
И д' сёму більше право має.

Тур.

Має — не має; я тобі
Мій Турів, сину, завіщаю;
Бо й я майном моим собі
Розпорядити право маю.

Олег.

Як брат пристане — я тобі
З цілої дякую душі.

Тур.

За тое ти не май и гадки!
У брата всякі достатки,
Єму ще й Турова нетреба.
Годить ся він як раз про тебе;
Однак одноє тям собі:
Що час забути вже тобі
Про те, що рід наш пише ся
Из Скандинави, а най буде
Тобі рідною ся земля
И рідними твої всі люде.

Олег.

Ох! якжеж то мені забути?
Коли де лиш оберну ся,
Мені показують місця
Страшних моєї баби судів.
Сей вис: „князю! я син того,
Котрого дідо твій убив“;

А той скомлить знов: „батька мого
З за Ольги Свенальд задушив —
Мені жону, мені знов маму
Мені синів кинуто в яму,
Убито.“ — Дядьку! пекло, гром!
Хотів бих видіти того́,
Котрий б' не пригадав часом,
Кого він дідом мав, кого?..
Роби, що хоч! прикла́дуй ся
До люду щирою душою;
Жертвуй би ніч, би день собою —
Они веселого лиця
Тобі ніколи не покажуть;
Бо нічим з памяти не змажуть
Кривд. — Кривда довго тямить ся....
Проклятий день той и година!
В котрій згодив ся я вітцеви
Приняти власть сеї краини.
Чом' не Владимір князём Древи?

Тур.

Відав одно ти пропустив,
Що в Новгород ніхто ити
Крім Владимірка не хотів —
И Древу сам собі клав ти.
Ну, ну — якось тото буде.
Лиш не карай твоих людей
Несправедливо в гніва хвилі,

Як жаль свій довгий и старий
Тобі обявлять до Русі.

Олег.

Хибаж они в тім завинили?
Ти не гадай собі, щоб я
Над ними збиткувавсь — уся
Земля то не від нині знає,
Що гаразду ей бажаю.
З за них я не вважав на гнів
Рідного брата и убив
Свенальдича, котрий посмів
На пограничю збитковатись.

Тур.

Ту лучше було гамоватись.

Олег.

И щоби правді честь оддати:
Мені жаль Люта, друга брата;
Я не різник
И крови людської не звик
Холоднокровно проливати.
Тоді я в перше видів черти
Страшні неублагані смерти;
И хоч Лют тяжко завинив,
Мене до жива оскорбив,
А мимо того — свідок Бог!

Що Лю́та кров, котру-м сцідив,
И погасаючні очи,
Єго тяжкий останній вздох
И ті слова єго пророчі,
Що жизнь мою всю прокляли —
На душу, на мою лягли
Немов тяженною скалою.
Тому то я перед тобою
Так укорив ся, що до брата
Післав неначе би прохати
Прощі прадивої вини.

Тур.

Не жалуй, ти не без вини.
Тобі бо треба було бити
Свенальдича так, щоб' ніхто
Смерть засудженую єго
Не міг, не смів на тобі мстити.

Олег.

Я, дядьку, хитрощів не знаю.
Верстаю шлях мій навпростець,
А манівців я не шукаю,
Шукать не буду; хочби мстець
Сто рази смертию грозив
И шлях той весь насрошив
Ножами, дядьку! ні, я всім
Одкрито в очи відповім
За діла — добрні чи злі. —

Князь винен за тим всім стояти,
Що смів чинити — а боятись,
А повзати немов по склі
По зневажаючій брехні
Я не умів, уміть не буду,
Хоч би й прийшло за те мені
Загинуть.

Тур.

И я облуди
Від тебе не жадаю, сину,
А иншоє. Гамуй себе!
Гамуй себе и не давай
Свободу ярости; зважай,
Що кров бурливая и гнів
Легко в несчастє кинуть може,
На тебе здрадникам поможе;
Позбавить може друга, брата
А навіть чести и престола!
Тому не дай ся поривати
Горячці, сину мій, ніколи. (Чути трубу.)

Явa 3.

(Входить) Рад.

Хвала тобі, наш милий князю!
Извершенили наші стязи.
Ятвяг побили ми й Дуліб
Од ворога оборонили.

Тур.

Сій поміч, благодать — що сили —
Помеже всіх твоіх сусід;
А вдячности солодкий хліб
Заступить и тебе од бід
И нечаянної пригоди.

Рад.

Спішить уже туди народу
Бужан старший, жупан
З подякою до тебе, пане.

Олег.

Хотів би я ще так зъєднати
Собі и Червень; а тогди
Могли би ми о собі стати
Без боязни.

Тур.

Ще погоди!
И споживай, що Бог послав;
Бо хто на плечі би поклав
Більш' чим нести безпечно може,
Часом утратить всё, небоже!
Тепер пращай, я повертаю
В мій Турів и тебе там ждаю,
Щоби тя Турову цілому
Представити наслідником
Престола мого, а потому

Оголосити всё письмом
Твоим братам.

Олег.

Прибуду там
И вдячно зроблю то усе,
Чим тілько наустиш мене.
Дай Бог счасливую дорогу!
(Цілює Тура в руку а той его в лице).

Тур.

Пращай! лишаю тя на Бога!
(Одходить до поізду и оддаляєсь).

Рад.

О князю! счастє се велике,
Що вже и Турів за тобою.

Олег.

Що сталось дивного, владико,
Що ти так тішиш ся зо мною?

Рад.

Ой князю, князю дорогий!
Чує душа, хоч и не каже,
Що йде на тебе лихо враже.

Явл 4.

(Являєсь) Людевіт и Рад.

Посол вернув ся київський.

Олег.

Нехай сейчас сюда прийде.

(Людевіт одходить.)

Явл 5.

(Входять Людевіт и Варяжко.)

Олег.

Варяжку! и чогож тебе
Знов брат до мене посилає?
Зъясуй нам! бо не відгадаю.

Варяжко.

Великий князь тебе зове
На суд за смерть Свенальдича.
Сам Свенїельд гривни не приймає,
А князь еще приказує,
Щоб' ти не сватав в Претича,
И д' нам прибув, щоб з нами мстити
На Печенігах смерть отця.

Олег.

Як сміє він мене судити
За суд, що я тримав у Древі?
Яж не слуга твому князеви.
Що? він приказує мені?
Ні, він безпечно лиш просив.

Варяжко.

А деж би, князю, я змінив
Єго слова перед тобою?!
Я наложив би головою.

Олег (про себе).

Твердий горіх дав брат мені,
Дав князь великий мені згризти.
И я немов на розпуті
Стою шукаючи путі,
Щоби пройти болото чисто
Не накладаючи дороги...
Реку як брат до брата свого, —
Зъобиджу Древу, мій престіл;
Реку ж як князь до князя мого —
Зъобиджу пана руських сил.
Щож лучше, більш поважне, чесне?
Ой! то, що більше небезпечне.

Варяжко.

Чи князь Олег до князя брата
Не хоче слово передати?

Олег.

Чи брат мій ті слова розважив?

Варяжко.

Він ще говорить: щоб не важився
Ти Турів підступом заняти
И спадщину єго забрати.

Олег.

Що? як? підступно? спадщина?
Се Чорт хиба порозуміє —

Скажи! як може він, як сміє?
Хибаж отсе моя вина?
Ні! він ся в право пошиває,
Котре не мав ще и не має,
Він зачіпки собі шукає!
Зъобиджує мя з завісти,
Що Тур мені всё дарував...
Підступно? — каже — я украв?
Те може из ума звести!
Так рідний брат до свого брата
Говорить? — що єму сказати?
Но знай и я з за того всёго
На бік поставлю брата мого;
И одвічу Русі князеви,
Як се годить ся князю Древи.

Варяжко.

Кажи, я вірно донесу.

Олег.

Я князь вільний, удільний Древи
Говорю д' руському князеви:
Що Турів я беру на просьбу
Самого Тура и що грозьби
Я не боюсь и — так ми Біг! —
Не піду ні на Печеніг
Ані ще менш' на суд у Київ,
Бо він днесь словом тим гордим
Мене зневажив

Варяжко.

Не відмиє
Зневага изневаги, княже!

Олег.

Пращай! я відаю, що кажу.

Варяжко.

Богато душ за тое ляже (одходить).

Олег.

За честь мою й сёї землі.

Людєвіт.

Боги сами такий тобі
Одвіт на устні положили.

Рад.

Дай Бог, щоб' нам дали и силу
За нёго добре одвічати.

Олег (про себе).

Мене так тяжко зневажати —
Всё з пальця виссати собі
За що? Бог вість! хиба щоби
И те, що маю, відобрати?
Боги! дадіть терпцю мені!
Нікчемний, підлий! що? я, красти?
Бодай він удавив ся властю,
Котру загарбати гадає.

Людевіт.

Він виноватий; Бог се знає.

Рад.

Я думав, що давні напасти
Варяг лиш наслідком буйства,
Розпе́щених ласками слуг;
А нині виджу, що обух
Той тяжша піднесла рука.

Олег (про себе).

Несесь, несесь гроза на мене!
Но будь що будь, моя котвà
Народ; мене він не покине
И стануть за єго добро
Повинність владаня мого...
(В голос) Моі войводи! майте око
На Київ той, бо там глубоко
Ся злоба ниця укриваєсь.
И принесе, чого й не чаєм.

Людевіт.

То всё від Свенѣльда, гадаю.

Рад.

Однак як се від твого брата,
Нам треба ся приготовляти
Сейчас, мій князю, до війни.

Людевіт.

Підуть деревські всі сини.

Рад.

Післати б' до Дуліб, Турян
И до хоробрих Волинян.

Людевіт.

Так! Осторожність не трусливість.

Олег.

Я окупив Дуліб зичливість
Моєю ратю на Ятвяг.
Пішлю тя, Людевіте, д' ним:
Ти им роскажеш обо всім
И піднесеш их на Варяг.
А ми займем ся ополченем
Народу в Древі загроженій,
И в Тура забезпечим ся.

Дійство II.

ИГРОВИЩЕ ПЕРШЕ.

Світлиця в домі Свенйельда в Києві.

Явa I.

Рута.

Ох дядьку Мирославе, стій!
Хоч би Лют сто раз виноват,
А чоловік він завсе мій.

Мирослав.

Так най за него брата брат
Заріже, князь карає князя
И неповинний Древи люд!
Нехай за Люта упадуть
Дві, три и десять тисяч душ,
Нехай пожежа, грабіж, морд
Варязьких розбійничих горд
И крадіж Древу обідре!
Нехай, що більше, потече
Ріка сліз, горя вдів, сиріт,
Розпука матерей — весь світ
Нехай загине, изчезає!

Бо Лю́та твого вже не має...
Стидай ся жоно! внийди в себе!
Ти Руто! чей не вовчиця,
И трупами живити ся —
Гноити серце не потреба?!
Прийми що засудило небо,
Прийми смиренно, покорись!

Рута.

Ох дядьку, умилосердись!
Розпука, жаль ваги не має (плаче).
За що боги мене карають?

Мирослав.

Корись перед засудом Бога!

Рута.

Я так просила Люта мого:
Не ідь на лови, Люте милий!
Сей ночи я о мамі снила,
Як у багру тебе купала
И паполомію вкривала.
— А багр на кров показує...
Не помогло — він одвічав,
Що багр єму показує
На панство, бо — як нагадав —
У тім багру царі ходили.

Мирослав.

Попереду упадку все
Пиха у багряници йде.

Рута.

Хочби не узяли его,
В сирій земляци не зложили,
Мому жалю его лишили:
Я б' не жадала нічого.
Натішила б' ся я в останнє
Моим безталанним коханєм.
Дивила бих ся в любі очи,
Раз в раз уста бих цілювала,
Я може б' небо ублагала —

Мирослав.

Не повертає жизнь уроча,
Тому покинь...

Рута.

Ох, був то день
За всі дни; ніч за всі ті ночи,
Що Прядка вічна перетяла.
Ой Мирослав! я би ридала,
Поки б' при нёму не устлала
Себе несчасную на віки.

Мирослав.

Угомони жалі ті дикі,
Моли ся Богови святому,
Чей батька не оспротиш? —
Займись хозяйством твого дому,
Вітцём недужим ти займись...

Не добивай єго ти Руто!..
Цить! не підмовлю тя до того,
Щоб' ти ишла за молодого
Убийцю твого Люта —
Було б' то варварством нелюдським —:
Але-ж не менше варварство
Хотіти мститись на Овруцькім
Олегу, за убійство,
Що він був в праві учинити.
Лиши мужам пімсти звірство —
Жоні благороднійш: простити.
(Одходить.)

Рута.

Простити? Господи святий!
Простити, каже, благородно?
Хто простить смерть холоднокровно
Того, котрого він цілий
Вік наче Господа любив —
О, той ніколи не любив!

Ява 2.

(Входить) Свенїльд.

Що Мирослав тобі казав?
Тебе він певно підмовляв
На то: щоб' ти, забувши стид
И честь и память Люта твого,
Пішла за приспанку до того
Убийці твого чоловіка?

Рута.

Ох, се огида всіх огид!
Лют чоловік мені на віки.

Свенйельд.

Угомонись! я, люба Руто,
Хорошу вість тобі приніс.
Ми страшно помстимо ще Люта;
Мені в сім ділі, знай, сам Біс
Руками всіми помагає.

Рута.

Я всі надії покидаю.

Свенйельд.

Не віриш? знай, що князь Русі,
Хоч не з за Люта, покарає
Олега тяжко. Я в душі
Єго роздув гнів зависті
И висушив любов до брата;
И так князь мусить воювати
Єго.

Рута.

Не вірую; за що?

Свенйельд.

Коли не помогло нам право,
То я позвав на поміч здраду,
И перший раз в житю злукавив.

Я напустив в слух князя чаду,
Я сплів: що Тур старий єму
Переказав давнійш' свій Турів;
А що Олег заліз під шкуру
Старого, напоів, нагнув
Єго під думку власну,
И в нёго видурив прекрасну
Краину и той город свій.

Рута.

Ах! то не знищить смутку могс

Свенйельд.

Послухай тілько. Князь як стій
Післав д' Олегови з за того:
Щоб' він не смів за Турів брати.
Олег зъобидить брата свого,
Бо в сёму він не виноватий —
И бачиш, вже війна готова.
Я вже підбехтав и Бужан
И Волинян противо нёго,
Зажжу и Турів и Древлян,
Єго злякаю морем крови.
Я затровлю, я защую
Єго ще власної душі
Палкою лютю и тогді
Утомленого гонкою
Безпамятною вбю, убю
Мов звіря прокажёного.

Рута.

Страх, свекре мій! то Люта мого
На серце наше не поверне.

Свенйельд.

И ти сю пімсту, люба Руто,
Що я проваджу так містерно,
Лише від нехотя приймаєш?

Рута.

Я пімсту на Богів лишаю.

Свенйельд.

Деж серце вдовине поділось —
Чи вже в кім иншім залюбилось?

Рута.

Ох! мого серця пустку темну
Заняв мій смуток пренаремний
И не пускає там нікого...

Свенйельд.

Чи в нім нема більш' Люта твого?
И ти забула вже так скоро
То, чим клялáсь мені ще вчора?
Ой жони! ви як день весни,
То сміетесь, то плачете,
То гнівитѐ ся без ваги.
Ви всі як води лицемірні,

Як жребій игровий невірні,
Як золото, для котрого
Ви як скотина всі покірні.

Рута.

За що ти лаєш ся мені?

Свенйельд.

Я б' не зъявив собі и в сні,
Що Лютова вдова, що ти
Єго забудеш; єго месть,
Мене и власну кинеш честь —
Щоби о постіль збуя свого
Мужа потертись лиш для того,
Що князём він. Плюгавая! . . .
Скотина, сука, вóвчиця
Не буде грітись з ворогом;
А ти — нікчемно! божий гром
Тебе за теє покарає,
Коли сю мерзість замишляєш.

Рута.

Вступи ся старче! неповинно
Мене не зневажай!

Свенйельд.

Пращай!
Однак єсли ти не безвинна
И станеш на мою дорогу,

Загинеш марно! памятай!
Клянусь, кляну ся, Руто, Богу!

Рута.

Мертвий умерти не боить ся (плаче).

Явa 3.

(Входить) Претич.

Чи Рута з Свенйельдом сварить ся?

Свенйельд.

Так, або сяк! скажи мій свате:
Поможеш Олега карати?

Претич.

Ні.

Свенйельд.

Тож тям собі, коли мені
У чому на дорозі станеш . . .

Претич.

И що тогді мені ся стане?

Свенйельд (до себе).

Цить, не грози душе, о ні! (В голос:)
Колись поцтивий, то спомянеш
Мою давну тобі жичливість.
(Одходить.)

Претич.

Покинь одно лиш, гнів и мстивість...
Моя несчасна, люба доню!
Ще плаче Люта вірне лоно?

Рута.

Ох батеньку!

Претич.

Дитинонько!
Олег пришле по тебе свати . . .
Отець твій був би так счасливим
Приняти словом их зичливим!
Чи схочеш князя роззувати?
Як скажеш свату одвічати?

Рута.

Татунечку! Несчасна я
Тобі усе послушная;
Однак любві, душі моій
Притьмом розказувать — ох! ні,
Не можу я! И ти не схочеш,
Щоби я лгала тобі в очи
Чутє, котрого ту не має,
Котре враз з Лютом заумерло.

Претич.

Час, доню, и на жаль лік має.
Вже неодно чутє проверлось,

Що з горести було умерло.
Чутє — то нашої душі
Душа; а поки ще она
Не вмерла, чу́тя всі твої,
Хоч сплять, жнють. З часом сама
Признаш сю истину за мною.
Не будь на князя ти гнівною.

Рута.

Скажи єму, що нас могила
На віки вічні розділила,
И я по сім, він по тім боку
Друг друга глядаємо оком —
А всё то, тату, надаремно:
Бо ділить нас гріб Люта темний.
Я в право йду, а він на ліво;
А в ліво я, то він знов в ліво.
Так душі наші крізь ціле
Моє незавидне житє
Не будуть любо ся витати;
Бо на могилі в гробу шати
Одітая сидить Морена
И ні мене сумну до нёго,
Ані єго живим до мене,
Мій отче, не пускає.

Претич.

Цить небого!
Олег єі ся не лякає.

Він, знай, на Лютовій могилі
Поставить пишную святиню
И Ладі и Дайбогови.
И счезне з відтам смерть Морена
Мов крига з яроі землі
И не зборонить вам веселя.

Рута.

Ох, батеньку мій рідний, милий!
Не примушай мене до того.
Я скорше б' згинула небога,
Заким бих тес учинила.

Претич.

Ні, я не змýшую тебе.
Будь супокійна! тілько тям,
Що ту о наше счастє йде;
О счастє може и Полян. (Одходить.)

Рута (плаче, по хвилі).

О сонце! світлоє, прекрасне,
Ти все до счастя сотворило,
Всё благодатию дарило —
Чому ж одних жінок несчасних
Ти лиш до горя назначило? . . .
Ми від колиски до могили
То тягаром лиш у родині,
То бійки лютоі причина
И продажі товар нікчемний.

То знов невільниця німая
И мати горестю тяженна,
То удова як гріб сумная —
А завсе диким чоловіком
В чутях своіх подоптаная.
(Одходить.)

ИГРОВИЩЕ ДРУГЕ.

Світлиця в княждворі Ярополка.

Ява 1.

(Входить Ярополк и Свенйельд.)

Свенйельд.

Ой так, великий князю мій!
Те промишляє братчик твій.

Ярополк.

Я Претичеви наказав,
Щоби доньки не віддавав
За мого брата.

Свенйельд.

А як він
Лиш причаить ся, а потім
Піде в Овруч тебе здраджати
И той Любеч, в котрому править,
Продасть Олéгови у віні? . . .
Я не говорю без причини —
Він щось від давна вже лукавить.

Ярополк.

Подай нам докази на то.

Свенїельд.

Як то? ти хочеш ще чекати
На докази, а Турів що?
Чи-ж можна ще яснїйші мати?
Хиба, щоби доказів тьма
Під стїни Києва прийшла
Гремучи списою, мечом
О беззащитний твій шолом?
Ні, князю! лучше нам спішитись.
Не дай Олегови скріпитись,
Опереди єго,
А не пожалуєш того,
И слава батька Святослава
Зійде на тебе молодого!
Иди на Ольга! йди на нёго!

Явл 2.

(Входить) Блуд.

Чолом перед тобою, мій
Пресвітлий и великий князю!

Ярополк.

Що Блуд сердечний мені скаже?

Блуд.

Привів я полк тобі цілий
В похід на ворога готовий.

Ярополк.

Я дякую твоій любови.

Ява 3.

(Входить) Претич.

Приніс я вість новую, княже,
Утікли Печеніги вражі
Аж ген за Дон.

Ярополк.

Тож на вздогон
Підем ще нині всі за ними.

Ява 4.

(Входить) Варяжко.

Приношу вісти з Овруча.

Свенїельд.

Олег узяв ся до меча?

Ярополк.

Оддай нам братні словеса!

Варяжко.

Я князь вільний удільний Древи
Говорю д' руському князеви:
Що Турів я беру на просьбу
Самого Тура и що грозьби
Я не боюсь! ні — так ми Біг!

Не піду ні на Печеніг,
Ані ще менш' на суд у Київ.
Неси обиду за обиду!

Ярополк.

Га! щоб' мене мізерним словом
Молодший брат мій зневажав —
На Перуна! ні, я не ждав
Від Олега такої мови...
Мовчи же, серце; мѣрзни, кров!
Прорвись, любво, котра нас вяжеш!
Няй заговорить лиш престол
И верховладна воля княжа.
Войводо київський! підем,
Підем у Древу, з дружиною,
И суд над князём проречем
И змусимо д' покорі боём.

Претич.

Ей князю! не пускай ще свого
Страшного слова громового
И не викóчуй из гробниці
Війни грізної колесниці.
Згадай, що брат се твій, котрого
Желізом хочеш звершенити,
За маловажную уразу,
В гніві, може на смерть убити...
Великий и предобрий князю!
Пускай нехай він Люта вбив

Не в поєдинку, а в гніві,
Не за вину, а без вини;
Пускай, тебе він оскорбив
Нарочно, в буйстві молодім —
Ти брат єму, а не чужий!
Брат старший, мов отець, ласкавий.
Тож не знимай же меч страшний
На него, бо сей меч без слави.
Гамуй гнів справедливий твій
И будь благим для брата твого —
О теє прошу я, старий;
Послухай, князю, слова мого!

Ярополк.

Не має більше вороття
Моім словам — мовчи!

Претич.

Верни,
Верни, щоб' гірке каяттє
Тобі ще не скребло́ души!

Ярополк.

Так як не змінить сонце те
Дорогу світлую свою —
Так само слово князівське
Прилю́дно виголошене
Уже до смерти не зміню́.

Претич.

Тож не гнівись, що я складаю
Уряд и булавý мою;
Причин до пімсти я не маю
И на Олéга не піду.

Свенйельд.

На те, щоб' князя здраджувати
И зятеви ще помагати.

Ярополк.

Ого? и я то само кажу.
Поідеш з нами, воєводо!

Претич.

Даруй! мені старому — годі.
Для пімсти Свенйельда, мій князю,
Я рук у кров не буду пхати;
Не буду брата твого катом.

Ярополк.

Старий, лукавий трутню ти!
Колода чей тебе навчить,
Як слухати, що кажу я.

Претич.

В колоду? я? о ласко князівська!
Що? в диби бити Претича?
Єго, котрий до нині громи

Звертав від голови твоєй?
Недобрий князю молодий!
За слави блеск марний кривавий
Ти продаєш и добру славу
И старця пхаєш у колоду,
Що вірний був руському роду!..
Так тям собі, що Претич каже:
Як дальше тим путём підеш,
Котрим ити ся ти наважив,
Недовго управляти ймеш
Полян хорошою землёю. (Яроп. кидає ся на него.)
Убити хочеш? — жду убою.

Свенїльд (повздержує князя).

Він судови уже належить.

Ярополк.

Нікчемний здраднику! у вежу,
В темницю з ним! покличте раду,
Няй голову кладе за здраду!

Варяжко.

Він збожеволів, князю милий.
Що з ним? він днесь . . . .

Ярополк.

Тепер до діла!
На иншого моі полки
Хоробрі кличі пана ждуть;

А коли так боги судили —
Они на иншого підуть . . .
Я сам начальство обіймаю
И всіх вас заберу з собою;
Лиш одного из вас лишаю
У місті, стерегти спокою.

Блуд.

Великий князю! я тобі
До князівських колін кланяюсь,
Давно ти обіцяв мені —

Свенйельд.

И що такого?

Ярополк.

Всё що могу
Для тебе зроблю, вірний Блуде.

Блуд.

Нехай держикраём ту буду.

Свенйельд.

Ні, Блуд! суть старшні над тебе.
Варяжка в Києві нам треба.
Він розважнійший; особливо
Тепер, під час такий бурливий,
Треба желізного мужа,
Щоб' доглядати Києва.
Бо хоч ми, князю, супокійні

(Скрізь гості и усі Христяне,
Що так для тебе суть уклінні
И не позволили б Полянам,
З за Претича, бунт підносити) —
Однако лучше так робити,
Щоб' забезпечитись зовсім.

Варяжко.

Одвітний Блуд на місци сім.

Ярополк.

Тебе я не забуду Блуде;
Однако днесь нехай так буде,
Як Свенйельд многоумний радить.
Пожди! тобі се не завадить.

Свенйельд.

Ми дякуєм и спішимо,
Щоб' нині було всё готово.

Ярополк.

Ми завтра в похід мусимо —
Се тямте! и ходіть здорові.
(Ярополк одходить.)

Свенйельд.

Варяжку! не пиняй и суд
Прорци над Претичем, пок люд
За те єще не знає. (Одходить.)

Варяжко.

Га!
Нехай довідаєсь — не дбаю.
Я лиш свій уряд проклинаю,
Що катом, катом Претича
Мене ділає.

(Одходить.)

Блуд (сам).

Погоди Свенїельд!
Ти знаєш яму всім копати,
Ти й Претича не пощадив,
Щоб' тільки свого доконати —
Глядиж, щоб' ти не перегараздив!
Блуд не такий, щоби тобі
Лиш покланятись до колін
И зношувать обиди всі —
И в нёго є жало и він
Тебе колись вжалить, укусить,
Хоч нині и мовчати мусить.
Лише терпцю! бо ще зелена
Моя пшениця; тож смирюсь,
Аж висше, висше піднесусь —
Аж час прийде колись на мене!

ИГРОВИЩЕ ТРЕТЕ.

Поляна в деревському лісі, по середині єі стоить розложистий ясень, в оддалі видко розвалини Искоростня.

Явл 1.

Князь Олег підходить з Радом и Людевітом до ясеня и сідає на камінному столі; за ним приходить множество народа и стає навкруги єго — з межи люда виступає

Борис.

Витай нам князю молодий!

Олег.

Витайте Деревлян старшини!
Скажіте нам, як Хорс святий,
Всесвітлий Бог сеі країни,
Вам поблагословив на жниво?

Борис.

Він звершенив могуче Диво
И дарував нам урожай;
Поміг и Велес, бог мисливий,
Нам теж ласкаво — и твій пай
Приносимо тобі днесь в дани.
(Кладе перед князём 100 шкір з куниць.)

Олег.

Немного маєте — для того
Жадаю я від вас немного.

Староста 1.

Немного князю? по три куни
Од ватри, чейже и немало?
Зводить ся ліс и тепле руно
Вже переводить ся помалу.
Твій дід Олег жадав від нас
Лише по дві куниці чорні;
А лучший був тогді ще час
На ті звіряточка моторні.

Олег.

Я не пораджу. Ся уплата
Не діля мене а для брата,
Великого князя Русі.

Староста 2.

Ти князю сам собі держи,
Що ми тобі без ропоту
Даєм, а братови не шли.
Нам годі двох князів живити;
А одному — без клопоту
Ми раді вірно всі служити.

Олег.

И кровію?

Борис.

И кровію,
Майном и трудом на війні.

Олег.

Благодарю, Скоростенці!
Бог вість, може й прийде до того
И Древи мирні женці
Підуть за волю и 'за бога
На жатву смерти,
Щоби наїзднika відперти.
Для того будьте всі готові,
Щоб' станути хоробро в полі,
Як Киева могучий пан
Закличе нас на празник крови.

Борис (з частию народа).

Готові всі сини Древлян!

Олег.

Чогож ви стали так сумні
Сусіди й вороги Полянам?
Що вас гнете? скажіть мені!
Як правда — суд стоить між вами?
Вселилась згода між родами?
Не пакостять вам ті буйні
Сусіди Росси и Киляне?

Староста пільського кута.

Спить правда-суд, нема кого
Судити, пане наш ласкавий,
Хиба звірів — та, богу слава!
Их небогато. Ми того

Задумали ся, світлий княже,
Що ти готовитись нам кажеш
На войну з братом.

Рад.

Вашим катом.

Олег.

Цить Раде! не ялось тобі
На мого брата відзиватись.

Староста пільського кута.

Війна нам страшна на добі.

Олег.

Як то? хибаж я не з за вас
На брань готовити ся буду?
Або війна мені в сей час
Та ще из братом, добрі люде,
Так дуже до вподоби?

Староста пільського кута.

Годі!
Війна не из за нас — за Люта.

Олег.

А за кого-ж я Люта вбив?
За що из братом посварився?
Кому безпеку й супокій

Війною хочу я здобути,
Як не для вас, недобрі люде? . . .

Староста пільського кута.

Я тее знаю, князю мій!
Але війна на нас ся змéле.
Так просимо — не починай
З за нас війни! а виєднай
У брата свого в добрій хвили
Для нас и супокій и счастє.
А як вже годі, кинь несчасних,
Нехай идем під твого брата!
Шкода війни розпочинати . . .

Олег.

Невдячні, підлі, лицемірні!
И ви, по тім що я для вас
Ділав з пожертвованєм вірно,
Ще смієте — проклін на вас! —
Без сорому мені казати:
Щоб' я вас одступив для брата?
З очей мені! з очей ідіть!
И в Києві ся поклоніть, —
Не віддаю вас — проганяю!
Як курву проганяю вас,
Що чести, ні чутя не має.
Про чернь таку, як ви, не дбаю,
Ви тілько соромом для нас!

Рад.

Угомонись, пресвітлий Пане!
Покайтесь слів таких Древляне!

Олег.

О Рад, о Рад! нехай би брат
И звершенив мене у полю
И заковав мене в неволю
И в серце те встромив булат,
Убив мене!
Кляпусь тобі: тогді — Біг-ме'! —
Я би мовчав, не нарікав;
Я би приняв —
Однак щоб' ті, з за которйх
Я жизнь, престол кладу на вагу,
Мене з за того покидали?
Ох Раде, Раде! — всё пропало.
Отся підлота мя зломила
И серце трутов напоіла.
З очей мені! женітѐ их!
И затровіте покидь псами
На глум, на сміх,
Моі хоробрні Древляне!

(Деревляне з криком проганяють старосту и людей пільського кута)

Рад.

Ох князю, князю, що зробив ти?

Олег.

Я боляка лиш вирізав,
Котрий паскудив наше тіло.
Деревські сини!
Ви чули, що ваш князь казав:
Хто князя любить, нехай сміло
И супокійно жде часу,
В котрім покличу вас, піду
За честь и волю кров проляти.

Деревляне.

З тобою жити й умирати!
(Розходять ся.)

Рад.

Ой князю мій! не в гнів няй буде
Тобі те слово, без облуди . . .

Олег.

Я знаю, що казати хочеш;
Я ж не зміню, змінить не хочу,
Що-м засудив.

Рад.

Я бих просив —
Я наверну́ старост сюди.
Они будуть просити прощі.
Ти дай им слово, що в их кут
Твои загони не підуть;

Нехай лиш полк тобі поставлять,
И всё гаразд еще ся справить.

Олег.

Цураюсь лести. Я держати
Не в силі те, що ти казав —
Я б' Древу всю изневажав.

Людевіт.

Що, слово здрадникам держати?

Олег.

Ой воєводи! слово дати
Значить рабом єго зістати.
Я скорше б' десную відтяв,
Заким заручене б' зломав.
Знай, що тримаючого право
И право теж тримає, в славі.
Князь князём не лиш на тото,
Щоб' весело землян рядити:
Народ ся дивить на єго,
Щоби єму подібно жити.
Князь чесний люд свій поведе
До благобиту на свободі;
А князь лукавий всіх зведе —
Заразу защепить в народі.
Князь для людей неначе Богом:
Чим красшим він, тим лучшим він
Отцём діля краю цілого.

И я по моготі моій
Буду над все, над все старатись,
Щоби через мій вік цілий
Душі моєі не каляти,
Щоб' люд на мене споглядав,
Щоби из мене приклад брав,
Щоби мя мусів шанувати.

Людевіт.

Як ясная твоя душа!
Тебе нам бог післав.

Рад.

И я,
И я перед тобою, князю,
Чолом бю низько, за твоі
Прекрасні, мудрі вирази.
Однако видить ся мені,
Що до того, що ти собі
Заклав, спокою нам потреба . . .
Коли же браню грозить небо,
То й не завадить, щоби ти
Побіду надо все на оці
Мав — чи люд хоче чи не хоче:
Ти пан єму — и ти, не він
За судьбу брани одвічаєш.
Змуси неслухняних! причин
До того много маєш.

Олег.

Я чей без них ся обійду.

Рад.

Позвіль! назад их приведу.

Олег.

Не хочу — се мені негоже.

Рад.

Га! ній ся діє воля божа!

Олег.

Мужайте ся! займіть ся ділом!
Они то наче прошені
Раби, котрих ся викормило
На ворогів. — Вірте мені:
Дуліби, Турів, Волиняне
Помогуть нам, будуть за нами.
Обезпечіть Овруцькі мури,
А я піду тим часом в Турів.

(Одходять.)

Дійство III.

ИГРОВИЩЕ ПЕРШЕ.

(Любиое місце в Киеві.)

Явл 1.

(Являють ся Гостомисль, Мирослав и Сухан и тихо розмовляють.)

Гостомисль.

Чи я вам не казав, як буде?
А ви не вірили. — Щож добрі люде
Гадаєте тепер чинити?

Сухан.

Не даймо Претича убити!

Мирослав.

Сухане! що поможем тут?
Надіі наші зацвитуть,
Щоб' пасти жертвою морозам.
Не нам рівняти ся ворожим,
Желізним Ярополка силам,
Котрих кров наша викормила.
Ох, ні! нема поради злому.
Як би надія — я готов

Для Претича пролити кров;
Алеж що зробимо потому?

Сухан.

Позвім Олега покриёму.

Мирослав.

Не година, милий друже мій,
Ціла Деревська́я земля
Опертись Ярополка силі.
Она як повінь Дніпрова
Зальлє Древлян и Олега —
Нема поради, друже милий!
А впрочім чи не все одно,
Чи Ярополка чи єго
Ми будем князём величати?

Сухан.

Ой ні, не все одно, мій свате!
Ми лучше знаємо Оле́га.

Мирослав.

А я б' не клав ся ще на него.
По чім ти судиш так о нім?

Сухан.

По чім?
Скажи но ти найперше сам,
Учений друже Християн,
Из відкіля противне знаєш?

Мирослав.

Я ще не знаю, лиш гадаю.
Він князь — а всі князі однакі:
Народ им бридь, слуга, раб чорний;
Народна воля — бунт роздорний;
А правда — диби на свободу;
Держави керма — бич народам;
За ними розбиватись шкода.
И Мирослав на вйслуги
Так само не піде Олéгу,
Як и не служить Ярополку.
У мене рівні всі они
Ті Руссичі — родина вовча —,
Мені одно: чи сей, чи тот
Тираном наших правд, свобод.
Коли-ж о замін лиш иде —
Так не займайте ви мене!

Гостомисль.

Якаж для нас у тебе рада?

Мирослав.

Підім до князя у громаді
И волі Претича жадаймо.

Гостомисль.

Няй буде, братя, поспішаймо!

Сухан.

Се не поможе — лиш повстане.

Мирослав.

За то прийшло би покаранє
Цілої нашої землі.

Сухан.

Ой Мирослав! слова твої
Послідні з першими, вільними
Далеко розійшлись.

Мирослав.

Дитино!

Сухан.

Чогож стаєш противко волі,
Коли так не терпиш неволі?

Мирослав.

Сліпому воля помага'? . . .
Народови не того треба.
О світло ми просімо небо,
А воля зродить ся сама.

Гостомисль.

До волі завсе добрий час.

Мирослав.

Желізом брать єі для нас
Далеко — нині не пора.
Бо Християн, що в Києві
В чималій силі, ви єще

Безпечно не звершините.
Они за Ярополком всі.
Ви кинете ся стрімголов
В бездонний незнаємий вир,
И всі потопите ся в нім.
За те повстане вашу кров
Прольє наш ворог, наш опир,
И край ще більш' буде доптати.
Тому не раджу повставати;
Для нас ще не зійшла зоря.
Чекаймо, братя! не пора!

Сухан.

Так и не буде
Єі для тебе більш', а я
Чей визволю сам Претича,
Коли не згину, не умру.
За мною всі, всі наші люде!
(Одходить.)

Гостомисль.

А я піду, старшин зберу,
Щоб' в князя вольности жадати
Для Претича. (Чути брязкіт оружя.)

Мирослав.

Ні, ту чекати
Нам ліпше; бач, иде рича
Варяг розбійнича голота —
Спішить князь на свою роботу.

Явл 2.

(Надходить військо и стає у лаву, за військом показуєсь товпа Киян, а з противного боку являєсь Ярополк, Свенільд, Блуд и Варяжко.)

Ярополк.

Витаю вас, хоробрі воі
Отця удалого мого!
Конець лінивому спокою;
А ся из Києвом розлука
Почином слави ясних дней;
Веселий блеск ваших очей
Побіди нашоі порука.

Військо.

Смерть ворогам! добич и слава
Для тебе, сину Святослава!

Ярополк.

Кияне добрі, пращайте!
Я вам Варяжка ту лишаю
И певную надію маю,
Що слухать будете его —
На перед други! не пиняйте.

(Військо з Блудом переходить.)

Гостомисль.

Послухай голосу мого!

Ярополк.

А Гостомисль! — часу не маю!
Тогді як поверну до дому,
Помовлю щиро я з тобою.

Ява 3.

(З між народа продирається Рута и виступає перед князя.)

Мирослав.

Стій князю! слёзи заступають
Тобі похід рікою.

Ярополк.

Рута!

Рута.

Даруй, даруй вітцеви мому!

Гостомисль.

Даруй, даруй вдовици Люта,
Даруй нам Претича, наш пане!

Сухан.

Ох, князю наш! будь милосерним!

Ярополк.

И бунтом хочете зробити
Мене для нёго милосерним?
У свояси, плімя погане!
Коли не хочете вкусити
Мого желіза на снідане.

Мирослав.

Ми просим лиш за Претича:
Прости великодушний княже!
Великодушність найкрасша
Чеснота и оздоба княжа.

Ярополк.

Гадюку, що мене вкусила,
За пазуху ще не положу;
Тому даремно ви просили:
Він головою днесь наложить.

Рута.

Ой горе київській землі,
Коли твій гнів и сідини
Твого кормильця не минає
И дармо милости благає
У тебе бідна удова.
Ох свекре, свекре мій зичливий!
Промов и ти за другом сивим!
На те він Ользі послужив
И Святославових дітей
На те від дичи боронив
И став им не в одній пригоді,
Щоб' в старости тяжкій своій
Погиб від палача як злодій?

Свенільд.

Не плач, а радуйсь, бідна Руто!
Идем помстити твого Люта

На Олегу, котрому другом
Отець твій, здрадник свого князя.

Гостомисль.

Чиж Претича старі заслуги
Не переважать днесь урази,
Що князёви наніс?

Ярополк.

До біса
З ним! против нёго право.

Рута.

Ой ні, ой ні! хиба вам правом
Безправє вашого меча.

Ярополк

копле єі ногою и одходить з Свенїльдом за військом.

Рута (підносить ся по хвили).

Ох, лютий князю! пропадай
Від першоі Древлян стрілиці!
Від харалужного меча,
Від брата рідного сулиці!
Твоих Варягів няй Ягá,
Няй Див страшенний розірве!
Ова́рин дикий у дорозі
Кіньми своіми розімнé!
Бодай ті Шéльбирі й Татране
И Ольбері поміж лісами

Вас тучою ножів прикрили
И в жертву Чортови спалили!

Явa 4.

(Являєсь страж з Претичем, народ розступаєсь. Рута мечесь ридаючи на шию вітцеви.)

Претич.

З богом дитино, з богом!
Не вагони мені останнёї дороги!
Що ту посієш — то збираєш.
Ти звала пімсти — пімсту маєш.
Ти плачеш, мудрий Мирославе?
Прощай, прощай мені на віки!
У ласці божій оставайсь!
На тя лишаю сю дитину,
Згадай часом отсю годину
И бідную не опускай!

Мирослав.

Дай руку старче на прощанє;
Нехай еще раз в зеркало
Душі твоєі щироі —
Нехай загляну хоч в останнє!
Я Руті послужу твоій.

Претич.

Ти прав, хоч любиш Християн
Незгірше князя Ярополка;
Надіё чистая Полян! . .

Ох Мирослав! не дай, не дай
Кервавити наш тихий край,
Будь Києву стовпом свободи!

Мирослав.

Не величай стовпом народу
Гнучку безсильную билину,
Що під холодним вітром гине.

Гостомисль.

Ох Претич! Претич! жаль сказати,
Що ми ся мусим так розстати.
Нехай же Лада, Хорс тебе
Приймуть у свій небесний рай.

Претич.

Тепер ведіть на смерть мене,
Варяги люті; не займай
Мене, сирітонько моя!

Рута.

Ох чиж то правда? правда? правда!
Ти дійсно вже лишаєш мя?

Претич (цілує ѣі).

Не плач! и ти туда підеш.

Рута.

Ох доля чорная моя!
Украласъ мужа и береш

Ще ненасичена вітця —
Убий жеж и мене!

Явa 5.

(Повертає Варяжко з кількома Варягами.)

Варяжко.

Претич! о мні не думай гірше,
Що мушу нині тя карати.
Кияне, розступіть ся ширше —
Бо скажу вас желізом гнати.

Сухан.

Не даймо Претича узяти!

Варяжко.

Смерть тому, хто ся важить ще
Речи хоч словечко одне!

Претич.

Полян боги! боги могучі!
Ви присносущі, всевидючі!
Ударте з неба ясним громом
На тих розбійників лакомих;
Убийте Рюрика семю
И землю мстіть Дайбожую!

(Претича на силу одводять.)

Сухан.

Відбиймо Претича, Кияне!

Народ.

Та чим
Єго ми будем виручати?

Рута.

Неволею назначені Поляне!
Не сором вам єще питати?
З вас точуть кров, а ви погані
Пороби руського ярма,
Питаєте друг друга: чим?
Ви не потомки Щека, Кия,
Хорива и тої Либеди,
Коли страхом дріжачу шию
— За лижку князівського меду
Під ножі Руссам кладете.

(Народ гуде.)

Сухан.

Послухайте мене,
Повстаньте смілиі Поляне!
Либеди часи воскресіть!
И золоті віки Трояні
И волю древню! (Підносять ся крики.)

Гостомисл.

Роздавіть
Варягів лютих! и свобода
Засвітить знов над нашим родом.
Няй радуєсь сумуючий Дайбіг!

(Варяги уходять з Претичем.)

Рута.

Ратуйте батька, батька мого!

Сухан.

Ратуймо Претича дільного!

(Народ кидаєсь за уходячими воінами, відбиває Претича и проганяє Варяжка и військо.)

Мирослав.

О! божевільні — Господи!
Не дай им кривди понести
Від пімсти лютого врага!

Ява 6.

(Претич, Сухан, Рута и Гостомисль вертають торжественно з народом.)

Претич.

Скажи! чи ти не ранена,
Моя дитино дорога?

Рута.

Так, так — не дуже — уходім!

Сухан.

Що сили на Овруч спішім.
А! Гостомисль — а що з тобою?

Гостомисль.

Мене оставте в супокою!

Мирослав.

Я рад свободі Претича;
Однак — дай Бог! щоби Поляне
Ще не покушали меча
За тебе, друже мій. Кияне!
Не стійте, сквапно розійдітесь!
Бо Русь поверне, щоб' помститись.

(Народ розходить ся.)

Претич.

Ходи Сухан! попередім,
О скілько мога Ярополка.

Гостомисль.

Я проведу вас; поспішім
Ген байраками тихомолком.

(Уходять.)

Мирослав (сам).

О Господи и Боже мій!
Поглянь з небес на землю сю,
И мир даруй и благо ій!
Одкрий ій истину твою
И люд сей темний просвіти!
Щоб' слово божое приняли
И чистими душою стали;
Щоб' не кланялись більш' нікому
Тільки тобі, небес святому;
Щоб' ладом божим всі жили

И брата крови не лилй —
Даруй им те, небесний Пане!

ИГРОВИЩЕ ДРУГЕ.

(Світлиця княждвора в Турові.)

Ява 1.

(Двох слуг вносять на престолі Тура, за котрим иде Олег.)

Тур.

Введіть сюди бояр моіх!

(Слуга одчиняє двері.)

Ява 2.

(Входять бояре Турова.)

Тур.

Витайте добрии Туряне!

Бояре.

Кланяєм ся до ніг твоіх.

Тур.

Зо мною вже долі иде;
Для того — пок жию єще —
Я д' собі вас усіх позвав,
Щобих престол сей передав
Ольгови, Деревлян князеви.
Він умно управляє Древу
И вам єще з давна зичливий —
Ви будете під ним счасливі.

Бояре.

Ми надіємо ся. — Дай бог!

Тур.

А вашому добру в залог
Обіцюєсь Олег у вас
Перебувати довший час,
Щоб' вас пізнати й полюбити
И всім чим мóга догодити.

Бояре.

Отсе нам дуже до вподоби.

Тур.

Мені також; однак було би
Мені, у сконаня годині
И заспокоєнєм надій
Моих, добра сеі краини —
Що більш' безпекою єдино
Против нечаяних подій,
Пригод, несчастя мого люда:
Щоб' ви пристали без облуди
На злученє в один край з Древов
И присягли на то князеви.
Бо з того користи важкі
На будуще. Грядуть тяжкі,
Тяжкі часи тепер надходять,
Опертись о що будь не шкодить.

Боярин 1.

А хтож би не хотів добра
И мира, князю! Ми готові
На то клясти́ ся Олегови.
Нехай лиш він нам присяга'
Держати наші всі права,
Що з діда, прадіда у нас
Водили ся; при тім и то
Собі застерігаємо:
Щоби війни на нас, без нас
Ніколи не стягав и Божий
Закон в краю держав хорошо.

Тур.

Не майте й гадки.

Олег.

Я в додатку
Обіцюю, що без віча
Ніколи не почну нічого —
И не возьму ся до меча
Без вас — клянусь великим богом!

Бояре.

Витай же, князю Турова,
Древлян хоробрих и Волиня!

Олег.

Для мира, гаразду и слави
Моих народів, посвячу

Житє моє; любвою, правом
Мій княжий путь я назначу.

Бояре.

Дай Бог нам мирне пановане!

Тур.

Тепер конець мому стараню.
И я спокійно без журби
Вас благослóвлючи сконаю . . .
Кажіте ж' вúкотить медú
Моі; нехай народ втішаєсь.
Заграйте в гуслі, затрубіте
И в дуди звучно загудіте!
Нехай я весело вмираю.
Идіть в останнє послужити
Менї старому!

Бояре (отираючи слёзи).

Ряду твому
Не було й не буде рівні.
Були ми в тебе мов рідні
Сини твоі. Пращай! пращай
И нас в раю воспоминай
Так, як и ми тебе спомянем.

Тур.

Приятелі! не завдавайте
Жалю менї, в хвилях конання
— А поховайте мя прилично.

Бояре (відходять).

Ой! будем споминати вічно.

Тур.

Тепер мій родичу сердечний
Престол твій в Турові безпечний.
Але́ — забув я ще одно,
Мій скарб. Внесіть сюда єго.
(Слуги одходять.)

Олег.

Пощо? тобі час відпочити.

Тур.

Цить, цить! недовго мені жити.
Той скарб я розділю на дві
Нерівні части. Знай, тобі
Дам менш', а Ярополкови
О много більше — и сей час
Єму пішли усё від нас —
Те золото найлучший лік
На брата твого гнів, на крик
Свенйельда.

Ява 3.

(Слуги вносять скриню и кладуть перед Туром, котрий єї одчиняє.)

Тур.

Поглянь, кілько ту золота;
За него купиш всё, що схочеш...

Ним розум, серце, чеснота
Купуєсь; так оно уроче.
Алеж послухай дядька твого:
Не купуй золотом нічого,
Крім вдячности несчастя сліз.
Сумліня не купуй в нікого;
Сумліне куплене — то раб
Куплений на торзі; дивиж!
З раба буває часто драб;
А вірник щирий ні, ніколи . . .
И не купуй за золото
Бояр готових до сваволі.
Богатий бо привик єго
Не класти дуже так високо,
Щоб' з за єго аж вдячним бути.
За те, Олег, зіркé май око
Там, де пливе слезà потоком,
Де крик тяжкий несчастя чути.
Несчастє вдячноє одно;
Як можеш, визволяй єго! . .
Наш край убогий — в болотах
Живем, як Древа по лісах;
Підчас тяжкого лихолітя,
Як не доцише урожай,
Ту голод нищить люд сердито;
На той час золото тримай . . .
Постав же житниці усюди
И бідних зерном спомагай,

И будуть вдячні тобі люде.
А тая вдячність — памятай! —
Безпекою твоєю буде.

Олег.

Великодушний, благородний!
Не за престіл и золото —
Я того всёго не голодний,
Хоча я вдячний за всё то —,
А за твоє розумне слово
Я дякую тобі в любови;
Сердечно дякую тобі,
Мій дядьку дорогий.

Тур.

Иди
Тепер и покажись народам
И присягни им мир, свободу;
А я положусь, одпочину;
Мені щось тьмить перед очима.

(Олег цілує єго в руку, слуги відносять єго.)

Олег (сам).

Поцтивий и розумний старче!
Послухаю тебе, Біг-ме!
О кілько сил до всёго старчить,
Ціле, ціле мое житє.
Не заведе тебе надія
На добру долю твого люда,

О кілько се від мене буде
Зависіти; так як надія
Моя мене не завела.
Бо вже я паном Турова;
Бужан я потягну за мною
И чей державу сильную
И незавйсиму построю,
Счасливу и обильную . . .
Котиж ся колесо судьби!
Котиж ся вéсело, коти;
Коти ся право, не ставай!
А як би тя мій чорний пай
Над пропасть друлив темную,
Коти ся — я ся не бою́! —
Рукою сильною тогді
За спиці золоті твоі
Тебе схоплю и повздержу —,
И знов на путь мій поверну . . .
Котиж ся колесо судьби,
Коти ся, не ставай! . .

Явa 4.

(Входить слуга.)

Слуга.

Князь умирає, ледве дише
И ще тебе до себе кличе.

Олег.

Ох боже мій! сей час иду.

(Одходять оба.)

Явa 5.

(Входить Рад, а з ним бояре Турова.)

Рад.

Деж князь? нема нікого ту.

Бояре.

Обох князів ми ту лишили.

Рад.

Як ви з престолом зарядили?

Бояре.

Олега в князі ми приймили.

Рад (про себе).

Велике счастє то для нас.

Бояре.

Що кажеш Раде?

Рад.

Що громада
Тутешня не пожалує того.

Бояре.

Ви раді з князя вашого?

Рад.

Наче нам бог єго післав.

Бояре.

Дай бог, щоб' мирно панував.

Рад.

Не бійтесь, Турівськиі люди!
Олег лиш счастя в мирі хоче,
Єго не зводить блеск урочий
Побід и слави; тілько буде
Нам треба з початку самого
По крови йти до мира того.

Бояре.

А то для чого? що ся стало?

Рад.

Несчастє, Русь на нас напала.

Ява 6.

(Входить заплаканий Олег.)

Олег.

Умер, умер! а мому серцю
Щось каже, що я з ним кладу
Надію на смертнім коверцю . . .
А, Рад! за чим приходиш ту?

Рад.

Брат Ярополк напав на тебе
И ріже и палить у Древі.

Олег.

Що? Ярополк? не кажучи —
Не вповіщаючи війни?

Рад.

Ні словечком. Ходім тепер,
Щоб' край на горе не лишити.

Олег.

Боги! чому днесь Тур умер?
Не міг еще хоть хвильку жити,
Щоб' брата з братом помирити? . .
Бояре світлиі моі!
Ви знаєте, о що иде.
Пустіте ж' клич труби ратноі,
Нехай богатирів всіх зве́
Під хоругву мою. Вість скону
Княжати вашого няй буде
И кличею тре́воги, лю́де!

Боярин 1.

Даруй бояринови твому,
Що днесь нагадує тобі
Днесь дану заповідь, тобою
Нам всім, на пад війни тяжкоі.
Ти обіцяв нам, що тогді
Без нас нічого не почнеш,
За Турівським вічом підеш —
Послухай же совіта мого.

Рад (по тиху).

Ой князю, лихо вийде з того.

Олег.

Так говори!

Боярин.

Ми присягли
На пад нечаяной війни
Тобі и Древі помагати;
Але ити на твого брата,
На брата рідного — з за того,
Що він иде тебе карати
За кровцю Люта молодого —
Ми не піднéсемо оружя,
Хотяй и жаль тебе нам дуже.
Бо в нас не водить ся того́,
Щоб' брат на брата старшого
Вставав з желізом кровожадним.
Се, князю, гріх, се вже не ладно.

Боярин 2.

Той спір не тичить ані Древи
Ані Турян; чиж из за вас,
Що посварили ся, край наш
Терпіти має без потреби?
Ні, князю, ні! — Послухай нас,
Пішли дарунки брату твому
И помири ся чесно з ним.

Брат братом, хоч у гніві свому
И посварить ся.

Рад.

Божий грім
На вас, лукавні Туряне!

Боярин 3.

Попробуй тілько, милий пане!
А як и тоє не поможе,
Тогді, тогді, як бог поможе,
Вертай до нас; а ми єще
Чей оборонимо тебе
Від напасти и брата злости,
Хотяй бих сам старині кости
За тебе мав ще положити.
Але вже нині послужити
Тобі не можем и не хочем.

Олег.

И те ви кажете нам в очи!
Без сорому, що долю князя
Ви мечете на всі вітри!

Боярин 2.

Бо правду чисту тобі кажем.

Боярин 1.

А правда, світлий князю, важить,
Як добрий панцир; знай, ві

Лиш богатир сміло знесе,
Бо трус боіть ся все єї
И вкривши ся периною
Облуди чорноі, брехні,
Бабіє тілом и душою
И худобіє за вчасу
У власнім калі, власнім гною.
Зноси, зноси, шануй єї!
Она бо панцирём твоєї
Ще непорочноі душі.

Олег.

Ніколи не гордив я нею
И днесь не погорджу — однак
Такоі ради я від вас
Під ряду мого перший час
Не надіяв ся — був то знак,
Як мало стрітив я любви
У Турові.

Боярин 1.

О не скорби!
Підем ми за тобою всі.

Олег.

Як честь моя и Древи ляже,
Чим Турів ганьбу з себе змаже?
Сю ганьбу, що я, ваш жупан,
Піду вклонити ся д' стопам

Великого князя Русі?
Пращайте же мені!
Ній бог не тямить вам тих слів,
Що Турів нині говорив,
Віддаючи врагови Древу
И глумлячись еі князеви.

Боярин 2.

И Древа теж о нас не дбає.

Боярин 3.

Для ней повинностей не маєм.

Олег.

Ой Туряне!
Буйні, неслухняні Словяне!
Хибаж об сім не знаєте,
Що самостійність и свобода
Лежить у приязни и згоді
Племен всіх ваших и що ви
Повинні друг за друга стати,
И з тоі самостійности
Щедролюбиво дарувати
Друг другови немалу часть?...
Вас роздавить сваволі страсть —
Подопчуть безуздну свободу
Люблену вами ті народи,
Що, багнучи свободи всім,

Пристати ввикли на малім,
За то безпечнім, скарбі волі.

Боярин 1.

Ідь, князю — а я скличу віч
И покладу сю важну річ
Під суд народа. А прийме,
То син мій сейчас поведе
Тобі хороший полк в Овруч.
(Одходять.)

Рад.

Він правий, але він не знає,
Що він оудієм тамтих.

Олег.

Из відкіля, почім се знаєш?

Рад.

Купив, купив их Свенйельд всіх.

Олег.

Га, здрада? ні! се глупота.
Цить! в здраду их не вірю я. (По хвили.)
Як тяжко перед тим вклонитись,
Що вийшов против мене битись —
Та що пораджу? Дур и здрада
Мені усюди на заваді.
До того битись за онтих
Падлюк від пільського кута?

За Турів нищий? вудвуда
На князя треба для таких,
А не мене!
Куда мене судьба жене?
Ой дядьку, дядьку! як ти міг
Их так хвалити? знà се Біг
Хиба. Алé — ти приказав,
Щоби я брату передав
Твоі дарунки — от они. (По хвили)
Мій вірний и розумний Раде!
Возьми з собою ті скарби
И повези их мому брату
И попроси єго, щоби
Він місце стріту назначúв,
На котрому мені явитись,
Щоб' з ним сердечно помиритись.

Рад.

Ти віриш в згоду, князю мій?
Даремно, марно! Ти предобрий.
Кілько богатирів хоробрих
Мож за те золото купити!
Ба навіть ті медведі всі,
Що звідси лиш тепер пішли,
З за нёго будуть нам служити.
Не ліпшеж ті скарби ужити
На сю війну, як посилати
Их твому братови, котрий

Хто знає чи свій замір злий
Покине, за отсю заплату?
Не шли, не шли ти их єму!

Олег.

Чую я тое, вірний друже,
И жаль, жаль серцю мому дуже,
Що не послухаю тебе.
Алеж, ти бачиш сам — не мають
Туряне до війни захвату.
Мене й Древляне покидають.
И за якогож біса я
Из братом піду бити ся?
Не лучшеж нам из ним зійти ся
И погодитись? — Не диви ся!
Я знаю, що ту честь моя
Упаде — бо мій край и я
Зобиджені від мого брата.
Та щож ділати? брат все братом,
А наші люде без любви . . .
Котить ся колесо судьби
Моєі и в отсій калюжі,
Хто знає, може и застрягне.

Рад.

Ой знаю, ти не витягнеш
Єго з болота, боячись
Твоих святих рук не зваляти.

Алеж міркуй, змилосердись!
Не шли скарбів гнівному брату!

Олег.

Пропало Раде! я вже дав
На то и дядькови ще слово.
Що більш' — я сам в душі поклявсь:
Не купувать бояр любови
Кажу́чим ду́ші золотом.

Рад.

Их душі вже давно не чисті.

Олег.

Тим більш' я винен бути чистим.
И підлих купувати? — ні!
Иди від брата ти до брата
— До князя тя не буду слати —;
А як брат з братом поговорить,
То няй кладе Свенйельд и гори
Помежи нас, він не розлучить —
Дві злучені каплі крови.

Рад.

Однак на битву будь готовий,
Бо Рад за згоду сю не ручить.

Олег.

Меч муспть, як не може слово.

Дійство IV.

ИГРОВИЩЕ ПЕРШЕ.

Табір в князя Ярополка в Древі.

Явл 1.

(З шатра в. князя виходить Ярополк и Свенйельд.)

Свенйельд.

Те визволенє Претича
Здає ся бути лиш починoм,
Лиш першим поблиском меча
Грізного бунту, господине.
Претич утік до Овруча.
По тім — Поляне, — заключаю —
На Олега надію мають.

Ярополк.

Не думаю.

Свенйельд.

На догадку
Мою суть докази важкі.

Ярополк.

Народ спокійний, лиш жерці
Щують єго відав на мене.

Свенйельд.

Се так, однак — на власть Морени! —
Народ піднятись би не смів,
Як би не чув ще за собою
Деревські плечі и Олéга.
Претич пішов від них до него,
Щоб' поміч обіцяти в бою
Єму на тебе від Киян.
А князик той Новгородян,
А Володимір — що гадаєш? —
У тому теж руки не має?
От чую від купців такé,
Що князь Олег післав уже
За помочю у Новгород.

Ярополк.

Заким прийде, мине ся год
И я упораюсь у Древі.

Явд 2.

(Блуд и Варяжко ведуть Рада.)

Блуд.

Хвалá великому князеви!

Ярополк.

А, Рад! Де ви єго піймали?

Варяжко.

Ми під табором єго взяли.

Ярополк.

Скажи, за чим туда ти бродиш?

Рад.

Від князя Деревлян приходжу.

Ярополк.

Даремно ти ходив від нёго
До мене; бо поки він сам
Не вийде поклонитись нам,
Не буде з слів твоіх нічого.

Рад.

Я не прийшов тобі кланятись,
Пресвітлий наш великий князю,
Від князя Деревлян. Від брата
До брата тепле слово важу
И покладу перед тобою,
Бючи чолом перед тобою.

Ярополк.

Запер брат ухо свого брата
Обидним словом, тому я
Не буду слухати тя, Раде.

Рад.

Коли обида то була́,
То визвала єі обида,

Котру великий князь Полян
Наніс князеви Деревлян.
Брат брата свого не зъобйдив,
И брат мя к' тобі посилає
И старшому тобі кланяєсь
Завідомляючи тебе,
Що Тур поважний вже сконав
И Олегови передав
Свій Турів, князівство своє.

Свенйельд.

Всё то нам відомо уже.

Ярополк.

Так брат мене завідомляє.

Рад.

И прйзволу твого́ чекає.

Свенйельд.

Се князя тичить ся, не брата.

Блуд.

Се діло общоє Русі.

Рад.

Чи Тур не з руськоі семйі?

Ярополк.

Що більше хочеш нам казати?

Рад.

З за Люта ще — и з за війни
На Печенізких дикарів:
Твій брат мені ще поручив
Тебе сердечно попросити,
Щоб' ти зволив постановити
Де любо місце, діля стрічи
Єго, мій князю, из тобою.

Ярополк.

Що? брат мене на стрічу кличе?
Ми стрітимось на поли бою!

Рад.

Знай, брат прибуде твій того,
Щоби тобі поклін зложити
И мирно погодити всё,
Що розділило вас з собою.
Тобі ж привіз я из тяжкої
Скарбони Тура злотолиті
Прекрасні, дорогі скарби,
Що брат сердечний твій тобі
На знак любови посилає.

Ярополк.

И я б' мав датись упросити?
На стрічу з ним в деревськім краю?

Свенїльд.

Сли хочеш дати ся убити . . .
Що до скарбів, від давна знаю,
Що Тур на тебе их лишав,
Тогді ще, як живим вітав
И гостював у батька твого.

Рад.

Скарби були у князя мого.
Єго ніхто чей не спиняв
Загарбати их всіх собі;
Однак він правий и тобі,
Великий князю, одсилає
Всё, що твоє; а що до стрічи,
То Свенїльдови скажу в вічі,
Що в нас брат брата не вбиває.

Свенїльд.

Тілько не слухає — здраджає.

Ярополк.

Досить! скажи ти брату мому,
Що: док' великий князь Русі
Не одвітить на мову свому
Підвладному Русі князеви,
Не одвітить и братови —
З сим словом повертай у Древу.

Рад.

И се твоє послідне слово?

Ярополк.

Иди! князь двичі не говорить.

Рад.

Нехай же простить Бог тобі
За всё заміреное горе
Так само, як ти братови
За всю любов єго прощаєш . . .
Сердечний він того не знає,
Що ти з братерськоі любови
Забаг єси братноі крови,
Крови, що так тебе любила,
Що навіть те не припустила
У голову, що братня кров
Єі проляти би хотіла . . .
Тож проливай єі здоров
И прободи сулицею
Те серце, що нам всім святе
И для добра лиш люду бє.
Бий, бий мечом, бий крицею,
Розбий образ той предка твого
Олега віщого, з за сёго
Свенїельда мстивого!

Свенїельд.

Ого!

Ярополк.

Ти хочеш висіти, скажений!
Рушай з відсіль, бо ще забуду,
Що ти послóм ненарушéним.

Рад.

Я запираю духа в груди,
Одно лиш скажу ще тобі:
Що за Олега ми усі
Древляне умерать готові.
— Дай Бог тобі тої любови!
(Одходить.)

Ярополк.

Ідіть за ним и заберіть
Скарби всі Тура, що привіз.

Блуд.

Рад любить Олега; смотріть,
У нёго очи повні сліз!
(Свенїльд за Радом одходить.)

Ярополк.

А правду пес старий казав:
Війна отся — то річ погана.
Коби мені хто розвязав,
Як закінчить ся межи нами?..
Я смерти братної не хочу;
Лиш покоренія єго —

Жадає власть моя того́,
Власть всіх земель отсих хороших,
Власть нероздільної Русі,
Котру брат смілий а буйний
На двоє розривати хоче,
Щоб' радовали ся усі
Завзяті вороги Русі
И нас по кусню пожерали.
Ох, мій престоле величавий!
Як ти не певно ще стоиш,
Як ще колишесь під тобою,
Коли на брата мя строиш
Тобі єго укласти в бою.

Блуд.

А все таки, пресвітлий пане,
З побідженого ворога
Тобі приятель не повстане.

Ярополк.

Чи лучше стрітить брата мого?

Блуд.

Пропало — Свенйельд не хотів.

Ярополк.

Хибаж ту Свенйельд князь, не я?

Блуд.

Даруй! я так не говорив.

Ярополк.

Поклич посла сей час сюда.

Явл 3.

(Вертає Свенйельд.)

Ярополк.

А Свенйельд! — добре, що приходиш!
Инакше я порадив ся.
Нам стріча з братом не пошкодить;
Сей час поклич ту Рада! Я
Хотів би видіти ся з братом,
Щоб' користно війну кінчати
И погодити вас з собою.

Свенйельд.

Як, князю? и поперед бою?

Ярополк.

Так, так — верни по Рада знову.

Свенйельд.

Даруй, пресвітлий! я не знав,
Що ти обернеш власну мову . . .
Рад на Овруч уже погнав,
Щоб' сквапно донести князеви:
Що ти на завтра заповів
Під Овручем вже поле Древі.

Блуд.

А як же, Свенйельд! як ти смів
Те поле сам заповідати?

Свенйельд.

Мовчи, Блуд! не ялось тобі
На мене словом відзиватись.
Де радять руськиі орли,
Годить ся яструбам мовчати.

Ярополк.

Хибаж не провинив єси?
Хибаж Блуд не рівня тобі?

Свенйельд.

Не конче. Там, из відкіля
Свенйельд верта', и кости Блуда
Не занесе хижака ворон.

Блуд.

Хибаж ти був за Лукоморем?

Ярополк.

Мовчи, на Перуна! и слухай!
Ти заповів без мене поле?

Свенйельд.

Не я ж войвода твій у поли?

Ярополк.

Свенйельд! на батька мого духа
Я заклинаю тя! служи!

Служи мені, а не рядись!
— Бо я ту князь и пан, не ти —
Коли тя не кортить колись
Покушать гніву князівського.
Гляди же добре — стережись,
Щоб' не було між нами того.

(В гніві одходить.)

Свенїельд.

Даруй, даруй, мій світлий пане!
Я не гадав зле учинити —
Кляну ся: пок' мене ту стане,
Буду мовчати и служити!

(Одходить.)

Блуд.

Хе — хе! вже инший вітер віе.
Ростіть, ростіть моі надіі!

ИГРОВИЩЕ ДРУГЕ.

Околиця лісна під Овручем, по переду з боку соломою покрита хата. Чути крик: „ратуйте! гей!“

Явл 1.

(З хати вибігає женщина и оглядаєсь з переляком.)

Явл 2.

(Являєсь з помежи хащ Претич и Сухан, несучі на руках Руту обомлілу и кладуть еі біля хати.)

Сухан.

От, слава Богу и дорога.

Претич.

Гей жінко! де ми заблудили?
Пусти нас до хорому твого.

Сухан.

Ми коні в дебрі там лишили;
Переведи их як сюди
И дай дитині сій води.

Женщина.

Прошу як Бога вас у хату.
Донька вам хора? — а води?
У коновці. Спішу шукати
Волів чи коней; ся дорога
Веде простісінько в Овруч.

Рута (приходить до себе).

Про Бога!

Женщина (одходячи).

Мабуть богаті якісь кметі;
А може й гості з товарами.
(Одходить.)

Претич.

Годі пробрати ся лісами.
Дитинонько, вже не далеко!

Сухан (подає їй води).

Чи можеш іхати днесь з нами?

Рута (напившись).

Лишіть мене у сій хатині.

Претич.

Дитинонько, ти ту загинеш!

Сухан.

Безпечні ми аж в Овручі.

Рута.

Идіть, идіте ж там собі.

Претич.

Ти хора, бідна донечко,
И тоє місце не тобі.

Рута

(до себе, а Претич и Сухан тихо розмовляють на боці).

Ох ті мужчини! им одно,
Одно лиш панство в голові,
И не заглянуть и не знають,
Що я уже конаю.

Претич.

Допю!

Рута.

Татунечку! я слухала
Тебе ціле моє житя;

Послухай, прошу я тебе,
Хоч перед сконом ти мене.

Претич.

Ти в Овручу подужаєш.

Рута.

Коли туди мя поведеш,
То на руках тобі умру.
Знай почорніла моя рана
И я чую мою пору́,
Чую безпечно смерть мою.

Претич.

Боги ласкавні над нами . . .

Рута (плаче).

Ви без чутя; чи конче я
Убійцю мого чоловіка
При сконаню побачить мушу?
Лишіть мене; бо я, бо я
Весь рід мій проклену на віки
— Кляну ся вам на жизнь и душу! —
Щоб' не родив ся а конав
В зароді, в матерній утробі;
Бо пай нам бог такий послав,
Що лучше нам у темнім гробі.

Претич (плаче).

Идиж Сухане д' Олегови!
А я лишусь при моій крови,

Щоб' безталанну доглядати.
(Сухан оддаляє ся.)
Моя голубко, не ридай,
Жалю собі не завдавай!

Рута.

Не плач! я радую ся нині
Моій нечаянній кончині.
За невідомим Лукоморем
Умре мій жаль и люте горе,
Я Лютонька побачу там.

Претич.

Чи-ж дармо молю ся богам,
Щоби тебе мені лишили?

Рута.

Ох батеньку мій рідний, милий!
Прости твоій дитині Руті,
Що так любила свого Люта . . .
Жіноче серце не питає,
Чи милий Славянин, чи ні;
Оно лиш душу єго знає,
Нею жиє и віддихає —
Татунечку, прости мені!

Претич.

Хибаж тебе я укоряв?
Ой Руто! рад бих я тобі

Стелити рай по сій землі. —
И Олега тобі я клав;
А ти вже батька покидаєш!

Рута.

Я вже Олегови прощаю . . .
Сконали забаги моі,
Мов не чую ся на землі . . .
Веди мене — мені щось душно —
Будь ласкав, в хату — я послушна
Учиню всё, що ти прикажеш;
Тілько не плач!

Претич.

Як скоро ляжеш —
Сей час полекшає тобі.

Ява 3.

(Входять в хату, за ними входить и вернувша ся хозяйка.)

Ява 4.

(Надходить дорогою Олег и сідає під деревом.)

Олег.

Нудьга мене їсть. Ще нема
Ні Рада, ані Людевіта,
Ані Бориса. Ждать, сидіти —
Душі терпцю вже більш нема.

Явa 5.

(Идуть два Деревляне не видячи князя.)

Деревлянин 1.

Проклятая війна! на що,
Не знать на що єї почав
Наш нерозумний князь?

Деревлянин 2.

Ого!
Хиба же ти того не знаєш,
Що Русь о битвах лишь думає?
А він чей не відродив ся.

Деревлянин 1.

Так само думаю и я.

Олег (до себе).

Нікчемні!

Деревлянин 2.

Молодий, наремний
За славою жене, не дбає,
Що жизнь невинну убиває.

Деревлянин 1.

И против брата.

Деревлянин 2.

Що й казати!
В князів нема рідні, ні брата.

Деревлянин 1.

Що нам до того? няй си ходять
Бодай по головах — не дбаю.

Деревлянин 2.

А що, як Ярополк впорається
З Олегом и нас забере?

Деревлянин 1.

Однаково — тото дурне . . .
Але що крови потече!
(Переходять.)

Олег.

О жертвуй ся! о бий собою!
Вітцем будь, сторожем свободи,
Житє клади за свій народ;
А він, а він собі — байдуже!
И розвертаючись в калюжі
Тобі и спаси-біг не скаже
Тогді, коли за него ляжеш
Ти головою. И чиж стóить?
Чи стоить того бути князём? (По хвилі)
Однак Олег! не нудь собою!
Они тебе ще мало знають;
Твоих лиш предків памятають
И може, може ще колись
Тебе полюблять. Не сердись!
Любва, що и звірів ласкавить,

Она их чей нд' тобі справить
И холод прожене з их серця.

Явд 6.

(Переходить двох старих Деревлян и хлопець.)

Деревлянин 1.

За головництво князя — ми
Відповідаємо житєм.

Деревлянин 2.

Ти проминув ся з правдою.
Наш князь уцтивий, без вини,
И я з онуком — ми идем
Єму віддячити в бою
Єго сердечність для краю.

Деревлянин 1.

Хибаж він Люта не убив?
Хибаж він зачепки не глядав
Из старшим братом? не робив
Бунт против нёго?

Деревлянин 2.

Не до ладу
То, що говориш. Як раба
Твого, що крав в твого сусіди,
Сусіда той убє — яка
У тебе буде гадка?

Деревлянин 1.

Я би слугу, в такім припадку,
Помстив.

Деревлянин 2.

Що? злодія помстив? . . .
Хиба ти злодій сам, як він.

Деревлянин 1. (піднимає топір).

Мені се кажеш? так и гинь!

Хлопець (відбиває топір топором).

Поганий здраднику, счезни!

Олег (виступає).

Спокій! деревські сини.

Деревлянин 1.

До біса!

Деревлянин 2.

Князю! сей гульвіса . . .

Хлопець.

И здрадник князя и народа . . .

Олег

(подає руку Деревлянинови 2-ому).

Мовчіть! князь дякує тобі,
Що честь єго ти боронив.

А ти, щоб' не гадав собі,
Що я війну сю провинив,
Узнай — а будеш чути сам —:
Посол мій повертає д' нам.

Явa 7.

(Наближує ся Рад)

Деревлянин 1.

Даруй, мій князю — я готовий
Змазати ділом скоре слово.

Олег.

Учуєш, хто війни жадає,
Чи я чи брат мій. Рад! витаю
Тебе, ждучи тебе давно
Нетерпеливо; та поно
Недобрі вісти ніс єси,
Що так похмурно споглядаєш . . .

Рад.

Твій брат від тебе відвертаєсь
И каже: поки князь з тобою
Желізом не розмовить ся,
Брат не подивить ся на тя.
Веди на завтра в поле воі.
А Свенйельд ще додав до того,
Що: в заповідженому полі
Буде шукати серця твого
Своім желізом, князю милий!

Олег.

Не спудить він моєї сили.
Дальна дорога від жалà
Єго желіза д' мому тілу;
Она иде по моєму желізу,
А міст отсей не кождий перелізе.
Ви чули, люде? — тож идіть,
И що узнали, обвістіть,
Щоб' знали Деревляне всі,
Хто кого до війни взиває.

Деревлянин 1.

Ми всіх на битву поззиваєм. (Одходять всі три.)

Олег.

Ох брате! и то всё за Люта?
Ні, ні, того не може бути.
Єму власть пахне; з за єі,
З за власти на цілій Русі
— Котру під себе загорнути,
Відав, забагло ся єму —
Він розпочав тяжку війну.

Рад.

А все таки смерть того Люта
Причиною...

Олег.

Не кáй мою
Наремну душу! Щож ти хочеш?

Щоб князь признав ся тобі в очи,
Що поблудив? не верне ся —
Пропало — и жаль каятя
Не воскресить нам Люта того.
Що сталось, а моглось не стати...
— Гаразд чи не гаразд — про Бога
Чи міг я більше що ділати,
Щоб' брата мого приєднати? —
Не дбаю. — Як ти кажеш, Раде?
На завтра заповів брат поле?..
Няй же-ж піде по братній волі.
Не я, а він жадав борби. —
Боги розсудять — тож иди
Сей час до Овручан моих
И приготов на битву всіх!

Рад.

Про милість Бога! Князю, стій!
Хиба же ти того не знаєш,
Що у столици замкненій
Лиш третю часть тих воів маєш,
Що Ярополк у чистім поли?
Гамуй, гамуй горячу волю,
Чекай Бориса й Людевіта!
— Я д' нёму аж на Буг післав —
Він нині завтра ту приспіти
Повинен, князю. Я прохав
Дуліб хоробрих через нёго

Прийти нам в поміч и для того
Не раджу принимати поля.

Явa 8.

(Надходить Борис.)

Олег.

Витай Борисе! чей з Подоля
Голіруч, друже, не вертаєш?

Борис.

Витай мій князю! я тобі
Привів Дольнян и Волинян,
Остріляних уже в борбі.

Рад.

Пожди ще, князю, на Бужан,
А звершениш полки Русі.

Олег (до себе).

Полки хоробрні Русі...
Хибаж я більше не Русин?
Хибаж не Святослава син?
Який же чорний пай судьби
Мене змушає до борби
З за себе и Древлян отсих,
Против Варяг, мені рідних?!
Закритая передо мною
Судьба моя. Конечність бою
Стоить нічим непорушима

Перед моими ту очима. (Гірко усміхаєсь.)
И я, хотяй Русин из роду,
Піду боротись за свободу
Підбитих нами Деревлян.

Явл 9.

(Входить Людевіт.)

Людевіт.

Вертаю, князю, від Бужан.

Олег.

Твою вість, друже мій, читаю
З журного твоєго лиця.

Людевіт.

Дуліби збройнні чекають
Біля границі Овруча.

Олег.

Сей час позвати их сюда.

Людевіт.

Тогді аж бити ся підуть,
Як Деревляне предадуть,
Як ти им озеро и ліс
Граничний з полем віддаси.

Олег.

Як, як? а що се знов? скажи!

Рад (до себе.)

Відав нам бороздить сам біс.

Рад.

Дай князю! дай, дай, обіцяй!
Всё, всё, чого вони жадають.

Олег.

Ніколи! Я? падлюк платити?
Падлюк, котрим я помагав
На ворогів?

Рад.

Га! щож робити?

Олег.

Невдячні, підлі, лицеміри
Без чести, без чутя, без віри —
Не хочу их. —
Я обійду ся чей без них.
Я? кусень Древи им оддати?
Часть мого князівського тіла
Звірям в плюгаве горло пхати?
Ніколи! пок' жию, ніколи.
Як би давнійш' були́ прийшли,
Просили згідно, по щиро́му:
Я би для мира вічу мому
Порадив може, може й сам
З земель, що спожива' жупан,
Дулібам дарував.
Однак тепер, коли мій брат
Мене на битву запізвав,

Коли над краєм сим булат
Тяженний горя вже завис —
Хиба бих чести вже не мав.
Тепер, коли мене притисло,
Они приходять; а як блисло
Над ними и війною й горем,
Мовчали — й помочи просили —
Га!
Ой дядьку, дядьку! ти за морем
Десь у благім раю вітаєш,
Чи чуєш те, чи теє знаєш,
Як вдячности ідке жало
Мене навскрізь ту проболо́?!
А я на вдячність покладавсь
Собі лиш радого народа!

Рад.

И я по них не надіявсь
Того; однак Древлян свобода —

Олег.

И де-ж твої надії, Раде?

Рад.

Ще зеленіють з попід граду,
И я не злорічу ще долі.
Она, що нам дала тебе,
Поможе нам и в чистім полі
И на побіду поведе.

Олег.

Борисе! забери кінницю
И прожени Дуліб з границі.
Они готові завтра ще
И Ярополкови продатись.

Борис.

Я протрушу их полчище
З охотою за нас, за тебе.

(Одходить)

Людевіт.

Кріпись! тобі поможе небо.
За тебе стіни Овруча,
За тебе наших стріл туча
И правда людськая и божа.
Повір! тобі сам бог поможе.

Рад.

Ходім, ходімо говорйть
До битви військо, скоро світ.

(Одходять.)

Олег (сам).

Сам бог поможе. — Та котрий?
Скажи: котрий ти, боже мій?
Чи предків бог грізний урманський?
Чи баби Ольги, бог Єлин?
Чи бог сеі землі славянський?

Кому молити ся? — Хоч гинь,
Не відгадаю, в пітьмах броджу
И мов човен собі приходжу,
Що кинений припадком в море
По збішених валáх пливе.
То страх то радість нас бере,
Пильнуючих, як з долу в гору,
З гори в долину він жене:
То вирина' — то чезне в морю...
Ой так мене душі чуте
В горячці злуди все тримає —
Куди судьба мене попхає?...
Хибаж надії вже не має?
Стидайсь Олег! де діли ся
Твої всі замисли широкі?
И думи смілині, високі,
Що вигріла твоя душа?
Из за Турянських дураків,
Из за кількох нікчемників
И тих невдячників Бужан —
Ти мав би клясти вже богам?
Боги для вдячности людей
Не сотворили землю й море;
Для вдячности не світять чей,
Не гріють из небес просторів
И доброго и злого;
Лише для ділечка благого...
И я не буду більш' дивитись,

Чи будуть люде мя любити,
Чи ні: мені однаково,
Аби я правий — Для того́
День завтрішний не стратить мя...
З Вікінґів роду я!
Безстрашне серце в груди маю,
Понад людей умом сягаю,
И жилавая ся рука
Рука не труса — витязя;
И я б' на дусі мав падати,
Що міряти прийшло ся з братом?
О ганьбо! — жити? вадь не жити —
Я мушу завтра звершенити.

(Одходить.)

Дійство IV.

ИГРОВИЩЕ ПЕРШЕ.

(Зброярня кн. Олега в Овручу.)

Явл 1.

Олег.

Всё спить еще — всім щедрий сон
Відпасує струджене тіло.
Лиш я один коло вікон
Походжую нетерпіливо,
Ждучи дня теплого світила.
Счасливі! они здають ся
На князя свого, що за всіх
Повинен під думáми гнуть ся
И сторожити долі их.
Их не пече: що дóсвіта
Судьба до мене завита'
На заповіданое поле,
Щоб' нам відкрити тайну долі...
Я чей не трус и не боюсь
Ні бренькоту мечів из криці,
Ні ран, ні смерти опириці.

Чомуж я спати не кладусь?
Пощо мислями так томлюсь?
Терпцю не має — бо душа
В непевностях бездонних бєть-ся
И надаремно погружа'
В пітьмах більмом зайшовші віжди.
— По що за тайною гонить ся?..
Вже на зорях — вже гаснуть звізди,
А я не сплю — ніби боюсь
З остатніх хвиль мого житя
И миг один протратить марно —
А так одрадним щось чуюсь...
Під смерть понурий глас чутя
Чей обізвав бись и до мене —
Чом я томлюсь бездільно дармо? (По хвили)
Гей слуги, ленюхи плачені!
Ходіть сюди! уже свитає,
И я збруити ся гадаю.

Ява 2.

(Входить Отрок.)

Отрок.

Прости мені пресвітлий пане!
Не піли кури ще — ще рано.

Олег.

Здойми мені той панцир битий
З желіза шведського; єго
Мій прадід Рюрик звик носити.

Отрок (знимаючи панцир, до себе).

Пек, Запек! не знати чого
По ночах князь не може спати?!

Олег.

Не дивно се? я з літ давних
Любив ся в збруях сих старих,
Впиваючись их славою.
Либонь, либонь крівавую
Собі я випророчив долю,
Бо вже дитина по неволи
З своєю грав ся я судьбою,
Що днесь зависла надо мною. (Убирає панцир.)
Отроче! напорзи — он-ті,
Що з дроту плетені цікаво,
И щит той руський величавий
Подай мені! (Отрок приносить.)

Отрок.

Они міцні.

Олег.

Их дід мій Игор, а потом
И батько Святослав носив,
Коли в Болгарію ходив.
Подай но ще! — а там шолом
Лискучий золотом Вадима.
Чогож я моими очима
Застряг — від нехотя на нім?

Хибаж мені та сама доля
Суджена, що Вадиму, в полю?
Єго я не вдягну; бо він
Лихою був би ворожбою.
И меч отсей жупана Мала,
Що з венецийськоі из стали,
Не був в бою побідний, счасний;
Так як и сей подарок красний
Циміска мому батькови
Не був счасливим, у тогди,
Коли до дому повертав. —
Боги! я батька нагадав —
А днесь, я син єго, на сина
Єго, сулицю битви кину.
И хто нам приповість, на кого
З нас двох впаде́ прокляте Бога?
Може на мене? припустім:
Що я и провинив у сім,
Що Лю́та згнав из світа сего —
Нехай, що зле я учинив,
Коли я брату одвіти́в
На приказ, що прийшов від него —
Однак я Турові скарби
Єму віддав и то втогди,
Коли ще Турів я тримав
И добрую надію мав
На поміч сильну від сусідів.
Втогди єго я ще просив,

Щоб' він мені усё простив;
Але у брата ані сліду
Не було братної любови.
Ой ні! не я, він хоче крови,
Він кличе битви — Бог се знає!
Я йду и руки умиваю. —
Подай Отроче! он-там тот
Шолом и меч Тура старого,
То меч-защита вдів, сирот
И руський меч, меч роду мого. (Убирає ся.)

Ява 2.

(Входить Сухан.)

Здоров Сухане! — Я готовий —
Ходім! румянолиця заря
Уже день божий повідає. (Одходять.)

ИГРОВИЩЕ ДРУГЕ.

Городище Хорса в Овручи.

Ява 1.

(Входить народ: більша часть старці, жони и діти, на чолі их Людевіт. Дівчата поубирані в вінці и поуперізувані чорнобилём. На валу городища сторожі — а серед игровища болван Дайбога.)

Сторож 1.

Горить, горить за лісом там —
А що то люда д' нам жене
И утікає!

*

Людевіт.

Слухайте!
То військо того Ярополка,
Котрий нерад з того, що має,
И пажеристим, лютим вовком
На волость братную кидаєсь.

Народ.

Бодай єго Перун побив!

Явa 2.

(Відчиняють ворота, крізь котрі въізджають вози запряжені волами; на возах всяке майно, а по при них идуть голошучі и руки ломлючі селяне.)

Селючка 1.

Убили, вбили Вітена!
А Лелю до сідла, за косу,
Припняв Варяжин и заняв.

Селючка 2.

Трикрат проклятая війна!
Мою дитину люті Росси
Кинули в полумя.

Селюк 1.

У крови,
В пожежи гине твар Дайбога.

Селюк 2.

Крівава пімста ворогови!

Селюк 3.

Де князь? веліте нас до нёго!

Народ.

Смерть, пімста лютим ворогам!

Людевіт.

Мужайтесь ид тяжким борбам!
Згадайте грабежі й розбоі
Варягів лютих и мужайтесь!
Дідів згадайте и батьків
И Малових богатирів,
И славу предків в дикім бою —
И Ярополка не лякайтесь!
Они нераз народ свій мстили,
А мстили від цілой душі...
Вовчицю Ольгу нагадайте,
Що наших всіх князів поіла
И хвилі божої Уші
Огнём и кровию багрила!
Опиря Свенїельда згадайте!
То він пожежу знов несе.
Не дайте збуёви, не дайте
Свого майна! Згадайте все —
Кріпіте душу — не внивайте,
Богів зовіте и рубайте!

Народ.

Ох, кров за кров!

Явл 3.

(Наближуєсь Олег, Борис и Рад, а за ним військо.)

Олег.

Князь ваш помстити вас готов.

Народ.

Дай Бог побіду днесь у Древі
Сердечному князеви!

Олег.

Раде!
Де Претич? він ту не завадить.

Рад.

Знай, рана Рути запалилась,
Від неі дуже заболіла
И Претич догляда' еі.

Олег.

Шкода, шкода єго мені.

Явл 4.

(Наближуєсь до князя Сухан.)

Сухан.

Я, князю, оглянув уже
Киян грізне становище
И з Претичом и мудрим Радом
Тобі на битву днесь не радим.
Премного ворога! уйди

До твого Турова — на час.
Овруч держати ся буде,
Пок не повернеш ся до нас
З дужійшим військом, а тогді
Дасть бог побіду ще тобі.

Борис.

А під той час в цілому краю,
Що дасть ся мужа, позбираю.

Олег.

Розумна рада и спасенна.
Та щож? она бо не для мене!
Брат поле заповів мені,
А честь и предків слава каже:
— Єі трусливостю не змажу —
Не ухиляти ся мені,
А сміло ставити чола.

Рад.

Ми ворогам пішлем послá:
Що в городі тебе не має
И що ми поля не приймаєм.

Сухан.

Дуже розумно, мудрий Раде.

Олег.

Ся рада честь мою израдить.
Даремно — чиньте, як говорю!

Раз рішить ся — пізно чи скоро.
А лучше зараз, бо все гірша
Непевність долегливая,
Як певність найчорнійшая.

Борис.

Чи так? Га, воля божа дій ся!

Олег.

Мужайте ся! Боги за нами.
Ті покровителі Древлян
Покажуть правду ворогам
И покарають Свенїльда,
Котрого совість чорная
На мене підійняла брата.

Рад.

Ей, князю милий! уходи,
А нам позволь Овруч держати.

Олег.

Хто? я, ваш князь, мав би уйти,
А вас лишити у біді?
Знай, тур заскочений в житлі
Не утікає перед псами.
Людвіте, помолись за нами!
Моли, щоб' звершенили ми
Врагів Дайбога на сім дни...
За мною, вольниі Древляне!

Не дайте жін в неволю брати
И старців и дітей рубати!
Краяни! хто любив мене,
Хто вірним сином свого роду,
Нехай за мною пожене:
Де я, там пімста и свобода!

Народ и військо.

Идемо князю всі, усі!

Рад.

Так одчиніть ворота сі!

(Виходять ворітьми, з кличею „Олег! смерть Варягам!“ За ними зачиняють ворота; лишають ся лиш старці, жони, діти и Людевіт. — Мовчанка.)

Явл 6.

Людевіт (по мовчанці).

Пішли,
У поли чистому питати,
Якую долю нам Боги
Небесні, вічниі судили...
Вже брат стоить противо брата,
Вже пробують своєі сили...
Молім, молім ся Богови!
Співайте Хорсови дівиці,
Щоби князеви помагав
И ворогів з відсіль прогнав,
Прогнав з деревськоі землиці!

(Дівчата взявшись за руки обходять болвана співаючи.)

Пісня.

Вели́кий Хорсе!
Со́нце Дайбоже!
Небе́сний пане,
Мо́лим тебе.

Розбий же борзо
Рать сю ворожу,
Що нам погану
Войну несе.

Дай Олегови
Праведному
На Ярополка
Силу твою.

Великий Хорсе!
Сонце Дайбоже!
Небесний пане,
Просим тебе!

Сторожа (на валу).

Извершенили. Слава, слава!

Людевіт.

Богам небесним честь и хвала!

Сторож 2.

Наш князь хоробрий прошибає
Мов блискавка врагів ряди;

А де лиш меч єго засяє,
Там поникають голови
Варяг, мов трáви під косою.

Людевіт.

Співаймо пісню богохвальну,
Співаймо силу Хорсову!

Старці (співають).

Ой світлая там на небі звізда
Зірниця;
А ще красшая Луна золота
Дівиця;
Ще ясніймое сонце ясноє,
Сонце ясноє, благодайноє,
Дайбог наш. —
Страшенний грізний той вітер буйний
Стрибожич;
Грознійший стрілець громами сильний
Сварожич;
А Хорс ясенний єще сильнійший,
Над всё страшнійший, а все милійший
Прабожич.

Сторож 1.

Ой лихо, лихо!

Людевіт.

Люде, тихо!
Хто крикнув лихо? — вголосись!

Сторож 1.

Упав, убитий вже Борис.

Народ.

Ой горе, горе!

Людевіт.

У просторах
Раю ний праведний вітає!

Сторож 2.

Як жваво Рад старий рубає!

Сторож 2.

И знову ворог ся подав.

Народ.

Гой слава богу! слава, слава!

Сторож 1.

Ой! йой! під князём кінь упав.

Старці.

Що? князь упав? усё пропало!

Дівчата и жони.

Ратуймо ся! ратуйте душу!

Сторож 2.

А-ги на вас! мовчіте гуси!
Олег изнов досів коня.

Сторож 1.

Знов важить ся судьбиця дня.

Сторож 2.

Бодай их збив горячий гром!
Пропало! наші утікають —
Лиш князь и Рад єще рубаєсь
З перемагаючим врагом.

Людевіт.

О стид, о бридь!

Сторож 1.

Сумний то вид!
По гребли наші утікають —
За ними вороги у слід.

Людевіт.

Скорій! ворота одчиніть!

Сторожі оба (утікають з валу).

Ой горе, горе! день скінчив ся,
Князь з греблі в дебру повалив ся!

(Хвилею мовчанка; за ворітьми шум и крики. Людевіт клякає перед болваном и молить ся; народ розбігаєсь.)

Молитва.

Великий Хорсе!
Триглавого Прабога сину!
Ти Отче світа матери Лади,
Небесний Пане Деревлян.
К' тобі припадаю,
Тебе умоляю:

Не дай нас лютим ворогам!
Се глянь: готовий твій костер
Я розпростер у ніг твоих;
Чи хочеш, щоб' твій люд помер?
Ратуй, ратуй нас! — ти наш біг!

Явл 6.

(Під конець молитви Бориса одчиняють ся ворота, через котрі вваляють ся Деревляне и розбігають ся.)

Рад.

Ратуй, ратуй ся, отче, живо!

Борис.

Ідіть! у Новгород ідіть!
И пімсту божу, справедливу,
На брата в брата упросіть!
Мене лишіте, я упертий —
Стою ту й ту хочу умерти.

Сухан.

Ходи, ходи! по що ся жертва?

(Одходить.)

Явл 7.

(Вліталють Варяги з Свенйельдом. Людевіт кидаєсь з жертвенним ножом на Свенйельда.)

Свенйельд (ранить єго).

Гинь вовкулаку божевільний!
Князь згиб; ти бореш ся бездільно.

(Варяги вяжуть Бориса.)

Явa 8.

(Надходить) Блуд.

Чи ситая твоя душа?

Стенйельд.

Цить, цить! єі изъіла ржа
Від сліз по Лютови моім,
И день отсей — богам святим
Хвала́ — єі ачей відродить,
Ще засия', як перед годи.

Явa 9.

(Наближають ся Ярополк и Блуд, за ним Варяги трублять и бють в кітли.)

Свенйельд.

Великий князю!
Позвіль ся від цілоі рати
Побідою новеличати.

Варяги.

Червоний стяг, червона чолка
Для князя Ярополка!

Ярополк.

Нині
Цілій моій дружині
И Свенйельдови честь и слава!

Свенйельд.

Наш князю світлий, величавий!
Даруй мені се дерево.

Ярополк.

Скажи, на що тобі єго?

Свенйельд.

По Лютови ще не було
Ні тризн ні поминків, и я,
Пресвітлий князю, прошу тя:
Щоби на памятку єго
Ми жертву Богу учинили
И бранців, що зловив я сто,
На кладі тім святім спалили.

Ярополк.

Гей Свенйельде! на божу милість!
Сто душ тобі ще треба, кажеш?
Ні, ні! З верхом уже вгодилось
Твоій крівавій лютій спразі.

Свенйельд.

Пресвітлий князю, дорогий!

Ярополк.

Не будь дитиною, старий!
Ні, ні, в останне кажу: ні!
Иди и в сей час накажи
Військам сей бій застановити.
Чогож стоиш? гляди за братом
Моим! бо мир з ним учинити
Гадаю и борби утрата,

Потуг моих безпечний знак,
Єго навчила чей и верла
Покору в єго серце.

Блуд (до себе).

Як
Зубки князеви вже протерлись.

Свенїльд.

Сей час. (Одходить.)

Явa 10.

(Ведуть Претича.)

Ярополк.

Кого ведуть до нас?
Що виджу? чи не той то ворон,
Що кракав все понадо мною
И віщував нам люте горе?..
Не помогла утеча з клітки,
Знов птах під княжою рукою.
А деж є твого серця квітка?
Чи вже княгинею вітає?

Претич.

Моя несчасная донька —
Коли за нею ти питаєш —
Умерла з ран, що віднесла,
Як визволяла батька свого.

Ярополк.

А ти прибіг до брата мого,
Єму на мене помагати?!

Претич.

Хто Свенїельда вважа' за брата,
Той допче и рідного брата,
Хоч би сей и любив єго.

Ярополк.

Ти ящуре ідкий!

Претич.

Кінчи!
Знай, смерть для мене буде мила.
Обридло жити, від коли
Покрила жизнь мою могила.

Ярополк.

Се кара для пихи, що сміла
В орлиному гнізді на силу
Свою зозулю посадити.

Претич.

Вволи мені ще перед смертю,
На твого брата любі черти
Хоч подивитись — и узнай,
Що Рута, каючись, сказала:
Олег невинний — Тур свій край

Не завіщав тобі ніколи
И через Свенйельда крамоли
Жизнь твого брата днесь пропала.

Ярополк (з озадаченєм).

Деж він є?
Ищіть по місті, по усёму!
(Варяги присутні оддаляють ся.)

Людевіт (підносить ся.)

Братобою!

Блуд (ударяє єго мечом).

Гайвороне!

Людевіт (умираючи).

У дебрі, в дебрі, братобою.
Иди, на нёго подивись
И крови братноі напийсь,
Поганий вепрю, кровопою!

Ярополк (з страхом).

Що, що опир отсей маячить?
Ходім, ходім шукати брата!

Ява 11.

(Варяги з за воріт приносять Олега умираючого и кладуть на коврі перед князя.)

Блуд.

Се брат твій.

Ярополк.

Ох, ти боже мій!
Що сталось? де, коли и як
Погиб мій безталанний брат?
Хто кинутись посмів на нёго?
Скажіть сей час мені, про Бога!

Претич (до Олега кидаєсь).

Ох князю, зятю дорогий!
Не міг на мене ти пождати?
Чомуж не здохнув я старий,
Щоб' трупами не оглядати
Ті душі, для котрих я жив?!

Ярополк.

Вступи ся Претичу! се мій,
Не твій брат ту лежить.
Нехай же ту твій князь клячить
Голо́шучи, на сім коверцю...
Не зазирай мерцеви до очей,
Не роздирай у Ярополка серце,
Взридаючи над кровию моєю,
Що ту лежить застигла, в смерти!
И не пригадуй свому господину
З за слуг єго жадних єго провину.
Він сам глубоко те чує, у серце
Стрілою каятя вражений...
Ох брате, брате дорогий!

Коли душа твоя у край блаженний,
За Лукоморе, ще не полетіла —
И понад тлінний порох твій
Єще кружляє: брате милий,
Почуй мій плач, жалі моі почуй!
И холодом сердечного прощеня
По братній, каятём спаленій
Душі подуй, подуй, подуй!

Блуд.

О князю, він єще жпє.

Ярополк.

Мій братчику, житє моє!

Олег (конаючи).

Не плач, лукавче, лицемірний!
Коли ти не приняв покірний
Поклін братерський и зо мною
Навіть видатись не хотів,
Чогож днесь плачеш надо мною,
И гніваєш святих богів?

Ярополк.

Ох сонце ясне! княжичу з зорями!
Сварожичу из Стрибога внуками!
Спаліть мене на ока млі,

И рознесіть мя по землі,
Коли я багнув брату смерти!

Олег (умирає).

Нехай! Я не клену тобі —
Нам всім живучим раз умерти.
Хто зна', якую на добі
Судьба тобі сплітає долю.
Одно згадай, о те тя молю:
Мір десять раз, пок раз удариш;
Розмисл лучш' замисла товариш. (Конає.)

Претич.

Зблідли на віки милі черти.

Ярополк.

И з-за кого? з-за Люта — Боже!
Лежить образ єго роздертий.
Чомуж вернути я не можу
Цілою спрагою душі
Житє єго и дорогі
Сі черти оживити?
И дармо, дармо ту заводжу,
Бажаючи живущої води,
Щоби сей твій сосуд розбитий
Сцілити знову и налити
Нам невідгадним дивом жизни.

Блуд.

Ой Свенйельд, Свенйельд! маєш тризни,
Що за страшнійших вже не можна.

Претич.

О лютий Свенйельде, безбожний!

Ярополк.

Є каятє, лиш воротя не має.
О Свенйельд, маєш тризну, маєш!

Блуд.

Ой не від нині Свенйельд той
Злим духом у твоїй родині;
Давно, єще з пори он-той,
Коли то грабіжю краини
Сеї привів Древлян до того,
Що аж убили діда твого —
Він пє кров руську, господине!
Він Святослава відцурав
Рідному краю и лиш ихав
На безхосенні войни зъ Греком
Скрізь, що твій батько там далеко,
Десь на порогах, смерть найшов.
Не дивно, що се нині знов
Безвинна брата твого кров
Реве о пімсту на весь світ...
Свенйельд — о то страшенний дід!

Він наш опир, він гріб князей,
Не гідний милости твоєй.

Ярополк.

Се нині кажете мені?
Нікчемнні!

Явá 12.

(Наближуєсь Свенйельд.)

Свенйельд.

Хвалá князеви!
Всё здалось — Рад один уйти
Потрафив, в глуб лісищів Древи.
Що бачу! він? о Господи!
Хто смів єго сюда нести?

Ярополк.

Маєш, чого забаг єси,
Старий, лукавий кровопою!
Дивуєш ся? мовчи, таж ти
Не одного несчастя й зла
Причиною в моій родині.
Ти лиховістная звізда
Над нашим родом и від нині
Лишен ти милости моей.
Иди ж, иди мені з очей!

Свенїельд.

Хибаж то я убив єго?

Ярополк.

Ти, ти! бо ти від серця мого
Відрізав братика рідного,
Єму и поле заповів,
Як він на серце те спішив,
Без мене заповів, криёмо —
Мовчи! бо ти причина всёму.

Свенїельд.

Хибаж коли я радив д' злому?

Ярополк.

Твоя порада обоюдний
Меч, ба и щирість — блеск облудний,
Що тілько світить а не гріє.
Душа твоя — гірлó несите;
Хоті твоїй за мало й світа,
Хоть вже від тебе гробом віє.
Иди ж, безсовістний, старий!
До сйта служби нам твоєй.
Иди, иди мені з очей!

Свенїельд.

Чи так, мій князю? вже так скоро
Палиш байдак, котрий крізь море,
Носив Русь и тебе ласкаво,

По безднах до богатства й слави?
Нехай! нехай!
Свенїельд не знає слів найти
В подяку за твою подяку,
Єму віддану, на в знечай...
Иду — куда? мені однако.
Спіши же, князику, и ти
Затерти голосні сліди
Всіх довголітних праць моих
Біля твого величія.
Скори, небоже, стрімголов
Розбити власть, що руська кров
Воздвигла на моіх плечах.
Знай, днесь владіюче дитя,
Прогнав свою ти силу, славу;
Прогнав — конець твій бачу я —
И власть здобуту мнов кріваво.
(Одходить.)

Блуд.

Гряде велика костомара,
Котра в гнилоє черевище
Всю руську власть и славу ихала —
Аж лопнула на кладовищи.

Свенїельд (обзираючись).

Сей заплатить тобі за мене.

Ярополк.

Дай руку, Претичу почтений!
Боги обох нас покарали
Уроном тих душиць, що ми
Любили — (плаче) брата вже не маю.

Претич.

А я ні зятя ні доньки.

Блуд (до себе).

От-так могила всіх рівняє.

Ярополк.

На ниточці, на паутинній,
Чапить всё людское житє.
Скажіте, чим ми у вселенній?
По що люд божий ту жиє?

Претич.

Пожерла смерть моі надіі,
Засипала снігами душу,
И майом більш' на неі не повіє...
И пощо-ж, боже, пощо я,
Я, гріб живий, ходити мушу
Поміж людьми? Коли мені
Смерть запечатає те серце
И всі жалі моі запре
В пядй землі?...

Ярополк.

Пращай, пращай!
Віку тяжкого доживай
Велична смутку попільнице!
Але твій князь не зна' того:
Чи та глубокая криниця
Жалю, що затроила жизнь
Єму, коли раз висхне.

Претич.

Ти молодий, на тебе дихне
Необав счастєм бог; молись! (Одходить.)

Блуд.

Що з бранцями велиш чинити?

Ярополк.

Сей час на волю всіх пустити.
(До себе) Чому те з братом не могу́?
Несіте князя у палати,
Щоб' честь — ох! честь послідную
Єму віддати. (Одходить.)

Блуд (до двох Варягів).

Понесім
Єго на замок.

Варяг 1.

Нам усім
Утрата Свенїельда тяжка.
Де він старий притулить ся?

Варяг 2. (беручи тіло).

Під плотом жебручи ще згине.

Варяг 1. (беручи тіло).

Він княжа жертва безповинна.

Блуд.

Єго пиха́ бє и облуда.
Все низько той сідає, братя,
Хто вйсоко бересь літати.

(Відходять з тілом, за ними Блуд.)

Варяг 1.

Ей осторожно, хи́трий Блуде!
Що з ним, то ще й з тобою буде;
Бо ласка князівська зо скла:
Винен, невинен — розібсь,
Як лиш упаде зі стола.
Тому мені отсе здаєсь,
Що ся гірка наука й рада
Нам всім в будуще не завадить.

КОНЕЦЬ.

Опечатки.

Сторона	36	строчка	26	вмісто:	стін	має бути:	стіп
„	57	„	12 и 13	зайшні			
„	58	„	35	вмісто:	ані ще менш'	„	ані, що менш'
„	65	„	10	„	лиши мужам	„	лиши мужам ти
„	70	„	2	„	богу	„	богом
„	72	„	20	„	гробу	„	гроба
„	77	„	3	зайшний			
„	91	„	17	вмісто:	земляи	„	землям
„	103	„	16	„	бідную	„	бідної
„	104	„	23	„	доля	„	доле
„	108	„	18	„	Полянь	„	поглянь
„	156	„	17	„	говорить	„	готовить
„	159	„	1	„	IV	„	V

Примітка.

Меже поминутими опечатками першого тома находить ся одна важнійша на стороні 14 в примітці строчка 2: вмісто Гсти має бути Гети.

З сим випуском начав я передавати публичности цілий ряд драм историчних. Послідують: Ярополк I., Владимір Великий и Святополк окаянний.

К. Н. Устиянович.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
під зарядомъ Фр. Сарницкого.

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

Часть III.

Ярополк I. Святославич

великий князь київський.

Траґедія в 6-ти дійствах.

Премiована товариством „Руська Бесіда“ у Львові.

У Львові, 1877.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
01159117 (Р)

ПИСЬМА

К. Н. УСТИЯНОВИЧА.

Часть III.

Ярополк I. Святославич

великий князь київський

траґедія в 6-ти дійствах.

Преміована товариством

„Руська Бесіда“ у Львові.

Власність Бесіди.

У ЛЬВОВІ 1877.

З друкарні Товариства имени Шевченка,

під зарядом Фр. Сарницького.

1 р 80 к.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И. 36 637

Николі Устияновичеви

вітцеви

и учителеви свому

передає

Автор.

Отче мій!

От се Тобі підношу и присвячую сей труд словесний з поклоном, вдячностю и любою.

Ти научав мене, як діло се виконати, тож и честь, єсли оно вдатне, належить Тобі.

Ти був мені не лиш вітцем и учителем; в Тобі видів я прикладного священника и одного з вірнійших синів Руси.

В Тобі шаную также олицетворене світлої стороны Галицькоі, Святоюрськоі, або так званоі общеруськоі интельлігенциі; бо Ти серцем до нас, а головою до них належиш.

В Тобі я покланяюсь подвигам тяжким мужей 48. року, их патріотизмови, их бодрости и их мученичеству, Ти бо не лиш до них належав. Ти перед ними ишов з немногими и покладав из ними підвалини під храм нашоі свободи и нашоі словесности, котрих нам нині висше підносити и завершати припадає.

Но горе! Єдинодушність, ревність, любà, народолюбність и терпець Твоих молодих літ — счезли з поміж нас. На місце их розперлись: самолюбство и гординя, ненависть и хота імсти, упорство и нетерпимість середних віків.

Високу ціль нашу омрачили тумани виходячі з нездорового нашого національно-політичного організма — кілько голів, тілько пророків непохибних — а вікно нашої душі ми позавішували всякими мізеріями так, що скрізь них ні світа, ні долі більш небачим.

Боячись признати ся руськими, заперли єсьмо дверь питаючим за нами; відгородили ся від всего мира и заткали перед часом піч, в котрій палав огонь словесний, огонь житя нашого народного, а нехотячи випустити нагромадженого чаду димником, мрем поволи від того ж чаду.

З борців свободи звелись ми на розпинателів єї. *Неприпускаєм вільного слова противної гадки* и зазубившись в буквах и виражених и формах поржавілих и нових, відцуралисьмо ся друг друга, патріот патріота, син батька; безчестимо, плюгавимо и нищимо ся перед лицем розвельможивших ся ворогів; без надії тверезої на будучність, без любй до нинішности, без почитаня для бувальщини тяжкої в наші діла — пяні завзятєм одним — скарбом однісіньким перехованим з пра-пра-прадідів — молим и чаєм лиш пімсти на ворогах наших — хоч би по трупах наших.

Нема в нас розмислу на те, що ненависть нічого небудує, тілько нищить противне. Нерозумієм, що одна *люба до свого тче долю нашу добру.* Покидуєм ся своим, чужого нехочем и повстаєм брат против брата за те, що и *не від нас залежить.*

Щож хоче отець? — волі народа!

Щож хоче син? — волі народа!

Що єго брат? — волі народа!

Алеж що кождий з них єї хоче на свій лад и після своїх мрій — Сину ріж батька! Батьку ріж сина! Брате

ріж брата!.. — вражда завзята, божевільна — бєм, розбиваєм, що нам до рук попаде в злости, неначе збиточні розпущені діти — а понад нами клекочуть ворони нашої народної смерти...

Хто може, чесно ударившись в груди, сказати: *„Мені одкрита будучність — так чиніть як я кажу!“*

Хто и чим заручить ся, що нас веде на весіле, а не до гробу?

А предся кождий з нас диктатором непогрішним и кождий з нас з проклина гідною легкомисльностю бере на свою душу одвічальність занапащеня долі народа, сли не на віки то на віки.

Так то мій Отче будуєм *храм*, під котрий ти клав єси тяжкі підвали.

Недовершимо и *розвалить ся* як Вавилонська вежа — ще гірш, бо нашими руками — *а на руинах взнесе ся пяная* нуждою, одчаянєм и *звірством народа корчма*.

Маємо словесність — покидуємо ся нею. Маємо братей — цураєм ся ними. Маємо право — нестоимо на нім а жебраємо ласки. Маємо долю — нехочемо єї. Маємо минувшість — стидаєм ся єї. — Тож и будучність наша *„Нірвана“* де немає ні притомности, ні чутя, ні світла, ні тьми — ні радости ні горя, одно протяжне вічне *забуте*.

Чогож я пишу? За який Спасибіг, на чию утіху?

Хто недбає и жебром жие, своєї ниви ні оре ні засіває — не вийде подивитись и любоватись зходячим зерном. — Так и моі праці невподоблять ся моім родимцям.

Однако пишу. Пишу, бо я ваш син — пишу, бо се моя повинність — пишу, бо так душа мені каже — пишу, бо може найде ся сотня живих людей, що прочитають и скажуть: *„Вівсяний хліб але наш хліб, запрацёваний, невижебраний, непозичений — некрадений хліб!*

Оттому то мій Отче пишу, хоч и надії в лучше немаю — на гробах пишу — и о гробах свідчити буду — и чей знайдуть ся колись добрі люде, що спомянуть ті гроби и зітхнуть над чорною долею безталанного народа, до котрого належу.

Кирило И. Устиянович.

Головецько 1. Мая 1877.

ЯРОПОЛК І.

Великий Князь Київський.

Трагедія в VI дійствах.

Лиця.

Ярополк, великий князь Русі.
Гречиня, єго жона.
Блуд, воєвода Київський.
Варяжко, воєвода Овруцький
Инґварь, полковник Роднянський.
Гостомисль, жрець славянський.
Іоан, священник Християнський.
Мирослав, Боярин Християнин.
Боян, гусляр и співак.
Свѣто́гор, тівун Київський.
Ильдея, Хан Печенізький.
Владимір, князь Новгорода а брат Ярополка.
Малуша, єго мати.
Добриня, єго вуй, воєвода Новгородський.
Волчий Хвост, воєвода Бѣлоозерський.
Путята, син Добрині, сотник.
Олляф Трігвесон, королевич Скандинавський.
Гарольд, воєвода Варяжський.
Садко, } купці и радні бояри
Ставур, } Новгородські.
Рагнарь, старий Норманець.
Рогволод, князь Полоцька.
Рогніда, єго донька.

Сини два Рогволода и Рогнідина нянька, Варяги. Словени, Поляне, Сторожа, Збуй, Родняне, Окличник.

Діє ся частію в Швеції а частію на Русі, в Київі, в Полоцьку и в Родні.

ДІЙСТВО І.

Игровище перше.

Світлиця великокнязівського замка в Київі.

ЯВА 1.

Блуд, Гостомисль и Світогор — задом світлиці переходять Княгиня, Іоан и двоє придворних дѣвчат.

Блуд. (про себе.)

Се не жона, тілько богиня.

Гостомисль.

О ганьба, стид! глядіть! Грекиня
Вже явно нам глумитись стала.

Блуд. (про себе.)

Она мій супокій украла.

Гостомисль.

Пускай! будь Християнкою
Собѣ; в хоромах князівських
Корми попів всіх греческих;
Однак над вірою краю,
Що так гостинно тя приняв,
Глумитись нам в лице —
Бігме!
Се відневага препогана.

Світогор.

Окаянна!

Гостомисль.

Най счезає!

Блуд (про себе.)

Я би за то и дýшу дав,
Щоби-м хоч раз поцілував
Єі, в солодкиі устá.

Світогор.

Ет! ваша бесіда пустá.
Ту Християне вже горою;
А ми лиш радим, проклинаєм
И з тим пливем долі водою.

Блуд.

Чиж' смілости к томý немаю?

Гостомисль.

Від князя мусим те жадати,
Щоби несміла зневажати
Прилюдно віру, нам, Грекиня.

Світогор.

Я те сегодня ще учиню.

Блуд (про себе)

И я-б немав єі здобути?

Світогор (підслухавши єго.)

Се може бути.

Блуд.

Що ти хочеш?

Гостомисль.

Тебе зболи́ зоряні очі.

Блуд.

Єдну годинку — тай умерти!

Світогор.

А то нащо такої жертви?
Самиця мусить, як самець захоче.

Блуд.

Га! правду кажеш; я спробую.

Гостомисль.

Стидай ся Блуде! ти пустуєш,
За спідницею заглядаєш;
Коли и віра, Богів честь,
Коли земля ся пропадає;
Коли тя кличе горда месть.

Блуд.

Хибаж я з вами нетримаю?

Світогор.

Ти там, де твій хосен; чи ні?

Блуд.

А ти за твій хосен недбаєш?
Недбаєте усі? мені
Край милий; я готов
За нашу річ проляти кров;
Однак хісна я незрікаюсь.

Гостомисль.

Знай Володимір д' нам кланяєсь.

Блуд.

Щоб' бути ту єму рукою?

Світогор.

И поміч єму дати, в бою
Противо братогубця брата.

Блуд.

Го го! далеко до весни;
Нехочу я в зимі орати.

ЯВА 2.

входить Варяжко и Мирослав.

Блуд.

Князь де?

Варяжко.

Уже иде.

ЯВА 3.

входить Ярополк, сідає на престолі; з правого боку стають: Варяжко, Іоан и Мирослав а з лівого Блуд, Гостомисль и Світогор.

Ярополк.

Моі боляре! прогуло́
Уже війни кріваве лихо;
Нечути бренькоту мечів,
Святять ся го́вори вічів —
Дайбог на небі править тихо
И супокій над руською землею.
Єдино серце, лиш, моє
Незнає счастя, супокою,
Відколи брат мій наложив
Несчасне буєство своє
И князівством и головою;
Як згиб бючи ся против мене
Хоч и не з мо́єі провини.
На тоє син Малуши дикий
Владимір, вміcто, щоб' в покорі
Нам поклонити ся — за море
Уйшов зъ Добринею и крики

На мене там и рать підносить;
Варяг платить, бунтує, просить
И пімстою за брата грозить...
Боляре! хто з краю втікає —
На всі вітри лишає край,
Той права до краю зрікаєсь,
Тому край грабить єго пай.
И я великий князь Русі,
Що винен стерегі усі
Кути прадіднои землі,
Післав моіх посадників
Ген до Словен у Новгород;
Котрого стіни и народ
Лишив Владимір з двох років.

Блуд.

Воля твоя Великий княже!
Але Владимір и Варязи...

Мирослав.

Було єго до дому звати.

Варяжко.

Князь братови неймé кланятись.

Ярополк.

Він брат и я тім упорнійше
Повинен за мою стояти —
За руську власть; що розібрати

Засіли ся молодші братя.
Тому, хоч нам булоб' милійше
Сюди Владíміра позвати,
Даремно — се уймалоб' власти.

Блуд.

Однако Володимір части
Своєі, Князю, незрече ся;
А на Варяг своіх упре ся
И бранею, огнём, мечом
Наіде на твій мирний край.

Мирослав.

А Печенег прийде степом
И доконає — уважай!
И стережи ся, ясний пане,
Щоби невийшло всё погано.

Світогор.

Я радив би — як слухать воля —
На заді обеспечить поле...

Гостомисль.

Женись з дитиною Ильдеі
Когана лютих Печеніг.
Послухай радоньки моеі
А непокаєш ся!

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И.36637

Ярополк.

Пробіг!
Чи ви незмовились? га, га!

Мирослав.

Из Печенегом брататись?
З донькою вепря свататись?

Блуд.

Небачу в тім нічого злого.

Гостомисль.

Противно; користей богато.

Мирослав.

А клопоту из дружства много.

Ярополк.

На те немогу я пристати.
Погана віра Печенізи —
И в ню князь руський неполізе.

Гостомисль.

Даруй мені пресвітлий пане!
Ще поганійша: Християне;
А предся ти их так вспираєш —
Хоч и жони из них немаєш.

Мирослав.

Хибаж княгиня не жона?

Світогор.

Ні, тілько бранкою она.

Блуд (про себе.)

Чи не на мій се млин вода? (в голос)
А миб' просили о княгиню.

Іоан.

Чим провинила вам Грекиня?

Гостомисль.

Чим провинила ся она?
Злий дух она! що нє любов
Твого народа, к' тобі пане!
И присягнути я готов:
Що грецька бранка, препогано
Прехитро тя зачарувала.

Варяжко.

Мовчіте! ви би ся стидали
В лице се князю говорити.

Мирослав.

Як чарувала — то красою
И добротою и любвою.

Ярополк.

Мовчіть! бо я уже сердитий!
Ти Гостомисль противний нам
И ти Світогор — слава Богу,
Я бачу добре ваші роги.
Ви то бунтуєте Полян
И до Владиміра шлетесь;
А ту неначе печетесь
О мій гаразд и кажете
Отсе Владимір на тя йде
И Печеніги за плечима,
Чомуж', чому-некажете?
Що ворог скритий мій єдиний
То ви, боляре ви мої?
Вам сіллю в оці Християне!
И ви нікчемні из за того
Мою княгиню гоните.
Га! на предвічного Прабога!
Я вам, бунтовники погані
И вязи скручу й роги втру!
Я князь, а поки правлю я,
Поки жию, поки невмру
Всім рівно суд триматиму;
Чи Християнам чи Солнянам.
А ви! ви стережітесь, ви!
Бо хоч я не жаден кровй,
Наложите — и неоглянусь —
Вашу здрадливість, головами.

Гостомисль.

Даруй нам князю! ми обстали
Лиш за своїм; а то честь каже
И право позволяє...

Ярополк.

Знаю!

Мирослав.

Мій князю! гнів твій справедливий;
Однако того негадаю,
Щоби боляре, всі твої
Були невірні бунтовливі,
Тому, що радили тобі.

Варяжко.

Мовчи! и звір прогніваєсь,
Коли, хто би ни був — кинесь
На любую єму самицю.
Тим більш наш князь, котрий усе
Добро краю на оцѣ має
И вже рішив, чого всі чаєм.
Що до Грекині — в несвоє...

Ярополк.

Не йхнє діло; а моє!
И слиби я від неї мав
Дитину, сина, я б' сам клав

Вінець мій на чоло єі,
Хоть бранка и хоть вам чужа.
Коли-ж' нема, а Русь по мні
Столонаслідника бажа́,
Готов я сватів висилати.
Лиш д' дівці княжого колѣна
И руськои крови́ єдино;
Д' княгині на престіл богатий.

Блуд.

Льву не лисиці треба — львиці.

Світогор (з тиха до Блуда.)

Щоб' впалась лисови лисиця.

Ярополк.

Дивіть! вся руськая земля
Мені єди́ному кланяєсь —
И „самодержцём“ був би я
Щоб' не Полоцькъ; котрим пишаєсь
Рогвальд, сусіда наш старий....
Сказав я: „аз“ скажу́ и: „буки“
Зъєднав я Русь, придбаю чей
Ще и старинный наш Полоцьк,
И возьму в самодержні руки.
Тому Варяжка на Полоцьк
Шлю з поклоном пд Рогволоду,
Щоб' там засватав єго доч
За князя руського народу.

Всі (крім Мирослава и Блуда).

Нехай на счастє, на здоровлє!
Щедруєм з вірної любови.

Мирослав (д' собі.)

Несчасна, бідная Грекине!

Блуд (д' собі.)

Моя! — бо вже єго покине.

Ярополк.

Возьми ж' сто коней, сто куниць з собою
И гривен сто и золотую зброю
В дарунку діля тестя мого —
И з Богом відправляйсь в дорогу.

ЯВА 4. (чути труби.)

(входить) **Гридьник.**

Ильдея Печенізький хан
Приіхав свій поклін зложити
Пресвітлий наш великий пане.

Ярополк.

Сей час єго сюда просити! (Гридь. одход.)
Єго ми звершенили боём;
А нині звершеним дружбою.

ЯВА 5.

входить Ильдея з старшиною Печеніг.

Ярополк (встає и підходить.)

Витай могучий смілий хане!
Витай нам в гаразді сусіде!

Ильдея.

Витай Русі великий пане!
На знак що в мині ні сліду
Давнійшої вражди, я нині
До тебе прошу ся в гостину.

Ярополк.

И дай то Бог, щоби від нині
Ніхто дружби сеї не кинув (цілують ся.)

Боляре.

Се нам веселая година.

Ярополк.

Ходімож у моі хороми!
А я гостину днесь подам
Яка й неснила ся нікому;
Небачив грецький кесарь сам.

(Ярополк, Ильдея, Варяжко, Блуд, Мирослав и Іоан одходять — лишаесь Гостомисль и Світогор)

Гостомисль.

Ильдей за ним, а перед ним
Полоцьк — Варяжка княжна —

Світогор.

От бачиш и по всім.

Гостомисль.

Усё то дуже, дуже важне.

Світогор.

А найважнійше те, що ми
Вже небеспечні голови.
Найменша річ и прощавай
Житє.

Гостомисль.

До того неприйде.

Світогор.

Прийде ще, або ні — нехай!
Я нині Київ наш лишаю
И до Владиміра спішаю.
(Одходить.)

Гостомисль.

Най присягне́, що храм Богам
Постро́ить, двигне віру нам
И прожене всіх Християн,
То я — скажи! престол отсей му передам.
(Одходить.)

Игровище друге.

Хата на берегу морському в Скандинавії.

ЯВА 1.

Малуша виходить з хати и стрічаєсь з Владиміром.

Малуша.

Мій синоньку! моє соко́ле!
Скажи! куда єси гуляв
Три дни и ночі моя доле?
Вже за тобою й вуй питав.
Скажи надієнько моя!
Либонь тебе зачарувала
Якась Русалонька морська.
Що из тобою сину сталось;
Що ти сумний, понурий ходиш
Один по ска́лах и лісах;
За домом ночі всі проводиш
На жу́р Добрині и на страх
Твоєі мами сину мій?

Владимір.

Тому́, що там, в душі моій
Товчесь и недаєсь заспати,
Ти незарадиш мила мати.

Малуша.

Чи не Варяжка? не дівчи́на?
Кого ймеш сватати мій сину?

Владимір.

Жінкам одно на голові.
Не те відняло сон мені;
А те, що вік мій ту марную
На непривітній сій чужині,
И жду на вітерець усує,
Котрий би и мене й дружину
Поніс у сторону рідную.

Малуша.

Терпцю! Вітрило не заспить. —
Господарь наш тебе вважа́...

Владимір.

Чужий хліб ду́сить — некорми́ть...
Запри могучого вірла́
В найкрасшу клітку золотую,
Корми єго, всім тим, що дня,
За чим лиш тілько забанує;
Впусти до клітки и орлицю,
Постав вино и мід в скляниці
И всім даруй, що тілько ум
Природі вигадав на глум —
А не розвеселиш єго.
Він буде з дня на день сумнійше
Царську́ клонити голову,
И вянучи некине пищі
И долю проклене свою.

Бо сильноє єго крило,
О! не для клітки мила мати;
Єму не в жóлоб — над громами
Судило небо споглядати.
Єго вірлиця не на тоє
На божім древі вигрівала,
Щоби орлятко молодоє
Як курятко в земли порпало.

ЯВА 2.

Наближують ся Боян, Ставур и Садко.

Боян. (з перевішеною через плече гуслею)
Добрийдень князю: се прийшли
Ту Новгородськиі послй.

Владимір.
Витайтеж кметі! ба — та чим
Вас князь бездомный привитає?

Ставур.
Рукою и слівцем святим.
Нас віч до тебе посилає,
Щоб' ти ненабирав Варяг;
Бо в нас така запала рада
Щоб' ти вернув ся у громаду,
А ми, хоч брат тобі и враг,
Тебе заступимо від шкоди —
Всі станемо тобі в пригоді.

ЯВА 3.

Идуть Волчий Хвост и Инѣварь.

Волчий Хвост.

Лисиць, курей, котів и псів
А паче всёго ослюків
Зігнали у одну громаду —
Бігме! розумна була рада;
Лиш крихту опізнила ся.

Садко.

Сталось — не наша то вина.

Владимір.

Хто се з тобою Воєводо?

Волчий Хвост.

Я мав на островах пригоду
И кóрабль Новгородський взяв;
В нім був посадник твого брата.

Владимір.

Посадник? хибаж брат украв
Уже мій Новгород для себе?
Пекло й небо!
Гей вітре ти, святий Вітрило!
Чому вже нерозпустиш крила
И неподуєш по землі

Нерозібєш Владúмірову тýгу,
Неси єму вже кораблі
На Ярополка, мстить нову знарýгу.

Ставур.

О князю наш!

Владимір.

А що до вас —
Небуло вам мені казати
— Коли о те я вас просив:
Мені на войну поміч дати —
Щоб' сам як мога хоронив
Моєі голови; то би
Я за Варягом не ходив. —
Тепер же в гнів непринимайте;
Що наварили те й кушайте.

Садко.

Чиж' ти не князь нам? не щит права?

Владимір.

Я був вам тілько князь: „на славу"
Без власти, волі и без слави.
Князь намалёваний — ланцом вічà
Прикóваний до Вадима стовба.

Ставур.

Шануй віч Володúмирю!

Садко.

Шануючого свій народ
Шанує также и народ.

Владимір.

Нестане з вами князь на прю.
Пращайте! йдіть
И Новгородцям обвістіть,
Що князь вашь Володи́мір каже:
„Я сам стою, я сам на стражі
Вашої долі и ладу́.
Недасть Володи́мір спу́ску рати —
Лиш сю вам заповідь кладу:
Моіх Варягів пропитати
Пок не зберу ся и піду
На Київ, брата покарати.“

Ставур.

Ми коримось и спішимо́
Усё як слід приготовляти;
На Бога-ж тя лишаємо!
(Одходять.)

ЯВА 4.

Наближуєсь Добриня.

Добриня.

Мій князю, поки вітер нам
Противний, раджу я тобі

Ту одружитись; думай сам.
Річ дуже добра, на добі
Короля за собою мати.

Малуша.

Хоробрий князю, любий сину!
Вволи и матери твоїй,
Нехай одно слівце докине
До ради воєвод твоих.

Владимір.

Кажіть!

Малуша.

Король сеї землі
Недасть тобі доньки своєі,
А дасть, чужа буде тобі
И діля матери твоєі...
Що? як би ти послав в Полоцьк
По Рогволодову Рогніду —
Тогдіб' полоцький наш сусіда
Тобі в тяжкій пригоді станув
И золотом, ба и військами.

Добриня.

Він з Ярополком; він одкаже.

Малуша.

На тоє він ся неповажить.

Убила и бра̀тей и батька старого
Рогніда пестіночка мила...

Рогніда.

Волхві́ле!

Малуша.

Волхві́ля? волхві́ля!
И так до свекри́ ти? до мене се ти?
Чекай! розкажу́ я ему як свята
Рогні́донька лає матусю — Га га! (Одходить)

Рогніда.

Розступись зе́мле! розчиніть
Челюсти київські гори!
И роздавіть мене в своих утробах!
Мені обмерз той божий світ;
Бо я, несчасна, провинила
Рідні моєї смерть и горе, горе!
Розбійнику их подчинилась.
(Рве волосе и ломить руки.)

ЯВА 4.

Иде з лівои **Владимір.**

Дити́нонько! що из тобою?
Чого свекрусі ти клене́ш?

Рогніда.

Ох проклени ще й ти мене!
Чей пукне серце и умре,
И горести житє запре.

Владимір.

Голу́бонько! — що ту ся ста̀ло?
Беспечно мати то, сама
Тебе лайко́ю угощала —
Та ще й прискаржила.

Рогніда.

О! я —
Я збожево́лію! — ти сам
Те видиш. Я клянусь Богам!
Що тілько мучусь и караю
И з дня на день лиш протліваю.
Кінчи мій скон! убий мене!
Рогніда тя не проклене́
А поблагослови́ть тебе!

Владимір.

О ти безмилосерна мати!
Хибаж у тебе серце є
Над безталанням збиткувати? —
Неплач Рогнідонько моя!
Недам тебе більш зневажати

И пакости тобі творити.
Всі будуть ся тобі корити,
Княгинею тя величати —
Навіть и мама Володи́міра.

Рогніда.

Я того нежадна́, мій пане!
Дай по́ки матери твоїй!
За то — сли тя на тее стане —
Дай ухо прозьбі сій моїй:
Даруй мені дрібненьку частку,
Близь Київа — сільце одно;
Зовуть єго Предславином.
Зділай! зділай мені сю ласку!
Нехай там горе протріваю —
Або — як годі — умираю.

Владимір.

Невинна, чиста, терпілива —
Без жовчи и без суєти́;
Вражена местю, а немстива,
Подібна Радогостёви;
Дам, дам тобі Предсла́вино!
Алеж веселіє мое
Забудь раз горенько твоє;
И непросліжуйсь за́єдно!
Тям! що мені твоя подоба
И ті благоуханні коси:

Твої бо муки мені гробом...
Отри-же из личéнька слёзи!
А дам я, рай такий, тобі
Як ранок на весні благий
Рай тихої любви...
Що вéчера буду ходити
До тебе серденько моє,
Щоби по дневій суєті,
В сих любих оченьках оджити...
Ти плачеш? цить же, цить дитé!
Тогді, няй небом громи кличуть!
Нехай з под ніг земля счезá!
Ми невважати ймем обоє
В любві, лебедонько моя.
Идиж зібратись в супокою.

Рогніда.

(повисши єму на шию и плачучи).

Владúмір! люблю, люблю тя!
О не глуми ся надо мною! (Одходить)

Владимір.

Безталанная!
Твої жалі й гіркі слёзи
Бог знає, чи затерти зможе
Хочби и найкрасшая доля;
А тні безсердечні жóни
Ще сиплють в твої очи соли —

Шпильками тя й на смерть заколють —
Завзяті, мстиві — пекло й громи!

ЯВА 5.

Иде **Путята.**

Варяги збунтували ся
Почувши, що ведуть сюда
Ярополка, брата твого, з Родна.
А Блуд розвідав, що теліги,
Вже недалеко, Печеніга.

Владимір.

Нехай же-ж гине! — смерть голодна. —
Ворота міста зачиний!
Під збрую київські сини!

ЯВА 6.

Иде **Світогор.**

Наближуєсь Ярополк из Родна.

Владимір.

Скажи-ж Добрині що и я
На всё уже згаджаю ся.

(Путята и Світогор одходять в ліво а Володимір в право.)

ЯВА 7.

З лівого боку иде Грекиня.

Грекиня.

Де він? де я єго найду?
Владимирю! хибаж ти смерть,
Щоб' недати ся упросити?
Він там! иду за ним, иду —
Бо час пекольний вже горить
И всё готов єще спалити. (Одходить.)

ЯВА 8.

Переходять Ярополк, Блуд и Варяжко; за ними збройні Кияне и Мирослав; за стіною чути крики: „Слава Владимірови! Смерть Ярополку!“

Блуд.

Завідомлю я брата твого. (Одходить.)

Ярополк.

Невийшов против брата свого
Из замку мого. — Ох! колись
Греміла Ярополча слава
Од стін єго — теперь, дивись!
Неначе глумлять ся лукаві
Из мене мовчанкою.
Чи-ж ви нечуєте понурі стіни

Над князя долею здрогніня? —
Безжалостні, холодні, дикі
Мов тих гнилих Киян громада
Витаєте побідні крики
Желізного Владíміра
Веселим гомоном! (Чути: гурра!!!)
Що там за галас під стіною?
Чи се сміють ся надо мною?...
Ой ви безглуздні ягнята!
Хиба-ж я гірший мого брата?
Хиба-ж він більш' ласкав, чим я?
У нёго правдасуд брехня!
И він не Россом як и я? —
Се вівці пажерного вовка
У божевіллю прославляють,
И в честь єго горлають, бляють
И пімсти звуть на Ярополка!
За що? — того й сами незнають...
Так для забавки — для охоти —
Бо вздріли величь в тім болоті,
В которім рохкають самі...
Народе! ти хоч без вини,
А все-ж ти гірший як опирь —
И більша бестия чим звірь!

Кияне.

Смерть Ярополкови!
Смерть богохулови!

Смерть розпинателям народа!
Здоров Владимір и свобода!

Мирослав (виступає).

Стидайтесь люде! честь несчастю!
Здрогніне покореній власти!

Ярополк.

Ой Мирославе! ти гадаєш
В их серцю милість розбудити?
Они — хибаж того не знаєш?
Тебе не будуть розуміти.
В народі серця не питай —
Невдячність, зависть их повила;
Голодная хотá кормила.
Они ненавидять чужого;
Во всім жадні хісна лиш свого,
Не світла правди и свободи —
И обзиватись до них шкода.
Ти посвятивсь для них — но знай!
Що гірко вивдячить тобі
Народ, щедрóти всі твоі.
Бо коли тілько чорний пай
Тебе під ноги им покласть,
Самі придопчуть грудь тобі
И нóву звеличають власть.

Мирослав.

Хто вдяки глядає в дитини?

Ярополк.

Ей слухай мя! ти марно згинеш;
Бо ранний цвіт мороз варить
И Марот лютий усмерчає.

ЯВА 9.

Идуть Бяуд и Волчий Хвост.

Волчий Хвост.

Князь просить в гридницю, сідати.

Ярополк.

А довго дав на тее ждати.
Ходім! — не плач, не плач Варяжку!
Мені, самому, трохи тяжко —
Та щож', пропало. — Брате, брате!
Не знаєш ще, як то болить
Витя́зям до колін пада́ти...
Недай Бог! щоб' и ти, колись
Як я ходив ся піддавати
Кому, на ласку и неласку!

(Одходять всі, лишаєсь Мирослав.)

Мирослав.

Що се? куда ведуть єго?

Владимір сам не показавсь —
Хибаж би він на те завзявсь
Щоб' стратити єго? (Спішить за ними.)

ЯВА 10.

З противної сторони являєсь Владимір в збруї из голим мечом в руці.

Владимір.

Він брат мій? ні! — По матери
Єдúно тілько вірні братя.
А по вітци? — як доказати?
Деж' він твій брат? не говори!
Я завсе нелюбив єго;
А він мене ще більше, ще! —
Який Чорт бабу ту несе?

ЯВА 11.

Влітає простоволоса **Грекиня.**

Не бий! не убивай єго!!!

Владимір.

Рушáй! він заслужив на те.

Грекиня (тримаючи єго).

И брата хочеш ти губити?

Владимір.

Пускай! и перестань квілити!
Який він брат? Того сам Біг
Нескаже бабо! для того́....

Грекиня.

Ви предсяж' батька одного́
И кров єго из жил твоіх
Невиціднш, хочби-сь хотів!

Владимір (тручає єї).

Мені він матерь обругав
Й робичичом мене прозвав, —
И брата мого погубив —
Моим уділом завладів —
Він Русь забрати всю забаг;
Він нам не брат, а лютий враг.
Сам Бог єго назнаменав
Перстóм своим на смéрть — пропав!
По нім менé жаль не берé,
Пускай мене! він днесь умре.

Грекиня.

Хоч він и мать тобі зобидав
И кинув на твій род огиду;
Хоч и на Новгород твій, княже
Він положив безправно тя́жу.
И всю Русь-землю захопив —

Ти всё єму вже відоместив.
Взяв Новгород, Полоцьк розбив,
Єго Рогніду полонив;
Заняв Овруч и Київ взяв;
Він сам тобі и Родню здав
И мов жебрак сюди приходить,
Щоб' ти єго помилував —
И щож' тобі єго жизнь шкодить?
За що? за що ся ти завзяв
На брата, так несамовито?
Мовчиш Владимірю сердитий?
Змякни! й душиці супокою
Не каламуть братною кровю!
О незнимай грозй сієї!
Бо хрàми, що Богам построѝш,
Не умалять винй твоєі, —
Сумліня твого не вколишуть —
И братню кров на тóбі лишуть.
Народ тебе цурáтисьме
Неначе ката — палачà,
И кожда чистая душà
Тебе на віки проклене́
И братобоём назове —
Безбожним Володиміра!

Владимір (про себе).

Я весь дріжу — що се мені?
То полумём по серцю бродить

Пекучая гроза̀ (в голос).
Пропало! (до себе) ні, нехай уходить!
(В голос) Безмозга головà!
Хиба-ж' живуть якісь Боги?

Грекиня (встає).

О! коли Бога ти не маєш,
То я тя більш' неумоляю...
Идиж' и умертви сю жизнь,
Що сплодила вітцівська жизнь.
Иди! пусти, зціди сю кров,
Що в батькових жилàх гуляла!
Бий серце, що вітця любов
В рівні з твоим благословляла.
Иди! під стріхою твоєю
Чинить пекольне діло тее;
Мов той розбійник у норі.
Идиже братчика витати!
Рідненького поцілувати
Мечом по ру́коять в нутрі.
Вон брате, брата мордувати!

Владимір.

Скажена, бісноватая!
Не я судив его — не я!
А вся, вся київська громада
Побоявшись таємной зради.

Грекиня.

Ти, д' „роті“ брата запозви!
Нехай він присягне́ тобі
И закленесь дитиною
Своєю, що під серцем ношу.

Владимір.

Ба, ба! хиба-ж то він не може
И сто присяг таких зломити?

Грекиня.

Він не облудний, він не скритий!
Всі люде . . . . . .

Владимір.

Ой нема облуди
Там, де лиш правда за тобою.
Він батька мого пе́рвінець;
Єго власть в мене під рукою,
А де иде о власть, вінець —
Там кождоє сумліне спить
И серце й рідна кров мовчить.

Грекиня.

Чи-ж ти єго від вчора знаєш?
Він лицемірити невміє —

Усе держить, що присягає.
Однак, няй буде — припустім:
Що сю присягу зломить він —
Що-ж против тебе він здоліє?..
О ні! — твоя душа щось криє,
Чи не боиш ся ти єго?
Ти, що всі землі взяв собі,
И жінку и єго рухло́,
Ще багнеш жизни? — стид тобі!
Боятись брата нищого.

Владимір.

Мовчи! я не боюсь нікого.
Ходи за мною! — сли ще жив,
Нехай живе и вічно, з Богом.
— Твоя заслуга, що-м простив —
Не дякуй! поспішім до нёго!

Грекиня.

Щоб' неспізнити ся — про Бога!
(Сквапно идуть туди, куди повели Ярополка.)

Игровище вторе.

Гридниця в замку в. князя в Київі.

ЯВА 1.

Входять Варяг и Збуй зо спісами.

Збуй.

Варяже! не страшно́ тобі?
Твій князь отсе . . . .

Варяг.

Гм! — а тобі

Збуй.

Га! я заслугую житє;
Тому й не конче менї гріх.

Варяг.

Дурний! те глупе слово „гріх“
Жрець вигадав, лиш для таких
Злодіїв, трусаків як ти.

Збуй.

А ти не збуй? и з чесноти́
Проколеш нині свого князя.

Варяг.

Ой брешеш! ні, не мого князя.
Мій князь, пан над князів усіх —

Владимір (грає ся з гуслею Бояна.)

Поважить або ні,
А лучше все буде мені
Уже на перед розпізнатись:
Чого по нім нам сподіватись.
Тому будь ласкав воєводо
Піти для князя твого в свати,
Як тілько станем в Новгороді.
Однак як Рогволод старий
Нас неприйме —
Або лиш зволікати йме
Скажи єму: що я збройний
У десять тисяч свата йду
Гуляти на моїм весілю.

Добриня.

Дай Боже счастє на се діло!

Волчий хвост.

А вжеж удасть ся на біду!

ЯВА 4.

Надходять Оляф, Гарольд и Рагнарь.

Оляф.

Чолом, чолом пресвітлий княже!
Всё військо жде тебе в покорі;
Вже узброились всі Варязи.

Бо вітер обернув на море
И я би так гадав
Ще нині байдаки пустити в плав.

Владимір.

Витаю тя! мій Оляф добрий
И вас приятелі хоробрі.
Біг заплать вам. — Там спочивай (кидає гусль)
Безсильний гомоне душі!
Она теперь піснь заспіває
Желізом острим —
И плоть живу и кров свої
Дарує думі.
По братови неплакав я;
За то теперь заплачу я
По нім так дивною слезою,
Що огняною полосою
Дніпрові води обагрить
И братигу́блячого брата
Здавить в обіймах и спалить!
Клянусь! — від нині — мила мати —
Сідло нам буде подушкою,
Оди́галом холодний мрак;
Неорошу́ лице водою,
Уст незакроплю на пирах;
Незвеселю ся, неспочину
И збруї з себе незніму,
Аж київському господину

Кров братню кровю несплачу...
А ти посадниче Ярполка
Вертай! сказати брату мому:
Що я вже повернув до дому,
Й за те що Ольга з світу згнав,
Що Новгород мені забрав,
Мене и матерь зневажав,
Карати йду єго, — нехай же ся хоронить!
(Инґварь одходить.)

Раґнарь.

О князю Володимирю!
Жаль, жаль розстати ся з тобою.

Владимір.

Немав спокою ти зо мною.
Алеж скажи господарю
Мій щедрий, милий, благородний!
Чим князь Русі тобі, сегодня
Щирую віддячить гостину?
Скажи Біорна мудрий сину!

Раґнарь.

Мені — гостину? — добрим словом.

Владимір.

Будь же богатим як земля!
Здоровим як вода гірська!
А род твій вічним як ті зорі!

Раґнарь.

Дай Боже вам! на мори и за морем!
(всі одходять попрощавшись — лишаєсь оден Раґнарь.)

Раґнарь.

Ой літá, літá!
Чому не повертаєте ніколи?
Попливби й я по тих морських валах
Та погуляв по морю и поли
Як молоденькими літами.
И я колись — на провесні життя
З морськими королями Вікінґами
Суло́ю шибав, аж під Цариград
И шлях мостив людськими головами. —
А нині — Боже! ту сиджу
У самоті гіркій, тяжкій, —
Літ бранцём и недуг — и здохну ту
Неначе вовк старий;
Ніким піснями непрославлений
И неоплаканий ніким...
Колиб' у мене син!
Або ягниченька дівчá —
Сини погибли в полю слави
А дівчина моя в крівавій
Неволи бранкою віта;
Коли не згибла ще — єї чекаю я
Ох літá літá (глядить за плывучими.)

ЯВА 5.

Байдаки, набиті желізом вкритими вояками, пливуть попри беріг — Владимір и всі з криком пращають Рагнаря и перепливаючи співають.

Пісня.

По морю по морю, по плинних валáх
Пливем на щоглистих змиях,
Над нами й за нами війни вітер віє
Грізна́ Валькирія!
Гей хлощі, молодці — меч острий в руці —
Провернем всі землі, краї;
Страху́ ми незнаєм, щито́м бо нас крие
Грізна Валькирія!
Хто верне до дому, той з золота пє;
А хто въ лютій січи умре,
Той з Одіном віщим в Вальгалі ясніє
И мід чистий добрий єму подає
Грізна Валькирія!
Грізна Валькирія! (одпливають.)

ДІИСТВО II.

Игровище перше.

Світлиця в Полоцьким замку.

ЯВА 1.

Рогніда виглядає вікном, входить Нянька.

Рогніда.

А що?
Чи ти довідалась, кого
Отець хлібсілю зустрічав?

Нянька.

Як ні? перепеличенько моя?
Він зустрічав....
Ох серденько! які там пишні коні;
А коней сто красуєсь на припоні. —
Аж капле з них від срібла, золота.

Рогніда.

Ет що там коні!

Нянька.

Що там коні?
Таж' ти и світ увесь зійди,
А протів сих всё буде просте.

Рогніда.

Немуч мене стара! то гості
Заіхали до нас в гостину.

Нянька.

А де там гості — не тотй!
Не гостеньки, моя дитино.

Рогніда.

Хибаж послй?

Нянька.

Ні, не послй.

Рогніда.

А хтож? кажи!

Нянька.

Яка цікава —
Проси! гарненько попроси
Твою стареньку вірну няню
И всё про панство величаве
Тобі оповідати буде.

Рогніда.

Як же скучні старі люде! —
Довідаю ся при сніданю.

Нянька.

То знай сватóве молодого —
Ну — Ярополка Київського
До тебе, серденько моє. —
Як-же ж' горить лице твоє.

Рогніда.

Ой! будуть, з чим прийшли й вертати.
Мені нехочесь віддавати.

Нянька.

Чи збаг би за таке? гей люде!
Та-ж' ти княгинею на світ весь будеш.

Рогніда.

Служити мужеви — неволя. —
Я ненажила ся єще
Вільною пташкою, на волі.

Нянька.

Цить, цить, неговори пусте!
Перепеличенько моя.

Рогніда.

Роззути чоловѣка — я?

Нянька.

Ну, ну! якось оно будé.
Сама побачишь, коль' прийдé
Твій Ярополчик за тобою
Як княжич в казці — що говорять:
„На небі звізда — й у нёго звізда“
„На небі місяць — й у нёго місяць“
„На небі сонце — й у нёго сонце“
„А сам весь божим світом сяє.“
Ну, ну — якось тото будé.
Як на тя гляне, поцілує,
И річ солодку заведé —
Чекай, чекай! — ще посмакуєш.
Ну, ну! якось оно підé.

Рогніда.

Ти божевільна! чи не стид
Тобі старій таке плести?

Нянька.

Ой! тямлю добре я той стид.
Як би то стид — нейшлиб тогди
Дівчата любі за муж — ні.
Май розум! цить! идуть сюди!

ЯВА 2.

Входить Рогволод и Варяжко з товаришами.

Рогволод.

Витайте! гості дорогні.
Одпочивайте! ви струджені
Я непитаю, мій почтенний,
Яку орудку Київський
Великий князь до мене має...
Ти не від себе чей приходиш
И дарами цінними годиш
Мені; тому (прости) гадаю
Що ви не гості, не купці
Не ловці смілі, а послй
Від Ярополка идо мні.

Варяжко.

Ми однимй и другими.
Бо ми й послáми Ярополка
И ловцями; хоть не на вовка,
Медведя або тура — ні!
Веде порóша нас д' куницы,
Хорошенькій отсій дівици;
Єі великоє княжá
В подружіє собі бажá;
Кланяє ся и присилає
(товариші подають дари и хліб-сіль)
Сто коней, сто куниць и збрую золоту

И опанчу́ єлинську из шовку́
З самоцвітом перетені золоті
Женьчужні ковтки оттоті,
Лиш будь для него милим батьком.
(Чути голос рога.)

Рогволод.

Я дякую за честь и за хлібсіль и дари.

ЯВА 3.

Входять два сини Рогволода.

Син 1.

Добриня, смілий воєвода
Владимирів из Новгорода.

Варяжко.

Ого! він повернув з за моря?

Син 2.

Те знали ми єще учора.

Рогволод (д' собі).

Не дуже радую ся з того. (в голос)
Прости! мій благородний свате.
Иду перш' всёго гостя мого
Старим обичаём витати.

ЯВА 4.

Входить Добриня з кількома товаришами.

Рогволод.

„И слихом слиха́ти и видом вида́ти“
Яка се радість для мене
Тебе войводо привитати.
Святив бы ся вітрець благий,
Що тя здоровим д' нам приносить.
Витай и одпочинь, тай жий!
На що нас стати.
Варяжку! гості в хату —
То мир, горазд, Біг в хату.
Що нам приносиш від орла
Від Володи́міра? (до Варяжка)
Заладьмо те — щоб закінчити
Почате сватанє!

Добриня.

Що? сватанє?
И я з тим ділом приїзджаю.
Князю! орел наш молодий
Орлиці сизої бажає;
Мене ид тобі посилає (подає, лицарем поданий хліб)
Щоб' ти приняв від него хліб святий
И дари пишні многоцінні.
Він обнима́ твої коліна
З слівцем любови: „дай твою

Рогніду прехорошую
Мені! й приймай мене за слухняного сина".

Рогволод.

В тяжку пригоду коровай
Святий мене старого пре́.
Се долі дві — Богів двох — вибирай!
Возьму́ сесю — Перу́н мене побе́
Возьму тоту́ — спалить мя сонце ясне...
Немає счастя там, де счастя за богато.
Нема и волі воли красній,
Котрій відущі очі взято.
Свати мої! Хотяй Владимір князь
И менший пан, від Ярополка князя —
Хоч мать єго невільниця була́ —
Хоч власть єго під братом ся гнула;
Він наш сусід и друг знакомий.
Тож булоб прикро серцю моему
Єго з нічим відправити до дому...
Так само прикро ба й погано
Зобідити Русі цілої пана.
Чи сяк, чи так я вибираю счастє
Моій доньці — я виберу несчастє.
Тому нехай она
Свободно вибира сама;
Щоби невибраний від мене
Гнівом незапалав на мене.

Добриня.

Лиш тям, що Володи́мір смілий
Невибраний, у сороктисяч свата
Явить ся на твому весілю;
Твій коровай желізом бгати!

Варяжко.

Великий рот буває у хоти́;
За то рука у неі вяла.
Знай Ярополкові щити́
Так вкриють плоцькиі забрала,
Такий из спіс уродим гай,
Що не поважить д' вам явить ся
Блудний той князик — вибирай!

Рогволод.

Донька Рогвальда грозьб не убоить ся.

Син 1.

Рогнідь! ти крови чистоі —

Син 2.

Некаламуть єі.

Рогніда.

Я за-муж вийти ще неждала;
Князів, що шлють ся невидала;
Тому хотіла відпустити
Обох сватів; щоб негнівити

Нікого з них.
Колиж поважився сей, нас всіх
Грізьбою змусити до того,
Що дієсь лиш по вольній воли,
То мушу днесь закриту долю
Вже вибрати для серця мого.
И те що булоб против волі
Стаєсь по воли; без ваги
На те: чи раді сим Боги;
Чи жизнь беру — чи смерть, неволю.
Добринё! ти нам негрози!
И передай князеви слово те:
„Нехочу роззувати сина
Рабині, бранки — я княгиня!
А Ярополкови послужу.“
(плаче и паде в обіймы батька — родина єї цілує.)

Варяжко.

Я дякую на вміcто князя.

Добриня.

На вітер негрозив я князю!
Здоровий оставайсь! и стережись!
За сю негідную обиду
Нанесену твому сусіду
Богато крови розілєсь! (Одходить.)

Рогволод.

Мій свате! повертай до дому!

И донеси всё пану свому,
Щоб' вислав нам свою потугу;
Бо Володимір мстити буде
Отсю заслужену знаругу.

Варяжко.

Так поспішу, що й спать небуду. (Одходить.)

Рогволод.

Здоров ходи! Я дякую
Тобі Рогнідонько моя,
За смілу відповідь твою. (одходять всі.)

Игровище вторе.

Світлиця великокнязівського замка в Києві.

ЯВА 1.

(Гркиня зходить ся з Блудом.)

Грекиня.

Чому так жалібно на мене споглядаєш?
Блуде! що сталось? ти щось знаєш!
Скажи мені се!

Блуд.

Безталанна!

Грекиня.

Чому звеш безталанною мене?

Блуд.

Ох непитай о те!

Грекиня.

Мій Блуде!

Блуд.

Чомуж то, бідний, я неможу
Любви твоєі ластівкою бути?
А чорним вороном приходжу
Тобі закракати грозюче
И засмутить себе, тебе засму́чуючи.

Грекиня.

О Боже! князь? промов!

Блуд.

Здоров.

Грекиня.

Чогож' мене ти так лякаєш?

Блуд.

Ти нічого́ єще незнаєш?

Грекиня.

Кажи!

Блуд.

Великий князь Полян
Післав Варяжка на Полоцьк.

Грекиня.

В Полоцьк? в Полоцьк? — за чим же там?
Промов! чого він у Полоцьк...
Немуч же! — говори!

Блуд.

Прости!
Він слав ся по Рогнідь.

Грекиня.

Рогнідь?
Брехня!

Блуд.

Питай у всіх сама.

Грекиня.

Ха, ха хаха ха!
Скажи еще раз! він післав
Сватів до білої Рогніди?
По смерть мою післав?

Блуд.

Княгине

Даруй! се не моя провина.

Грекиня.

Нехай-же світ померкне весь!
Нехай иде останная година!
Нехай зоря з небес зірвесь!
Коли заходить вже для мене
Світ милий, сонце счастя мóго...
А я хотіла з серця того
Небесний рай создати мому Ладу.
Для него, в нім и ніколи без нёго —
Я думала найти собі відраду
На скуку, за Гельлядою моєю.
И щож найшла я ту небога?
Чого діждала ся? сієї
Огидної, несказанної здради...
За то, що мисли и бажаня
И долю всю житя розмаю
Для него, я, без ропотаня
В нім из душою закопала;
Така заплата и відправа?
Ох! — ох лукавиі мужчини! —
Тричі проклята! що вас любить.

Блуд.

Єсть вірнолюблячі княгине!
Однак жінки не люблять ся в таких.

Грекиня.

Нема! нема! — я скоршеб припустила,
Що тее сонце з неба впàде,
Що землю розібє Вітрило,
Чим Лада мого тайну зраду —
Так, кляв ся він мені.
И так, прилещувавсь мені,
Алеж — облестний муж
За пазухою вуж.
Паук що ссе з мушок невинних кровь.
Ой! добре він підроблював ся під любовь,
Пок' нескосив краси моеі;
Пок не звялив, собі на розкіш, мого цвіту;
Аж напоив ся серцем тим до ситу.
Я виджу, виджу ясно тее.
Єго любву покрила ржа —
Він свіжих прелестей бажа.
Однак за темну Вáрварку мене міняти!

(Плаче.)

Блуд.

Ні він неварт такого жéньчуга!
Як можеш ти о нёго ще стояти?
Згорди! невдячним віроломним!
Я щирий твій слуга —
Я послужу тобі и счастю твому.

Грекиня.

Нема для мене счастя, Блуд!

Він в него запустив журицю,
Спалив пекольним жаром грудь
И кинув душу во темницю...
Ох пімсти! за понищені надіі,
Що він зварив морозом.
Пімсти! за смерть душі моєі.
Пімсти! ох пімсти! Чорний Боже!

Блуд (про себе.)
Она спалить мене — мушу́ признатись
И пімсту сю приобіцяти. (в голос)
Велакая княгине ясна!
Давно уже, давно, прекрасна,
Я мучив ся и мовчки умирав;
Нехотячи мутити твого счастя.
Тепер оно змінило ся в несчасте
И я на вислуги тобі, кладу житє
И останній жи́вжик серця мого! —
Я лю́блю тя! люблю́ страшенно
Кляну ся Господом вселенни!
И я помщу знаругу над тобою!
Або покриють мя землею!

Грекиня.
Ох мати божая свята!
Що я сказала?.... пімсти? О!
Ні, він душа мого житя —
Она умре з житєм єго!
Ох зависте блідая, люта!

Чого мене так іш, так мучиш?
Вертай! вертай з відкиль приходиш!
И забери з душиці труту жгу́чу!
Пекольний чад спаленої любови
Тебе почав, тебе уродив
И шалії розлива по крови
И серце гадиною пє
И мозок сушить и мене
В могилу темную положить...
Ой ні! не хочу пімсти, ні!
Хибаж поможе то мені? —
Убю я жаль в моій душі
И князя наверну́ до себе...
Хибаж Рогнідь рівня моій красі
И умови, щоби закрити моє небо?

Блуд.

Даремна ся надія буде!

Грекиня.

Коли мень ти любиш, Блуде!
То стій при мні, на сій добі —
Ох поможи! а я тобі
Сотенно вірність нагороджу.

(Чути труби).

Блуд.

Житє за тебе я положу!
Опамятай ся! князь вертає —
Нехай нічого неспізнає.

Грекиня.

О Господи! я запиняла
И на воротах невстрічала
Єго. Цить серце! и розлий
Прелéсть любови по лици;
Затри слід слёзів серце!

ЯВА 2.

Входить Ярополк.

Грекиня (заходячись від плачу.)

Не сподівалась я тебе!
Прóміню ясний мого серця.

Ярополк.

Знать, що неждала ти на мене.
Чогож ти плачеш так на взрид?
Що стало ся? тобі не стид?
Чим серденько твоє вражене?
Скажи! чи ти, мені, нехвора?

Грекиня.

Ні, ні! — так — з радости. Я хвора,
Що бачу сонійко моє!

Ярополк.

Не плач! Забаганє твоє
Я нині изполнив,
И княждворець на Овручу
Для тебе спорядити велів.

Грекиня.

Пощо менї Овруч и Древа,
Чи-ж я о той дворець прошу́?
Менї нічого більш' нетреба;
Коли ти жив, здоров и в мене,
Раю! весно моя зелена!

Ярополк.

Но цить же цить! и за гостинець
Той, поцілуй мене дитино!

Грекиня (цілує єго).

Ох, той гостинець!

Ярополк (цілує єї).

Ще раз, ще!
Чогож ти хлипаєш дівчино!
Иди! подай нам істи вже —
Ні, одпочинь в своїй хижині.
И накажи слузі твоїй.

Грекиня (одходячи до себе).

Дівчина! — Боже мій єдиний!

Ярополк.

Несчасна — ти звістив єї
Про сватапє моє?

Блуд.

Та де?

Она уже про тое знала.

ЯВА 3.

Входить Инґварь.

Инґварь.

Великому князеви: „слава!“

Ярополк.

Що тя жене из Новгорода?

Инґварь.

Владимір з воинством варяжим
Вернув притьмом из Скандінави;
Прогнав нас и тобі се каже:
„Олега мстити, йде на тя
Владимір — ополчайже ся!

Ярополк.

Чи так? — у поли чистому
Попробую з ним слави й сили.
Блуд! клич дружину всю дільну
Щоб' стріли и мечі точила.
А ти иди и повели
Моі меди перед ворота викотити —

И піднеси мій княжий клич
На доброго охотника війни.
Недовго миром нам припало жити —
И знов гряде на зе́млі божий бич.

ЯВА 4.

Входить Варяжко.

Ярополк.

Витай нам свате! що? и ти
Засунув хмарою лице?

Варяжко.

Дві вісти, наш великий княже!
Тобі Варяжко днесь несе;
Одна из Ладою тя звяже,
В шелом тя друга прибере.
Рогвальд о поміч тебе просить
Протів Влади́міра, що грозить
Рогніду силуміць узяти;
Бо не єго, лише твоих сватів принято.

Ярополк.

Я радуюсь обом нови́нам.
Полоцьк потребує залоги,
Рогнідь беспеки — ні хвилини
Неможна тратити. Варяжку!

В сей час мені збери, що мога
Комонника, під опитним ватажком;
Відправ в Полоцьк; нехай держить єго —
Пок' ми на одсіч ненаспіємо.
(Одходять всі.)

ЯВА 5.

Входить Грекиня.

Грекиня.

Нема нікого — Гей! Отроче!

ЯВА 6.

Являєсь Отрок.

Грекиня.

Клич Блуда! хутко! мій Отроче.
(Отрок відходить.)
Цить серце! Блуд тобі поможе.
О! несуди мене мій Боже!
Я свадьбу сю розбити мушу;
Хотьбих запропастила душу!

ЯВА 7.

Входить Блуд.

Грекиня.

Я чула всё и знаю вже усё.
Ах Блуд! коли мене ти любиш —

Зачинь! щоб' військо в час нейшло
На поміч Рогволоду. — Чуєш?

Блуд.

Як можна!

Грекиня.

И чому неможна?
Тиж' клявсь мені вернути долю!

Блуд.

То непоможе більш нічо́.

Грекиня.

Нехайже пропадає всё.
Нехай Рогніда сяде на престолі,
Нехай панує в Києві,
Нехай сини Рогвальдові
Вам допчуть всім по голові —
Меніж' однаково!
Мене ніхто, ніхто нелюбить,
И більш ніхто вже непогубить.
Тому мені вже всё байдуже! —
А вам дістанесь по заслузі.

Блуд (про себе).

Гм — може бути — правду каже.
Що? коли я на те поважусь? (в голос)

Небійсь! заким залога там прийде
Владимір чей на місци вже буде
Від нёго близче, як від нас.

Грекиня.

Ой Блуд! я дбаю и про вас,
О зупиний залогу Блуде!
За те я вдячна, вічно, буду.

Блуд.

И затушиш огонь любви моєі
Любвою щирою твоєю?

Грекиня.

Всім тим, чим бідная жона́
(Що сиротою, так як я)
Котру вбиває чужина,
Мужа́ нагородити мо́же,
Нагороджу.

Блуд.

Те лиш говориш на добі.

Грекиня.

Як ні — скарай мене мій Боже!

Блуд.

Ти Бог мені, и я тобі (обіймає єі)

Поможу — хотяй тое знаю,
Що князя и мій край зраджаю.

Грекиня (вирвавсь).

Пусти Блуд! нероби дурниці!
Я хвора з горя — и банна. (утікає)
О Ярополк ний! ний з багна
Коли нешанував криниці!

Блуд (сам).

Щоб' тілько ся любва моя,
Невийшла ще мені на лихо.
А всё таки, Грекиня ся
Ворожить правду. — Серце! тихо.
Яж предся, на біду,
И сто таких причин найду,
Щоб' наше військо зупинити,
Похід его в Полоцьк спізнити...
Але розваж Блуд! що ту радиш —
То очевидна чорна зрада
На князеви на пану твому...
Ба—ба! се тілько наглая
Моєі власти оборона —
А зради в ній не виджу я.
За властию банує кожда грудь.
И злодій той, що ходить красти —
И жрець що дурить темний люд —
И князь що чигає напасти

На власть чужу.
Бо власть дає ту силу нам
А сила и гріхи вінчає.
Розбої, підлість освячає.
Бо сила Бог и пан...
Тому то, кождий розумніщий
Про себе тілько памятає
И лиш про себе ту жиє;
А чесним кождий, бо скриває
Глубоко у нутрі гріхи...
Колиж' усе людство так чорне —
Колиж' до мази всё так горнесь —
Я мав би чистим сам лишитись?
Дурачество!
Тогді знайшовби ся проворний
Такий, що учинивб' мя чорним
Перед очима мого князя.
Князя? — Вяряжко тягне в иншій бік,
Гостомисль в иншій — ну а я
Знов в иншій — а там чорная
З півночи хмара — так ми Біг!
Усё провéрне и зальлє, —
Блуд уважайже на своє!
(Одходить.)

ДІЙСТВО III.

Игровище перше.

Лісиста околиця в ночи.

ЯВА 1.

Владимір, Добриня и Малуша.

Добриня.

„Нехочу я роззуть робиччича“,
Сказало гордоє дівча —
И я им заповів війну.

Владимір.

Я гордість ій з плечей зніму!
Го Русичі! медвежий роде!
Ні, не медведі; вепрі ви!
Що в власній бредете крові,
Жручи потомство свого плоду.

Малуша.

Ой сину мій! ти и не тямиш
Що витерпіла твоя мама.

Добриня.

Дитиною в неволю взята,
На паству слугам оддана,
О власть, престіл окрадена,
До ложа змушена булатом;
Та ще потом обругана —
Така любва, така заплата
За вірність ій була.
У дверей князя, наче сука
Тебе ховала в тяжких муках;
Нераз по ії плечу, сула
Твоіх братів ударила;
Пок Ольга, кающая ся,
Тебе ид собі неприняла,
И разом з внуками ховала.

Владимір.

Я всім за те віддячу ся!

Малуша.

„Робичича?“ — они раби!
Розбійники, котрі прийшли
И запалили наш сей край —
И знищили наш тихий рай
И наших витязів князів,
Що рід свій пишуть від Богів
Підлою зрадою душили,

И слуг, з дітей их, поробили.
О! недаруй поглума сину.

Владимір.

Пімщу! пімщу! — або загину!

ЯВА 2.

Приходять Волчий Хвост, Оляф, Гарольд и пр.

Оляф.

Ти кликав нас пресвітлий княже?

Гарольд.

Готовні твої Варязи.

Владимір.

Свитає — встали вже и зо́рі
И нам за діло вже пора̀.
Недаром ми плили́ за море,
Недаром перебрали ся
Мов блискавицею сюда.
Нам треба ясним громом бути
И нині ще Полоцьк здобути;
Або під стінами жите
Лишити й світа невбачати.
Спішім! „Робичич“ се буде́
Наш клич безми́лостний завзятий!

Гарольд.

Ходім, ходім!

Оляф.

Пора — ходім
На танець при мечів музиці;
А рикнім Рогвальда столиці
Таку піснь, що навіть и Валя
Страшнійшої незаспіває,
У померки живого світа;
На світа и Богів погибель!
(одходять.)

ЯВА 3.

Идуть Путята и Світогор.

Путята.

Князь буде дуже рад учути
Що в Києві за ним всі люде.

Світогор (чути трубу.)

Няй прожене лиш Християн;
А князём нам безпечно буде —
За те Гостомисль ручить сам.
(одходять.)

Игровище второе.

Перед воротьми вел. княз. замка в Києві.

ЯВА 1.

Слуги князівські викочують через ворота на улицю бочки з медом; за ними виходить Окличник, трубить в ратную трубу — збігаєсь народ.

Окличник.

Кияне!
Великий князь широкої Русі
Збирає військо на Владимíра;
Що з Новгородської землі
Иде з Варягами сюда...
Годі вам на печи лежати,
Бо за спаня не купите коня.
А лучше в нас на службу стати.
Тому́ в кого ревé біда,
Хто дома гаразду немає,
У кого смілая рука —
Няй обістє своє лишає
И в князеву дружину йде!
А жáлувати небудé.
Хліб княжий, хліб то золотий.
За ним наживемо усёго
И погуляєм ще до того...
Кияне, пийте! — Князь частує — (пє до них)
Так дай вам Боже на здоровлє.

Голота (пє).
Нехай у гаразді вікує —
А ворогам на безголовє.

ЯВА 2.

Идуть Инґвар и Блуд.

Блуд.
Так ти начальником залоги,
Що на Полоцьк спішити має?

Инґвар.
Я — лиш полка єще немаю.

Блуд.
Як то немаєш! таж про Бога
Твій полк у Родні — поспішай!

Инґвар.
Далеко — инший мушу мати.

Блуд.
Мій неготов — часу негай!
Коли на час там стануть хочеш.

Инґвар.
Варяжко мав вже наказати...

Блуд.
А я ти кажу непиняй!
Він голову мені клопоче. (Инґвар одходить)

З відси до Родня — з Родня ту —
З відсіль в Полоцьк — тричі часу
Він певне збавить и запізно
На місце боєвé залізе. (одходить)

Голота. (пючи)
Слава князеви — Гýрра гà!

ЯВА 3.

Наближуютьˊся Мирослав и Іоан.

Мирослав.

„Ненадійтесь на князи земсті!“
„В них бо лож.“
Чим більше во книгах читаю
Тим більш' дивуюсь мудрости,
Що в них записана бувае
И святости.

Іоан.

Тож християне
Одним-одні живущі люде
У темряві сій безнадійній;
Де сила вмісто правди судить,
Де честь, підлоті під ногами;
А головництвом розум самостійний.

ЯВА 4.

Переходять один Огніщанин и один Смерд.

Голота.

До нас, до нас! се князь частує
И просить на війну з собою.

Іоан. (до Мирослава)

А просить — нам здає ся — всує.

Огніщанин.

От лишеб' сам пішов зо мною
И так немаю з ким орати.

Смерд.

А в мене жінка єсть и діти
Тож не годить ся их лишати. (одходять)

Голота.

Так убирайте ся до дідька!

Мирослав (до Іоана).

Лиш на одно непишусь з вами —
Миролюбиві Християне:
Исус казав и ворога любити —
Ні, то підлота! ще тому годити,
Що допче нас ногами.

Іоан.

Га!
Чи ти за тоє ще незнаєш,
Що и звірів уласкавляє
Сердечная любва?

ЯВА 5.

идуть два купці розмовляючи.

Окличник.

Гей крáмарі! ходіть сюди!
Напитись меду князівського.

Купець.

Нетреба мéду нам чужого,
У нас свої медй (переходять).

Голота (пє).

Горді.

Мирослав.

Ходім, на що нам ту дивитись (одходять).

ЯВА 6.

Наближують ся одни Киянин и Гостомисль.

Киянин.

А щож? хиба вже приступити.

Гостомисль.

Дай покій! няй той князь неситий
— Що вбивши братчика рідного,
Кидаєсь знову на другого —
Сам мід отсей кривавий пє.
(до Голоти) И вам не стид? и ви пєте?
А перед вашими очима
Глумлять ся вірі Словянина
Ті княжі діти, Християне!

Голота.

Де, де они?

Гостомисль. (одходить)

Були ту з вами.

Голота.

(мече камінєм за Іоаном и Миросл. и біжить за ними.)

А ми их провчимо за те!

Окличник.

И з тих би військо князівське
Складатись мало? людям сміх!
Яб' их на гіль повішав всіх.

ЯВА 7.

Являють ся Ярополк, Варяжко и Блуд.

Ярополк.

Що сталось ту? що учинив

Наш Мирослав? що ту єго
Камінём трохи непобили?

Окличник.

Нічого, лиш переходив;
А та голота медом впилась —
Тай гейже бити Христянина.

Ярополк.

Усёму Гостомисль причина
Він вічно юдить на Христян.

Варяжко.

Варт щоб' єго забити в диби.

Ярополк.

Я недарую. — Из Киян
Немного будо нам хісна.
А війська треба нам. — Єсли би
Блуд — в него чашка не тісна —
Пішов до Печеніг на Дін
И попросив Ильдею о дружину?

Варяжко.

Отсе булоби лучше всёго.

Блуд.

Гаразд; я вже готов в дорогу.

Варяжко.

Я йду мій князю в Божій час,
Я лучше знаю их дороги
И скорше поверну до вас.
(Одходять всі.)

Игровище трете.

Дідинець Рогволодового замка окруженій муром, в котрого середині находить ся брама — ніч...

ЯВА 1.

Сторожа.

Алеж то лютая гроза!
Я вже боявсь, що звершенить
Страшенний Чортовіт Дайбога.
А ту ще Володіміря
Якась судьба лиховорога
На нас жене. Коби знатте,
Що він з тучею не прийде
То я би положив ся спати —
Бо далій, далій вже
Пора людям вставати.
Еге ге!
(Робить ся ясно від лунн пожару и чим раз виразнійше чути крики.)
У граді мусілось заняти.
Хтось ту біжить — та хто отсе? —
Чи одчиняти? чи неодчиняти.

Голос. (за брамою)

Гей! бій ся Бога, одчиняй!
Бо чорт Владиміра несе.
Буди князів! скоріще, непиняй!

Сторожа.

Боги! щож ми тепер пічнем!
Чи одчиняти? чи не одчиняти.
(одчиняє браму)

ЯВА 2.

Являєсь Полочанин в брамі а з замку виходить Рогволод з двома синами.

Рогволод.

Що діє ся?

Полочанин.

Ратуйте ся!
Занявсь твій город вже огнем;
А Володимір — в збруї темній,
Як сонця померки страшенний
В покоси всё кладе,
И з військом лютим безчисленним
В крови сюда уже бреде;
Ніким неповздержимий.

Сторожа.

Ратуймось, добрий господине!

Рогволод.

Мовчи! незвик я утікати.
Що Бог дасть, те й буде — ідіть
На вал и замку бороніть!
Я буду брами пильнувати.

ЯВА 3.

Являєсь дружина и єкванно занимає вал; чути удари в браму и крики люті: „Робичич!“ „Робичич!“, з валу тручають наступаючих и стріляють з луків, а вражі стріли падуть біля Рогволода, котрий лишив ся сам на игровищи.

Рогволод.

О Ярополк! неквапиш ся
Прийти нам в поміч — а вже час;
Давно час!

Син I. (зходить з валу)

Стану попри вас;
Гроза на браму точить ся.

Рогволод.

Всевишнні, небесні сили!
Сли вам, коли будь, були милі
Жертвй Рогволода старого —
То заступіте нас від злого!

Син 1.

Рогніда спить у супокою;
Ні гадки, що над головою
Меч Володимірa блищить.

Рогволод.

Пропало! брама вже тріщить
И дикое байстря Малуши
Нам вижене из тіла душу.

ЯВА 4.

Брама валить ся — часть залоги зступає з валу и бє ся з перемагаючим ворогом — Другий син Рогволода подаєсь на вітця и паде.

Рогволод.

О ганьбо! син мій утікає?
Бодай той день осліп, що тее бачив!

Син 2.

Ратуй ся отче!... умираю —

ЯВА 5.

Дружина Рогволодова утікає з валу и з перед воріт через игровище — велід за ними являєсь на валу Гарольд и Оляф з Варягами, а через браму ввалились за утікаючими Владимір, Добриня, Волчий Хвост, Путята, Боян и військо.

Рогволод (виступає).

Сини мої! — о стійте труси!

Полочанин.

Немож! ратуй семейство Руссе!

Рогволод.

Рогніду бідную ратуй!

(Владимір рубаєсь з першим сином Рогволода и проколює єго.)

Рогволод (заступає упавшого).

Стій, стій! немилосерний мужу!
Мою дитину немордуй!
Проклят да будеш ти!

Владимір.

Мовчи!
Не ти же Рогволод єси?

Рогволод. (Волчий Хв. проганяє Полочан.)

А ти Владимір. О счезай!
Счезай, розбійнику лакомий!

Владимір.

Витай нам князю! га, витай!
И зятеви вклони ся твому.

Рогволод.

Будь про́клятий! безбожнику.

Добриня.

Будь ласкав; не клени єму!
Бо прокленеш собі доньку.

Рогволод (ранить Владиміра).

Моя донька за робичича
Не піде — гинь же ...

Владимір (ранить Рогволода).

Счезай гадюко ти ідка́.

Добриня (добиває Рогволода).

Він лиш з руки моєі згине.

Владимір.

Добринё, пімсти! — ох ходім
И нікого непощадім!

Добриня.

Будé! буде уже мій княже!
Помстив єси обиду вражу. (Одходять)

ЯВА 6.

Влітає простоволосая Рогніда.

Рогніда.

Ратуйте вишнії Боги!
Де батько? — няня? — де брати́? —

Утікли а мене лишили
На паству Володимирю.
О Боже, Боже милий!
Що я почну? де діну ся? (Узрівши трупи)
Убили! вбили! (клякає при трупах)
Ох батеньку! — ох братіки моі!
У рідній кровиці конають —
Пождіть! пождіте дорогі!
Нехай и я враз з вами умираю.
Возьміть сироту з собою!
Нехай наложить головою
Те горе, що на вас призвала.
Чому ж судьба непокарала
Мене за те? Ох погодіть!
Чей піду з вами на той світ
(бере мечь и мірить в себе)
Дивіть, мечом Рогніда кається
И з вами разом ту сконає.

Она омліває ударивши себе безсильно мечом в груди и паде на трупи.

ЯВА 7.

Вертають Володимір, Добриня, Волчий Хвост и Боян.

Владимір.

Не ма на світі над війну!
Не має рóзкоші над ню.
Га! хто в житю не воював,
Кому незнана боротьба —

Той марно те житє проспав;
Травою жив — и гине як трава.

Добриня.

Весь го́род здався — замок твій,
Дай покій вже! ти ра́нений.

Владимір.

Мізерний шрам отсе, не рана.
А деж діла ся пишна панна?
Рогніди ви не бачили нігде?

Добриня.

Безпечно в замку ще буде.

Боян.

Глянь князю! як ту много жизни
Морена лютая скосила.
Чи не трубитиб', щоби тризни
Твоі Варяги залишили?

Волчий Хвост.

Не вирівай голодному
Розъюшеному звіреви
Стерва з крівавоі пащеки;
В котру заплющив люті зуби —
А то й тобі від него буде.

Боян.

Твоя дружина не вовки;
А князівське соколє стадо.
Єму дає ся хліб з руки
Сли хоч' до ловів заправляти.
Но саму здобич, ніколи,
Не позволяєсь розривати.

Владимір.

Щоб' нерозбу́яли.
Ти правду кажеш мій Бояне.
И я нехочу, щоб' Словяне
Мене за кровопоя мали.
Путята, Волчий Хвост — идіть!
И військо наше зупиніть! (оба одходять).

Добриня.

Куда Рогніда ся сховала?

Владимір.

Скілько ту крови потекло —
Що за майно з огнем пішло,
За словечко єдине
Тієї гордої дівчини.

Боян.

Она останная причина
Несвідома пожежі й смерти.

То руське серце неввічливе
И властолюбіє уперте
Прорвалось діві на уста —
Несвідома еі душа
Зажгла огонь, давно готовий,
Що спав заклятий у оливі,
Ждучи лиш искри.

Владимір.

Доста крови!

Добриня.

Ту стогне хтось на трупах. Га!

Боян.

Якесь убогоє дівча.

Владимір.

То служниця Рогніди, може.

Боян (підходить ближе).

Ой Боже-ж ти наш, ясний Боже!
Ще перед хвилею жива —
Утіха матери вітця...

Добриня.

Тепер порадує Морену
Неумолимую, студену.

Боян.

Чи не могла війна щадить
Такої чудної краси?

Владимір (підходить в близъ).

Хто-ж серце мав то серце умертвити,
То звір не чоловік; диви! (до Добрині).

Добриня (підходить близше).

Хибаж ти знаєш хто вона?

Боян.

О безталанная жона!

Владимір.

Ні! и пощо мені те знати?
Коли, забагненєм душі,
Єі житя немогу дати.
Рогнідо пишная! де ти?
Нехай ся кров огнем страшним
На душу спустить ся тобі!

Добриня.

Боги страшенні мстителі
Та-ж се Рогніда ту конає!

Владимір.

Душе моя! уний ся тим!

Обидниця твоя, тілами
Кровавими отця и брата
Обнята, гине, умирає...
И знову — тільки не словами —
У ми́ні серце розриває —
А диким, лютим горем рати.

Добриня.

Она заслу́жено страдає.

Владимір.

Обиди я не памятаю
Зтекла вже з мене мстива кров,
И душу в мене заливає
Уже здрогнінє. О, промов!
Промов дитя! Хто вбив тебе?

Добриня.

Устань Рогнідо до весіля!
На трупах батька и братів
Робичич сватає тебе!

Владимір.

Мовчи! — Перу́новая сило!
Сейчас води! — мене негнів!
(Боян и Добриня одходять.)
Рогнідо! серце, Ладо мила!
Ожий! мене ся не лякай!
Я друг, не ворог твій — Бог знає!

Рогніда (приходить до себе).

Ох де я? хто ти! чи то в сні?

Владимір (підносить єї).

Рогнідо! неклени мені!

Рогніда.

Я, проклинати?

Владимір.

Прости мені!

Рогніда (бачить трупи).

Кров! всюда кров — Отець и братя!
Ти их побив! — о горе, горе!
Ти Володи́мір, лютий кате!

Владимір.

Я Володимір — и в покорі
Стою перед тобою й молю:
Подати ухо серцю мому.

Рогніда.

Ти по коліна в моій крови!

Владимір.

Я каю ся, и зву Богів,
Що кривду сю страшну́ тобі
Любвою — жизню нагороджу.

Рогніда.

Убий мене! нехай небро́джу
По крови рідній. Заверши́
Твою месть, пане, на сим дню!
Убий мене, як всю семю́
На месть собі убив єси.

Владимір.

Убити? — ні! бо ти прекрасна
Як про́мінь сонця теплий, ясний.
И як під ним, в яри́, сніг тає
А чорная земля розмайом
Цвітучим дякує єму —
Так від очей твоіх огню
Моя душа затрепетала;
Віджила нині й запалала
Святим огнём любви, до тебе;
Мій світе тихий, моє небо!...
А я той світ огнём спалив —
А я той рай мечом розрив —
И ду́шу власноі душі
Рідною кровию облив —
Проклятє мені!

Рогніда.

Мені
Клени! убий Рогніду!

Владимір.

Собі клену — бо хоч несвідом,
А все таки усёму, я
Причина ненесвідома.

Рогніда.

Ой! я то завинила все.
И мукою и тягаром
Для мене стане ся житє;
Тому молю тебе з плачом:
Кінчи безталанне моє,
Убий! убий, убий мене! (клячить.)

Владимір.

Буди проклятая година!
Що мати в ній мене повила.
И ти проклятая будь днино!
Що пімстою мене загріла,
Трикрать проклятий будь и я;
Що днесь побачив тя! (мірить мечом в себе).

Рогніда (встає).

Боги!
Владимір! князю! — що тобі!

Владимір (клякає).

Прости мені! диви, клячить
Котрий ще з роду неклячав.

Прости! молить тя зо слезою —
Котрий як виріс неридав.
Прости! я вік мій проклинаю, —
Клену безмилостній судьбі!
Диви! я каю ся мій раю —
Прости! прости мені!

Рогніда (протирає очі).

То сон!

Владимір (бере єі за руки).

Сон, мила, сон. Не бій ся! сни!
Прости же, хоч у сні, мені.

Рогніда.

На що тобі прощения
Від сироти, невільниці, рабині?

Владимір.

Прости мені! Таж ти вільна́
Могучая княгиня.

Рогніда.

Вільна́? пустиж мене́! а я
За допуст сей тяжкий Богів,
Богів о пімсту незову —
Нехай они — и я прощу́.

Владимір.

О не иди! а заверши
Великодушное прощенє
Твоєі непорочноі душі —
И в серце мя прийми княгине!

Рогніда.

Як можна? щоб' я полюбила
Того́, которого рука
Братів, вітця мені убила,
И я скрізь нёго сирота?!

Владимір.

Не я убив их — тож прости!
Тож' и любвою негордй́.

Рогніда (мов невсобі).

Страх, білий страх мій князю й пане!
Над теплими еще мерцями
Рідні моєі, слухать те!
Боги, Боги! чи чули ви
Про сватанє таке?

Владимір (плаче).

Увй́!

Рогніда (затулює собі уха).

Чого трясусь? чого боюсь?

— То знай, морока лиш сонна.
Давно я вже обручена —
Ой Ярополк чому пиняєш?
Чому сюди не поспішаєш?
Не бачиш мя як я томлюсь?

Владимір (встає).

Бодай пропав! Рогнідо знай
Владиміра и уважай!...
Владимір твій — він нестерпить
Соперника в своій любві.
Владимір твій — готов убить
За то и брата в боротьбі.
Владимір и Богам недасть
Свою избранну, милу страсть;
Для неі землю разорить —
Для ней в плуг змінить меч и щит
Для ней знесе богацтво й славу —
Престіл здобуде величавий;
Для ней жие — для ней умре —
Рогнідь! — неплач — люби мене!

Рогніда (плаче).

Я ошалію од слів тих;
Що слухати их неповинна.

Владимір.

О! слухай мила, слухай их!

В них жизнь, любва — закон вселенни.
В них Бог святий — огонь ясенний.
В них смутку гріб — розмаю сила
И счастє й доля — слухай мила!

Рогніда.

Мовчи! мовчи, мій ясний пане.
Скажи! що дієш ти зі мною? —
Душа моя — то любо вяне —
То знов дріжить перед тобою.

Владимір (голубить єї).

Я захороню тя від дрожі.

Рогніда

(опускаєсь на землю и кладесь на трупах).

Я божевóлію — то сон
Мене дурненькую трівожить.
Рогнідо спи! то сон — то сон
Всю кров тобі стинá морозом.
Де няня? няня! правда? — сон.
Який же він чудний — а хто то?
Цить сплять они усі — ти хто?
Чи также сон? пст! небуди
Семіі моєі. Нянё спи!
Рогніда спить так страшно й любо —
Чому у батька зимні груди,
Немов умер? — е! ні, то сон.
То сон? не сон — то сон — не сон.

(Завмирає.)

ЯВА 8.

Добриня приносить в шеломі води и Боян також, за ними Світогор.

Владимір.

Я окаянний!

Боян.

Безталанна!

Владимір.

Я сам, добив єі небогу.

Добриня.

Небійсь! она ще вийде з того.

Владимір.

Ой ні! вже неприйде до себе...
Чогож? чого мені ще треба?
Обиду я вже відомстив;
И Рогволодову дитину
Мертву, на смерть я полюбив.

Добриня.

Опамятай ся господине!

Владимір.

О гряньте небеса на мéне!
И розступи ся зéмле чорна

И загреби мене живцем!
(Бере Рогніду на руки и відносить єї.)

Добриня.

Добринё! будь хоч ти прозорний
Коли Владимір изо всім
Утратив голову. (до Світогора). Ти ту?
Иди-ж на Київ и скажи
Від князя Гостомислеви,
Най обвістить отсе в народі:
„Я князь, не закую свободи;
Старих звичаїв не зміню
И обновлю хвалу́ Богам
И нажену всіх Християн
И мир благий тримати йму.“

Світогор.

Блуд? — передай що и єму!

Добриня.

Єму будь ласкав те сказати:
Що князь єго буде тримати
В місто вітця; сли нам предасть
У руки свого князя.

Світогор.

Иду! (Одходить.)

Боян.

О! ненаситна власть —
Яких гріхів тя учить Язя!
А що дає за них? — журбу...

ЯВА 9.

иде **Волчий Хвост.**

Передня сторожа піймала
Язика. Ярополк післав
На поміч військо Половчанам;
За ними Оляф вже пігнав.

Добриня.

Ходімо — всі слід в слід Киянам.

ЯВА 10.

Владимір, Гарольд, Оляф и прочі.

Владимір.

Ці полекшало — она
Уже угомонила ся
И я надіі не теряю;
Хоч много против себе маю.

Волчий Хвост.

Наш Оляф вже прогнав Киян.

Гарольд.

Хвала Богам!

Владимір.

Поспішимо
— Як тілько військо собересь —
На Київ. Там одпічнемо;
Там буде справа и розправа.
И в багряницю у кріваву
Дніпро-Славута прибересь.
Ходітеж, всі підняти сили —
Щоб', гідно нас, кінчити діло.
А ти Боян, лишись ту нині
При немощній моій княгини,
И завтра, скоро світ, за нами
Спіши беспечними шляхами;
Княгиню співомъ розважай,
Як око в голові тримай;
А князь твою любов спомяне.

(Одходять всі.)

ДІЙСТВО IV.

Игровище перше.

Світлиця в замку вел. княз. в Києві.

ЯВА 1.

Ярополк и Варяжко.

Ярополк.

И що-ж' приносиш від Ильдеі?

Варяжко.

Він з прозьби радувавсь твоєі
И обіцяв приспіти д' нам,
З хоробрими полками сам.

Ярополк.

Хвала Богам!

Варяжко.

Однак я чув
Що брат твій вже Полоцьк здобув.

ЯВА 2.

Входить Инґварь.

Ярополк.

Як смієш ти сюда вертати?

Инґварь.

Не було вже що ратувати.

Ярополк.

Псубрàте!

Инґварь.

З Родні предалеко
В Полоцьке, князю наш великій.

Ярополк.

Боги! він в Родню завертав...

Инґварь.

Бо, полк у Родні, мій, стояв.

Ярополк.

Я з вами ошалію ще.
Варяжку! що отсе таке?

Варяжко.

Блуд, князю, завинив то все.

ЯВА 3.

Входить **Блуд.**

Я завинив? а гром тяжкий
Нехай би тя спалив, брехуне!

Варяжко.

Чому недав єси полк твій?

Блуд.

Було післати твій, лизуне!

Варяжко.

Ти сам лизун, прелюбодій!...

Ярополк.

О завистні, ревниві слуги!
Хибаж' ви то не бачите,
Що зрадили ви князя, друга
Діля пихи и суєти?
Идітеж дальше! о идіть!
И Володимиру здадіть,
На смерть здадіте свого пана,
Що вас кормив, що вас цінив;
Що вас немов братів любив.
З очей мені! — о! се погано.

Варяжко.

Даруй нам князю, всі ми, всі

За тебе головами ляжем. —
Єще нервуть ся всі кінці,
Ще ми поборем лихо враже,
И стидно тратити надію.

Блуд.

О мій ласкавий господине!
Холодний розмисл ту єдино
Всё лихо справити здоліє.

Ярополк.

Звоніть на віч! и кличте в раду
Всіх Християн и всіх Словян;
Словом всю Київську громаду.
Пора останная ділам.
(Варяжко и Блуд одходять.)

Инґварь.

Позволь мені вість докінчити:
Убитий Рогволод з синами;
Рогніда бранкою, й за нами
Спішить Владимір, наче вітер.

Ярополк (Инґварь одходить).

Иди! ти Каня, бо на вість
Твою, дожджом поллють ся слёзи
Моі горячі — й Бог се вість,
Чи відверну єще від себе грозу.

ЯВА 4.

Входить в дорогу убрана Грекиня.

Ярополк.

В яку дорогу ти готова?

Грекиня (клякає).

Послушна князя мого слову,
Я вибираю ся у Древу —
И ту прийшла, моій любови
Послідний раз поклін оддати,
И долі з високо́го неба,
Тобі еще пощедровати.

Ярополк.

Хи́баж' князь з відси тя жене?
Устань-же! не лишай мене!

Грекиня.

То місце для молодшої —
Для лучшої, для красшої —
Для більш' люблячої чим я.

Ярополк.

О негніви хоч ти мене́!
Ні красшая, ні лучшая
Она від тебе. Не женѣ
За нею мя хота́; бо я
Навіть еі еще незнаю.

Грекиня (с плачом).

Непритворяйсь! непритворяй!..
Та чим тобі я надоіла?
Чим провинила против тѣбе?
Хиба-ж' тебе я нелюбила,
Що ти женеш мене від себе?
Я на очах твоіх читала,
Я твій слідочок продувала;
А ти! а ти...

Ярополк.

Мовчиж', мовчи!

Грекиня.

Ох я мовчу́, давно мовчу́.
Не нарікаю, не клену —
Я лиш прийшла тебе пращати
И на Овруч ся забирати.

Ярополк.

Стій! неиди душе моя!

Грекиня.

Хиба-ж ти хочеш, щоби я
Тоі Рогніди дожидала?
Щоб' зраджена жона твоя
У Варварки на службу стала?..
О князю мій! приговори

Мене ид смерти — без вини —
Лиш того, того нечини!

Ярополк.

Мовчи! не кушати мені
Коровай тоі Рогніди;
А Київа небачити єі.
Владимір вбив мого сусіда
И полонив собі єі.

Грекиня.

Що сталось? — Господи святий!
Ярополк! незводиш ти мене?

Ярополк.

Ні, личенько моє, блідне!
Люблю тебе! и вік цілий
Тебе одну любити буду,
Душею всею; без облуди.

Грекиня (плаче и сміється судорожно).

Ох чоловіче дорогий!
А я так в горю била ся —
А я так тяжко сумувала —
А я би ніч, би день уся
У слёзах серденько купала;
А ти не мав здрогніня надо мною,
На мене навіть и не глянув.

О Ярополк! я під рукою
Твоєю трохи що не в яму,
В могилу...

Ярополк.

Перестань вже мила!
Моя княгине чорнобрива.
И поцілунком від душі
Возобнови любви огнйво! (цілують ся)
От так! єще раз — се ключі
Моєі розкоші. — Пращай —
И більш голубко неридай!
А я спішу на віч у раду. (одходить.)

Грекиня.

Здоров, здоров ходи мій Ладо!
Най Бог тобі так верне счастє
Як ти вернув для мене счастє! (клякає.)
Пречиста, пресвятая діво!
Прийми обіт горячий мій:
Що я всім серцем ся приложу
До того, щоб' князь київський
Христову віру, віру божу
Приняв; а з ним єго всі люде.

ЯВА 5.

Входить **Блуд** (про себе).

Она! як беть ся серце в груди. (в голос)

Княгине! ясний світе мій!
Збулось по волі, по твоій.
Твоя горда розлу́чниця
Уже невільниця.

Грекиня (встає).

Я знаю. (до себе)
О Боже! що єму я скажу?
Чим я від него ся відвяжу?
Ємуж то дякувати маю?

Блуд.

И ти немаєш слів теплійших,
Ласкавших слів, очей для того,
Що був слуга твій покорнійший,
З наваженєм житя самого?

Грекиня.

Що хочеш тим мені сказати?

Блуд.

И ти, ти можеш ще питати?

Грекиня.

Чудний ти! — як мені се знати?

Блуд.

Ой так чудний; бо я з любови

До тебе князя мого зрадив.
И на твоє здаючись слово
Я всё по мисли твоій зладив.

Грекиня (про себе).

О Боже мій, я согрішила.
Гріх родить гріх, а зрада зраду,
Така пекольная в них сила.
Якже-ж' я з ним собі дам раду?

Блуд.

Ти ся від мене відвертаєш?

Грекиня.

Хто зраду чорну некарає?

Блуд.

Той, що єі взивав и сплодив.

Грекиня.

Блуд! ти мене изобиджаєш.

Блуд.

Чи тим, що люблю тя княгине?
Тим, що тобі в гріб засудив
Рогвальда и єго синів?
Тим, що тобі, моя єдина,
Я зрадив власну отчину?

И князя може в гріб зжену́?
О! жінко лютая, дріжи!
Хто зрадив, не цура̀в ся лжи
И не лякавсь для тебе крови,
Той вражений в своїй любови
На пімсту, смерть, на всё готовий!

Грекиня (х' собі).

Дам палець — він зтягне́ рамя́;
Зтягне рамя — душа вже не моя. (в голос)
Ти грозиш? — я моглаб' грозити
Скорійш тебе — однак прощаю
То все, що смів ти говорити.
Прощаю и непамятаю. (Одходить.)

Блуд.

Пекольний Боже! — ошалію!
Я дав здурити ся слезами,
Опутатись медовими словами,
И лиха наробив такиі
Що страх — а кітка з мене смієсь...
Ну погоди-ж! — знай! хвиля все
То взносить ся, то в низ паде́...
Чей Блуд на дно ще непіде!
Лукава! не ликуй еще!
Той новгородський богатирь
Закрутить вам так лютий вир,

Що вам прийдесь у нёму потапати;
Тогді — я недурний вас ратувати.
Ні, сто раз ні!

ЯВА 6-

Входить **Гостомисль.**

И я не буду.
Знай Володи́мір вже під Київ
Лине́ и каже д' тобі Блуде
Світогором: „Блуд, предай
Нам Ярополка, а тогді
Весь край подякує тобі.
И честь великую приймеш;
Мов батьком моім ти будеш —
Владимір кляне ся тобі.“

Блуд.

Те каже Володи́мір! — га! —
Однако річ отся тяжка.
У Київі самім богато
Христян и тих жидів проклятих,
А всі ті потягнуть за Ярополка.

Гостомисль.

Словяне всі, всі против нёго;
А псів богато смерть для вовка.
Добий торгу!

Блуд.

Ні, немогу. —
Братйй погодять ся, а я
Ще головою всё наложу.

Гостомисль.

Иди! погодять ся? крий Боже!
Небій ся, то вже річ моя.
Погодять ся: як тури два,
Що о турицю им пішло.

Блуд.

Як Володимір дасть мені
В полон Грекиню....

Гостомисль.

Чому ні!

Блуд.

Побачимо, що буде нині.
(Одходять.)

Игровище друге.

Віч на майдані біля воріт київського замка.

Ява 1.

Звонять и трублять. Народ зходить ся. Старці и вельможні занимають перші місця и творять колесо, в котре вступає Ярополк, Варяжко и Инґварь — біля них Мирослав и Іоан а напротив Світогор — в кінци надходить Гостомисль и стає коло Світогора, а Блуд коло князя.

Ярополк.

Кияне и ви всі Поляне!
Словени, Гості й Християне!
Владимір з множеством Варяг
Иде на Київ. Він забаг
Всю землю батька сам посісти.
И як останні кажуть вісти
Між Ка́пичем, Дрогожичє́м
Отаборює ся.
Я жду на Печеніг підмогу;
И доти вийти сам немогу
Против врага.
Однак єсли ви всі за мною
Потягнете, то й нині я
Готов піти горі рікою,
На заповіданоє поле.

Солняне.

Нехай Христяне помагають!

Християне.

Ми діла до війни немаєм!

Варяжко.

Так слухаєте князя свого?

Світогор.

Знать єсть причина діля того!

Варяжко.

То явний бунт! и если ви
Невзброитéсь за князя свого,
То ми підем из міста того,
И лютому Варягови
Вас оддамо.

Народ.

Нам все одно.

Гостомисль.

В народі воля єсть своя;
Народ невяже ся з князями.
Народ звязала лиш земля
И Бог сияючий над нами....
Віками власними синами
Обдурюваний, явно й скрито;
Своими княжими слугами
У я́рма и ланці́ забитий —

Він утеряв свої надії
И віру певну до князів;
То-ж не дивуй! що недуріє
За тебе битись, князю мій!...
Крівавим потом праці плодной
Годує всує, цвіт безплодний;
Годує бич свій и кайдани:
Боярів, військо й князя пана...
Здертий з послідної рубашки —
Чрез них терпить він голод, ну́жду —
Прокормлюючи зброд, всю, чу́жду,
Хати палящу з княжой ласки....
Чрез них він онімів, оглух
На слово правди; ваш обух
Пригнув єго ид сій землі,
Що з неі хліб слезни́й згрібає;
Котру на труби руські
Нераз и кровю гноить
И кісточками засіває....
Тому лиш небо єму друг;
Лиш землю житедайну любить,
И холодно глядить в округ —
Але за віру всё погубить —
За зе́млю дасть житє труднéє —
Бо вни єму: князём, вітцём
И ладом миром и житём
И трисвятою матерею.

Голос 1.

А ти нешанував нам віри.

Голос 2.

И землі позаймав під себе.

Іоан.

Конець зробив братнёму миру
И кровію забризгав небо.

Народ.

Ми непідем на бой за тебе.

Мирослав.

О князю! мир, то найбільша
Підойма всякого блага.
Тому мирись з сердитим братом;
А люд, що смів тя зобижати,
Полюбить и прославить тя.

Іоан.

И при нечаянній нагоді
Тобі він стане у пригоді;
Сплачаючи житєм, благо житя.

Християне.

Мирй вперш вражду у народі,
А весь народ послухає тя!

Ярополк.

Бутний народ ви, а безумний!
Рядити, то неглаголати —
А ділом діло справувати.
Годити кождому — се годі!
Годити истинні в народі
Єдино годить ся князеви...
Він як Дайбог, що благодать,
Сніг, тучі шле из свого неба —
Не, щоб' кому догоджувать;
А тільки, що оттак потреба...
Народ? — у ліности замлілий
На правду бреше, зхудобілий;
Невірить правді, ані Богу
И визвірює ся на свого
На ціломудренного князя;
Бо той нейде хистку́ дорогу,
Жебручу ласки в люда грязи;
Підлестливість ненадаря́,
А непідхильність всю кара́
И спу́ску недає нікому...
Ох опоганивсь же мені
Той ваш народ. Скажіте, в чо́му
Кривду́є він собі? Скажіть!
Єму не було кривди, ніт!..
Він (мовиш) супокою хоче?
А честь краю, а княжа честь?
Обида вража, стид и месть

Єму пе суне ся на очі?
Блаженний мир, гаразд уцтиво
Купити кровю він не хоче?
А тілько зрадою? — на диво!
О! на продиво чесний мій народ!
Идіть! стидайте ся, стидайте!...
Войводи! кличте клич на битву;
А непослушним прочитайте
Мечом, поздовж плечей, молитву.

(Трублять, надходить військо, а народ, Гостомисль, Світогор, Мирослав и Іоан одходять.)

Блуд.

Не починаймо князю битви,
А лучше ми ходімо в Родню,
Там припасів давних богато;
Там будем Печеніг чекати.
Ходімо князю ще сегодня,
Бо всі Кияне багнуть мира
И шлють ся до Володимира.

Варяжко.

И я так раджу світлий князю.

Инґварь.

Не під плече́ нам сили вражі.

Ярополк.

Ходімо-ж в замок! Скритим ходом
Ми спустимось в дніпрову воду —
Перепливемо байдаками,
И тогобочними лісами
Уйдем всеціло.

Блуд.

Божа сило!
Що се за шум? щоб лиш Кияне
Врагам не одчинили браму!

Ярополк.

Ходіть! и врата замкові запріть.
(Одходять всі з військом.)

ЯВА 2.

Вбігає товпа народу.

Християне.

Де князь, де князь? умрем за нёго!
Нехай некаже, що весь світ
Єго лишив, тілько для того
Що Гостомисль противу нёго.

Ява 3.

Гостомисль, Світогор и Солняне.

Гостомисль.

Волинськіи ворота наші.
Один из наших их держить,
Угомоніте ся! він каже
Що их Владиміреви одчинить.

Християне.

Нехай неважить ся!

Солняне.

Овва!

ЯВА 4.

Являєсь Мирослав и Іоан.

Мирослав.

О схаменіть ся божевільні!
Хибаж незнаєте Варяг?
Они а грабіж нероздільні.
Піде ваш город в поломях.
Піде з огнём и звірство, морд
Варязьких розбійничих горд
Вас закатує, божевільні!

Християне.

Він правду каже.

Солняне.

Жизнь нава́жим.

Гостомисль.

Ні, бреше Христянин!

Весь Народ.

Варяги йдуть! — Малушин син!
Ратуймось люде! утікаймо!
(Розбігаютъ ся.)

Світогор.

Стій! стійте! — князя привитаймо!

ЯВА 5.

Являєсь передня сторожа а за нею Владимір, Добриня, Волчий Хвост, Оляф и Гарольд з Варягами и Словенами Путята.

Гостомисль.

Витай нам князю величавий!

Владимір.

Кияне добрі, витайте!...
Витайте стіни Святослава!

Ликуй! престоле батька мого,
Здобутий мною некріваво.
Займає вас — хвалити Бога —
На місце брата, братобоя,
Владимір местник брата свого.
Він неоддасть вас більш нікому —
И неспоганить вас ніколи;
Ні кривдою свого́ народа,
Ані пониженємсь врагам,
Ані зобидженем свободи —
Що менш, хуло́ю Божествам.

Світогор.

Витай нам князю Деревлян,
Словен и Кри́вичів — Полян!

Гостомисль.

Витай нам князю в Киіві!

Оляф.

Всі зе́млі руськиі твоі!

Владимір.

Сердечно дякую я вам
Моі бояре — воєводи.
Кияне! ваші всі свободи
Держати йму — що до Христян —
Я множитись им непозволю;

А в честь Богам воздвигну храм —
И напасти недам я волі....
Алеж ще не конець роботі,
Ще треба о престіл боротись.

ЯВА 6.

Ворота одчиняють ся, виходить Отрок.

Отрок.

Князь Ярополк утік у Родню.

Владимір.

Чи так? Добринё! ще сегодня
В погоню за врагом пусти ся!

Добриня.

Кого з Варяг з собою взяти?

Владимір.

Возьми Оляфа Тріґвесона.

Оляф.

Сей час пустім ся на вздогони!

Гостомисль.

А неспускай лиш ока з Блуда!
Бо він закляв ся нам, що буде
Там нашу сторону держати.

Добриня.

Того мені незабувати. (одходить з Оляфом).

Владимір.

А ти Гарольд — и ви усі —
Отсе вам наказ: уважайте!
Нехай ту кождий мир тримає!
— Я нагороджу — але знайте!
Що грабіж смертию караю.

Гарольд.

Ми нащоі заплати ждем,
И повинуєм ся зо всем.
(Одходить.)

Сухан.

Ого! куда, великий княже!
Ти думаєш то племя враже
Одним наказом зупинити?
Ти шибениці ту взнеси
На місци лобнім — а вони
Ще будуть красти и палити.

Владимір.

Побачимо. Я ще без них
Необійдусь. Теперь ходіть
На княждвір и приготовіть
Пир почетний; для всіх моих
Богатирів, и поляниці удалоі.

ДІЙСТВО V.

Игровище перше.

Світлиця велик. княз. замка в Київі.

ЯВА 1.

Рогніда, Нянька и Боян з гарфою.

Нянька.

Годі доню!
Така то вже жіноча доля:
Піддати ся, любить, терпіти...
Цить! дайже душу відвести!
Дай серце звеселити!
Не лій все слёзи! перестань!
— Суть горестнійшиі, чим ти —
Невіддавайсь розпуці! — глянь
По світу божому — широко —
Чей напасеш єго красою око.

Боян (співає ударивши в струни).

Одчини́ повіки білі
Одчини обі;

Щоб' у тебе зазоріло
В серцю й голові.
Блисне світом — и проходить
Из чола туча;
В мислях любих, тихо бродить
Сонная душа.
И день божий изо всіма
Пре́лестьми горить —
Перед твоими очима
На́рід гомонить.
Гомонить, гуде роями
Ро́зкоші збира,
И все свіжими струя́ми
Бє, неумира...

Рогніда.

Лише у мене висохла
Житя веселая криниця;
Недасть напити ся водиці
Замученій моій душі.
И невідмочить корінця
Зівялої, погибшої надії...
Боги святі!
За що? за що я так терплю?
Що я вам злого учинила? (Плаче.)

Боян (про себе).

И я враз з нею слёзи ллю —
Вздержа́ти ся не маю сили (Одходить.)

Нянька.

Неплач! неплач княгине мила.
Жиє надія аж до гробу,
И по за гріб нам світить ще
За Лукоморе. Цить уже!
И плачом не змивай подоби.
Кохай єі! діля богатиря́,
Що любить тя; діля Влади́міра.

Рогніда.

Мені страшна́ єго любва́.

Нянька.

Перепели́ченько моя!

Рогніда.

Дріжу, як лиш єго побачу —
Від горести тяжкоі плачу
И сліз не можу загатити.
И як мені єго любити?

Нянька.

Влади́міра неполюбити?
Иди, иди! Таж він тебе...
Він як Перун трясе землею.
Над всіми визший головою,
Мов лискавиця споглядає.
И де очима поведе́,

Там всё живе ему кланяєсь,
И ниць всё перед ним паде...

Рогніда.

Тому то він страшний мені.

Нянька.

А як любити щиро знає!
Бігме́! ніхто на сій земли
Так облестно непромовляє.
Як в душу пу́стить со́коли,
То бідна десь аж з тіла-сь рве;
Як поцілує — обійме,
То серце — ледве що живе́;
Ой знаю — я стара, — мовчи!
Мені таке не говори!

ЯВА 2.

Входить **Владимір.**

Витай! душе душі моєі.
Ти рада слу́гами?

Рогніда.

Прийми
Поклін невільниці твоєі.

Владимір.

Чому-ж то милая княгине

Солодкі очі опускаєш?
Чи я нелюб тобі, єдина?

Рогніда.

Ні князю! ти мене лякаєш
Своим поглядом огняним.

Владимір.

Недумаю. О! ні; бо він
Тупіє, вяне, погасає
На камінній душі твоій —
Так то безсильная стріла́
Грянувши в панцирь, з відтіля
Зо стидом одпадає.

Рогніда.

Ні.
О князю мій! жало́ єі
Давно прошибло панцирь мій,
И врило ся в несчасну душу —
И хоч, не хоч — терпіти мушу.

Владимір.

Не бійсь! єсли моі ті стріли
Причиною твоеі бо́ли,
Моя бліда сумненька доле —
Бода́й нико́ли-сь недивили!

ЯВА 3.

Входить Малуша.

Малуша.

Поздоровляю тя мій сину!
Витай невістонько мені.

Рогніда.

Чолом, могучая княгине!
За привіт дякую тобі.

Малуша.

Чому незовеш свекрою
Мене Рогнідо? — ти-ж жона
Владиміра — будь тихою —
И свекра ще полюбить тя. (До сина з тиха.)
Ой синоньку! отся серна
Не одної з тобою масти;
— Якаж понура и горда —
Тобі небуде з нею счастя.

Владимір.

Лиши єі, орлице мамо!
Єі жалі тяжкі, великі
Незнають досі еще гаму;
Тому показуєсь вам дика.
Любіть безталанну мою!
Любіть! як я єі люблю.

ЯВА 4.

Входить Гостомисль и Волчий Хвост.

Гостомисль.

Ратуй нас Святославичу!

Владимір.

Що стало ся? за чим ви ту?

Гостомисль.

Ой горе! горе ясний пане!
Безбожні Свени нападають
Хати, згнущають ся над нами;
Палять и граблять, розтлівають
Дівчат и жін насилують
И люд спокійний розбивають.

Владимір.

Войводо! люде наші туть?

Волчий Хвост.

Як треба, я их поззиваю.

Владимір.

Твій полк и збройних всіх Словян
По улицях розстав!
И кождого напастника Киян
Убий на сніданє вовкам.

А старшину́ и Гарольда
Поклич мені, сейчас, сюда.

Волчий Хвост.

Тото́ — але́! то розумію.
Провчу́ я добре зброд чужу!
А як лиш полову́ сю звію
Сюда из Гарольдом прийду. (Одходить.)

ЯВА 5.

Входить Путята.

Путята.

Червоний стяг, червона чолка
Громителеви Ярополка!

Владимір.

Що доброго несеш Путята?
Ви може надогнали брата?

Путята.

Наш по́дъізд взяв в полон Грекиню.

Владимір.

Ходімож! з честию княгиню
Хорошенькую привитати.
Ти Ярополка невидав?

Путята.

Єго невстигли ми догнати —
Він, мусить, Родні вже допав.

ЯВА 6.

Входить Гостомисль и Світогор.

Владимір.

И що-же?

Гостомисль.

Кров тече — мій Боже!

Світогор.

Збулось по воли князівській.

Гостомисль.

Прийдуть сюда начальники.

Світогор.

Тотож им буде весіля.

Владимір.

Идіте жони з відсіля!

(Одводить матерь и Рогніду за двері)

ЯВА 7.

Входять Волчий Хвост и Боян.

Боян.

Гара́льд роздрожений такий....

Волчий Хвост.

А бісить ся сова́!

ЯВА 8.

Впадають з криком Варяги, на чолі Гарольд.

Гарольд.

Ога́!
Де князь? — моих людей
Велів на місті побивати?
Де він? небоимось князей!
И недамо себе доптати.

ЯВА 9.

Князь вертає.

Владимір.

Небоитесь?!

Боян (до бояр).

Теперь займесь.

Гарольд.

Даруй! ти князь и богатирь —
Ти сам між нами розсуди!
Мій люд, поклавши ся на мир
Розбрів ся — наче тая ртуть,
Що з рук упаде — втім твоі
Словени нас напали й бють
Усё мордуючи....

Владимір.

За що?!

Гарольд.

Дурниці князю! — ні за що́.
За те, що там котрий, дівча
Поцілував, жартуючи;
Або, в богатого купця
Довжок затяг....

Волчий Хвост.

З ножем в руках!

Владимір.

А я, ваш пан, що вас наняв —
Що я вам, Гарольд, наказав?!

Гарольд.

Ми люде збройні, служимо
За добрую заплату, пане!

Колиж єі немаємо —
Пропи́туємсь як можем сами.

Владимір.

Ще не причина розбивати.

Гарольд.

Нехай тобі небуде в гнів
Недобір наших правних слів:
„Те місто, князю! нами взяте —
И нашим, пок немаєм сплати.“

Владимір (убиває єго мечом).

Така розбійникам заплата!
З очей мені!
В сей час у табор ваш идіть,
И там наказу мого ждіть!
А дам я вам оку́п — злодієниці!
Се город ваш? — а ши́бениці!

Варяги.

То-ж одпусти нас...

Владимір.

Невіглас!
Мовчи! бо здесяткую вас. (Варяги одходять.)
Мені их треба заплатити

И геть від себе оддалити,
Як лиш упораєсь Добриня.
(Одходить з Путятою.)

Гостомисль.

Хвала тобі наш господине!

Волчий Хвост.

Ех! як-же вичесав Варяг.

Боян.

Страшенний меч в єго руках.

Світогор.

Але на віч неучащає.

Волчий Хвост.

На тоє ще часу немає. (Одходить.)

Гостомисль.

Й нерад.

Боян.

Але що хват, то хват!
Мов хмара та, що небо криє —
А по котрій незнать чи град
На землю з висотй посіє
И буря блйсне и завиє —

Чи теплий ярий дождж упаде
И цвіту по лугах насіє.

Гостомисль.

Нехай лиш Ярополка згладить.

Боян.

Що? брата? він те непосміє!

Світогор.

Мусить! — иначе мира непосіє.
(Одходять всі.)

Игровище вторе.

Ро́днянські за́борола.

ЯВА 1.

Ярополк сидить придивлюючись сходячому сонцю.

Ярополк.

Як красно сходить сонце боже
Из за хмарок, мов з поміж рожів —
Оно всёму́ житє даé,
Надією всіх наповає.
Чому-ж мені ся так здаé,
Що днесь оно мов невиходить
А ніби у кровй сідає

Край золотого небозвода?...
Ой полетів-б' я за тобою
Дай-Боже ясний, звідсіля
Побачити ся из жоною
Що у неволи, у Владимиря.
Зтягнув би хмару я, страшенну;
Тебе Вітрило б' зворушив —
И у Перуна-б' упросив,
Єго десниці гром ясенний
На того, що мя ту трима —
Та крил нема!....
И я великий князь колись,
Котрому гнули ся народи —
Не в силі з відси поднятись
Всеціло вийти из пригоди....
Текуть дни як гнила ріка,
Як старцеви немилий вік,
Котрому из надій вінка
Листок останній вже поник...
Боги! чи брата смерть тяжка
Вас так на мене озлобила?
Що ваша судова рука
Мене до стін сих пригвоздила...
Чи може те вас загнівило,
Що я не зобижав, негнав
З землі Трояній Християн:
А правду-суд усім тримав,
Не лиш єдино для Словян?..

Так осудіть мене за те;
Убийте ясними громами! —
Те серце безповинное
И княжеє чоло моє
Неукорю я перед вами —
И милости у вас, безмилостних
Не буду в пороху молити.
Бо не заляг сю душу гріх
И не годить ся ій просити
Прощеня вин, не провинених.

ЯВА 2.

Иде **Варяжко.**

Ти рано постіль опустив.

Ярополк.

То сон чудний мене зтрусив.
Я снив: будь то би я високо
Під небом на горі сидів,
А на стільци при моим боку
Старезний Свенїельд сів;
Сидів, аж Ольгова мара
Єго від мене відогнала —
И зчез в хмарах...
На те вчинилось темно страх!
И громи й лискавки заграли —
А твердь — що була у ногах —

Зі мною в бездну ся прорвала...
А надо мною дик орел
Широко кри́ла розпростер —
Я крикнув — гла̀су небуло;
Беру за меч — и сил не маю;
Дивлюсь — а лихо загуло́. —
И челюсть бездни розчиняєсь
А з тайн неви́димих єі
Лускатий вилітає змій,
И ре́вкнув надо мною суд.
Я встав и бюсь противу нёго —
Вже бачусь близьким скону мого,
Як — коли будить мя наш Блуд.

Варяжко.

Ой князю мій! то щось лихого.
Не вірю Блудови — він скритий,
Щоби хотам своим вгодити
Готов він, князю, нас усіх
Запро́дати и покриши́ти.

Ярополк.

Не обноси приятелів моих!
Щоб' и тебе ще не обношувано.

Варяжко.

Дай Бог! щоб я мили́в ся пане.

ЯВА 3.

Зголодніла, обдертая толпа народу, проваджена кількома жовнірами суне лавою на князя.

Ярополк.

Чого вони? иди розвідай!

Народ.

Смерть! — голод!! — хліба, хліба, хліба!!

Варяжко.

Терпіть ще хвильку, добрі люде!
А хліб и воля всім нам буде.

Роднянин.

Чи милосердия не має
Для нас, у тебе руський княже!
Борба щоденна, стріли вражі
Улиці нами укладає;
А ту й надії вже не має
На хліба божого доставу.
Нам всім запухла голова,
Помліли тіла всі сустави,
Від голоду и від стерва.
И землю, нині вже варять
З травою на обридлий чир;
Або — неначе той опирь —
Запухлих умерців ідять.

Всі джерела життя засхлй —
Сказати страшно: упеклй
Дві жóни — днём, перед людьми —
Дітей що від соссóк зівялих
Конаючи повідпадали.
Оттак то, наш пресвітлий пане!
Терплять замóрені Родняне.
Оттак народ твій умирає;
Піддайсь! бо небо тя скарає.

Ярополк.

Ваш князь нездасть ся — а зберé
Вірнійших слуг и з ними вмрé
Бючись на силу, против сили;
Коли и ви мя опустили,
И вже нам годі звершенити...
Идіть! покваптесь одчинити
Добрині городські ворóта!
Ну, щож? відпала вас охота?
Идіть! продайте серце то,
Що в вас и лиш для вас, терпіло
Більш', чим би виповісти вміло.
Продайте князя вашого,
Бо жúвим неззісте єго.

Народ.

Даруй нам князю! ми конаєм...

Ярополк.

З вас кождий мре лиш тілько раз;
А я щоденно умираю
За кождого из вас.
Бо з кождого житєм спливає
По капли князёвої крови. —
А те стократноє конанє
Не будить в вас менї любови?..
Нехай же вже на вашім станє.
Кінчіть!
Мене запро́дати спішіть!
Но я о браму сю опертий
Хочу бючись, як князь умерти.

ЯВА 4.

Иде Блуд.

Народ.

Дай хліба, хліба, хліба Блуде!

Ярополк.

Кажи им винести усё,
Що-би ся в мене лиш найшло.

Блуд.

Ходіть за мною бідні люде.
(Одходять за ним кличучи хліба, хліба!)

Варяжко.

Не подавайсь великий княже!
Вволи! нехай тобі пораджу:
До наших Печеніг втікати,
Они ту мусять близь стояти.

Ярополк.

Слиб' я був зразу так зробив,
То можеб' досі звершенив;
Але тепер нам перебитись...

Варяжко.

Нам перебоём треба йти.

ЯВА 5.

Наближуєсь Блуд.

Блуд (до себе).

Те з замислом моим не личить.
Від того треба князя відвести. (в голос)
Хибаж' заморена ся жменя
Зпрагнéних мира, перебєсь
Скрізь табір чуйного Добрині?
Нехай вам тоє нездаєсь!
Розважж но, мій пресвітлий пане!
Подумай, огняний Варяжку!
Та-ж' птаху пролетіти важко

Над их готовими луками —
Я не очайдушá
Там перебою пробувати,
Де всіх нас у неволю взяти
Добрини сміх, не боротьба.

Варяжко.

Га! сли така буде судьба...

Блуд.

То князь позбавивший ся права
Угоди — закінчить кроваво...

Ярополк.

Якаж' у тебе, Блуде, рада?

Блуд.

Піди! и загоди ся з братом —
И у́діл той, що дасть, прийми!
А ще й тобі засвітять зорі.

Ярополк.

Се Блуд до мене так говорить?

Варяжко.

Лиш то́го, князю, нечини!
На всё бо Володимір скорий.
— Він самодержцём бути рад —

Блуд.

Хибаж же він тобі не брат?
И видідичить тя з твоій
Землі — перед лицем Русі?
Ні, князю! — жінку нагадай! —
И тоє, що під серцем носить
Неволі не передавай!
Блуд за дитя твоє так просить;
За волю — й супокій святий
Піди годити ся, піди!

Ярополк.

О Блуд! твоі тяжкі слова
Звалили з ніг рогату душу.
Няй жеж замовкне боротьба!
Я зроблю, що зробити мушу,
Про що я и не снив ніколи. —
Лишусь престола и вінця;
Лишу ся власти — дайте волі!
З за неі йду мирити ся... (зкидає вінець)
Прощай же вінче золотий!
Прощай! богатий мій престоле —
— Як вік, прощайте, молодий —
Зрікаюсь вас з вільної волі
И здатись братови иду;
Хоч він не брат мій а опирь —
И серце бється, мов бреду
Мою жизнь кúнути на вир. (Одходить.)

Варяжко (плаче).

Идиж обмовити сам всё
З Добри́нею; бо я — бо я
По власній моій воли
На здачу неприставб' ніколи. —

Блуд.

Нехай! я сам поладжу всё.

Варяжко.

Но тям собі и будь прозорний!
Бо проплативбись зраду чорну
Житєм — Блуд, май сумліне!
(Одходить.)

Блуд.

Няй мя земля покрие чорна!..
(Сам) Він збаг мене — га, га! — сумліне! —
Ти боязливая дитино;
Мовчи й необзивайсь до ме́не;
А пронурй ся в клопотах
И привяжи собі пещене
До шиї золото —
И в глуб душі падй — на дно,
Як Ярополк теперь піде́,
Де лишить панство и житє.
Сумліне — глупость! Лиш одно
Хотівби знати я:

Що скаже на те всё Грекиня?
Теперь — онаб' ся підчинила
Мені, коб' я поміг — та ба!
Я не дурний тонучого тримати!
— Не ма хісна мені з того́ —
Волю-ж я топлючи єго
Моє житє и *счастє ратувати.*
(Одходить.)

ДІЙСТВО VI.

Игровище перше.

Присінок вел. княз. замка в Київі.

ЯВА 1.

Владимір стрічає ся з Добринею.

Владимір.

А! вуй мій. Що? — уже конець?

Добриня.

Приношу я тобі вінець
Великокнязівський.

Владимір.

А брат?

Добриня.

Який брат?, ти не маєш брата.

Владимір.

Погиб? — що хочеш тим сказати?

Добриня.

Жиé, но не повинен жити;
Сли в мирі хочеш нам рядити —
Князь Ярополк...

Владимір.

Хибаж я вовк?

Добриня.

Ще лучше — князь; а князь братів
Немає...

Владимір.

Бог нас покарає.

Добриня.

Чи так безпечний твій престіл?
Мені твій Оляф повідає,
Що ти Варягів попобив,
И що вони вже замишляють
Знов Ярополка воздвигнути.

Владимір.

Того́ не може бути!

Добриня.

Ні?
Чи сонце вірне на весні?

Чи ти беспечний вже престола,
Хоч ледве що на нім засів?
Ти певний вірности полків?
Певний Христян? що докола
Тебе, бунтують вояків.

Владимір.

Єслиб' він мав погибнуть боём,
Тогди — Бігме! не противлюсь;
Але убити в супокою —
Те приказати — я боюсь;
Боюсь перед самим собою.

Добриня.

Тож я прикажу и клянусь,
Що він погибне боём!

Владимір.

Га!

Добриня.

Бо сли не згине — так ми Біг! —
Будеш ту мати Печеніг,
Варяг, Христян за ворога
И підеш шляхом Олега!

Владимір.

И ти возьмéш сей гріх на себе?

Добриня.

Возьму́, возьму́ коли потреба.

Владимір.

То-ж заряди як там потреба.
Однак шануй єго житє,
Сли тілько можна, без біди —
Прошу́ тебе!...

(Одходить.)

Добриня.

Коб' лиш знатте!...
Теперь би нам єще найти
Двох окаянників, збуів
И як по маслі всё піде. (одходить.)

ЯВА 2.

Иде Грекиня бременна з Рогнідою.

Рогніда.

Нехай тобі небуде в гнів.

Грекиня.

Чомуж ти все така думнà,
И неприступна и сумнà?
Необходи мя як могилу,
Коли нас доленька зближила.

Рогніда.

Мені неліпо веселитись;
Мене ість горестна судьбиця.

Грекиня.

Ти-ж Володи́мира зірниця.

Рогніда.

Те й смуток мій.

Грекиня.

Боже святий!
Ти любиш Ярополка мого!

Рогніда.

Ні; но скажи мені: чи то́го,
Хто батька и братів побив,
Годить ся дівчині любити?

Грекиня.

Мовчи-ж! побив чи непобив —
Ти мусиш иншого любити.

Рогніда.

Ні — від душі!

Грекиня.

От некажи!
Але-ж недай душици волі!
Він не любив тебе ніколи.

Рогніда.

Хто? Ярополк! — навіщо-ж свати?

Грекиня.

Бо, бо, бо, бо Полоцьк хотів,
Бідненька, за тобою взяти...
Знай! лиш мене він полюбив.

Рогніда.

На прю небуду я ставати.
Нехай, що лиш тебе любив —
Мені він тілько біль и муки,
А те нічо тобі невадитъ.

Грекиня.

В лице то мені кажеш?

Рогніда (до себе в голос).

Цить дочко Рогволода, цить!
Кори ся лайці любовниць.
Ти бо рабиня, не княгиня! (хоче ити).

Грекиня.

Ти любиш нині ще єго —
И мовиш що мені се вадить?
И вàдило и вадить много —
Ей відчепись від мого Лада
И не буди більш' гніву мого!

Зуміла-м перешкодити
Князеви Плоцьке визволити —
И перебити ладканя
Твого коровая;
То чей зумію и помститись.

Рогніда.

Ти помочи на час прийти не дала?

Грекиня.

Я! —

Рогніда.

Жóно нерозумная!

Грекиня.

Булó нейти за чоловіка мого!

Рогніда.

Ти ворогу мене у руки дала?

Грекиня.

Я!

Рогніда.

Ох! безсовістна!

Грекиня.

Булó нейти за чоловіка мого!

Рогніда.

Ти батька и братів моих побила!

Грекиня.

Я, сто́ раз я!

Рогніда.

Стій! окаянная!

Грекиня.

Було нейти за чоловіка мого!
А сли тобі за мало того,
И станеш ще помежи мною
А серцем чоловіка мого,
Так попрощай-же ся з душою.
Вмреш! марно вмреш — кляну ся Богу!

Рогніда.

Рабине чорна в княжім строю!
Пекольнице ти бісновата!...
Тобі зліть кара й долі страта.
Бо нині ще би на престолі
Сидів беспечно Ярополк;
А ти невянулаб' в неволі,
Як би той благоносний полк
Перед Владиміром допав Полоцька.

Грекиня.

А тиб' княгинею зістала
Замість мене́ — пиши: пропало!

Рогніда.

О мороклива хóто площька!..
Хибаж же я ту не княгиня?
Ти не невільниця? Грекине!
Як би Полоцьк врага спинив,
То князь твій мав б' був час зібрати
Таку тьму війська, щоб' здолів
Влади́міра в миг розірвати;
А так пропав, пропав на віки!

Грекиня.

Якаж ти добрая, злоріко!
Ти плачеш над моєв бідою?
Неплач! чей братя из собою
Погодять ся и Владимір
Из Ярополком зробить мир.

Рогніда.

Він не Влади́мір — він Губи́мір!
О! ще проплачеш ти той мир.

Грекиня.

Ха ха ха ха! ні, не злякаєш!

Рогніда.

Ой! ти еще єго незнаєш.
Він клявсь мені Богами всіми,
Що Ярополк твій марно згине.

Грекиня.

И брат би мав губити брата?

Рогніда.

Престіл и власть незнають брата!

Грекиня (плаче).

Незнають — безталанна я!

Рогніда.

Диви ся! що ти наробила!

Грекиня.

Ратуй єго небесна сило!
Карай мя Боже мій одну! (клякає)
Рогнідонько! що я почну?
Проси за ним Владиміра!
Чей проблагаєш опирѧ.

Рогніда.

Иди молѝ сама Грекине!
Як я за ним просити стану,
То й безпечнійше князь твій згине.

Грекиня.

О май здрогнінє надо мною,
Рогнідонько! я тягітною,
Владимір всё зробити в силі
Для тéбе; страшно бо тебé
Він любить....

Рогніда.

Ти милиш ся грубо.
Власне що мя так страшно любить,
Він мого жениха убé —
Иди, попробуй в Малуші!

Грекиня (відходячи в оден бік).

Єго уратовати мушу!

Рогніда.

Страх! що за горе и недолю
Вчинити може жінка тая,
Що сліпо дала серцю волю.

ЯВА 3.

З противного боку наближуєсь Малуша.

Малуша.

Добри́йдень Рогнідо! добрийдень тобі!
Чогож так понура? нехочеш мені

Добрийдень віддати, невістко моя?
Дивись! не така я — сама ту приходжу
Тебе привитати; я, мати літня.
Помимо задухи.

Рогніда.

Добрийдень свекрухо!

Малуша.

„Добрийдень свекрухо!“ — так тілько з під носа,
Немов тій рабини и чорній слузі.
Несліпай на мене, Рогнідо, з укоса;
Бо темно ще можесь вчинити тобі.

Рогніда.

Малушо! що хочеш? кажи! говори!

Малуша.

Ого! оттак з проста „Малушо моя!“ —
„Княгине!“ не кажеш, невістко мені?
Яж київська пані; а волость твоя
Пропала — те вибий собі з голови!

Рогніда.

Терпцю всевишній Боги! —

Малуша.

Не клич ти небесних! они то, вони

На віки гординю твою усмирили,
Мені ти глумилась — диви! піднесли
Малушу всесильні й престолом дарили,
Не Плоцьким нужденним — цілої Русі
Я нині княгиня — а ти що? а ти!

Рогніда.

Не ти-ж князём руським; а син твій грізний!

Малуша.

А що? „нехочу́ я робичича“ —
Дивись! мій робичич, мій ясний соко́лик —
Він пан над тобою, — не будь же горда́ —
Совятко Рогвальда держить він в неволи
И хто-ж ту слугою? та чейже не я —
А ти, Рогволода премудра дочка.

Рогніда.

Чим провинила я? ох чим!
За що мя мучить божий гнів?

Малуша.

Чи хочеш пізнати? не знаєш ти, чим?
То-ж слухай, повім ти — якая святая —
А як то складаєсь — невинна нічого. —
Хто? хто вбив Рогвальда, єго двох синів?
Не син мій — Рогніда, Рогніда пустая,

Царь-золото! — мій пан и друг,
Ключ до солодких всіх утіх;
Вірнійший з найвірнійших слуг.

Збуй.

Розумне слово ти пророк —
Ти дуже чесний чоловік.

Варяг.

Цить! вже идуть сюда — дивись!

ЯВА 2.

Входить Ярополк и Блуд, котрий за собою двері зачиняє.

Варяжко (грімаючи в двері.)

Продав тя Блуд! О! стережись!

Ярополк (обнажує меч.)

Де брат мій? — На бік розбишаки!

Варяг (бодє Ярополка.)

Він на жалі сеі ножаки.

Ярополк. (убиває Варяга)

О зрадо окаянная!
Гинь бестіё мерзенная! (ранить збуя)

Блуд (проколює з заду князя).

Не я, а братная любов
Пє, нині, твого серця кров.

Ярополк (паде).

И ти, котрого я любив —
Ти, ти мене пробив?..
Будь проклятий! — жий! — убивай
Князів, що вірять зло́діям!
Жий вічно! — жий, не умирай!
Будь ме́рзостею всім люди́м!

ЯВА 3.

Варяжко, Мирослав и Ингварь вивалюючи двері.

Варяжко.

Га! пекло, гром! — убили вже?
Алеж мене́ ще не убили
И пімста дихає еще; (наступає на Блуда)
Она моя. — Стій Блуд зрадливий!
И гинь від моєго меча
Гадюко клята, ідовита
Під серцём князя вигріта!

(Рубають ся, Блуд паде.)

Ярополк

(єго підносить Ингварь и Мирослав).

Варяжку! кров — пє вся земля —
Брат брата ріже — убиває —

Дивись, дивись бутні міста
У попіл з попелу падають.
Всё гине — кровю підливає
З за власти — а всё суєта! (Умирає.)

Варяжко.

Прощай же князю серця мого!
Лишаю тя — несуть сюда
Вихри Владиміра окаянного.
Піду до Печеніг, а там
Спокою я єму не дам —
И невмолимий кровю злитий
Буду на него бич крутити.

ЯВА 4.

Влітає другими дверми Владимір и Грекиня, котра паде на Ярополка.

Варяжко.

Головникý тяжкий безбожний!
Чи бачиш брата — жертву грóзну?
Ти прóклятий! тож розбивай!
И проклятé за проклятéм
На душу чорную стягай!
И через вовчу лють дітей
Твоих в тяжких гріхах здохай!
Здохай головникý окаянний! (Одходить)

Инґварь.

Ти братобой безжалостний!

(Одходить)

Грекиня.

О Господи! (Омліває.)

Владимір (приближуєсь.)

За пізно вже!

Встає погорда и каяннє
И за волося мя бере —
И гне долі моі коліна.

Збуй.

Великий князю наш єдиний!
Конець війні.

Владимір.

З очей мені!
На постіль занесіть княгиню!

(вояки односять єі.)

Збуй.

Прости мені! — я лучший них —
Прийми мене між слуг твоих.

Владимір.

Счезай розбійнику поганий!
Бо по земли тя покочу́!

Знай межи чесними слугами
Я князёбоя нехочу́! (збуй уходить)

Блуд.

Я весь горю! — каплі води!

Владимір.

Напий ся власної крови!

ЯВА 5.

Являєсь Добриня, Путята, Волчий Хвост и Оляф.

Оляф.

Витаєм тя побідою!

Владимір.

Нечесна и гірка она.
И буде довго згагою
Печи мою рогату душу.
Добринё! се твоя вина,
А я сі носити мушу;
Я проклинаю Блуда зраду!
И проклинаю твою раду!
И проклинаю мою душу!
Що слух подала збродні сій...
Вон з трупами розбійників!

— Святе ту місце — ту скінчив
Ярополк великий князь Русі.
(Варяга и Блуда односять.)

Мирослав.

О! кай ся Володи́мирю!
Купай лице твоє слезою
И бий поклони у покорі!
Бо суд небесний над тобою
Повис — и гряне в тебе скоро;
За братню кров и смерть и горе.
О! кай ся Володимирю!
Бо тяжко Бог тебе скарає
Як Ярополка покарав;
Що брата зо світу зігнав...
Дріжи! той суд тебе чекає
И Бог суди́ всеспра́ведний
Мздовоздаятель той страшний
Побе́ тебе за жертву сю —
О кай ся Володимирю!

Владимір.

Одійдіть! . . . . .
(всі оддалюють ся; лишаєсь Владимір сам и паде, ридаючи, на трупа Ярополкового и голошучи:)
Ох! брате, брате мій прости!

КОНЕЦЬ.

За сею трагедією поступить в друк драма „**Владимір I.**“ *а потім трагедія* „**Святополк Окаянний**“, *котра закінчить першу серію драм моїх історичних.*

К. И. Устиянович.

Похиби друкарські.

Стор.	22	вірш	8	в м'сто:	д' княгині	має бути:	*д' Княгини*
„	24	„	8	„	в мині ні	„ „	*в мині ані*
„	27	„	13	„	дусить	„ „	*душить*
„	29	„	23	„	землі	„ „	*земли*
„	31	„	11	„	Володимір	„ „	*Владимір*
„	37	„	6	„	плинних	„ „	*грозних*
„	54	„	6	„	шалії	„ „	*шалій*
„	55	„	25	„	спорядити	„ „	*спорядить*
„	80	„	5	„	донька	„ „	*доч.*
„	80	„	6	„	точок	„ „	*„хлопський сину"!*
„	81	„	10	„	возьміть	„ „	*возьміте*
„	85	„	2	„	щадить	„ „	*щадити*
„	101	„	4	„	надію	„ „	*надії*
„	104	„	11	„	Ярополк	„ „	*Ярполк*
„	113	„	18	„	кровю	„ „	*кровію*
„	114	„	послід.	„	послухає	„ „	*послухат*
„	123	„	12	„	лій	„ „	*лий*
„	128	„	10	„	незовеш	„ „	*незвеш ти*
„	134	„	15	„	злодіенці	„ „	*злодіє ниці*
„	158	„	11	„	в	„ „	*у*
„	174	„	15	„	пе́рвінець	„ „	*пе́рвинець.*

З друкарни Товариства имени Шевченка,
під зарядом Фр. Сарницкого.

B11780

В 3.104
1-3

К. Устиянович

ПИСЬМА

I-III